A Tosto

BIBLIOTECA NAZ.
113
E
72
NAPOLI

CXXXII 1

BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
113
E
72
NAPOLI

VIII E. 3

113
E
72.

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
113
E
72
NAPOLI

CXXXII 1

BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
113
E
72
NAPOLI

JOSEPHI

MARIANI PARTHENII

(idest Josephi Mariæ Mazzolari Soc. Jes.)

ELECTRICORUM

LIBRI

VI.

BIBLIOTECA NAZIONALE DI NAPOLI

ROMAE
EXCUDEBAT GENEROSUS SALOMONI
AN. CIↃ. IↃCC. LXVII.
SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

115 P ~~23~~ 24

Digitized by Google

JOSEPHI

MARIANI PARTHENII

(idest Josephi Mariae Mazzolari Soc. Jes.)

ELECTRICORUM

LIBRI

VI.

BIBLIOTECA NAZIONALE DI NAPOLI

ROMAE
EXCUDEBAT GENEROSUS SALOMONI
AN. clↄ. Iↄcc. LXVII.
SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

DEIPARAE VIRGINI

SINE MACULA PECCATI ORIGINALIS CONCEPTAE

AC SS.

JOSEPHO JESU CHRISTI NUTRICIO

IGNATIO LOJOLAE

SOCIETATIS JESU FUNDATORI

FRANCISCO XAVERIO

INDIARUM APOSTOLO

ALOYSIO GONZAGAE

STUDIOSAE JUVENTUTIS PATRONO

SE ATQUE OPELLAM HANC SUAM

J. M. P.

VOLENTI LIBENTIQUE ANIMO

D. D. D.

Altum aliis exurgat opus. tu noɛte dieque
Exiguum meditator; ubi ſint omnia culta,
Et viſenda novis iterumque iterumque figuris.

Hieronymus Vida Poeticorum lib. 2. v. 339.

PHI-

Digitized by Google

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiſſimo Patri Magiſtro Sacri Palatii Apoſtolici.

D. J. Patr. Antioch. Viceſg.

APPROBATIONES.

E Lectricorum libros ſex diligenter libenterque perlegi, & Rm̃o ſcilicet Patri S.P.A. Magiſtro, & animo obſecutus meo, cum mirifice hoc Poëmatum genere capiar ac oblecter, ſi praeſertim ad doctrinam concinnitas carminum, ac elegantia latini ſermonis accedant. Quibus partibus cum praeclare hoc opere ſit ſatisfactum, ſi hos etiam ingenii ſui foetus celeberrimus Scriptor in publicam utilitatem contulerit, & ſui nominis famam amplificaturum, & optime de re litteraria meriturum exiſtimo. Typis igitur edendos cenſeo, neque quidquam in iis eſſe, quod Religioni boniſque moribus adverſetur. In quorum fidem &c.

Romae x. Januarii MDCCLXVII.

Benedictus Stay SSm̃i Domini Noſtri ab intimo Cubiculo, & ab Epiſtolis latinis.

JUſſu Reverendiſſimi P. Sac. Pal. Apoſt. Magiſtri ſex Electricorum libros maxima cum animi oblectatione perlegi, nihilque, quod Religioni boniſque moribus adverſetur, inveni. Opus ſane perdifficile laudatiſſimus Author aggreſſus mira doctrinae, ingeniique dexteritate abſolvit. In Carminibus elegantia, dignitas, nitorque latini ſermonis ita elucet, ut ea omnia elaborate ſcripta inſpiciantur, quae in ſummis latinae Poëſeos Magiſtris majori cum laude celebrantur. Digniſſima itaque ea cenſeo, ut communi Litterarum bono in lucem prodeant, meritoque apud omnes Authoris famam adaugeant.

Romae xv. Januarii MDCCLXVII.

Joſephus Brogi Sac. Theologiae Doctor, & Arcadiae Cuſtos Generalis.

IMPRIMATUR.

Fr. Thomas Auguſtinus Ricchinius Ord. Præd. Sac. Pal. Apoſt. Magiſter.

EDI-

EDITOR OPERIS

LECTORI BENEVOLO.

Electricorum Opus a Parthenio noſtro ſuſceptum, & ſummo ſtudio ac labore confectum, publicam utique lucem minime aſpexiſſet, ſi auctori arbitrio uti ſuo conceſſum foret. Ajebat enim, ſe publicam lucem vereri quam maxime, & doctorum hominum judicia vehementer formidare; quae ſcripſiſſet, primum exercendi ſtyli gratia ſcripſiſſe, tum ut ei ſuppeteret, unde aliquid in gymnaſio, anno ſcholaſtico ineunte, ad coronam de more recitaret. Neque vero plauſus, quibus haec ipſa carmina a lectiſſima doctorum virorum frequentia excepta ſunt, auctorem admodum movebant, ut animum ad eadem edenda induceret; quippe qui affirmaret, aliud eſſe auribus; aliud vero oculis ſatisfacere, qui in rebus diſcutiendis judicandiſque longe auribus acriores, & ſeveriores eſſe plerumque ſolent. Haec, & his ſimilia cauſabatur auctor, quo opus ipſe ſuum apud ſe ſuppreſſum haberet; nec illud publici juris fieri pateretur. Verum haec vulgo

rejecta, uti nullum apud aequos rerum aeſtimatores pondus habuerunt, ita omnem auctori repugnandi facultatem ademerunt. Quare aliis, quorum in hoc ſcribendi genere judicia magni facere conſuevit, nec defugere auctoritatem potuit, morem gerere coactus eſt. Itaque opportunam a ſchola, in qua totos viginti ſeptem annos in erudiendis adoleſcentibus conſumpſit, nactus vacationem, & de edendo opere cogitavit, & opus ipſum ſumma, quoad ejus fieri potuit, cura diligentiaque perpolivit. Sublato hoc, de quo diximus, obſtaculo, reſtabat alterum non minori utique difficultate removendum. Adnotationes enim, cane pejus & angue, ut eſt in veteri proverbio, averſabatur; quas nimirum ajebat, ſcriptoris, qui earum lumine indigeret, obſcuritatem & quaſi noctem quamdam rebus offuſam indicare; ſe id unum laboraſſe ſemper, ut maxime perſpicuus eſſet; & maluiſſe humilem & minus politum in ſcribendo, quam obſcurum, aut minus dilucidum videri; praeterea, ita ſe in conficiendo philoſophico hoc ſuo poemate geſſiſſe, ut horatianum illud ſequutus, quae tractata niteſcere poſſe *deſperaret, omnino relinqueret. Verum, cum in opere ipſo identidem non nulla loca occurrant; atque ea praeſertim, in quibus aut amicos ſuos laudat ſuppreſſo noque*

que

mine, aut aliud quidpiam tacite indicat; quae quidem loca, etiam ſine ſcriptoris vitio, natura ſua obſcura ſunt, atque illuſtrationis omnino indigent; tandem ab amicis perſuaſus hac quoque in re aliorum ceſſit voluntati, & pauculas operi ſuo adnotationes apponi permiſit. Ego itaque, cui edendi operis cura demandata eſt, has ipſas adnotationes elucubratus ſum, in quibus mihimet ipſe modum adhibui, ut, & amico ita volenti obſecundarem; & revera, ne operi, per ſe claro atque perſpicuo, frequentioribus adnotationibus, tenebras potius offunderem, quam lumen aliquod afferrem. Jamvero, ut de opere ipſo pauca quaedam, de quibus praemoneri lectorem neceſſe eſt, a me delibentur; hic ego non meum utique judicium interponam; ſed, re cum auctore communicata, quid ipſe hac in ſua elucubratione ſequutus ſit, breviter, uti ab eodem accepi, ac fideliter exponam. Ac primum; opus hoc, quod tibi exhibetur, benevole Lector, & philoſophicum eſt, & poeticum; ex duplici nempe facultate, Philoſophia videlicet, ac Poeſi temperatum. Jam quod ad Philoſophiam attinet; is rerum verſibus exponendarum delectus habitus eſt, ut ea tantum, quae minus aſperitatis, amoenitatis vero plurimum haberent, deligerentur. Neque enim Poeta noſter in ſecretio-

ra materiae , quam tractat , penetralia ingrediendum ſibi eſſe duxit ; quin immo conſulto ab iis abſtinuit, quae paulo implicatiora ei inter ſcribendum occurrebant ; atque adeo ultro etiam ab illis obtrudebantur , qui nunquam experti quid ſit aliquid poetice atque eleganter efferre , ab auctore malebant tractatum conſcribi , quam poema confici . Haec enim natura ſua hujuſmodi ſunt , ut poeticum ornatum , de quo Poetam ſollicitum maxime eſſe debere nemo ignorat , vix ullum admittant . Quare iis tantum rebus contentus fuit, quae notitiam quandam materiae, quam non philoſophica ratione tractandam , ſed poetico more carminibus exornandam ſuſcepit , afferrent ; ut potius , qui hoc opus lecturi ſint , quid vis electrica ſit , omnino non ignorent , quam, quid re ipſa ſit , penitus intimiuſque cognoſcant . Saepe enim auctorem ipſum propalam affirmantem audivi ; qui hanc Phyſicae partem multo recentiſſimam nobiliſſimamque , noſſe voluerit , eum profecto , ſi ſapiat , neque ſe , neque poetam ſcriptorem quemquam ; ſed tot clariſſimos viros aditurum , qui de illa ſuis in libris luculentius uberiuſque ſcripſerunt . Hinc porro effectum eſt , ut ſaniori judicio , omiſſis , quae faſtidium aliquod creare poſſent , voluptati magis , quam legentium eru-

eruditioni ſibi eſſe ſerviendum auctor exiſtimarit . Et ſane qui Poetas legunt delectari volunt , non erudiri . Hoc & ipſe Virgilius fecit , quem ſibi unum atque unicum Poeta noſter ad imitandum propoſuit ; Virgilius inquam , qui in divino illo ſuo Georgicorum opere , ſtudioſe ea conquiſivit, quae legentium animos incredibili quadam ſuavitate delinitos tenerent; & materiem per ſe jucunditatis amoenitatiſque pleniſſimam , multo jucundiorem amoenioremque efficerent . Itaque,delibatis tantum Agriculturae praeceptis,plurimos ſibi aditus patefecit ad illos, quibus totum opus mira varietate diſtinguitur, excurſus ; hi vero, qui multo potiſſimam pulcherrimi illius operis partem ſibi vindicant , delectant , non erudiunt ; illo ſaltem eruditionis genere, quod ſpectari debuit ab eo , qui agrorum colendorum magiſtrum ſe ac ducem profeſſus ſit . Quare prudenti utique conſilio , ſiquis gnavus atque experiens agricola cupiat evadere , is profecto non Virgilium ; ſed Varronem, Columellam, Palladium , Catonem , alioſque hujus generis ac famae praecellentes ſcriptores leget , ac diu multumque meditabitur ; quo facto, tum demum aliquid, quod ad agrorum culturam perdiſcendam conducat , aſſequetur . Si uno Virgilio contentus erit,parum hercle proficiet ; & male profecto Agri-

cul-

Digitized by Google

culturae conſultum eſſet, ſi utiliſſima ac plane neceſſaria ars virgilianis tantummodo praeceptionibus contineretur.

Haec ſunt, de quibus Poeta noſter Lectorem ſuum praemonitum voluit; his ego quidquam de meo non addam; & tantum illos, quorum in manus hoc opus venire contigerit, rogabo, ut ita ſe in ferendo de auctore noſtro judicio gerant, uti ſe in opere ſuo auctorem ipſum geſiſſe comperient; qui, quantum de ſe moderate ſentit, tantam de aliis honorifice ſcribit; quippe qui in eam peccare partem ſemper maluerit, quae plus fortaſſe cujuſquam virtuti tribueret; quam in alteram, quae quidquam cuiquam de merita laude atque exiſtimatione detraheret.

ELE-

ELECTRICORUM

LIBER I.

Unde latens ſuperas virtus educta ſub auras *Operis propoſitio.*
Prodierit, clarum cui fecit ſuccina nomen
Gemma, atque eventus varios, compertaque nuper,
Et miris viſenda modis ſpectacula; nec non
Quae ratio, & tantis quae cauſa eventibus inſit,
Hinc canere incipiam. Precor huc, Heliconides almae, *Invocatio Muſarum.*
Linquentes patrium lauri nemus, & juga Pindi,
Huc o ferte pedem, & durum mollite laborem.
Res eſt impatiens tractari carmine, & exlex,
Quam meditor, divae, numeris includere veſtris.
Vos mores lenite feros, & vincite cultu
Difficilem; facite, ornatus induta vetuſtos
Aſſueſcat latio antiquo; laus unde petenda,
Aeternumque decus, ſiqua eſt ea cura, poëtae.
At tu, cui juſſo parent cita ſidera curſu, *Invocatio Uraniae.*
Et nitidi, Uranie, caeli eſt plaga ſubdita, qua non
Aonias inter ſollertior ulla ſorores
Scrutari, & rerum ſecretas quaerere cauſas;
Si longum vanis quaeſita laboribus alto *Cur potiſſimùm Urania invocetur.*
Certa polo nobis miſiſti ſigna, latentis

Pri-

Primum unde oſtenſa eſt tantae virtutis origo ;
Nunc ades ; ingenti quando novitatis amore
Capta , atque eximiae ſuccenſa cupidine laudis
Mens ardet ſuperas efferre in luminis oras
Quidquid id eſt , quod difficilis , prodique repugnans
Occuluit natura diu mortalibus , atram
Offundens rebus noctem , caecaſque tenebras .
Sic tibi , ſic faveat Phoebus ; ſic lucidus aethra
Syderea pateat ſemper polus ; actaque in orbem
Perpetuas agitent famulantia ſigna choreas .

Electrum gemma nobilis.

Electrum (*a*) gemma eſt, quam ſors Phaëtontis acerba,
Et lacrymae Heliadum claram fecere ſororum
Eridani ripa in magni ; qua decidit alto
Infelix auriga polo ; merſuſque ſub undas
Edidit audaci documentum inſigne juventae .
Aureus eſt gemmae fulgor ; jacit aurea late
Lumina ; translucet fulvo non diſcolor auro .
Quod vero radiis (*b*) etiam nitet aemula ſolis ,
Inde olli nomen Graji fecere vocantes .

Virtus ab electro dicta eſt electrica.

Hinc virtus quaedam , quam veſtigare ſagaci
Nunc ſtudio aggredimur , dicta eſt *electrica* ; ineſſe
Quandoquidem electro patuit primum . Hoc tibi ſiquis
Cre-

(*a*) Vide Ovidium Metamorph. lib. 2. v. 365., ubi totam Heliadum fabulam fuſe narrat, atque exponit: aitque; *Inde fluunt lacrymae, ſtillataque ſola rigeſcunt De ramis electra novis, quae lucidus amnis Excipit, & nuribus mittit geſtanda latinis.*

(*b*) Non deſunt, qui electri vocabulum ab ἠλέκτωρ, nempe ſol, derivent, propterea quia ſolis fulgorem electrum refert.

Creber utraque manu terat, atque igneſcere cogat, *Proprietas electri.*
Extemplo plumaſque leves, ſtipulaſque volantes
Pertrahere ad ſe ſe cernes, nexaſque tenere.

Haec prima exſtiterunt, priſcis quoque nota, trahentis *Prima indicia virtutis electricae.*
Virtutis documenta. eadem ſed condita nocte
Se longum tenuit, latebriſque obſcura receſſit. *Virtus electrica diu latuit.*
Nondum tot ſtimulos humanis mentibus ardor
Aemulus addiderat; nondum ſuccenſa cupido
Ignotas tentare vias, penituſque repoſtos
Naturae penetrare ſinus; ſed, ſemita qua ſe
Trita dabat, ritu balantum, ignobile vulgus
Illac tendere iter, notoque inſiſtere calle.
Tempore ſic longo ceſſatum; & inertia torpor
Corda hominum tenuit; nil dignum laude retectum,
Et nulla antiquis acceſſio facta repertis.

Ergo diu virtus miranda, ut plurima, caeca
Abdita delituit, nigrantique obſita nocte;
Vulgo neglecta, & vix tantum cognita parvis
Indiciis; vires mox acquiſivit eundo,
Paulatim emergens; donec, labentibus annis, *Nunc vero potiſſimum emerſit.*
Et vigili cura, ſtudioque excita minorum
Prodiit; & caelo ſe tandem oſtendit aperto.

Nec vero vim miram aliquot comprendere tantum *Virtus electrica late diffunditur.*
Corpora; ſed longe fuſam, lateque vagantem
Per mare, per terras, liquidique per aetheris oras,
Naturam ferme compertum eſt ire per omnem.

Non-

Nonne vides, tenuem ut frictu calefacta papyrum
Cera hiſpana electrica eſt.
Cera ſibi jungat, cui fecit Iberia nomen?
Multo ſive illam minio prior ipſa rubentem
Extuderit, ſeu prima aliis oſtenderit uſum.
Hoc pacto, attritu ſi corpora multa frequenti
Tute fatigabis, ſibi res conjungere raptas
Continuo aſpicies, eademque eventa notabis.

Indicia virtutis electr. cae.
Jam quibus indiciis ſe nobis abdita virtus
Haud dubiis prodat; neque enim ſunt pauca, docebo.
Attritu valido ſi corpora certa calorem
Attractiones, & repulſiones.
Concipiant, primum tenuiſſima multa videbis,
Si forte occurrant, adduci; ac deinde repelli.
Scintillae, & lux varia.
Tum variae lucis formae; cita fulgura, ſplendor
Clarus, ſcintillae crepitantes, lucidus igni
Interdum fons emiſſus, ſalienſque ſub auras,
Rumpentumque tubis jactus imitatus aquarum.
Ventus lenis.
Sunt etiam indicio lenis molliſſima venti
Flabra; velut zephyri cum blandius axe ſereni
Adſpirant, agitantque leves per inania plumas.

Quid dicam, attrito cum flammae e corpore rumpunt,
Odor ſulphureus.
Quod gravis adſtantum commixtus ſulphure nares
Tentar odor? tenui quid murmura rauca ſuſurro
Plagae.
Edita? & inflictas inopino vulnere plagas
Perſequar, atque leves, digitum ſi admoveris, ictus?
Tremor incuſſus nervis.
Inde quoque ingenti jactantur brachia motu;
Inde tremor nervis; vis quippe innoxia ſemper

Non

Non prodit, ſubitaſque aſſurgere novit in iras.
Haec obſervantem te virtus abdita nunquam
Fallet, & his certo dabitur praediſcere ſignis.
Sed prodire ullo non plura e corpore cernes,
Nec manifeſta adeo virtutis ſigna latentis,
Quam pellucenti e vitro; ſi triveris ante *Vitrũ maxime electricum.*
Affrictu domitans multo; namque ante domandum
Nulla dabit. crepitus fruſtra exſpectabis & ignes;
Dum validas adhibere manus artemque recuſas.
Haec porro arcanae cum ſint certiſſima ſigna *Indicia virtutis electricae non eodem modo habentur.*
Virtutis, ſemper non uno ut tempore; eodem
Sic non quaeque modo rumpunt in luminis auras.
Namque alia, haud ullis hominum cogentibus, ultro *Quaedam ſponte prodeunt.*
Proveniunt. toto ſic ignes aethere paſſim
Sponte accenduntur nocturni, & lumina fundunt;
Sic etiam interdum ſtellae (*a*) labuntur ab alto
Axe, atque ignitos claro dant limite ſulcos;
Nec non & crepitus, & murmura rauca cientur
Per caelum, aeſtivo praeſertim tempore, flagrans
Cum furit, & ſiccos incendit ſyrius agros.
Scilicet his natura ſubeſt, quae reſpuit artem,
Et per ſe, magnos, cum vult, ciet undique motus,
Sat ſibi ſufficiens, & opis nihil indiga noſtrae.
Multa aliis tibi cura, & plurimus impendendus *Quaedam artem requirunt.*
B Cor-

(*a*) Vapores intellige nocturno quandam intuentibus exhibent, quoſ-
tempore accenſos, qui ſtellae ſpeciem que etiam Virgilius *ſtellas* appellat.

Digitized by Google

Corporibus contra labor eſt ; quaeſitaque ſigna
Sponte ſua prodire negant , artemque requirunt .
Virtus electrica diverſo modo excitatur. Sed non occultam modus eſt extrudere ſimplex
Corporibus virtutem. Aliquot ſunt corpora , virtus
Queis non ante latens diſcluditur excita , quam ſint
Igne. Suppoſito liquefacta igni . ſic ſulphura (*a*) diſcunt
Parere , ingenitas atque hoc tum denique pacto
Expromunt vires; quin vitro excepta , quod alte
Surgentes referat tenuato vertice metas ,
Et ſepoſta diu , quam vim exprompſere trahentem ,
Non facile amittunt , & longo tempore ſervant.
Igne ſimul et fricatione. Quid ? quae , ſubjectus niſi primum torreat ignis ,
Inſuper & multo niſi ſint exercita frictu ,
Edere ſigna negant? ſunt talia marmora , tales
Sunt lapides , quibus artificum vis daedala ſuevit
Heroum minimas magnorum inſculpere formas .
Adde his avulſas volucrum de corpore plumas ,
Denteſque, ungueſque , atque animantum tergora denſis
Conveſtita pilis . Hoc experiere fricando
Felis terga manu ; ſcintillas protinus inde
Prodire aſpicies , ubi largum ſedit ad ignem ,
Cum Boreas gelido ſpirat perfrigidus axe .
Demum alia haud tanto reſpondent victa labore ,
Sola fricatione. Affrictum exſpectant ſolum ; ut pix atra , nitentes
Gem-

(*a*) Recentioribus experimentis hibito ſubſidio ignis, electricum eva- docemur , ſulphur , etiam non ad- dere.

Gemmae, & pellucens ante omnia corpora vitrum.

Nunc quo, quodque teras, jubeaſque igneſcere corpus, *Quomodo ſint terenda corpora.*
Diſce modo. cui ſcabra cutis per ſe riget, uſu
Edomita aſſiduo vel jam percalluit, iſthaec
Non refugit proprias adhibere ad munia palmas; *Teruntur manibus.*
Ipſe labore manum duro terit; ipſe fricando
Inſtat; & explicitas cogit prodire favillas.
Qui teneram laeſiſſe cutem formidat; id ante
Praecavet; & dextram inductis ſibi pellibus armat. *Adhibentur chirothecae, et pulvilli.*
Quin etiam e corio inſutis componere ſetis
Pulvillos norunt, quo in ſubdita corpora totas,
Illaeſis manibus, poſſint expromere vires.
Qua tu cumque via id peragas, ne parce terendo
Durum exercere imperium; ſunt namque domanda *Vis adhibenda in fricatione.*
Attritu multo, & frictu cogenda potenti.

Praeterea variant inter ſe corpora multum, *Varietas corporum.*
Quod tu comperies tentando. Plurima ſolo
Affrictu vires produnt accenſa trahentes.
At quaedam ſimili ratione incendere, eaſdem
Ut tibi depromant vires, conabere fruſtra.
Subſidio nequidquam aderit Vulcanus; & acrem
Vim nihil indomitis ſupponere proderit ignis.
Hoc ideo; quia non ſimplex, atque omnibus unum
Corporibus genus eſt. Sunt corpora nempe, quibus vim *Alia electrica ab origine.*
Indidit a primo natura benignior ortu.
Ipſa illis crepitus, plagaſque, & fulgura, & ignes

 Miſ-

Miſcuit ; ipſa dedit vires , queis tenvia multa
Obvia corripere , & ſecum conjungere poſſent .
Vim contra hanc aliis eadem natura negavit ,
Haud tantum indulgens , & finxit inertia ; verum
Alia participatione. Hac lege , ut , gravidis fierent ſi proxima , eodem
Protinus ipſa etiam gauderent munere , vireſque
Exinde acciperent , exercerentque trahentes ;
Inferrent plagas ; crepituſque igneſque cierent .
Diviſio omnium corporum in duas claſſes. Hinc eſt , quod cauſas qui veſtigare repoſtas ,
Et caeca inſtituunt virtutis ſemina mirae
Scrutari , in geminas primum omnia corpora claſſes
Deſcribunt ; ſtatuuntque genus, quod cuique repertum eſt
Congruere , propriaque jubent conſiſtere ſede .
Rurſus diducunt genera ipſa , & corpora primo
Plurima ſubjiciunt generi , numerumque recenſent .
Enumerantur corpora primae claſſ. Ante alia electrum rutilo ſplendore coruſcans
Ingreditur , primum nobis unde abdita virtus
Emerſit , totique dedit ſua nomina turbae .
Vitrum. Deinde ſubit , nitidumque tenet loca proxima vitrum ,
Cui numero ex omni haud corpus certaverit ullum
Et tantum fluere , & tantis ardere favillis ,
Aer. Conſequitur late fuſus ſpirabilis aër ,
Cujus naturam jam nunc cognoſcere praeſtat ;
Quod liquidus , tenui inſinuans ſe corpore , ubique
Miſcet ; & exceptus magnos ciet undique motus .
Gemmae. Poſt infert ſe ſe , gemmarumque emicat agmen ,

Prae-

Praeſtinguitque (*a*) oculos, & fulgida ſpicula late
Evibrat, & claram jactat ſub nubila lucem,
Sardonyches, amethyſti, eoi adamantes, & aureo
Lumine chryſolithi, & viridi fulgore ſmaragdi,
Quique ſibi a flammis nomen fecere pyropi.
Nec vos tranſierim, Serum molliſſima texta; *Fila ſerica.*
Nec te, his in rebus quando eſt vel maximus uſus,
Illyriae e lucis, phrygiae aut de ſtirpibus Idae *Pix.*
Ubere diſtillans vena, pix lenta, ſilebo.
Haec alia atque alia excipiunt; atque ordine longo
Corpora ſuccedunt; quorum hic neque nomina noſſe
Singula; nec numero quidquam comprendere refert.
Omnibus his virtus latet imis abdita venis.

Poſt hinc digreſſi, ſimili ratione ſecundum *Enumerantur corpora ſecundae claſſis.*
Quae ſortita genus fuerunt, & origine ab ipſa
Virtutis prorſus ſtatuere exſortia mirae,
Corpora dinumerant. Textu condenſa metalla, *Metalla.*
Aurumque, argentumque, atque aera ſonantia longe,
Et rigidum chalybem, praeduraque robora ferri,
Prima locant. his ſubjiciunt animantia, prompta *Animantia.*
Numquam non vitreos fluctus exſugere, vimque
Illapſam totis nata exceptare medullis.
Exin arboreas nullo diſcrimine ſtirpes *Arbores.*
Huc referunt; & quae campos, & flumina late

(*a*) Sic maluit poeta dicere, quam, ut ab aliis dici ſolet, *perſtringit*, Lambini opinionem ſequutus in Lucretii librum 3. verſ. 1056.

Quae procurva tenent ; & quae naſcuntur in altis
Montibus , aut ſedem poſuere in vallibus imis .
Liquores. Poſtremos memorant , numerumque liquoribus explent .
Vitrum omnibus corporibus anteponendum. At tu corporibus tibi vitrum ex omnibus unum
Eligito ; hic ſtudium omne, hic omnem impendito curam
Sedulus , atque viam jam nunc inſiſte domandi ;
Attritu quando melius reſpondet , & ullum
Haud magis invenies quaeſitis uſibus aptum .
Nunc , o Pierides ; neque enim ſine numine divum ;
Credibile eſt tantas res , & caligine tanta
Alte depreſſas , tandem emerſiſſe ſagaci
In lucem eductas cura ; nunc dicite , qua vi ,
Quave arte excitus gravido de corpore mirus
Eſxiſtat fluctus , ſuperaſque erumpat in auras .
Conſtructio machinae electricae. Principio inter ſe ſpatio diſtantia juſto
Tigna duo ſtatuunt ſolido de robore , quaeque
Partes machinae. Firma baſis recto jubeat conſiſtere trunco .
Globus ſive cylindrus vitreus. Vitreus inde globus tignorum in parte ſuprema
Aptatur , tignum ſic , ut citus inter utrumque
Circumagi queat ; huic ſeta bene fartus equina
Pulvillus. Pulvillus duro e corio ſubſternitur , ardens
Quem globus , in gyrum celeri dum turbine fertur ,
Corradat . quamquam , pulvillo ſaepe remoto ,
Dextra vices ſupplet volventi admota cylindro .
Namque vitri forma haec formae ſuffecta ro tundae
Ipſa etiam noſtris aeque venit uſibus apta .

His

His ita perfectis , facili rota mobilis axe *Rota.*
Subditur , inſerto quae fune volubile vitrum
Abreptum rapidos ſecum ferat acta per orbes .
Jamque globus currente rota volat incitus , & jam
Scintillae toto vitri volventis ab orbe
Abſiliunt ; patulas ſubeunt jam ſulphura nares ,
Nidoremque accenſa ferunt ; diſcluſaque virtus
Ubertim exundans plenis fluit undique rivis .
Verum ne ſubitae capiaris lumine flammae , *Effluxus virtutis electricae cohibendus.*
Praemoneo , crebras jaciat quamquam illa favillas ,
Et loca ſulphureo late perfundat odore .
Quippe abeat vacuas labor irritus omnis in auras ,
Ni fluctum vitreo de corpore proſilientem
Excipere , & certo noris deducere calle ,
Quo tu cumque velis ; facilis namque ille ſequetur.
Non ſecus ac cultor foecundi induſtrius horti ,
Areolis non ille quidem ſimul omnibus undam
Largius inducit ; ſed multa doctus ab arte ,
Quo vires herbis & floribus irriget aequas ,
Imponit rivis morem ; indocileſque teneri ,
Includitve tubis ; exſtructo aut aggere fraenat ;
Et juſſos adigit per humum deſcribere curſus.
Hoc tu diſce modo vitri compeſcere fluctum
Undantem , incertiſque vagum decurrere rivis
Ne ſine ; ſed certa fugientem lege coërce .
Ergo lamellam bombycum e mollibus apte *Addenda lamella cum tubis.*

 In-

Digitized by Google

Innexam filis, tibi quae bipedalis hiantes
Suſtineat ſubjecta tubos, ſuſpendito juxta,
Quam minimo poteris, vitrum revolubile, tractu.
Sunt, qui lamellae ſubnectunt ſerica ducto
Fila incluſa auro, & ſalientia cernere gaudent;
Et qui demittunt Serum pendentia vinclis
Aera, ſonos propriâ quae tinnula ſponte canoros,
Attonitis monſtri novitate adſtantibus, edant.
Addenda in primis catena. Cura ſed illa prior tibi ſit junxiſſe catenam,
Quam vel multiplices glomeratam flectere in orbes,
Vel recto extenſam in longum producere tractu
Nil prohibet; tantum ſuper omnia providus illud
Anteveni, gravis ingenito ne pondere lapſa,
Et filis ſericis ſuſpendenda. Atque abjecta ſolo jaceat. retinacula tende
Serica; & in medio fac pendeat aëre, quales
Demiſſi pendent altis laquearibus ignes;
Regifica illuſtrat cum plurimus atria lychnus,
Et ſubnexa tholo noctem funalia vincunt,
Hoc omnino praecavendū eſt. Hoc fit, ut in partem vis tota exuberet unam;
Nec diverſa abeat. cur porro ſerica vincla
Nectere opus, modo cauſam a me ne quaere doceri,
Praeceptis pare; quae ſi neglexeris, omnis
Vitreus aethereas fluctus vaneſcet in auras;
Tu vero, admiſſis ſpectatum irriſus amicis,
Omnem operam perdes; flammaſque ciebis inanes
Nequidquam exercens vitrum. proin parcere noli

Caeru-

Caeruleis Serum vinclis, & plurima necte.

Nunc locus eſt varios poſituſque habituſque notare, *Diverſi ſitus machinae expenduntur.*
Machina queis tales aptari ſuevit ad uſus.
Sublimem quandoque locant, atque altius ima
Attollunt terra; tum, quo conſiſtere poſſit
Alte elata pavimento, media, inter & illam,
Subjectumque ſolum, conſternunt corpora, lecta
Illorum e numero, quae primo *electrica* ab ortu
Dixere, illyricamve picem, vel ſerica texta.
Hoc ideo, ut monui, ne qua diverſa feratur,
Inſinuetque ſolo virtus, tacito pede ſueta,
Qua via dat ſe ſe, ſubrepere lubrica; quanquam
Iſta fere impendi ſolet uni cura catenae.
Hanc omni ſtudio ſuſpendunt aëre, Serum
Demiſſam nexis celſa ad laquearia vinclis.

Nunc age componens inter ſe confer utroſque; *Diverſos machinae poſitus diverſi effectus conſequuntur.*
Machina quos poſitus ſervat, quos nexa catena;
Diverſos etenim diverſa eventa ſequuntur.
Machina juncta ſolo ſi ſit, jaceatque catena,
Jam tibi nulla dabunt virtutis ſigna latentis;
Saltem praecipua, & quorum nunc diſcere cauſam
Magnopere interſit. ſin alte effulta, jacenti
Et disjuncta ſolo ſit machina, prompta requires
Tunc minime indicia; atque eadem tibi protinus imo *Effectus ipſi enumerantur.*
Offeret ipſa ſolo ſi ſit disjuncta catena,
Nexilibus nodis & Serum pendula vinclis.

Hos

Hos ubi diverſos poſitus haec ſervat ab illa,
Tam manifeſta diu dabit utraque ſigna; potenti
Quam diſcluſa diu coges erumpere frictu.

Alia machinae conſtitutio.

Machina nonnunquam, nec non innexa catena,
Utraque conjunctim elata in ſublime locantur,
Ne qua parte ſolum contingant, hoc ubi; ſueta
Non ſolum confeſtim edi mirabere ſigna;
Verum ita, ut, admoris digitum ſi forte catenae,
Haec perpauca edat, neget autem plura volenti.
Tum ſi, qua ſe ſe ſublimis machina tollit,
Accedens propius tuleris digitum; haec quoque reddet
Reſponſans totidem; frictuque inſtabis inani,
Quo plura elicias. ſic deinceps mutua pacta,

Effectuum conſtantia.

Alternaſque vices, tanta eſt concordia, ſervant.
Hos natura modos, legeſque & faedera certa
Impoſuit, cura quae tu multo ante ſagaci
Obſervans, animo memori proviſa repones.

Capiendum tempus idoneū experimentis.

Quod ſupereſt, moneo, luces optato ſerenas;
Nec quidquam aggredere imprudens, dum nubilus axe
Auſter agit pluvias, & iniquos aethere nimbos.
Exſpecta madidis donec procul avolet alis,
Et Boreas puro ſiccus dominetur olympo.
Officit ille, & particulis ſtipatus aquoſis,
Virtutem obtundens quaeſita ad munia ſegnem
Efficit. edoni Boreae vis arida contra
Algenti miras intendit flamiñe vires.

Sed

Sed jam praevalidis rapidos tibi verſa lacertis
Det motus rota, & in gyrum verſatile vitrum
Volvat agens. dextra ſuperincumbente teratur
Vitreus interea globus; atque igneſcere ſenſim;
Incluſamque arctis virtutem exſolvere vinclis
Incipiat. certa expreſſae dant ſigna favillae,
Et multa erumpens commixto ſulphure flamma.
Nec longum in medio tempus. vis excita frictu,
Turbineoque rotae motu diſcluſa, penetrat
Lamellam, patuloſque tubos, longamque catenam.
Nec mora, nec requies. ſed pergit tendere, nexum
Illabens donec ferrum ſic imbuat; hauſta
Ut non rara magis turgeſcat ſpongia lympha.

Progreſſus ad experimenta deſcribenda.

Nunc age, nunc animi vim totam intendito; nec non
Huc geminas, huc flecte acies. pulcherrima ſe ſe
Scena aperit, rerumque novus mihi naſcitur ordo.
Admiranda tibi ante oculos ſpectacula pandam,
Et ſpecie varia, & formis diverſa; neque ante
Viſa tot exactis ulli ſpectacula ſaeclis;
Primus inexpertas ſacro de vertice Pindi
Auſus ad inſuetum Muſas deducere munus.
Et me, quae multos, non exſuperabilis intus
Vis agit, exſtimulatque animum mihi quaerere famam
De ſegete intacta, integroſque accedere fontes.

Concilia-tur attentio.

Omnia, quae docto tenuiſſent carmine mentes,

Omnia

Digreſſio de praecipuis naturae phaenomenis verſu jam expoſitis.

Omnia jam (*a*) vulgata fere. Jam ſidera dicta,
Signorumque vices; certa qua lege ferantur
Per caelum, & curvos quae vis agat uſque per orbes.
Ac neque non dictum, tantus tremor unde repente
Concutiat terras; maria unde excita tumeſcant,
Atque eadem rurſum in ſemet depreſſa reſidant.
Illa quoque Aonidum multo condita lepore,
Firma ut librati conſiſtat machina mundi;
Mutuaque ut gravitas late diffuſa per omnem
Materiem, ſtabili disjunctas foedere partes
Alliget inter ſe, & compage revinciat arcta.
Quid varii varias leges, momentaque motus
Aoniis incluſa modis, lapſuſque, fugaſque,
Corporaque oppoſito ſecum certantia niſu
Commemorem? quid, quae longe ſecreta, magiſque
Abdita, inacceſſae & ſunt interiora Matheſis?
Haec etiam numeris comprenſa, exactaque certas
Ad Pindi leges, muſaeo & perlita melle.

Benedictus Stay.

Hic (*b*) magni ſervans veſtigia preſſa Lucreti,

Affe-

(*a*) Extant jam plura poemata de rebus phyſicis elegantiſſime conſcripta. Horum bene multa leguntur in collectione pariſina, in tres tomos diſtributa, & Pariſiis ipſis edita an. 1749.

(*b*) Benedictus Stay Raguſinus, Praeſul ampliſſimus & doctiſſimus. Philoſophiam Carteſianam ſtylo lucretiano verſibus traditam jam ab anno 1747. Romae typis vulgaverat; aggreſſus idem Nevvtonianam Philoſophiam verſibus, atque eodem ſtylo exponere, opus longe difficilimum feliciſſime abſolvit, ejuſque operis tomos duos Romae edidit annis 1755. & 1760. De tanto Poeta atque incomparabili viro quid ſentiat auctor ipſemet expreſſius declarabit lib. 4., ubi iterum de Stayo redibit mentio.

Affectatque viam caelo, & caput inſerit aſtris;
Alter (a) divino relegens ſignata Marone, *Gregorius Victorius Soc. Jeſu.*
Aeternam culto condit ſibi carmine famam.
Summus uterque labor; ſummam ſibi poſcit uterque
Artem juxta, atque acre ingenium. properate Sorores
Debita Pieriae lauro e parnaſſide ſerta
Vatibus egregiis, meritoſque innectite crines.
Nequaquam his gelida torpens formidine ſanguis
Obſtitit; ad tantas naturae accedere partes
Quominus auderent. vigor his, vigor actus ab alto,
Et ſubito inſinuans praecordia in intima lapſu,
Subjecitque faces, magnoſque incendit ad auſus.
Sed nos interea jam coepta exorſa ſequamur, *Reditus ad propoſitū.*
Adſpirans quando votis reſpondet Apollo,
Et non invitae peragunt data penſa Camoenae.
Ergo age ſis, mecum, qua daedala machina ſurgit, *Omnia diligentius obſervanda.*
Accede; obtutuque intentius omnia crebro
Sedulus explora. viden ut plumaeque volantes, *Indicia ſupra expoſita recognoſcuntur.*
Et folia argenti, nec non & ductilis auri;
Multaque praeterea delectu corpora certo,
Secta minutatim, tenui vel praedita mole,
Protinus ad nexam feſtinant rapta catenam? *Attractiones.*
Contemplator item, nuper quae rapta catenae

Hae-

(a) Gregorius Victorius Soc. Jeſu Inſtitutiones philoſophicas elegantiſſimis virgilianis verſibus complexus eſt, & adnotationibus illuſtravit. Opus in duodecim libros diſtributum, & mira ingenii felicitate confectum quam primum, prodibit in lucem.

Et repulſiones. Haeſerunt, eadem ut, verſo in contraria niſu,
Diffugiant; & ſic redituſque abituſque frequentes
Alternent trepida, & vario exſultantia motu.
Quin age, & innexo propius ſuccedere ferro
Plagae. Ne dubita; ande etiam digitum intentare. minaces
Scintillae, et crepitus. Cum plaga exſilient flammae, crepituſque ſequetur,
Qualem impoſta focis edit parnaſſia laurus;
Aut qualem audimus, flavae cum tempore meſſis
Exacto, ſtipulis ignem ſubjecit arator.
Plagae, et ſcintillae geminantur. Nec ſemel erumpet crepitanti flamma ſonore;
Sed ſtrepitus toties, toties geminabitur ignis;
Admoris dextram quoties tu cumque catenae.
Omnia jamque licet, ſupera quae diximus ante,
Signa recognoſcas virtutis certa latentis,
Plagaſque crepituſque, & lenis flamina venti.
Attactus interdicitur. Illud in his autem non te mirabile rebus
Praetereat; ferrum, quod non contingere dextra
Permiſſum; tantum ſat erit ſi dextera, citra
Attactum, ferro accedat. ni caveris, uſquam
Non rutilae apparent flammae; cita fulgura ceſſant;
Nec ſonus auditur, flammis ceſſantibus, ullus.
Quomodo virtus corporibus ea deſtitutis communicetur. Illud item cura eſt tibi non leviore notandum,
A vitro ſe ſe ut virtus foecunda propaget;
Corporibuſque afflet vires, queis robur ab ortu
Arcanum primo natura negavit, eaſdem.
Aſpicis, ut, totis vix miram hauſere medullis

Vir-

Virtutem, ſubito ſibi res conjungere raptas
Ipſa etiam affectent, ſubitaſque excludere flammas,
Atque inferre ictus, crepituſque excire ſonantes
Condiſcant? hoc ſola facit vicinia; vires,
Qua fit, ut, arcanas ſibi vix ſenſere propinquas,
Extemplo rapiant ad ſe, interiuſque recondant.
His ſemel arreptis, eandem ſortita perinde
Ac ſi cum reliquis naturam, prorſus eodem,
Non ignara modi, funguntur munere. ferrum
Haud aliter quam ſi magneti admoveris; & jam
Novit hyperborei plauſtrum ſpectare Bootæ,
Et certum incertis monſtrare per aequora curſum
Nautis, cum nigro velamine plurima caelum
Contexit nubes, & nox premit horrida pontum.

His ita compertis, quibus obſervatio multa
Conciliare fidem potuit, non defuit inde,
Qui nova ſollerti ſpectacula quaereret arte.
Quin imo, ut facile inventis eſt addere, quiſque (a)
Certatim aggreſſus vitrum exercere, novoſque,
Multa movens, ſtuduit nobis oſtendere luſus.

Experimenta varia recenſentur.

Hic primum auratis ſepſit conclavia chartis,
Parietibus ſuper inducens; circumtulit inde,
Attactum citra, ſpatiis propioribus, idem

Scintillae ex inaurata papyro prodeunt.

In

(a) Pleraque experimenta, quae conſequentibus carminibus exponuntur ab auctore, deſumpta ſunt ex libro his de rebus a Jacobo Belgrado Soc. Jeſu conſcripto, & Philippo Borbonio Parmae ac Placentiae Duci inſcripto. Liber prodiit Parmae an. 1749.

In gyrum longam flexu ſinuante catenam.
Tum demum obſtructis, exacta luce, feneſtris;
Elicuit ſubitas nullo de ſemine flammas.
Continuo obſcuras caecum conclave per umbras
Totum collucere igni, rutiliſque favillis
Scintillare aurum; per opacam qualia noctem
Aſtra ſolent puro nictantia (a) fulgere caelo.

Ignis ex aqua elicitur.

Vitro alter cyathum admovit, propiuſque locavit,
Quem prius algenti complerant Najades unda.
Extemplo viſae, dictu mirabile! flammae
Rumpere, & e mediis effervere Mulciber undis.

Flores olfacti nares fodicant.

Ille apium, molleſque comas frondentis acanthi,
Purpureaſque roſas, incanaque lilia vitro
Volventi primum, tum naribus obtulit; idem
Olfactu abſtinuit ſubito, averſuſque removit;
Narium ubi teneras ſubiens vis ignea fibras
Perculit, & ſtimulis fodicans pervellit acutis.

Capilli ſurſum eriguntur.

Jamque alius tenſo juſſit ſuccedere ferro
Adſtantum e turba florenti aetate puellam,
Neglecto effuſam cultu per colla capillos.
Nulla mora; arrecti ſteterunt in vertice crines,
Thyados in morem, nocturnis orgia ſacris
Cum ſtimulant, ſaevitque animis vis effera Bacchi.

Ventus cietur.

Quid dicam, extrema pendentis parte catenae,

Qui

(a) Nictantia hoc eſt ſcintillantia; eſt Lucretius lib. 6. v. 181. *Nictantia* hac voce, & eadem ſignificatione uſus: *fulgura flammae*.

Qui palmam objecit, confeſtim flamma reluxit,
Tenviaque arguto ſtrepuerunt ſibila vento?
Et qui (*a*) continuos ſecum prius ordine longo
Diſpoſuit globulos; tum flammam excivit, & ignem
A primo inſinuans ſollers traduxit ad imum?
Atque hic arte quidem multa, omnigenaeque Minervae
Inſtructus ſtudiis vitro impiger inſtat, & uſque
Extundit viſenda novis ſpectacula formis.
Quid? quod & elicitas vario diſcrimine flammas
Nunquam tentatos idem detorquet ad uſus;
Inſuetiſque notis abſentem (*b*) affatur amicum.

Ignis derivatur.

C Quip-

(*a*) Joſephus Bozolus Soc. Jeſu hic indicatur, qui machinam electricam, cum Philoſophiam in Collegio Romano publice traderet, diu multumque, frequenti nobilium ſpectatorum corona ſtipatus, exercuit; neque vero ea tantum experimenta capere, quae vulgo nota eſſent, ſed nova, quae ipſe excogitaſſet, tentare ſolitus fuit; quod quidem ei non raro e ſententia, ac plane feliciter evenit.

(*b*) Hoc loco deſcribitur, ſeu potius innuitur experimentum a Joſepho Bozolo nuper laudato in Seminario Romano captum, quod his ipſe verbis expoſuit, *Hoc experimento*, inquit, *falſum oſtenditur, quod antea ut certiſſimum habebatur, in exoneratione videlicet tabulae Franklinianae, aut phyalae Batavicae fluidum electricum ſemper per breviſſimam viam tendere. Oſtenditur enim, ſi duae pateant viae, altera per filum metallicum, altera vel per aquam, vel per terram, vel per alia quaecumque corpora, vaporem per priorem abire ut ut longiſſimam, altera relicta, ut ut breviſſima; immo vero, etiamſi filum metallicum interciſum fuerit, exiguo tamen paucarum linearum intervallo, deprehenſum eſt, per filum metallicum pergere, atque intervallum illud ſuperare; quod patuit ex ſcintilla vividiſſima inter duo capita, quod diximus, intervallo disjuncta, emicante. Si longius ſit intervallum per aquam, aut terram &c. phyalam aut tabulam exonerari, plura docuerunt experimenta. Hoc autem conſtituto poteſt arcus ductorius adhiberi [arcus ductorii nomi-*

Novum experimentum refertur.

Quippe duo a nexa in longum deducta catena
Aenea fila trahit ; ſpatium diſtantia amici
Definit certum . verum , quo lumina fallat
Spectantum , & miram quo callidus occulat artem ,
Fila ſolo condit penitus defoſſa ſub imo ,
Sic tamen ; ut capita emergant tum denique ; ſigna
Conſcius opperiens condicta ubi ſervat (*a*) amicus.
Ipſe autem interea vitri revolubilis orbem
De more exagitans fluctum derivat ; & inde ,
Qua duo ſe extrema reſpectant aenea parte ,
Attactum citra & praeſcripto limite , fila ;
Compoſito tot ſcintillas educit , ad uſum
Quot talem elicitis opus eſt ; quae ſingula nempe
Deſignent elementa (*b*) ; quibus (*c*) in verba coactis
Sen-

ne intelligitur quodcumque corpus communicatione electricum , quo inducitur communicatio inter ſuperiorem , & inferiorem tabulae , vel inter interiorem , & exteriorem phyalae ſuperficiem] ex filo metallico cujuslibet longitudinis , cujus quidem unum caput , ut fieri ſolet , inferiorem tabulae ſuperficiem contingat , alterum ad ſuperiorem , cum opus eſt , admoveatur . Filum autem ita ſub terram demergatur , ut aliqua ſui parte , in qua ſit modica interruptio , emergat in domo amici . Hoc peracto , ſi exorneretur tabula , vapor , non via breviore per pavimentum , in quo eſt machina , ſed per longiorem fili feretur , & apparebit ſcintilla in domo amici inter duas partes fili metallici eo uſque pertingentis . Jam nullo negotio poterit quoddam veluti alphabetum cum amico ex ſcintillis componi , & aliqua loquendi ratio condici ; quam , ut ſatis facilem , cujuslibet arbitrio excogitandam eligendamque relinquimus . Huc uſque Bozolus .

(*a*) Servat , hoc eſt obſervat ; ita Virgilius Aeneid. lib. 5. v. 25. *Si modo rite memor ſervata remetior aſtra;* id eſt obſervata .

(*b*) Alphabeti litteras intellige .

(*c*) Poetam beneficio caeſurae , etiam

Senſa animi pateant, certa & ſententia conſtet.
Atque his indiciis, fidaque interprete flamma
Abſens abſentem dictis compellat amicum.
  Hinc harum ſenſim rerum experientia crevit;
Inde alia atque alia explorando repperit uſus;
Multa etiam tentanti aliud fors obtulit ultro.
Sed magis ad varios res nulla accommoda luſus
Inventa eſt, quam ferrea virga. fac imbuat illam
Plurimus a vitreo diffuſus corpore fluctus;
Quo bibat occultas quaeſita ad munia vires.
Nec plura; in medium de ſpectatoribus unus
Prodeat, inſignis facie & vernante juventa;
Pictus acu chlamydem, quam daedala dextera multo
Argento circum, multo & diſcreverit auro.
Qualis ſidonio quondam conſpectus in oſtro,
Illuſuſque auro tunicaſque, ſinuſque crepantes
Cultor frondoſae puer ibat regius Idae,
Quem ſuperum Rex ipſe polo miratus ab alto eſt.
Hic autem, ſi forte velis riſumque ciere,
Et circumſtantis plauſum captare coronae;
Oſtrum oſtentantem, phrygiaque in veſte ſuperbum
Aggredere; & chlamydis ſummas qua circuit oras
Argentum, intextumque argento fulgurat aurum,

Virga electrica flãmas elicit.

Feſtiviſſimus jocus deſcribitur

 Vis

etiam ſequenti voce monoſyllaba, uti poſſe confirmat exemplo ſuo Virgilius Ecloga 10. v. 69. *Omnia vincit amor; & nos cedamus amori.* Plura hujuſmodi exempla peti ex eodem Virgilio citarique hoc loco poſſent, niſi ſupervacaneum videretur.

Vis mira accedat virgae ; cita flamma repente
Rauco cum ſonitu diſcluſa erumpet . At ille ,
Attonitus monſtro , ſubitos mirabitur ignes ;
His ſe ſe obſeſſum miſer , & candente favilla
Clamabit . tum multa movens , veſtemque flagrantem
Diducens , partes ſe ſe verſabit in omnes .
Sed , quanto ille magis manibus reſtinguere flammas ,
Excutiens laxanſque ſinus , contendere perget ;
Tanto tute magis trepidanti excire favillas
Ne ceſſa , atque inſtans non ſegnius utere virga .
Sic olim veſtis , ſi dignum eſt credere , inarſit
Alcidae ſcapulis , magno pro munere habendam
Herculis conflagratio. Neſcia dilecto quam Deianira (*a*) marito
Tabifici miſit ſuffectam ſanguine Neſſi .
Nec mora ; lethifero vix eſt ſublapſa veneno
Dira lues , penituſque imis ſuſcepta medullis ,
Funduntur totis exorta incendia membris .
Uritur infelix rapido correptus ab igni ;
Luxurianſque toris pectus , magna oſſa , lacertoſque
Indomitae abſumunt flammae , & praecordia torrent .
At miſer in rabiemque actus , praecepſque furore
Bacchatur ; tenditque ſimul depellere peſtem
Nequidquam ; ſimul horrendas ad ſidera voces
Attollens , implet magnis ululatibus auras .

Re-

(*a*) De Neſſo , de Deianira , deque Herculis conflagratione vide Ovidium Metamorph. lib. 9. a ver. 141. ad ver. 241.

Reſponſant fremitu ſylvae , ſonat arduus aether .
Sed noſtrae non tanta ferunt incendia flammae .
Nec vanos tibi finge metus ; innoxius ignis
Errat , & intacto gaudet colludere limbo ,
Et circum innocuis aurum luſtrare favillis .

Nihil hujuſmodi hic pertimeſcendū.

Nec minus ille Jocus (*a*) riſum , plauſumqua coronae
Jucundum eliciet , quo neſcio an accidat ullus
Gratior e multis , ſpectatoreſque moretur .
Auctor quippe joci Bacchus fuit , ipſe ciendo
Materiem riſu ſuffecit ; & evia nobis
Nil fortaſſe aeque memorandum dona tulerunt .
Quanquam victrices Niſae de culmine tygres
Liber agat ; meritoque domet Rhoëtumque , Pholumque
Nubigenas letho , contemptoremque Lycurgum .

Jocus alter non minus feſtivus deſcribitur.

Lenaeos igitur latices cape , ſive falerna
Quos tibi ſufficient , ſeu chia e vite racemi .
Non tamen ante datum miros traducere ad uſos ,
Quam faecem exſuerint , labeſque exceſſerit omnis .
Decoquit hanc penitus ſubjecto Mulciber igni .
Eſt vas , quod latum in ventrem turgeſcit , idemque
Senſim digrediens camerato a vertice , longum
Definit in roſtrum ; peregrina ciconia quale

Deſcriptio vaſis diſtillarii.

 Ore

(*a*) In hoc experimento exponendo plus deſcriptioni poeticae indulget auctor , quam rei ipſius veritas fortaſſe patiatur . Sed aliquid opinor auctori concedendum , qui jam ſe non Philoſophi , ſed Poetae perſonam ſuſtinere ; & voluptati legentium malle , quam eruditioni ſervire profeſſus ſit .

Ore gerit, tortis avis exſecrata colubris.
Illi vas aliud ſupponitur, haud minus amplo
Turgeſcit quod ventre capax, Bacchumque receptat
Infuſum. Bacchi liquor, attenuante calore,
Submittit lento quem carbo plurimus igni,
Rareſcit, leviorque petit ſublimia vaſis;
Mox ubi ſtipantis ſenſit vim frigoris, udum
Cogitur in rorem; & roſtri per devia pronis
Decurrit large rivis. hac arte liquato
Addunt coriandri, aut beneolentis ſemina aniſi,
Aut veſca adjiciunt fragrantia cinnama canna;
Saccharaque auſterum domitant jucunda ſaporem.
His demum exactis, rorantibus atque minutis
Exceptum cyathis, lautae poſt fercula menſae,
Cruſta inter mellita, interque cupedia potant.

Confectio liquoris, quē appellant Roſoli.

Ergo age ſume manu medicata cuſpide virgam,
Atque oculis veſtiga; & quem obſervaveris unum
Largius epoto nimis indulgere liquori,
Huic tende inſidias; huic improviſus adeſto,
Vix leviter preſſa firmans veſtigia planta,
A tergo; fraudique accommoda tempora capta;
Dumque labris cyathum ſitientibus admovet, atque huic
Ore inhians, oculiſque bibacibus imminet, omnes
Tolle moras, virgamque intenta. flamma ſequetur
Extemplo, pateramque vorax amplexa, liquorem
Ebibet. ille volans tenues vaneſcet in auras;

Obtentu virgae liquor ignē concipit, & evaneſcit.

Et

Et miſerum ambiguumque animi, attonitumque relinquet.
Conſurgent ſtudia adſtantum, riſuque ſoluto,
Atriaque effuſis reſonabunt alta cachinnis.

Specimen quoddā navalis pugnae exhibetur. Conſtructio naviculae papyraceae.

Nec vero, ſi tanta animum, ſi forte cupido
Inceſſat, prope navalis ſpectacula pugnae
Edere non poteris; facilis modus. accipe chartam,
Quam prius inducto tenuis conveſtiit auro
Lamina, & in parvae formam componito cymbae;
Quales aedificant pueri, riguiſque vehendas
Imponunt (*a*) aquulis; prono per gramina lapſu
Sicubi decurrunt. circum ſtupet inſcia pubes
Exilem mirata, ullo ſine remige, puppim
Accelerare viam. curſum tenet illa ſecundum;
Donec vel ripae, vel ſaxo alliſa, repente
Mergitur, & fundo demerſa reſidit in imo.

Virga naviculā ad ſe trahit.

Hoc exſtructa modo, & facili properata labore
Innatet undanti vaga cymba excepta catino.
Dumque anceps haeret, fluitatque incerta, potentem
Virgam adhibe. virgam vix ſentiet illa propinquam,
Protinus, impellant veluti ſi carbaſa venti,
Anguſto varios deſcribet in aequore gyros;
Et quamcumque velis in partem haud ſegnis agetur.

Flammas & crepitus ciet.

Interea jaciet flammas & fulgura crebra,
Non ſine rauciſonis crepitantia fulgura bombis.

 Haud

(*a*) Vox eſt ciceroniana; occurrit in lib. I. de Orat. c.7. ubi ſic; *Cujus* [platani] *umbram ſequutus eſt Socrates, quae mihi videtur, non tam ipſa aquula, quae deſcribitur, quam Platonis oratione creviſſe.*

Haud ſecus ac, ſi parva licet componere magnis;
Foeta armis medio pinus cum martia ponto
Vela facit, curſuque ſecat vada ſalſa ſecundo;
Vix in conſpectum ſe ſe dedit aemula claſſis,
Nulla mora; obvertit latus, ingentique fragore
Intonat horrendum; tonitru quo maximus aether,
Et concuſſa fremunt late aequora. ſquamea tum gens,
Et turpes ſummo nantes in gurgite phocae
Attonitae fugere metu; conterritus omnis
Nereidum, Phorcique chorus petit alta profundi
Stagna maris, penituſque imis ſe fluctibus abdit.

Alia experimenta referuntur.

Quid referam, exſtincti viſi ut ſplendeſcere lychni
Unius obtentu virgae, noctiſque per umbram
Late improviſam funalia mittere lucem?
Quid? ſiquis ſtricto invadat te cominus enſe;
Ne trepida; virgam dextra praetende; minaces
Ilicet erumpent adverſo ex enſe favillae.
Portenti genus! ille novo ſtupefactus, & haerens
Prodigio, poſuitque minas, longeque refugit.

Experimẽtorum numerus prope infinitus.

Quid pergam ulterius? non hic ego verſibus opto;
Nec vero, ſi vox mihi ferrea; ſi mihi centum
Sint linguae; centum ora ſonent; quam multa reperta,
Quam nova, quam variis ſpectanda eventibus, & quam
Felici fuerint ſucceſſu educta ſub auras,
Percenſere queam numero; quem noſcere ſiquis
Forte velit, pluvii guttas velit aëris idem

Diſce-

Diſcere ; cum ruptis tempeſtas nubibus atra
Praecipitat caelo , denſóſque exaggerat imbres ;
Aut quot deciduis autumni tempore ſylvae
Sternantur foliis , plantis cum frigora prima
Decuſſere comas , & laetae frondis honorem .

Haec adeo , e mediis hac tempeſtate tenebris , *Digreſſio de laudibus noſtrae aetatis.*
Erexere caput , ſeque aſpectanda dedere ,
Sollerti cura ſtudioque excita recenti .
Nam quid (*a*) inexpertum ? quid noſtra reliquit inauſum
Aetas ? haec ſuperas caeli conſcendit ad arces ;
Non ut bella Jovi , ſuperiſque infeſta quietis ,
Grande nefas aggreſſa , inferret more Gigantum .
Hos una exſtructis cum montibus aethere ab alto
Praecipites dedit , & molitus fulmina dextra
Altitonans genitor ſtygias detruſit ad undas .
Verum , ut noctivagos ignes , titaniaque aſtra ; *Aſtronomia feliciter exculta.*
Et nitidam lunae , atque ardentem lampada ſolis
Inſpiceret propius ; rapidique intenta citatos
Volventis motus contemplaretur olympi .
Haec (*b*) ſummo digreſſa polo , dimenſaque terram , *Telluris forma definita.*
Rep-

(*a*) Multa hic ab auctore de laudibus noſtrae aetatis praedicantur ; & merito quidem , quod ad artes ac facultates liberales pertinent . Facultates enim , & in primis mathematicae proximis hiſce annis vehementer excultae ſunt , & miri in iis progreſſus facti . Humanioribus litteris non minori contentione opera impenſa eſt ; & ipſae quoque ad ſummum decus ſplendoremque provectae . Studium vero Antiquitatis nunquam profecto aeque , atque aetate hac noſtra viguit .

(*b*) Celeberrima indicatur expeditio

Repperit (*a*) ; ut tumido ſe ſe efferat edita dorſo ,
Aequans qua medium diffindit circulus orbem ;
At contra geminos depreſſa reſidat ad axes .
Expeditiones in longinquas terras ſuſceptae. Haec prope inacceſſas tot per vada caerula terras,
Terraſque tractuſque maris , ſemotaque longe
Littora , barbaricis quanvis infeſta rapinis ,
Viſendi ſtudio , pulcraque cupidine capta ,
Remigio audaci pervaſit ; & aequore toto
Immenſum per iter velis delata ſecundis
Ditavit noſtrum inventis felicibus orbem .
Extulit haec genus acre Virum , genus acre Sophorum
Summa Mathematicorũ inſigniũ multitudo. *Caſſinos* (*b*) , & *Manfredos* (*c*) celebrataque fama
Nomina *Zanottos* (*d*) , quos docta Bononia partu
Lae-

tio ad definiendam telluris formam a Ludovico XIV. Galliarum rege magnificentiſſime adornata , & a Gallis alacriter ſuſcepta an. 1735.

(*a*) Unde multo certius , quam ex captis in Gallicana expeditione menſuris , telluris forma definiri poſſit , docet Rogerius Boſcovichius in adnotationibus ſuis ad poema Caroli Noceti de Aurora boreali. adnot. 54.

(*b*) Caſſini duo exſtiterunt celeberrimi tota Europa Mathematici , pater & filius . Caſſinus pater magnis praemiis ac pollicitationibus a Ludovico XIV. Galliarum Rege expetitus, relicta Bononia , Pariſios conceſſit , ibique conſedit.

(*c*) Ex Manfredia familia qua tuor prodierunt Viri omni laude cumulatiſſimi . Euſtachius Mathematicus clariſſimus , & editis operibus celeberrimus . Gabriel inſignis item Mathematicus . Heraclius Mathematicus ſimul & Medicus excellens . Nec a trium fratrum laude abhorruit Aemilius e Soc. Jeſu, Mathematicus, Aſtronomus , & Concionator egregius .

(*d*) Franciſcus Zanottus inſignis Mathematicus , & ſcientiarum Bononienſis Academiae Praeſes , Academiae ipſius hiſtoriam , ſeu potius acta edidit Bononiae anno 1731. idem latina & etruſca carmina ad antiquum nitorem elegantiamque expreſſa eadem

Laeta ſuo ſuperas in luminis edidit oras
Auſonium ad Rhenum. haec geminos, devota Matheſi
Pectora *Riccatos* (a); Phoebeiſque artibus omni
Morgagnum(b)Europae notũ; haec & te inclyte *Nevvton*,
Anglia quo tantum generoſa ſuperbit; & unum
Opponit cunctis, ſatis hoc illuſtris alumno.
Nec vero te cum ſociis *Rogere* (d), ſilebo
Xime-

Rogerus Boſcovichius Mathematicus celeberrimus.

dem in urbe vulgavit an. 1751. Ex hac eadem florentiſſima doctorum hominum familia plures numerantur clariſſimi viri, quorum fama cum ſatis pervagata ſit, idcirco ab iis commemorandis ſuperſedemus.

(a) Comes Jacobus Riccatus, & Vincentius Riccatus Jacobi filius e Soc. Jeſu, duo inſignes & praecellentiſſimi Mathematici, pluribus editis ingenii monumentis notiſſimi. Vincentius Bononiae egregium opus edidit an. 1749. quod inſcripſit *Dialogo delle forze vive, e delle azioni delle forze morte*. Item aliud eadem in urbe an. 1752. *De uſu motus tractorii in conſtructione aequationum differentialium*. Tertium item de Algebra an. 1765. ibidem.

(b) Joannes Baptiſta Morgagnius in Gymnaſio Patavino Anatomes Profeſſor, Anatomicorum noſtrae aetatis facile princeps, & *ſaeculi ornamentum*, ut eum Jacobus Baſſanus appellat in elegia quadam ad ipſum perſcripta, qui ſe non invenuſte *ſaeculi incommodum* dicit.

(c) De Nevvtono Anglo praeſtat tacere, quam pauca dicere.

(d) Multa hic de tanto Viro commemorantur ab auctore, quae illuſtratione aliqua indigent, & a nobis una adnotatione expedientur. Boſcovichius Romae in Gregoriana Univerſitate multos annos Mathematicam docuit, & multa edidit, quae ſummo plauſu a Mathematicis excepta ſunt. Lucenſis Reip. rogatu Viennam Auſtriae adiit, ibique annum commoratus remigravit in Italiam, & Romam rediit. Rurſus novum iter ſuſcepit, & fere totam Europam peragravit, nobilioreſque Academias praeſens inviſit. Mox Conſtantinopolim contendit, Conſtantinopoli iterum in Italiam, ac Romam venit. Relicta jam tertium Roma a celeberrima Ticinenſi Univerſitate evocatus Papiae nunc Mathematicas diſciplinas, non ſine ſumma praeſtantiſſimi ingenii laude, publice profitetur. Nunc audio eundem ab Academia Londinenſi expetitum anno ſequenti in Ame-

Ximenio (*a*), & *Lechio* (*b*), Uranie quos educat ipſa,
Et gremio fotos primis Dea ſiſtit ab annis
Siderei ſuper arce poli; *Rogere*, Matheſi
Dilectum ante alios; ſed eundem non minus almis
Dilectum Muſis, & Apolline digna canentem.
Quam timui, magnis de rebus ad alta Viennae
Moenia ne miſſum te regia Caeſaris Urbi,
Ac pulcro eriperet Latio, reditumque negaret.
At ſecus evenit. longo poſt tempore demum
Vindelicas linquis ſuperatis alpibus oras.
Jamque redis. reducem gratatur maxima Roma;

Sal-

Americam navigaturum, obſervandi cauſa tranſitum Veneris ſub Sole, qui quidem tranſitus totam Mathematicorum nationem mirum in modum anxiam nunc habet atque ſollicitam.

(*a*) Leonardus Ximenius e Societate Jeſu Mathematicus Caeſareus. Mathematicas diſciplinas Florentiae profeſſus eſt. Vulgavit Venetiis an. 1751. prima ſex Geometriae planae elementa; Florentiae vero, anno proxime ſequenti, aliud egregium volumen edidit, quod inſcripſit; *Notizia de' tempi de' principali fenomeni del cielo novamente calcolati ſecondo le ultime tavole Caſſiniane*. Quod vero plurimum ad Mathematicarum diſciplinarum incrementum valet, & valebit in poſterum, nobilem in Collegio Florentino in uſum Aſtronomicarum obſervationum ſpeculam conſtruxit; & lineam meridianam in aede urbis principe duxit ad illarum ſimilitudinem, quae jam pridem Bononiae in templo S. Petronii, & Romae in templo S. Mariae Angelorum a peritiſſimis, & celeberrimis Mathematicis ductae fuerant.

(*b*) Antonius Lechius e S. J. Mathematicus & ipſe Caeſareus. Quas diſciplinas publice in Braydenſi Soc. Jeſu Univerſitate profeſſus eſt, eaſdem doctiſſimis ſcriptis, & editis libris illuſtravit. Edidit Mediolani an. 1752. *Arithmeticam univerſalem* Iſaaci Newtoni. Mediolani item *elementa Geometriae theoricae & practicae* an. 1752. Rurſus Mediolani *Hydroſtaticam* vulgavit an. 1766. Alia edidit, quae longum eſſet enumerare.

Digitized by Google

Salvum atque incolumem ſocii ampleƈtuntur ovantes.
In primis ego te ampleƈtor; te peƈtore toto *Teſtificatio auƈtoris grati ergaBoſcovichium animi.*
Excipio. tu caeca regis veſtigia; certum
Tendenti incerto pede per loca devia vati.
Tu monſtras callem. ſine te nihil ipſe nec auſus,
Nec poſſem. acceptum nequeo non proinde referre,
Quale eſt cumque tibi, quod carmine molior, uni.
Verum ah! vix laeti reducem excepere ſodales, *Boſcovichii peregrinationes.*
Te novus ardor agit longinquas viſere terras;
Nobilis ille quidem, at caris deflendus amicis.
Quid faciam? num te morer importunus aventem
Doƈtrinae varias peragrando quaerere merces;
Claraque priſcorum renovare exempla Sophorum?
Non ita; quin potius, quando felicia ſpondent
Cunƈta Dii; & magnis animus non deficit auſis;
Vade age, rumpe moras, quo te tuus incitat ardor;
Vade, & communem tecum fer ad aethera famam.

Quid memorem reliquos, eadem quos extulit aetas *Reliqui celebriores Viri indicantur.*
Alma viros, omnes ſcriptis inſignibus, omnes
Ingenio claros; quorum immortale vigebit
Nomen, & aeternis floreſcet gloria ſaeclis.
At vos indiƈtos *Oliveri* (*a*), & *Paſſere*, non hic

Non

(*a*) Annibal ex Abbatibus Oliveriis, Patritius Piſaurenſis, & Joannes Baptiſta Paſſerus J. C. & Vicarius Piſaurenſis, duo clariſſimi & eruditiſſimi Viri merito hic ab auƈtore ob excellentem doƈtrinam atque eruditionem inter prima Italiae lumina recenſentur. Plura ambo ediderunt

ope

Non ego tranſierim antiqui duo clara Piſauri,
Quin adeo Italiae clariſſima lumina; nullum
Non vos commendat ſtudii genus; edita porro
Priſca tot in lucem monumenta, & Marmora ſculptis
Inſignita notis; Gemmae, vetereſque Lucernae
Extendent veſtram ventura in ſaecula famam.

Nam quid praeterea referam (*a*), quos inclyta Roma
Suſpicit in praeſens tales; felicia quondam
Quales extulerunt Auguſti tempora, graja
Et latia doctos lingua. quid? carmine Vates
Etruſco egregios pariter, pariterque latino,
Coetus Arcadicus, & Academia Quirinorũ laudantur. Fertilis Arcadiae quos effert coetus, alitque
Laurigeras inter ſylvas; quoſque aemula, jugi
Submittit foecunda cohors laetiſſima partu
A magno clarum nomen ſortita Quirino.

Quam

opera, quae ſummam auctoribus laudem atque exiſtimationem conciliarunt, & quorum aliqua hic ſubjicio. Oliverius *Marmora Piſaurenſia notis illuſtrata* Piſauri edidit an. 1738. ejuſdem aliquot *Diſſertationes*, quas vocant, leguntur in collectione Calogeriana. Paſſerus vero *Lucernas fictiles Muſei Paſſerii* Piſauri edidit an. 1738. Item *Theſaurum gemmarum antiquarum aſtriferarum*. Florentiae an. 1750.

(*a*) Duo inſignes doctorum hominum coetus hoc loco indicantur, qui Romae florent ſapientiſſimis, ac poetica praeſertim laude praeſtantiſſimis viris. Alter ab *Arcadia* nomen habet, cui diu praefuit Michael Joſephus Morejus Poeta nobilis, & laude dignus; huic vero non ita pridem vita functo ſucceſſor datus eſt Joſephus Brogius non minori laude cenſendus. Alter coetus Academia *Quirinorum* appellatur; atque hic etiam clariſſimis ac praeſtantiſſimis viris abundat. Cui quidem tertius addi potuit, immo vero debuit, qui ſibi *Infoecundorum* nomen adoptavit; & nihil duobus ſuperioribus de ingenii laude praeſtantiaque concedit.

Quam vellem hic longam ſeriem enumerare virorum
Tantorum? te, culte *Fabi*; (*a*) te, docte *Seraſſi* (*b*)
Cum docto, quem par ornat ſapientia, *Preto*; (*c*)
Et te Pieridum (*d*) judex, cenſorque mearum;
Et te, (*e*) quo fido ante alios interprete Princeps

Alii docti Viri recenſentur.

Uſus

(*a*) Fabius *Devotus* Scriptor egregius & Poeta excellens, atque in ſcribendis latinis ſatyris ac ſermonibus Horatium ſequutus; hoc vero ab Horatio diſtat, quod vitia carpit, ſed famae parcit, mores corrigit, ſed pudori conſulit; vir chriſtiana plane temperantia & verecundia maxime ſpectandus; quae laus raro admodum in hujuſmodi ſcriptoribus invenitur, qui plerumque fervido, quo calent, ingenio abutentes, modum tenere neſciunt, in eo ipſo animadverſione digni, in quo alios corrigere volunt ac reprehendere.

(*b*) Petrus Angelus Seraſſius Bergomas, Vir eruditiſſimus, & Philologus inſignis, emendatiſſimas editiones celebriorum Italorum Poetarum conficiendas curavit. Petri Joannis Maffeji civis ſui celeberrimi Scriptoris opera latina omnia cum italica Hiſtoriae de rebus indicis verſione 4. volum. comprehenſa publici juris fecit.

(*c*) Ludovicus Pretus Vir doctiſſimus, & Rhetoricae & Poeticae artis ſcientiſſimus. ea, quae edidit, ejus in utraque facultate praeſtantiam ſatis declarant.

(*d*) Joannem Pompejum Manzochium auctor indicat, Virum doctiſſimum, & ſui amiciſſimum, cui etiam opus hoc ipſum cognoſcendum dedit. Multa Vir hic ſummus ſcripſit italice & latine, proſa & verſu; ſingulari in utraque lingua & nitore & elegantia; ſed modeſtiſſimus homo ſcripta ſua apud ſe ſuppreſſa tenet, & vix cum amicis communicat. Optandum eſſet, ut aliquid de tanta modeſtia remitteret, & amicis ad ea, quae ſcripſit, edenda hortantibus morem gereret.

(*e*) Michael Angelus Jacomellius Clementi XIII. P. M. ab epiſtolis latinis ad Principes, indicatur, qui quidem nuper in collegium Canonicorum Baſilicae Vaticanae ab ipſo Clemente cooptatus, & Chalcedonenſis Archiepiſcopus creatus eſt. Haec praemia homini meritiſſimo Pontifex munificentiſſimus jure contulit; eſt enim Vir ſingulari doctrina atque eruditione praecellens, graece & latine apprime ſciens, cujus utriuſque linguae ab eo edita non pauca exſiſtunt monumenta.

Digitized by Google

Uſus ſenſa animi expromit ſua; teque (*a*) ab *amico*
Optimus ipſe *bono* tibi qui cognomen adoptas;
Et tot praeterea non uno nomine dignos
His adcenſeri, ſileo quos hic minus aegre,
Angelus Fabronius. Promeritos juſto quod non patietur honore
Fraudari, eloquio nuper qui (*b*) nobilis aureo
Magnorum inſtituit vitas deſcribere Vatum,
Et clara aeternae committere nomina famae.
Artefacta varia in uſum Phyſicae, & Aſtronomiae. Adde his (*c*) artificumque manus, operumque laborem;
Priſmata (*d*) in adverſo pingentia pariete fila,
Fila coloratae vario ſubtemine lucis,
Et diducta ſuum reddentia quaeque colorem,

An

(*a*) Intelligi vult auctor Philippum Bonamicum, Caſtruccii illius fratrem qui libros *De bello ad Velitras* geſto ſummo doctorum hominum plauſu èxceptos Caeſariano ſtylo conſcripſit. Singulari aureae latinitatis laude fratri non inferior eſt Bonamicus hic noſter. Edidit Romae an. 1753. *De claris pontificiarum epiſtolarum Scriptoribus* opus egregium, quod qui legat, & nitorem linguae aureo ſaeculo dignum, & ſummi Viri de ſummis item Viris acre judicium admirabitur.

(*b*) Angelus Fabronius Patricius Piſtorienſis indicatur, Baſilicae S. Mariae tans-Tiberim Canonicus, qui non Vatum tantum, ut inquit auctor, ſed clarorum in omni doctrinae genere ſui temporis Virorum vitas latina lingua ſcribere inſtituit. Primum volumen jam prodiit Romae an. 1766. in Scriptore, qui tantum opus ſuſcepit, nihil ad veritatis hiſtoricae fidem requiras, nihil ad mundiſſimi ſermonis elegantiam deſideres.

(*c*) Delabitnr auctor ad artefacta in uſum praeſertim Aſtronomiae ſingulari operae atque artificio confecta.

(*d*) Priſma inſtrumentum aetate hac noſtra notiſſimum. Multa de priſmate, & de Nevvtoni radiis ac filis coloratis diſputat Boſchovichius in ſuis ad Iridem Noceti adnotationibus 10. 11. 12.

An cryſtalla tubis incluſa? an levia (*a*) in horum
Perſequar hic ſuffecta locum mira arte metalla;
Aſtraque juſſa oculis propius ſuccedere noſtris?
An ſuper haec addam refractae lucis in uſum
Vitra (*b*) novo conflata opere, & metantia certos
Inter ſe abſceſſus radiorum? an denique centum
Adjiciam egregias exculta inventa per artes?

Comparatio noſtrae aetatis cū ſaec. XVI.

Barbarorū irruptiones in Italiam.

Salve aetas; ſalve magnis praeclara repertis;
Aurea (*c*) non tecum contendant ſaecula; quondam
Cum fera barbaries exacta, Scythaeque, Gotique
Ceſſere Oenotria pulſi; & reparata vetuſtam
Induerunt rurſus ſpeciem, quae plurima peſſum
Gens dederat gelidis effuſa trionibus, almae
Excido Italiae nata, Auſonidumque ruinae.
Tunc longum extorres diae rediere Camoenae,
Deſertaſque plagas coepere inviſere rurſus;
Fluminaque eloquii fluxerunt aurea; verbis
Gratior etruſcis tunc & venus addita; nec non
Argivae vulgo culta eſt facundia linguae,

D Tum

(*a*) Teleſcopium Nevvtonianum intellige.

(*b*) Inſtrumentum recentiſſime excogitatum; *Vitrometrum* appellant. Opuſculum de vitrometro ab Boſcovichio concinnatum non ita pridem editum eſt. Inſcribitur autem; *De recentibus compertis pertinentibus ad perficiendam Dioptricam*.

(*c*) Barbarorum in Italiam irruptione quantum detrimenti bonae artes coeperint, omnibus notum eſt; quantum vero eaedem, exactis barbaris, provectae fuerint; tum ſenſim conciderint, aeque compertum eſt omnibus. Nunc vero, in Italia praeſertim, rectum de bonis artibus judicium ità viget, ut merito aureo illi ſaeculo, quod a poeta commemoratur, aetas haec noſtra comparetur.

Tum reliquae, docta Pindi praeeunte caterva,
Succeſſere artes; diſcendi immenſa cupido
Corripuitque animos; laudiſque incendit amore,
Dein, quae conditio eſt atque inconſtantia ſortis
Humanae, tanto paulatim e culmine rerum
Omnia concidere, & retro ſublapſa referri
In pejus; donec, divorum munere, rurſus
Altius ex ipſis nunc emerſere ruinis,
  Salve iterum, ſalve, tot laudum inſignibus aucta,
Clara tot inventis, tot nobilis artibus, aetas.
Tempus erit, veri ſiquid mens praecipit, olim
Cum te poſteritas mirabitur; atque laborum
Felicem ante alias fortunatamque vocabit,
Hinc exempla petet; ſubdi hinc ſibi ſentiet acres
Ad decus ac famam ſtimulos; hinc aemula virtus,
Aemula magnorum laudi conſurget avorum (a).

ELE-

(a) Non continuo hic verſus reprehendendus eſt quod ſecundae vocis ultimae ſyllabae, ultimis poſtremae vocis ſyllabis aſſonent. Horum verſuum exempla occurrunt in ipſo Virgilio, cujus teretes aures hujuſmodi conſonantia minime offendit. Aen. lib.4. v.260. *Aeneam fundantem arces, ac tecta novantem*. lib.9. v.634. *Trajicit; I verbis virtutem illude ſuperbis*. lib. 10. v.554. *Dum caput orantis nequidquam, ac multa parantis*. Et illa duo Aen. lib.3. v.549. *Cornua velatarum obvertimus antennarum*; & lib. 12. v.373. *Ora citatorum deſtra detorſit equorum*. Atque hi quidem verſus *leonini* vulgo appellantur, quibus qui modice utatur, reprehendi, Virgilij ipſius exemplo propoſito, certe non debet, varietas enim haec numerorum carminibus gratiam & venuſtatem conciliat. In poeta autem noſtro duos tantum, vel tres hujuſmodi verſus invenies; unde temperantior in iis uſurpandis, atque adeo abſtinentior eſſe profecto non potuit.

ELECTRICORUM

LIBER II.

SED jam, quae vacuas teneant ſpectacula mentes,
Sit libaſſe ſatis; neque enim ſola inde voluptas
Quaerenda, aſpectu quae lumina paſcat inani.
Nunc ad doctorum, quod noſtra exorſa requirunt,
Ordine progrediar memoranda reperta virorum;
Et ſimul inventis aliquod ſuperaddere tantis,
Si Muſae annuerint, adſitque vocatus Apollo,
Enitar decus, & pimplaeum afflare leporem.

Praecipua experimenta ad ſuas claſſes rediguntur.

Ac jam, praeſaga quod rebar mente futurum,
Expertus didici, verbis haec vincere magnum
Quam ſit; & humanas quantum quae plurima mentes
Dulcibus illecebris capere innexaſque tenere
Suevit, meque iſtis illectum blandius orſis
Implicuit, Novitas auſis praeſtantibus obſtet.
Hac fit, ut indictis verborum in rebus egeſtas
Te premat, & veterum nequidquam opera inclyta vatum
Explores; nequidquam animo Latium omne peragres,
Nuſquam cogere opes; nuſquam depaſcere honorem
Inſignem vocum datur, atque avertere gazam,
Unde nitens oculos blando fulgore legentum

Difficultas materiae tractandae expenditur.

Praeſtinguat (*a*) verbis res illuſtrata latinis.
Adde, quod abſurdis quae vix non vocibus uſus
Extuleris, numeriſque aegre concluſeris arctis,
Duras ad Pindi leges atque aſpera jura,
Aonidum multo ſunt perſpergenda lepore.
  Sed me, Parnaſſi tendentem ad culmina, laudis
Urget amor. juvat ire jugis, qua nulla priorum
Preſſa ſolo tritum ſignant veſtigia callem;
Atque meo exſortem capiti petere inde coronam.
Digreſſio de laudibus Caroli Noceti Soc. J. Nam quid in anguſtis hominum ſollertia rebus;
Quid vis, cum voluit, non extudit? ecce repertus, (*b*)

Ecce

(*a*) Vide adnotationem ſuperiorem pagina 21., ubi ratio redditur cur hoc verbum ita efferatur.

(*b*) Carolus Nocetus Societ. Jeſu Theologus inſignis, & Poeta excellens plura reliquit in utraque facultate & theologica & poetica, ſingularis atque eximii, quo praeditus erat, ingenii monumenta. Quod attinet ad Theologica egregium opus ſcripſit, in quo Theologorum Societ. Jeſu, qui ab Adverſario quodam in crimen corruptae morum diſciplinae vocabantur, cauſam ſuſcepit. Nihil eo in opere ad ſimplicis veritatis trutinam non exactum; ut qui illud legat, inquirendae veritatis, & falſa a veris dijudicandi rationem condiſcat. Tanta vero moderatione animi in eo ſcribendo Nocetus uſus eſt, ut Adverſarium refellat quidem, ſed a conviciis omnino abſtineat. Opus autem Romae prodiit an. 1753. Sed, his omiſſis, quae a noſtro inſtituto aliena ſunt, quod ad poetica monumenta pertinet, praeter eclogas quaſdam Romae an. 1751. una cum eclogis Renati Rapini e Soc. Jeſu impreſſas, ſcripſit philoſophica poemata duo elegantiſſima, unum *de Iride*, alterum *de Aurora boreali*, quae primum Romae an. 1747. cum adnotationibus Rogerii Boſchovichii in lucem prodierunt, deinde Pariſiis impreſſa ſunt ſine adnotationibus an. 1749. Utrumque autem poema in italicum idioma elegantiſſimis etruſcis carminibus ab Antonio Ambrogio Soc. Jeſu converſum jam pridem Florentiae in lucem prodiit an. 1755. Nunc vero nova eorundem poematum adornatur editio, quae tum Boſchovichii adnotationes, tum Ambro-

Ecce Vir, ingenio praeſtans, qui carmine plenum
Incurva aggreſſus quem linea conficit orbem,
(Ardua res!) ſpatiis ſegmenta in quattuor aequis
Diffidit; inque gradus decies ſegmenta novenos
Singula partitus, magnos traduxit ad uſus. *Poemata Noceti.*
Nempe hinc ignotos roſeae Thaumantidos ortus
Prodidit, &, certa repetens ab origine cauſam, *Iris.*
Oſtendit, medio cur fulgeat aethere in arcum
Flexa, & multiplici gaudens pulcherrima cultu
Explicet adverſo cur non niſi ſole colores.
Tum varios idem flexus, varioſque reflexus,
Refractuſque docet radiorum. his aurea lucis
Verſicolaratae ſubnectit ſtamina; nevit
Quae Pater ipſe ſua, textum admirabile, dextra,
Cum lunam, & late colluſtrantem omnia ſolem
Conderet, inferretque polo fulgentia ſigna,
Et totum variis diſtingueret ignibus axem.
Quid? quod hyperboreas auſus penetrare ſub oras; *Aurora Borealis.*
Et magni illuſtrans praeclara inventa Merani (*a*)
Parrhaſiam cecinit divino carmine lucem.

brogii verſionem complexa, & nitore priores & rerum copia ſuperabit. Ad haec Poemata in ſua digreſſione alludit poeta noſter, & plura interferit ab ipſo Noceto deſumpta; ut illa de lucis radiis coloratis, & illa alia de inani imperitae multitudinis formidine dira quaeque, ex inuſitato flammarum borealium aſpectu, ſibi ominantis, quae fuſius expreſſa in Noceto leguntur. Originem vero Aurorae borealis, quam breviter poeta noſter exponit, ea eſt omnino, quae a Noceto in ſuo Poemate traditur.

(*a*) Mairanus Academiae Pariſienſis a Secretis auctor ſententiae, quam Nocetus illuſtrat.

Illa, humilem ſpernens, & dedignata jacentem
Nimborum patriam, noſtro procul orbe recedit
Ardua, ſeque polo ſpectandam praebet ab alto.
Attonitae vulgo longe lateque nigranti
Mirantur gentes fulgentem in nocte; novoque
Pectora concuſſae monſtro, ſibi dira parari
Excidia, & caecos metuunt inſtare tumultus.
Ah! miſerae; ah! nimium trepida formidine captae
Ignarae gentes, tantos ne fingite caſus

Aurora Borealis nibil triſte portendit.

Nequidquam; vanas animo depellite curas.
Non illa (*a*) ultrices offenſi numinis iras,
Peſtemve, horribilemve famem, aut lacrymabile bellum
Funeſto miſeris denunciat omine terris.

Origo Aurorę Borealis.

Scilicet innocuo per opacam lumine noctem
Fulget; & aetheream referens primordia ad auram,
Quae circumfuſo refluit Titanis ab orbe,
Ingreditur caelo Phoebi omniparentis alumna,
Edoniqae nitet Boreae de parte nivali,
Aemula puniceae Aurorae, cum mane ſerenum
Exerit alma caput, nimbo ſuccinta roſarum.
Haec ille, Arcadiae coetu aſſurgente, canebat
Tybridis ad ripam; Tybris miranda canentem

Suſ-

(*a*) Vetus fuit error hujuſmodi phaenomena ſemper aliquid triſte atque exitiale mortalibus portendere, aetate vero hac noſtra veterum credulitas ex improviſo horum phaenomenorum aſpectu ſibi dira quaeque metuentium jure ac merito ridetur. Cauſarum ignoratio falſam induxit opinionem, falſa opinio vanas conjectationes, certamque formidinem,

Suſpexit, plauſumque dedit; cui Sequana longe
Reſpondens, totis applauſit Sequana ripis.
Felix ſorte tua, quem non ignava ſequuntum
Otia de ſummo praeſens aſpexit olympo
Uranie, faciles cui nulla exorſa Camoenae
Abnuerunt; perge occultas diſquirere cauſas, *Adhortatio ad Carolum Nocetum.*
Nomen & aeternis victurum intexere chartis.
Perge novas tentare vias felicibus uſus
Auſpiciis, priſcoque inventa recentia comptu
Ornare, & muſis exculta efferre latinis.

Verum quid loquor (*a*)? & nil proficientia verba *Correctio.*
Effundo in ventos? heu! ſpe dum paſcor inani,
Grandia praecipiens mecum ipſe, & mente volutans,
Heu! te multa animo meditantem, & magna parantem *Mors immatura Caroli Noceti.*
Mors intercepit, lethoque oppreſſit acerbo.
Occidis, Auſoniae decus immortale palaeſtrae;
Occidis, Aonidum decus immortale ſororum.
Te nemus Arcadiae, flavo te gurgite Tybris
Flevit; & in primis jacturam maxima Roma

(*a*) Hic poeta inopinatum clariſſimi Viri interitum deplorat ac deflet. & merito quidem. eo enim, cum addiſcendae Theologiae operam daret, uſus eſt praeceptore, ejuſque ſummam erga ſe benevolentiam, quandiu vir humaniſſimus vixit, expertus eſt. utinam tanto viro diutius vitam propagare licuiſſet! multo ſane plura, quam quae reliquit, in omni doctrinae, ſive amoenioris, ſive ſeverioris genere haberemus. At, ut inquit ille, *Dis aliter viſum*; Deo, inquam, cuncta ſuo arbitrio diſponenti, & ſapientiſſime gubernanti; cujus voluntati repugnare nefas eſt, immo vero decet omnino acquieſcere.

Immeriti doluit capitis. Mors invida ſed te
Elogium Caroli Noceti. Abſtulerit quanquam properato funere; totum
Non tamen eripuit nobis. meliore ſuperſtes
Parte tui vivis; vivis, nomenque vigebit,
Et vetus egregio celebrabitur Apua (*a*) cive;
Dum juga Parnaſſi cum doctis Phoebus alumnis
Accolet, & pulcras Jove nata tuebitur artes.
Reditus ad propoſitũ. Nec minus idcirco tanta haec exempla ſequutus
Ipſe etiam, magnis quanquam conatibus impar,
Intacta pergam ire via; &, qua ſemita nulla eſt,
Praerupti nitar celſa ad faſtigia Pindi.
In primis, ſeu te capiant ſpectacula, ſive
Occultas potior te cura inquirere cauſas
Sollicitet; corpus quod tandem cunque lubebit
Admoviſſe operi, aut ſubmittere luſibus optas,
Non tibi de medio temere ſumatur acervo.
Electio corporum pro capiendis experimentis. Namque inter ſe ſe delectu corpora nullo
Obvia quaeque negant committi. Excepta legantur
De genere illorum, queis vis extrinſecus omnis
Advenit, atque illis diſcas componere, (*b*) queis vim
Inge-

(*a*) Apuae nomine patriam Noceti deſignat poeta. Natus eſt Carolus Noceti in Liguriae oppido, vulgo *Pontremoli*, quod eruditi veterem Apuam eſſe contendunt; natus, inquam, loco nobili, atque illuſtri familia. Admodum adoleſcens adſcitus in Societatem Jeſu, in ea ſanctiſſime vixit; & tum patriam, tum Societatem ſingularis doctrinae ac nominis ſui fama maxime honeſtavit.

(*b*) Ad eum videlicet finem ut virtutem electricam primum combibant, atque ita variis habendis experimentis idonea evadant.

Ingenitam primo natura inſevit ab ortu.
Quare prae reliquis ſpeciemque genuſque notato;
Atque hic praecipuum jam nunc impende laborem.
Iſta tempus erit, cum tu laetabere cura;
Et non nequidquam cauſas tentaſſe juvabit.
Interea hoc teneas, quoties tu cunque rotando
Vitrum exercebis, ſigniſque inſtabis habendis, *Certa derivatio fluctus electrici.*
Quod vitro excitus nunquam non tramite juſſo,
Delectu generis ſervato, fluctus agetur;
Contra neglecto; praeſcripto a calle recedet
Avius, atque alio, quam quo direxeris, ibit;
Ac demum tenues vagus evaneſcet in auras.

His ita praemonitis, age jam licet ordine longo
Lecta genus ſtatuas juxta ſe corpora, quae vel
Perpauca exiguo numero, vel plurima; dura
Seu fuerint denſo, ſeu raro mollia textu;
Ne dubita illapſu quin proluat omnia certo
Fluctus inexhauſtum gravido de corpore manans.
Sed quoniam tibi dant non omnia corpora eoſdem,
Aſt alios alia eventus; adhibenda, docendum,
Quae ratio certis ſit certa eventibus, & quo
Quoſque modo captes; ſive haec ſive illa legendo,
Corpora malueris vitro objectare roranti.

Ac primum, delectu habito, cum fluctus agatur
Sublabens quocumque velis; nunc accipe pacto *Experimenta varia derivationis.*
Humanos idem quo derivetur in artus;

Et

Et ſigna illapſus quae ſint manifeſta latentis
Fluctus electricus illū excipientibus minime nocet.
Diſce. Etenim vitri de fonte (*a*) fluentem
Non exoſi homines adeo averſantur, ut a ſe
Omnimodis vulgo curent avertere; at illum
Sponte ſua admittunt, atque experiuntur amicum.
Quare age, ne fugito, largus dum manat, eundem
Exceptare ſinu, atque ipſi te credere vitro.
Aude animo; &, ſiqui male provida pectora turbant,
Pelle metus; rapido qua ſe rota turbine verſat,
Ipſe adero, facileſque ſciens moderabor habenas.
Multi per ludum vitreum excepere vaporem,
Invalidique ſenes, pueri, teneraeque puellae;
Cautio aliqua adhibenda.
Nec quidquam exceptus nocuit, niſi forte rotatum
Grandius ingentes vitrum deſcripſerit orbes.
Modus exceptādi fluctum electricum.
Ergo qui rigui tentare pericula (*b*) vitri,
Et caeco gaudent perfundi corpora rore,

Sub-

(*a*) Non ita hic locus intelligendus eſt, ut ex ipſo vitro *immediate*, ut ajunt, electricus fluctus effluat; ſed ita, ut, quae copia fluctus collecta aggeritur in ſuperficie vitri, eadem ex ipſa vitri, eam, utpote natura electrici, non recipientis, immo vero reſpuentis ſuperficie, eadem, inquam, veluti fluat, atque in conſequentia ſecundi generis corpora perpetua irrigatione derivetur. quod autem auctor *fontem* vitrum appellavit, in hoc non rem ipſam, ſed rei quandam ſimilitudinem ſequutus eſt; quod Poetae etiam praecipienti, & doctrinam aliquam ſuo more exponenti videtur non poſſe jure interdici. Quod hic notavimus, alibi etiam, cum quid ſimile inciderit (incidet autem ſaepe), ut brevitati conſulamus, notatum voluimus.

(*b*) Hoc eſt experiri; in ſequenti verſus vel Helleniſmus eſt; nimirum *gaudent ſe rore perfundi κατὰ* corpora; vel ita intelligendus locus eſt, ut gaudeant perfundi ſua corpora à rore caeco.

Sublimes tripodi inſiſtunt, & ſerica texta
Subjiciunt plantis; interdum & linea; ſed quae
Nariciae prius inducto picis unguine durant.
Hoc faciunt, illos fugiens ne lubrica fallat
Virtus; inſinuetque ſolo, ac diverſa feratur.
Dum vero in gyrum magna vi concitus axis
Praerapidos iterat motus, laquearibus altis
Demiſſam accipiunt dextra, retinentque catenam.
Nec plura. Occultos vis clandeſtina meatus
Influit, & dicto citius ſublapſa catenam
Perluit; inde manum inſinuans ſe ſe altius abdit.
Verum ita furtivo pede ſubdola repit, ut omnium
Obtutum eludat; nec quiſquam noverit ante
Incluſamque ſinu, & praecordia ad intima lapſam;
Quam ſpectantum aliquis de turba accedat, & ori
Admoveat digitum. tum ſe celare tenebris
Amplius haud patiens ſignis erumpit apertis.
Ingeminant ignes; rutilis micat aura favillis. *Signa fluctus jã excepti.*
Non ſecus ac ſerpens, duro quem frigore bruma
Pigra domat, teretes in ſpiram colligit artus,
Torpens, exſtincto ſimilis. ſi forte viator
Praeteriens ſaxo petat, aut pede preſſerit; irae
Igneſcunt ſubito, ſinuoſa volumina caudae
Explicat, attollenſque caput, tumiduſque veneno
Flammea contorquet vibranti lumine tela.

Non tamen idcirco ſubitis exterrita flammis

Plu-

Plurima circumſtans ſpectantum turba movetur,
Inque vicem geſtit dextra prenſare catenam;
Et ſalit, & reſilit, tripodique inſiſtere gaudet
Certatim, & nitida corpus perfundere luce.
Jungere quin etiam teretem inſtituere coronam,
Qualem ſaepe ſolent, manibus per mutua junctis,
Cum plaudunt feſta conceſſas luce choreas,
Et ſacra votivis celebrant ſollemnia ludis.

Fluctus electrici derivatio.

Inſiſtit piceo qui princeps ordine textu,
Praetendit dextra nexam de more catenam;
Succedunt alii longo circum atria gyro,
Subjectamque picem calcant; per mutua nexas
Implicitant manibuſve manus, vel brachia jungunt
Conſerti inter ſe. Jam ſi de adſtantibus unus,
Cui libet e multis, in frontem, limite juſſo,
Intendens digitum, proceſſerit; inde ſonantem
Excutiet flammam; & cui deinceps cunque propinquet
Eliciet reſonas alternans dextra favillas.

Fluctus per totum corpus diffunditur.

Haec ſunt illapſus certiſſima ſigna; quod autem
Corpora tota omnes obeat diffuſa per artus,
Ut ſemel eſt virtus excepta, patentibus aeque
Indiciis certo dabitur cognoſcere. nanque
Non tantum accedens digitum ſi intenderis ori;
Sed quacunque manum tuleris, flamma exſilit; & jam
Brachiaque, ſcapulaeque ardent, ſuraeque, pedeſque;

Indicia diffuſionis.

Atque hinc atque illinc, dextra variante, coruſcae
Rum-

Rumpunt ſcintillae, & corpus circum omne pererrant.
Sicut, pura labris ubi lympha excepta, nitenti
Argento ſeu perfectis, albove orichalco,
Immiſſos ſolis radios agitata remittit,
Angulus exſurgit varians; & lux modo radit
Ima ſolum; mox in ſummum ſubvecta lacunar
Emicat, & tremulo late loca lumine pingit.
Aut ubi per noctem caelo rima ignea rumpit,
Irrequieta polo volat, & nunc tendit in Auſtrum,
Deflectit mox in Boream; ac prope tempore eodem
Eurumque Zephyrumque petit diverſa, feratur
Sed quocunque, viam claro vaga limite ſignat.

Tota igitur quaecunque voles tibi corpora virtus,
Si ſint perpetuo ſibi ſuccedentia nexu,
Non minus illapſu certo, quam praepete curſu
Imbuet alterius generis (*a*); diverſa ſed inter
Si forte e primo, natura *electrica*, ſe ſe
Obtrudant, coeptum, quantumvis tenvia, curſum
Siſtent; atque alio vis interciſa migrabit.
Ceſſabunt ignes, rutilaeque ardere favillae.
Ergo memor variumque genus, ſpeciemque notabis
Praecipue; tum nequa tibi importuna cavebis.
Corpora ſe furtim inſinuent, quae ſemine in ipſo
Vivas elidant flammas, atque omnia turbent.

Cavendum ne corpora primi generis derivationem intercipiant.

Sed jam rumpentis praeſtat cognoſcere formas

Phaenomena ignea.

Diver-

(*a*) Nimirum ſecundi generis communicatione electrica.

Diverſas flammae ; neque enim cum prodit , eandem
Semper amat ſpeciem ; neque eoſdem ſumere vultus.
Varia flā-marū lux. Splendidior nonnunquam , & lucida lumine multo
Praeſtinguit fulgore oculos aciemque tuentum .
Vix micat interdum , atque emergit pallida ; ſicut
Incertam aſpicimus rara inter nubila lunam
Orbe ſubobſcuro caeli per inania ferri ,
Cum pluviam , & triſtes terris denuntiat euros .
Variū flā-marum genus. Inſuper ut multum variat lux ipſa , eademque
Non illi eſt ſemper ſpecies ; ita ſemper eodem
Non educta modo praegnante coërcita vitro
Erumpit ſuperas collucens flamma ſub auras .
Sponte ſua interdum tibi provenit , ac prope nullam
Vim , qua compellas reſidem prodire , requirit .
Et vero, manibus vitreum ſi triveris orbe m ,
Quanquam lapſa ſolo jaceat neglecta catena ,
Et rota non ullos ſegnis det ſubdita motus ;
Lucentes , interque manus digitoſque , favillas ,
Obſcuras noctis cernes rutilare per umbras .
Flammae ſpontaneae Haec quoniam erumpit prope ſponte , jacente catena ,
Et ceſſante rota , nomen fecere vocantes
Inde olli . flammae ſpecies eſt altera , nomen
Flammae artificia-les. Inde etiam proprium ſibi nacta , quod arte cietur ,
Uſibus haec noſtris apta eſt ; haec ſueta referre
Diverſam varia lucis ſub imagine formam ,
Sed quocunque modo tibi ſponte , aut prodeat arte ,

Quam

Digitized by Google

Quam ſe ſe in partem dilabens flamma receptet,
Ut multum intendas aciem, obſervare tuendo
Non datur, uſque adeo rapido cita lumine fulget,
Et ſubito ex oculis tenues vaneſcit in auras.

Flammae citiſſime diſpereunt.

Sed cita non adeo vaneſcit flamma, micantis
Cum variam coni, aut ſtellae formam induit; ut non,
Diverſam inter ſe componens lucis & ignis
Et formam & ſpeciem, liquido diſtinguere poſſis.
Quas facies adeo varias praetendere noſtris
Illudens oculis ignis cum gaudeat; atque hae
Nequaquam temere exſiſtant, nec ſorte regantur;
Sed modus & ratio interſit; cognoſcere certa
Praeſtiterit quanam elicias utramlibet arte,
Seu mavis ſtellae, ſeu coni exſiſtere formam.

Sidus electricum & Conus electricus.

Cum tibi praerapidos urget globus incitus orbes;
Et ſua demittunt pendentem vincla catenam,
Sedulus obſerva, qua parte ea deſinit, utrum
Plana ſit, an contra tenuatam cuſpis obarmet.
Extrema ſi parte in acumen deſinat; atque huic
Infra exporrectam, praeſcripto limite, palmam
Si porro admoris; ſubitam ferri inter acumen,
Subjectamque manum accendi mirabere flammam,
Quae rutili effigiem coni ſpectantibus offert.
Lata baſis plano paſſae ſedet aequore palmae;
Tum ſe ſe attollens, apicemque imitata coruſcum
Splendentis galeae, tenuato vertice fulget,

Modus excitandi conum electricum.

Et

Et ciet arguti tibi ſibila flamina venti.

Modus excitandi ſidus electricum.

At vero tenſae ſi pars extrema catenae
Sit plana, atque huic palmam jam non amplius, (illa
Scilicet oblata incaſſum conabere quidquam
Efficere) at ferri obtuleris tenuantis acumen;
Accenſam venti pariter cum murmure flammam
Cernes; ſed forma, nec non & luce, priori
Diſſimilem flammam; neque enim dat lucida conum;
Sed ſtellae in morem, quam paullo denſior aër
Obnubit caelo, ſubpallida lumine fulget.
Ut lux languidior ſe prodit; ſic quoque ſtridor
Tenvior auditur, multoque remiſſior aurae.

Modus diligenter obſervandus.

Quare age, ſeu coni libeat, ſeu ſideris ignes
Elicere, proprium obſervans addiſcito morem
Rumpentis flammae; & nunc hanc, nunc protinus illam
Sumere gaudentis ſpeciem. Fac ſemper acuto
Contendat planum, plano contendat acutum;
Atque tibi varias dabit haec contentio formas.

Diverſa etiam habitudo machinae ſollerter conſideranda.

Praeterea non eſt tibi ſegnius, atque minori
Machina cum nexa ſtudio obſervanda catena.
Haec ſi alto ſuſpenſa tholo demittat acumen,
Planum autem, quod tu ſuſpenſae objeceris, ima
Innitatur humo; contrave, jacente catena,
Machina fulta ſolo ſi ſe ſubducat, & illi
Adjaceat planum, & terrae innitatur acumen;
Lucidus exoritur tenuato vertice conus.

Sin

Sin disjuncta ſolo corpus ſuſtentet acutum
Machina, & objectum non ulla cuſpide planum
Inſiſtat terrae; aut verſa hoc vice machina ſidens,
Illud ſuſtineat dependens rite catena;
Languidulum apparet pallenti lumine ſidus.
Haec ſervans, & quae tibi plurima ſuggeret uſus,
Uſus & in ſubitis ſollers induſtria rebus,
Tentando varias, varia ut te forte cupido
Inceſſat, poteris flammarum educere formas.

Phiala Batavica ſive Leidenſis.

Ac jam praecipua tibi nunc exponere cura
Tempus, & egregii memoranda inventa Batavi (*a*)
Pandere; quoque modo violentior ardeat ignis;
Eque vitro interdum referetur flamma triſulci
Fulminis in morem; toto quae plurima caelo
Molitur pater omnipotens, cum vindice dextra
Dejicit aërias, alpina cacumina, rupes,
Atque humili ſternit mortalia corda pavore.
Res nova; quaque nihil fortaſſe ſagacius, & qua
Exitiale magis, poſt aera tonantia bello,
Ferratoſque tubos lethali pulvere fartos,
Nil reperit nobis hominum vis effera. id autem,
Si cui forte animum ſubeat tam dira voluptas
Alitis horrificos imitari fulminis ignes,
Confieri quanam poſſit ratione, docebo.

(*a*) Tum Phialae Batavicae, tum Quadri Frankliniani ad clariorem horum experimentorum intelligentiam ſchema in calce operis exhibetur.

Ratio adhibenda in capiédo hoc experimento.

Sive ſcyphus, tumido ſeu mavis amphora ventre
Sumitur, ad noſtros aeque aptum utrumlibet uſus;
His labro, aut collo tenus unda infunditur; ipſa,
Quod mirere, ignis violentior exit ab unda.
Sed primum chalybe e tenui, lentove orichalco
Deductum, intentaeque aptum, nexumque catenae
Mergitur in vas, & ſubjectam najada, filum.
Vitreus inde manu capitur ſcyphus; hic ubi dextram
Tempore non longo implevit; ſi forte catenam,
Qui cyathum phialamve tenet, contingere foetam
Audeat, appulſu digiti ſuccenditur ignis
Extemplo; & veluti de nube excuſſa tonante
Flamma ruit; ſequitur crepituſque & plaga ruentem.

Flammae e phiala erūpentis vis incredibilis.

Atque hic jam vitreos tibi non tentare vapores,
Nec prope te certae ſuadebo opponere morti.
Paene ſuo invento confidentiſſimus auctor
Exſtinctus periit; ceu fulminis ictus ab igni,
Exanimiſque tremenſque, ſolo perculſus inhaeſit;
Atque aegre vix tandem auras animamque recepit,
Uſque adeo horribili plaga impete concutit artus;
Majoreſque ipſa vires capit ignis ab unda.
Quanquam queis animi vis, & praeſentia major,
Et quos laudis agunt ſtimuli, ſe credere flammis
Ignotis minime dubitant, quin nectere iidem
Haud veriti implicitas ſecum per mutua dextras;
Praeſidio hoc uſi tantummodo, quod ſibi vitri

Ele-

Elegere modum brevioris ; caetera nudi
Se ſe auſi exitio , ac flammae objectare furenti .
Te vero inſuetam nova tentamenta per artem
Non ita delectent ; atque experientia tanti
Nequa ſit , ut demens gravius diſcrimen adire
Contemnas ; lethumque velis pro laude paciſci ,
Hanc illis ſinito , damnat quos exitus ; & quos
Tranſverſum abductos recto de tramite ſecum
Plerunque in praeceps rapit inconſulta cupido .

Vitandum periculum.

Nec vero triſidas ſimplex extundere flammas
Eſt modus ; ingenioſa hominum ſollertia quando
Noſtram in perniciem ſemper fuit . accipe quadram
Lucenti e vitro , quales aptare feneſtris
Suemus , ventorum rabidas munimen ad iras ,
Atque exceptandae phoebeae lucis in uſum .
Huic ſuper in tenues diſtentum inducito lamnas
Parte ab utraque aurum ſic , ut non ambiat oras
Extremas quadrae ; accedat pars una catenae ,
Altera ſubjectam terram deſpectet , & illi ,
Corpore ſubſtrato , nitatur , & altior exſtet .
Sic poſitam linque , haud longo poſt tempore , palmam
Siquis ſubjiciat quadrae , faciemque ſupernam
Contingat digito incumbens ; ſucceſa repente
Acrem dat ſonitum , & rumpit cum vulnere flamma .

Quadrum, quod vocāt franklinianum.

Modus capiendi hoc experimentum.

Hic iterum ſubitae conterritus impete flammae
Non ego non adeo fuerim male providus , igni

Rurſus vitandum periculum.

Ut te auſim temere rapido committere ; namque
Et plaga inde venit gravior , propiuſque periclo
Accedit , quam rere , timor ; multo minus idem
Auctor ero , ut teretem nectas de more coronam ,
Et ſocia inſertis conjungas agmina dextris .
Quin te ſtare procul jubeo , & ſervare tuendo ,
Et faciles conferre oculos per ſingula longe .

Summa ſlammae-vis.

Aſpicis erumpens ut praeceps flamma ſupremam
Perniciem lethumque viris minitetur ? ut acri
Percellens quatiat tentantum corpora motu ?
Pectora torquentur ; jactantur brachia ; totoſque
Altius inſinuans idem tremor occupat artus .
Proceſſus quoque , nec non incrementa notabis ,
Si paullo intendas oculos , atque omnia luſtres ,
Rumpentis flammae ; neque enim cum rumpit , eaſdem
Expromit ſemper vires . intenditur ignis ;
Proque modo vitri violentior influit artus ,
Et graviore quatit vibratos impete nervos .

Vim ſlammae effectus demõſtrant.

Hinc rea multiplicis patrati funeris audit , (*a*)
Foedaque non uno damnatur crimine (*b*) flamma .
Et primum letho parvas ſuccenſa volantes

Il-

(*a*) Hoc eſt , mala fama laborat. Cicero lib. 3. de finibus cap. 17. *Eſt hominis ingenui velle bene audire ab omnibus*. Et Horatius lib. 1. ep. 16. *Tu recte vivis, ſi curas eſſe, quid audis*.

(*b*) Duriuſcula, aut fortaſſe etiam minus recta haec conſtructio videri poterit ; ſed Ovidii exemplo defenditur. Faſt. lib. 5. ſub finem , *Sceleris crimine damnat avos*. damno enim hoc loco pro *culpo* & *arguo* uſurpatur.

Illa dedit; vacuo ludentes aëre muſcas,
Siquas forte tulit praeter vis incita curſus;
Atque importunum culicum genus; inde volucres
Pennigeras aggreſſa, ipſas quoque perdidit auſu
Majore, & letho inſontes affecit eodem.

Vidi ego, qui flammae ſpecimen captare potentis *Experimẽtum captũ in avicula.*
Cum vellet, vitreae male cautus Acanthida quadrae
Objecit, qua non formoſior ulla; decoras *Aviculae dotes.*
Picta croco pennas, minioque interlita rubro
Diſtinctum tergus; neque doctior altera, ſurgens
Cum roſeus terras primo irroraret eoo
Lucifer, arguto molles dare gutture cantus,
Aëraque, & Zephyros cantu mulcere ſerenos.
Adde, quod implumem nido detraxerat olim,
Et docilem primis volucrem formaverat annis
Aſſuetam imperio. domini nutu illa vocantis,
Norat praetrepidis feſtiva accurrere pennis,
Appetere & digitum, blandoque laceſſere morſu.
At peſti infelix fato devota futurae, *Aviculae interitus.*
Teter ſulphureas ubi nidor detulit auras,
Afflavitque ignem; ceu tacta tricuſpide telo,
Attonita, exanimis, totos primum tremere artus;
Tum croceas ſenſim diducens tergore plumas,
Aureolumque caput, tereti cervice reflexa,
Demittens, miſerum! interiit, lucemque reliquit.
Illam fleverunt Zephyri, quos ſaepe morantes, *Defletur mors.*

 Et

Et liquida inſoliti captos dulcedine cantus
Immotis tenuit caeli per inania pennis.
Ipſe illam, ante alios, heu! diri funeris auctor
Flevit, & ore fovens, & preſſis oſcula labris
Ingeminans, vitam nequidquam arceſſere, quae jam
Conſumpta in ventos, tenueſque receſſerat auras.
Quare exploratis haec cum ſint cognita ſignis,
Colligere hinc certo poteris, vehementior ignis
Quanta vi ruat; utque ipſos irrumpat in artus
Exitium importans. Et vero noxia flamma,
Hoc pacto ſuccenſa, hominem ſubito quoque letho
Sterneret exanimem; modo ſi conceſſa poteſtas
Id foret audendi. Tu porro cautus, & iſtis
Doctus ab exemplis, alieno diſce periclo
Fulmineae, rurſus moneo, non fidere quadrae.

Phaenomena attractionis.

Sed jam elapſus flammis, & diſcrimine tanto
Defunctus, quae nunc eventa innoxia reſtant,
Contemplare, omni poſita formidine, mecum.
Nullae hic inſidiae; nulli hic, abſiſte vereri,
Qui lethum intentent flammis ultricibus ignes.
Innocui luſus. pendenti admota catenae
Corpora rapta vides; paleas, plumaſque volantes,
Bracteolas tenues argenti & ductilis auri;
Multaque praeterea correpta accedere ferro
Secta minutatim, atque exili corpora mole;
Mox eadem, ut paulum ſuſpenſa haeſere, repelli.

Quo-

Quorum de genere hic poſſum tibi multa referre,
Ni refugis, varioſque piget cognoſcere luſus.

Innectus tenſae filum ſi tenve catenae,
Mox digitum admoveas pendenti, appellere filum
Ad digitum cernes, ſubitoque accedere niſu.
Sin autem tripode inſiſtens ſublimis ab alto
Serica texta premas pedibus, ſeu linea mavis
Inducta durata pice, acccipiatque catenam
Dextera; tum nullus pendenti in ſtamine motus
Stabit iners; digitum nequidquam oſtenderis, ullam
Non ſe ſe in partem, digito accedente, movebit.
Quod ſi deſilias tripode, & bombycina texta,
Idaeamve picem plantis ſubduxeris, idemque
Accedens aliud ſi filum obtenderis illi,
Quod tibi jam vinctum ferro innexumque pependit,
Alterum ad attactum alterius contendere, & arcte
Amplecti admirans ſe fila ſequacia cernes.
Haec pauca e multis virtutis ſigna trahentis.

Experimenta varia attractionis.

Signa repellentis modo ſi nonnulla requiras,
Haudquaquam deerunt; quin acri plurima cura
Machina cum nexa dabit inſpicienda catena.
Arida contorto lini de ſtamine fila
Si duo conjungas ſimul, innectaſque catenae,
Curvari ſenſim, inque vicem diducta videbis
Tendere in oppoſitas, ſe ſe fugientia, partes.
Inter te vero ſi juſſeris atque catenam

Virtutis repellentis experimenta varia.

 Bom-

Bombycum e laqueis medium de ſubere pondus
Suſpendi, incipiet confeſtim ſponte moveri;
Saepe iterare viam, & ſpatio decurrere eodem;
Te petet; & motu petet alternante catenam,
Et vacuo curvos deſcribet in aëre tractus.
Demiſſa hoc pacto, & Serum pendentia nodis
Edunt aera ſonos, nullo pulſante canora,
Tinnituſque injuſſa cient. ſtupet inſcia monſtro
Attonitis inhians animis circumflua turba.
Hinc porro eventus varii, & ſpectacula mille
Diverſis exorta modis; luſuſque jocique
Venere innumeri; atque aliquis ſollertior, (a) acri
Uſus & ingenio felicius, hinc ſibi clarum
Nomen ab invento, quo non praeclarius ullum
Hactenus eſt numero in tanto fortaſſe repertum,
Aeternamque nova famam quaeſivit ab arte.

Virtutis repellētis indicia fallacia ſunt.

Verum, quod ſumma modo cura eſt ante cavendum;
Iſtis, praemoneo, ne decipiare videto
Indiciis; & quae virtutis plurima cernes
Signa repellentis, tibi ſint ſuſpecta, fidemque
His ne praepropere adjungas; quae ſcilicet ipſe
Poſtea damnabis, cum certo tempore cauſam

Inſti-

(a) Intellige Ludovicum de la Bord Gallum e Soc. Jeſu, qui novum quoddam admirabilis artificii *cymbalum*, quod *electricum* vocat, excogitavit. Sed de cymbalo ejuſque auctore plura occurrent lib. 4., ubi & nova Labordii virtutis electricae theoria, & cymbali electrici conſtructio fuſe a poeta verſibus exponuntur.

Inſtitues harum mecum diſquirere rerum.

Phaenomena rarefactionis, & condenſationis.

Quod reliquum eſt, eadem vis & condenſa remittit,
Et rara addenſat. vigiles ſed & hic quoque praeſtat
Intendiſſe oculos; ea ſi te cura remordet
Haudquaquam (*a*) induci ſignis fallacibus, & ſi
Te manet inventae praeſignis gloria cauſae.
Vis etenim miranda tibi, quae rara, coarctat
In ſpeciem tantum; contra, quae denſa, remittit
Attenuans re ipſa. & generatim, obſtructa poriſve
Contracta anguſtis, eadem diducta relaxat.

Indicia rarefactionis certa ſunt.

Hic vero fraudes non eſt, ſuſpectaque ſigna
Cur dubius metuas; virtutis ſcilicet hoc eſt
Noſtrae adeo proprium, ut nil ſit veracibus aeque
Compertum indiciis. Violento hoc turbine quadra
In primis vitrea oſtendit; cui, ſi tibi parcens,
Objicias craſſam, textu denſante, papyrum,
Disjicit objectam, atque in filamenta reſolvit.

Verum hac, unde ruit violentior ignis, omiſſa;
Plurima non deſunt, quae ſi obſerventur, id ipſum
Non dubiis manifeſta dabunt cognoſcere ſignis.

Experimenta varia rarefactionis.

Emiſſa aethereas tenui ſiphone ſub auras,
Si primum vitri vim ſenſit lympha rotantis,
Scinditur in rorem, & guttas diſcreta minutas.
Si vero inductis, exacta luce, tenebris,

Atria

(*a*) Hoc eſt decipi. Cicero in exordio orationis in Piſonem; *hic* (nempe vultus) *eos, quibus eras ignotus decepit, fefellit, induxit*, nonnulli vero ſupplent *infraudem*.

Atria nigranti nox caeca obnubat amictu,
Lucentes guttas, rutilum mirabere rorem.
Quod ſol attenuans, & quod Vulcanus aheno
Subjectus ſpumante facit, cum ſolvit aquoſam
In nebulam latices; hoc vis tibi praeſtat, & undam
Diſperſam in volucres cogit rareſcere fumos.
Non tantum (hoc ipſum expertis ſi credere par eſt)
Epoto gaudent genitalia ſemina fonte;
Quantum ſi multo vitri prius uvida rore
Committas terrae; occultum namque inde vigorem
Concipiunt, & laeta ſolo rumpentia ſurgunt.
Nec longum in medio tempus. jam brachia late
Protendit ramis arbos frondentibus; & jam
Sufficit optatas aeſtum vitantibus umbras.
Fluctus electricus ſalutaris eſt. Commoda quin etiam (*a*) tibi vis, ſi providus illa
Uti condiſcas; nec vero commoda ſolum
Proveniet; ſed eandem etiam experiere ſalubrem.
Quare tegmento non eſt cur ſegnia multo
Strata; vaporiferis cur uda aut balnea thermis,
Sudorem ſiquando velis excire, requiras.
Sudorem elicit. Vis eadem inſinuans tibi quippe anguſta relaxat
Spiramenta cutis, nec non etiam ipſa, meatus
Eluctata novos, plures, ubi nulla patebat
Ante, vias aperit; ſtillans animantibus unde

Li-

(*a*) Commoda, quae a virtute electrica percipi poſſunt, atque adeo a multis percepta jam ſunt, infra graviſſimis allatis teſtimoniis afferuntur.

Liquitur ubertim membris rorantibus humor.

Haec cum non dubiam poſſent meruiſſe videri
Saepe iterata fidem; ſubtilius inquirentes,
Atque uſi quidam ſollertis acumine mentis,
Collegere; forent quae noſtro in corpore forte
Denſa nimis, clauſiſque obſtructa meatibus; unde
Vivida per totos vis didita ſpargitur artus;
Diffuſo vitri late per viſcera fluctu
Diſſolvi poſſe, & patefacto calle recludi.
Jamque adeo vitreos intus levere cylindros
Paeonioque oleo, redolentis & unguine nardi;
Quaeque rati variis magis apta & idonea morbis
Vincendis, & jam ſolito non more domandis,
Induxere tubis medicatis pharmaca; quo, cum
Effluit ex vitro, ſuſceptaque corpore toto
Miſcet agens ſe ſe virtus, ſecum avehat una,
Una eademque via dirae mala ſemina labis,
Altius & longis quidquid perſedit ab annis.
Quo facto, reſeret calles; obſtructa recludat;
Et, quae ſunt pigro lentore tenacia, ſolvat.

At vero ſiquos nulla experientia fugit,
Et praeſens morbi ratio ſic poſcere viſa,
Non dubitant medio ſuſpendere in aëre corpus,
Innexis alte celſa ad laquearia vinclis.
His ſe demittunt; his ſe per inania librant;
Atque ita librati reſupino corpore, vitro

Medetur variis morborum generibus.

Tubi electrici in uſum medicinae inventi.

Quomodo hi tubi adhibeantur.

Obvertunt plantas; quo ſe vis altius abdat,
Inque imas ſubeat penitus ſuſcepta medullas.
Salutares effectus inde ſequuti. Et non nequidquam. namque eſt perſaepe ſalubris
Inventa; ac multi, quos dudum nulla medentum
Subſidia, aut lectae juvere in montibus herbae,
Hac ope quaeſitum ſubito cepere levamen.
Morbi fugati. Inde novus membris venit vigor; inde (*a*) maligni
Pro-

(*a*) Ordo rerum inverſus atque praepoſterus; prius enim morbi diſcutiuntur, quam corporibus vigor atque integra ſanitas reſtituatur. Haec ego cum poetae objicere, & vehementius inſtarem, ut locum emendaret, ſeverioris critici animadverſionem aſpernatus multa reſpondit; hujuſmodi inverſionum apud optimos quoſque auctores exempla ſuppetere; inter alia locum illum attulit Virgilii Georgic. lib. I. v. 175.; *Et ſuſpenſa focis explorat robora fumus*, quo verſu ſummus ille Poeta totam aratri, quam ante deſcripſerat, conſtructionem concludit. Et ſane robora, prius quam e ſylvis deciſa dolentur, conformentur, inflectantur, ut ratio hujus artefacti poſtulat, prius denique quam operi admoveantur, & aratri formam accipiant, robora inquam ad ignem ſuſpenduntur, eorumque vis & praeſtantia exploratur; Quare ſeries, & rerum ordo requiſiviſſet, ut quod ultimo loco reſervatum fuit, id ante *burim*, *aures*, *temonem*, *dentalia*, *jugum*, *& ſtivam*, quae partes deſcripti aratri ſunt, collocaretur. Allato hoc tam illuſtri exemplo, aliiſque aeque illuſtribus ac luculentis, quae nos brevitati conſulentes omittimus, nonnulla alia loca defendit, quae fortaſſe hoc in opere *naſo*, ut ait ille, *ſuſpendi adunco* ab acriori, & ſcrupuloſiori critico poſſent. Caeterum addidit, exiſtimare ſe, nullum eſſe vitium cum a Poetis, tum ab Oratoribus cavendum magis, quam nimiam diligentiam, qua plerunque fit, ut, quae ſcribuntur, exſanguia, exſucca, ſtrigoſa evadant, omnique penitus ſucco illo ac colore, qui certus bonae valetudinis index eſt, deſtituantur; ut enim corpora, contracta macie, omnem venuſtatem amittunt; ita poematis, & orationibus dignitas omnis deperit, & quaedam veluti macies inducitur, ſi acrius in ea inquiratur, & nullus adhibendae limae ſit modus; cavendam qui-

Digitized by Google

Protinus affecto diſcuſſi a corpore morbi.

Et vero plures, (*a*) triſti quos rheumata lecto

Pro-

Rheumata abacta.

quidem negligentiam eſſe, ſed nimiam quoque diligentiam fugiendam, & certo quodam temperamento utendũ in omnibus, quod extrema vitet, quae ſemper vitioſa ſunt. Ita, cum objeciſſem duriorem mihi videri conſtructionem illã, que ſupra occurrit p.63. verſ.14. *Fulminis in morem toto, quae plurima caelo*; ſtatim Virgilii verſũ oppoſuit Aen.lib.8.ver.427. *His informatum manibuſ, jam parte polita, fulmen erat, toto Genitor quae plurima caelo dejicit in terras.*

(*a*) Qui admirabiles ſane multi virtutis electricae effectus a poeta noſtro referuntur, atque ii praeſertim, qui ad morborum curationem ſpectant, certiſſimo clariſſimorum Virorum, Medicinae laude praecellentium, teſtimonio comprobantur. Audiendus omnino eſt inter omnes Joannes Franciſcus Pivatus, Vir doctiſſimus, & Academicus Bononienſis, in epiſtola *ſuper electricitate* ad celeberrimum Franciſcum Mariam Zanottum Venetiis IV. Kal. Sextil. an. 1747. Bononiam data, quae in Calogerianae collectionis tom.38. prima occurrit; cujus epiſtolae excerptam particulam, & fideliter exſcriptam hic ſubjicimus.

Frà varj caſi ſuccedutimi, un giovane Cavaliere di età di circa 26. anni, moleſtato da una pertinace fluſſione nelle gambe, cagionata, come mi diſſe, da varj diſordini, e ſpecialmente dall' eſſerſi più volte bagnato, ed aſciugato l' acqua in doſſo, nel paſſato inverno, ſi era ridotto a ſegno di non poter quaſi più caminare, ſentendoſi le gambe ſteſſe come perdute. Nella ſcorſa primavera fu curato da' medici metodicamente, ed in ultimo gli furono dati i brodi di vipera, dal che aveva ritratto qualche ſollievo, ma non intiera guarigione, nè poteva valerſi del moto liberamente. Invoglioſſi di provare l' elettrizzazione, e diſſe avergliela accordata anche il medico. Portoſſi adunque in caſa mia lo elettrizzai con un vaſo adattato alla natura del male, facendogli uſcire più volte le ſolite ſcintille dalle gambe, in particolare dalla più offeſa, e ciò per pochi minuti. La notte ſeguente, contro il ſuo ſolito, dormì ſaporitamente ſenza provare le conſuete ſue ſmanie ed agitazioni, e la mattina dopo mi fece vedere una piccola enfiaggione di quattro dita bislunga, alquanto roſſa e dura, vicina alla cavicchia del piede ſiniſtro, la quale cagionava un leggier prurito ſenza dolore alcuno, benchè ſi ſentiſſe come un

umor

Proſtrarant ; & quos podagrae vinxere tenaces ;
Podagrae ſolutae. Cogebatque acris morbi vis effera luces

Moe-

umor caldo per tutta la gamba, dal che argomentai di aver poſta in moto tutta la fluſſione. Per otto giorni, ogni mattina, dopo un quietiſſimo ſonno ſi trovò così ſudata quella gamba dal mezzo in giù, che pareva foſſe ſtata adacquata. Egli aſciugolla, ed in capo a queſto tempo ſi trovò così libero e ſano, quanto lo era prima di aver alcun incommodo; anzi dopo avermi corteſemente reſo conto di tutto, acciocchè poteſſi farne memoria per mia regola, ſi è partito per la villa.

Pochi giorni dopo venne da me Monſignor Veſcovo di Sibenico, che di preſente ſi trova in Venezia, con due PP. Maeſtri de' Conventuali, ed un Medico, e ricercommi di far pruova della elettricità medica. Queſto Prelato in età di 75. anni ſi ritrovava attratte le dita delle mani da una invecchiata chiragra, a ſegno che le teneva ſempre rannicchiate a mezz'aria, ſenza potere da molti anni chiudere affatto, o aprire la mano. Era ſimilmente moleſtato dalla podagra in guiſa, che ſi faceva dar braccio per caminare, nè poteva piegar le ginocchia, e nell'andare a letto, dopo eſſervisi poſto a ſedere, erano coſtretti i ſervidori a portarvi a poco a poco le gambe col rimanente del corpo. Adoperai in queſto caſo per la elettrizzazione un cilindro con materie diſcuzienti ed antipopletiche. Appena cominciò l'elettrizzazione, che il Prelato, con ſuo ſtupore, cominciò ad avere qualche moto nelle dita. Lo laſciai un poco in riposo, oſſervando in tanto cogli altri qualche fenomeno fiſico nella machina. ma egli impaziente per lo miglioramento veduto, volle tornare di nuovo ad elettrizzarſi collo ſteſſo vaſo. Si replicò adunque l'operazione per due minuti in circa; ed ecco che Monſignore apre a viſta di tutti ambedue le mani, le ſtringe in pugno, ed ha forza tale, che preſo nel braccio uno di quei Religioſi, queſti fu coſtretto ſubito a pregarlo, che lo laſciaſſe, perchè lo ſtringeva con troppa forza, dove prima non ne aveva punto. Si miſe a ſedere, e paſſeggiare da sè, battere le mani una con l'altra, ſtropicciandole francamente; volle inginocchiarſi da sè ſolo ſopra una ſedia di appoggio; peſtava co' piedi la terra, e proteſtava, che non capiva ſe ſognaſſe, o foſſe deſto, dimandando a tutti di ſua conoſcenza ſe l'avevano mai veduto a fare tali pruove. Confeſsò il Me-

dico,

Digitized by Google

Moerentes luces, ſomni ſine munere noctes
Ducere; nec diro requies erat ulla dolori;
Hinc deſperatam relevati hauſere ſalutem,
Nec minus experti fuſum per membra vigorem
Irrepſiſſe novum, rediere ad priſtina vitae
Munia, jamdudum queis vis defecerat omnis,
Aegraque nutabant reſolutis corpora nervis.

Paralyſis curata.

Quid memorem, quos rerum oblivio ceperat; & queis
Lethifer oppreſſos ſopor illaqueaverat artus?
Quid? qui concubia, dictu miſerabile! nocte
Surgere de ſtratis ſueti, ſomnoque ſepulti
Incerti errare in tenebris; miſeris quoque praeſens
Auxilium hinc venit, certa & medicina reperta eſt.

Memoria inſtaurata, & laethalis ſopor diſcuſſus.

Nec vos non, diae quos uſus lucis ademptus
Perpetuis atrae noctis damnaverat umbris,
Subſidium ſenſiſtis idem. lux reddita caecis

Caecitas depulſa.

Alma

dico, che a tutto era preſente, che la medicina in fatti in mali ſimili non aveva che cure palliative ricorrenti alla medicatura univerſale, che giovavano ſolamente per rendere men gravoſa l'incommodo; aver poco di preciſo da applicare, e nulla in fatti di ſpecifico valevole, e molto meno d' inſtantanea, come queſto. Nel partirſi non volle più appoggio il Prelato, ſceſe francamente le ſcale, ed entrò nella ſua barca quaſi come un giovane vigoroſo, ſempre decantando, come mi fu riferito, preſſo tutti il prodigio, dic' egli, *che in sè ſteſſo aveva veduto.*

Ex hac poſtrema & tam ſubita deſperatiſſimi morbi curatione, quid de reliquis alio in genere curationibus, quae a poeta noſtro commemorantur, ſentiendum ſit, lector conjiciet. Et ſane ſi rationum momenta, quae ſuo loco afferentur, quis expenderit, quae de virtute electrica mira ſane ac ſtupenda narrantur, incredibilia minime judicabit.

Alma oculis, longos fruſtra quaeſita per annos;
Et tandem exactae, diſcuſſa nocte, tenebrae.
Haec vulgo arctois (*a*) portenta in finibus, acri
Edidit ingenio & multa Vir nobilis arte;
Qui miram ſollers medicos traduxit ad uſus
Virtutem, remedique novum mortalibus aegris
Oſtendit genus. Inſolitis exterrita monſtris
Natura obſtupuit, vires mirata repente
Infirma illapſas languentum in corpora; & actos
Praecipites paſſim tenebroſa in tartara morbos.

(*a*) Requiſitus poeta a me, ut nomen ejus proferret, qui tot ac tanta in *finibus arctois* portenta edidiſſet, reſpondit; ſe rem multis ante annis legiſſe, hominis tunc & nomen & patriam in ſcheda adnotaſſe, ſed utrunque e memoria excidiſſe; neque vero ſuppetias a ſcheda exſpectari poſſe, quae & ipſa periit, & diligentius conquiſita nuſquam apparuit. Sed facilis jactura eſt; quandoquidem quae expoſita hucuſque a poeta ſunt, ſatis, opinor, allatis a me ſuperioribus teſtimoniis, atque ipſa teſte & adſtipulatrice, ut ait poeta noſter lib. 5., experientia confirmantur.

ELE-

ELECTRICORUM

LIBER III.

Effectum electricorū cauſa inveſtigatur.

HAC expoſta tenus; cura quae comperit acri,
Prodidit & certis vigil experientia ſignis.
Nunc juvat ad cauſas paullatim accedere, & omnes
Pertentare aditus; ſiqua ratione retruſas,
Depreſſaſque alte in tenebris educere poſſim,
Et ſuperi claras efferre in luminis oras.

Opiniones contrariae prius expendendae.

Sed, prius occultos quam veſtigare receſſus
Cauſarum incipio, latebraſque ſubire repoſtas,
Proderit, incautam quae poſſent fallere mentem,
Diſcutere, atque omni jam nunc praevertere cura.
Diſponenda ſuo ſunt quippe ea tempore, quae poſt
Non infecta velis. ita cultor providus agri
Non ante ignotae committit ſemina terrae,
Semina quae repetat multo cum foenore; rura
Quam crebro inviſens, & falce armatus adunca,
Sentibus exciſis, ſubjecto aut protinus igni,
Purgaritque ſolum, vitiumque excoxerit omne.
Tum ſuper inducto ridet bene cultus aratro
Laetus ager; veniunt ſegetes, & ſidere certo
Maturis late campus flaveſcit ariſtis.

 Aethe-

Opinionū varietas.

Aethereas nobis ut primum educta ſub auras
Oſtendit ſe ſe virtus, & lumina vulgo
Perculit, inceſſit ſubito nova quenque cupido
Tantarum ignotas rerum diſquirere cauſas.
Hinc varii extuderunt varia, ut ſententia ſedit
Cuique ſua; inque dies quanto caput altius illa
Extulit, uſque nova oſtentans ſpectacula; tanto
Acrior exorta eſt atque inflammata cupido.
Quaedam adeo, ut ſe prima dabant exordia, certam
Viſa aperire viam, tuto qua tramite poſſet
Accedi occultae penetralia ad intima cauſae.
Inde animo illabens ſenſus jucunda voluptas
Mulcere, & blando percellere pectora motu;
Plaudere quiſque ſibi, atque ſuo prope poſcere jure
Sollemnem indici Capitolia ad alta triumphum.

Indicia multos fefellerunt.

Heu vanae mentes hominum, atque improvida corda!
Quam ſaepe, objecto veri ſub imagine falſo,
Decipimur miſeri, & ſpecie oblectamur inani!
Nanque in proceſſu, propius dum ſingula luſtrant,
Et cauſas tendunt inveſtigare latentes,
Extemplo patuit fraus; & detecta fefellit
Conatus fruſtrata omnes; tum gaudia ferre
Inconſulta dedit rapidis ludibria ventis.
Suſceptae incaſſum curae, ſpes irrita ceſſit.
Non ſecus, ac ſiquem non exſaturabilis auri
Coepit ſacra fames, & habendi inſana libido,

No-

Noctes atque dies fornacibus inſtat anhelis,
Multa movet, trepidatque ſimul, perque omnia verſat
Uſque coquens recoquenſque eadem; nec pergere demens
Ceſſat, dum flamma intereant conſumpta voraci
Non bene (*a*) *junctarum diſcordia ſemina rerum*.
Tum demum votis, & ſpe dejectus inani,
Infelix imo nil praeter repperit unam
Pauperiem fundo, & duros ſupereſſe labores.
Caetera in aërias teter vapor extulit auras.
Uſque adeo indici fas eſt non ante triumphum;
Quam ſummo delapſa polo, plaudentibus alis
Antevolet currum, & caelo ſpectabilis alto
Deferat ipſa tibi meritam Victoria palmam.
His igitur doctus monitis, vigil omnia tecum
Incertus dubiuſque animi, patienſque laboris

Indicia diligenter expendenda.

 Explo-

(*a*) Verſiculus ex Ovid. l.1. Met. excerptus & non inconcinne huic loco accommodatus. Quod quidem non modo ſine furti nota fieri poteſt; ſed etiam a praeſtantiſſimis Poetis factitatum in eorum operibus & offendimus, & admiramur. Audiendus omnino eſt quid hoc de imitationis genere ſentiat, atque praecipiat excellens idem Poeta, & poeticae artis Doctor Hieronymus Vida, qui Poet. lib.3. v.210. haec habet. *Atque ideo ex priſcis ſemper quo more loquamur Diſcendum, quorum depaſcimur aurea dicta, Praecipuumque avidi rerum populamus honorem. Aſpice, ut exſuvias veterumque inſignia nobis Aptemus. rerum accipimus nunc clara reperta, Nunc ſeriem, atque animum verborum, verba quoque ipſa; Non pudet interdum alterius nos ore loquutos*. & paulo infra; *Saepe palam quidam rapiunt, cupiuntque videri Omnibus intrepidi, & furto laetantur in ipſo Deprenſi*, & quae ſequuntur. Ita Vir hic ſummus, & alter a Virgilio Poeta, praeceptum reliquit.

Explora ; & rerum naturam mente pererrans
Crebro agita ; tum ſigna diu multumque voluta ,
Quae ſe ſe tibi cunque dabunt . ſunt fallere nanque
Multa modis multis , & ſueta innectere fraudem .

Refellitur ſententia, quae cauſā aeri tribuit.

Ac primum, certam , quam nunc inquirere cauſam
Aggredimur , repetas mihi nolim ex äere ; multos
Impulit in fraudem ſignis fallacibus aër .
Nanque imprudentes , nec ſecum cuncta putantes ,
Quae rerum variare ſolent habitumque modumque ,
Quaeque haud conciliat ratio ; ſed caſus in unum
Commiſcet perſaepe ; incerta affingere iidem
Sunt minime veriti certis primordia rebus .

Erroris cauſae multiplices.

Ergo erumpentes vitro e volvente favillas
Mirati , & ſubitos flammis reſonantibus ignes
Ardere , & commixta igni , ſuccenſaque late
Spargere diffuſum graveolentia ſulphura odorem ,
Atque alia ejuſdem generis , quae plurima ſe ſe
Tentanti objiciunt, quaeſitas aëre in ipſo
Abdi crediderunt cauſas . nam ſaepe videmus
Aethera per ſudum , praeſertim aeſtate ſerena ,
Aërios paſſim flammis igneſcere tractus ;
Et denſas noctis lumen jactare per umbras .
Saepe etiam audimus ſonitus , & murmura caelo
Crebra volutari ; tum ſidera lapſa coruſcas
A tergo flammas , crinemque comantia ducunt ;
Et loca ſulphureo late incenduntur odore .

Haec

Haec porro, & quae multa ſolent contingere caelo,
Abrepti ſtudio dum conſectantur inani,
Certa deflexere via, & malefida ſequuti
Argumenta, dolos non evaſere latentes.

Praeterea ad fraudem reſoni quoque flamina venti, *Aliae erroris cauſae enumerantur.*
Plerunque excitas vitro comitantia flammas,
Contulerunt multum. medio nanque aethere venti
Evigilant; & nunquam non comitantur amicas,
Inter ſe veluti conjuncto foedere, flammas.
His aliud demum, quo non fallacius ullum
Indicium acceſſit, quod vel male provida ſolum
Pectora, & incautos potuit pervertere ſenſus.
Nanque fere melius ſe tentamenta dedere,
Cum Boreas claro victor dominatus olympo
In Libycas Auſtrum, nimboſque exegerat oras;
Quam cum iterum caelo pluvias nimboſque reducens,
Exacto Borea, ſe turbidus intulit Auſter.
His ſignis iſti, & mendacibus argumentis
Pellecti in fraudem, ſunt multa indagine veras
Scrutati incaſſum caeli per inania cauſas.

Has porro tu ſperne notas, & reſpue ſigna; *Enumerata indicia rejicienda.*
Atque his indiciis ne decipiare caveto.
Explora, quae certa fides praebenda quibuſque;
Quidve, ferant; falſine, an ſint tibi nuncia veri:
Et certe falſi deprendes nuncia, mecum
Si nunc intenta haud renuas perpendere cura,

Provenïant quo quaeque modo, quove ordine fiant.
Ratio aſſertur. Nam quaſdam extemplo leges, & foedera certa
Natura impoſuit, tentantum & cura notavit,
Tempore, quo primum vitri volventis ab orbe
Diſclufa in ſuperas virtus ſe protulit auras.
Aeris ſubſidio experimenta õnia explicari non poſſunt. Nonne vides, eadem cum plenis excita rivis
Exundat, temere ut non omnia corpora fluctus
Imbuat inſinuans; nonnulla ut largius idem
Irroret; contra quaedam averſetur; & ultro
Detorquens alio curſum, rivoſque ſequaces
Reſpuat? haec porro eveniunt quo denique cunque
Affectus pacto tibi ſit variabilis aër.
Aſpice, cum trepido motu in diverſa trahuntur
Atque repelluntur ſalientia corpora; ut ipſa,
Ceſſante extemplo motu, compoſta quieſcant;
Et, ſubita veluti torpedine capta, rotante
Haudquaquam objecto moveantur inertia vitro.
Hos autem ad certos certo diſcrimine motus,
Atque adeo oppoſitos, improviſamque quietem,
Non ſane videas quid nam auxiliarius aër
Conferat, aſſiduis quanvis aſſultibus inſtet.
Inconſtans etenim naturâ, & mobilis ipſe
Non ſervare modum; nec certa lege quietis
Alternare vices poterit, nec tempora motus.
Aliæ rationes afferũtur. Nam quid praeterea memorem, cum lucidus ignis
Extrema tenſae rumpens de parte catenae

Side-

Sideris aut coni formam exhibet ; anne putandum ,
Perſiſtente habitu caeli conſtantis eodem ,
Seu gelido Borea , tepidòve agitetur ab Auſtro ,
Aëra tam varias flammis appingere formas
Poſſe ; erumpentes ut plurimus ambiat ignes ,
Creber & excita reſides everberet aura ?
Quid ? quod ſuccenſus caelo quanquam ardeat aër ,
Et tibi ſulphureos late diffundat odores ,
Ne flammas excire quidem , ſubitaſque favillas
Corporibus poteris vulgo omnibus ; omnia certa
Ni vigil addiſcas prius internoſcere cura ;
Perſpectumque habeas genus , & multo ante notatum .
Hoc niſi praecaveas , captabis idonea fruſtra
Tempora ; nequidquam explorans, quid cogitet Auſter ,
Num pluvias nimboſque paret ; Boreamque morantem
Saepius increpitans , ſtudio exſpectabis inani ,
Serus hyperborea tibi dum deſcendat ab arcto
Rhipheas linquens arces , Rhodopenque nivalem .
Quae porro ſi rite fidem explorata merentur , *Concluſio .*
Non eſt cur anceps dubiam ſententia mentem
Angat ; janque licet , ratio quod praecipit , illud ,
Conſtituas , unum minime res aëra poſſe
Edere tam varias ; ac proinde latentia rerum
Eſſe harum quaerenda alio primordia , tantis
Quo demum verax eventis conſtet origo .
Ergo ſupervacuam noli hic impendere curam

F 4 Stul-

Stultus, & incaſſum ſuſcepto parce labori.
Quin finito, vinclis quando non ſtringitur ullis,
Qua lubet, immenſo ſe ſe aër jactet olympo,
Et vagus aethereos percurrat turbine tractus.
Igneſcat licet, & ſuccenſus fulguret igni,
Et late horrifico quatiat caelum omne tumultu;
Siquando iratus ſummo tonat altus ab axe
Jupiter, & caeca nimborum in nocte coruſcas
Molitur flammas; quacunque ab origine tandem
Sint haec arceſſenda tibi; & quae cognita vulgo
Aëris in vaſtis gignuntur plurima campis.

Affertur alia ratio petita a machina Boiliana.

Sed non ulla magis ratio convincere te vel
Invitum poterit, vel confirmare labantem,
Aëra non poſſe eventus producere tantos,
Quam, procul amoto ſi hos ipſos aëre mecum
Eventus ſpectes; ars eſt nova quando reperta;
Qua ſimul infuſus, ſimul & circumfluus aër
Una exhauriri queat, exhauſtuſque repelli,
Ne ſe ſe injuſſus furtivo immiſceat aſtu.

Deſcriptio machinae Boilianae.

Lucenti ex vitro, (*a*) vel perſpicua cryſtallo
Eligitur lato vas ore, & fornice curvo.
Nec tu materiem, nec formam neglige; utranque
Non nequidquam hominis, mira qui protulit arte

Inven-

(*a*) In hac deſcriptione machinae Boillianae poeta propoſitam illam habuit, quae in Muſeo Kirkeriano aſſervatur. hoc ideo adnotandum duxi, quia aliis alias fortaſſe machicas videre contigerit, quae, etſi Boillianae, non ſingulis fortaſſe partibus cum hac noſtra congruant.

Inventum memorandum orbi, magnoque futurum
Subſidio, reliquis prudens ſollertia certo
Judicio antetulit, taleſque optavit ad uſus.
Forma facit, ne vas ſuper incumbente fatiſcat *Singulae partes enumerantur.*
Aëre; materies, ut ſit via pervia luci,
Nec non & pateat proſpectus in intima liber.
Iſto delectu quaeſitum ex omnibus, ore *Vas vitreum,*
Inverſo deorſum ſtatues, ut concava ſurſum
Teſtudo emineat depreſſis ardua labris.
Tum corio e molli ſubſternitur area. mollis
Hic quoque non corii ſpernenda eſt gratia; nanque
Hac fit, ut aërea compreſſum urgente columna,
Firmius & plano vas haereat, auraque ſenſim
Caeca per extremas nequeat ſublabier oras.
Aeneus in medio ſurgit tubus, aenea ſubter *Tubus aeneus,*
Excipit hunc, arcteque amplexum fiſtula ſecum
Illigat; argivo ſyringem nomine dicunt.
Syringi inſeritur qui congruat *embolus*, (*a*) & qui *Embolus,*

Tra-

(*a*) Hanc vocem diverſa typorum forma idcirco imprimendam curavimus, quia minime latina a nonnullis, hoc in genere delicatioribus, judicari fortaſſe poterit. Caeterum *emboli maſculi* mentionem facit Vitruvius, quod quid ſimile cum noſtro embolo eſſe conjicio. Maſculinum quoque vocis eiuſdem genus graeca ſatis tuetur auctoritas. Quod vero ab hac voce uſurpanda ſibi abſtinendum eſſe auctor minime exiſtimarit, id gravi ratione ductus fecit; quippe qui diceret proprium hoc, hujus artefacti, quod deſcribitur, eſſe vocabulum; & ineptire illum, qui circumloquutione utatur, cum vox ſuppetat, & origine graeca, & latinis ſcriptoribus non omnino incognita, & ad rem, qua de agitur, declarandam accommodata.

Tractanti dextrae, atque illum in diverſa trahenti
Non ſe difficilem praeſtet, duruſque reſiſtat.
Claves. Praeterea geminae non uno munere claves
Adduntur. vitrei cuſtodia credita clauſtri
Obtigit his; ſervantque aditus. harum altera nempe
Excipit eductum, foribuſque emittit apertis
Aëra; ne ſemel emiſſus ſuccedere rurſus,
Vel novus adveniens intro ſubrepere furtim
Tentet, ſollicita vigil excubat altera cura.
His ita conſtructis, perfectiſque ordine rebus,
Adnixi validis teretem exercere lacertis
Syringa incipiunt, luctantemque aëra fruſtra
Vi multa ſuperant. ſyringi inſertus eandem
Ire redire viam non deſinit *embolus*; uſque
Rarior incluſus dum ſenſim evadat, & omnis
Ceſſerit exemptus repetitis hauſtibus aër.
Hoc pacto miros conſtructa eſt machina in uſus;
Qua non fortaſſis felicius ulla reperta;
Ingeniis hominum nil non tentantibus, & nil
Sollerti demum non perficientibus arte.
Praecipua experimenta capta in machina Boiliana recenſentur. Hujus ope haud facile eſt dictu, quam multa latentis
Non modo naturae detecta arcana, ſed ipſis
Sint oculis ſubjecta fidelibus. Hic tibi fumus,
Ingenita quondam ferri levitate ſub auras
Fumus ſtagnas. Creditus aethereas, fundo ſubſidit in imo;
Deſidis in morem, lympha ſtagnante, paludis.

Hic

Hic blandae volucres, & picti terga lacerti, *Aviculae expirant.*
Et quaecunque cavis concluſa animantia ſeptis,
Pro vitri delecta modo, non tempore longo
Exhalant dulces animas, exſtinctaque ſenſim
Deficiunt ipſis cum dificientibus auris.
Hic ſubito videas tumidas effervere crebris
Non aliter lymphas bullis, undantis aheni
Plurima quam coſtis cum ſubdita flamma quietos
Sollicitat latices, violento & concitat aeſtu.
Altius exſultat ſpumis ſuperantibus humor.

Quid dicam, ut vitreis clauſi in penetralibus utres *Veſicae rūpuntur.*
Rugoſam intendant pellem? quid, ſaepe tumentes
Ut diſrumpantur, cum ſe vehementius aequo
Incluſus corio rareſcens explicat aër?
Ne multa; hic gravitas depreñſa eſt aëris, ignis *Gravitas aeris & ignis depreñenſa.*
Ipſius hic gravitas comperta; hic excita tetrum
Natura horrorem, quo foede oppreſſa jacebat,
Excuſſit vacui, (*a*) curamque abſterſit acerbam. *Horror vacui depulſus.*
Tempore quin etiam ex illo, quo venit in uſus
Coeptaque vulgari eſt tanta experientia, moeſtam
Explicuiſſe ferunt tum primum denique frontem.
Et vero, ingenium paullo emollita ſeverum,
Non ita ſecretos quaerit, velut ante, receſſus,

Diſſi-

(*a*) Nota eſt veterum Philoſophorum opinio de horrore vacui, quem naturae perperam tribuerunt. Capta occaſione feſtivius jocatur poeta, & poetice atque ingenioſe hujuſmodi opinionem carpit.

Difficilemque adeo vulgo ſe praebet ; at ipſa ,
Si minus illuſtri nunc totam in lumine , ſaltem
Offert ſe ſe aliqua nobis ex parte videndam ;
Olim quod priſcis aegra indignanſque negarat .

Experimẽta electrica captata in machina , ſecluſo aere .

Jamque age luminibus cupidis cryſtallina ſepta
Tute ſubi , veſtiga oculis , & cuncta tuendo
Callidus explora . Viden , ut , ſi plurima virgam
Incluſam imbuerit virtus , & tenvia fundum
Corpora conſternant , virgae correpta , remoto
Aëre , ſuccedant , nec non abducta recedant ?
Ac neque non oculos ſubito fulgore coruſcae
Percellunt flammae , vacuum per inane micantes .
Adde quod & vitreis propius ſi machina clauſtris
Conſtiterit , noriſque modum , ſpatia omnia luce
Exhauſti poteris vitri perfundere ; demum
Suſpicere hic dabitur , ne te morer , omnia ferme ,
Quae caelo admirans ſpectabas nuper aperto .

Iterum cõficitur , aerem cauſã eſſe non poſſe .

Haec adeo cum ſint ; non eſt cur amplius , ultra
Veſtigans , liquido ſcruteris in aëre cauſam .
Te converte alio ; nec ſegnis parce labori ;
Certior in denſis dum ſpes affulgeat umbris ;
Conatuſque tuos melior fortuna ſecundet .

Non obſtat quod felicius aere ſereno capiãtur experimenta.

Nec te nunc illud moveat , quod & axe ſereno ,
Et puro late Borea dominante , videri
Vis mira intendi poſſit ; contraque remitti
Caelo eadem pluvio , & madidis ſpirantibus Auſtris .

Haec ,

Haec, & quae dubiam tibi cunque faceſſere curam
Poſſent, diſcuties demum, cum vera patebit
Cauſa, atque arcanae emerget virtutis origo.
Interea non abnuerim, quin aëre ab ipſo
Jam nunc ſubſidium tibi promptum arceſſere cures.
Nanque aër, qui ſemper adeſt, ad munera tanta
Non renuit ſocias perſaepe adjungere vires.
Ne tamen hic, iterum moneo, ne quaerere tende
Secretas longe cauſas, penituſque repoſtas.

Aer non nihil confert, ſed cauſa non eſt.

Nec minus incaſſum vana laſſabere cura,
Corporibus cauſam ſi perſcrutatus in ipſis,
Inde putes illam te poſſe arceſſere, manat
Unde vitri attrito jugis de corpore fluctus,
Et vena nunquam ſibi deficiente redundat.
Nempe fuit, (*a*) nova inexhauſti qui ſemina vitri
Miratus ſecum jugi manantia fluxu,
Credidit eductam rurſus ſuccedere eodem
Materiem; unde prius ſuperas proceſſit in oras;
Sic, ut perpetuo effluxu, affluxuque perenni,
Uſque eadem, in ſemet rediens velut acta per orbem,
Effluat, & nunquam non inſtaurata recurſet.

Expenditur ſecunda ſententia affluxus & effluxus.

Haud aliter quam, cum penuria adegit aquarum,
Fontibus inventum eſt lymphas mira arte perennes

Comparatio petita a fonte perpetuo.

Suf-

(*a*) Sententia haec eſt Noletii Galli, qui eam pluribus explicavit in libro hac de re edito primum in Gallia, tum Venetiis impreſſo an. 1747.

Sufficere, & (*a*) lautis rarum decus addere villis,
Deſcriptio fontis perpetui. Nanque ut miſſa tubo, conchaque excepta capaci
Marmorei ſummas aequavit marginis oras,
Acta per occultum dimittitur unda foramen.
Dum cadit in praeceps, ſubjectam turbine magno
Verſat agitque rotam; citus una volvitur axis;
Volvitur, & geminos motu ſiphonas eodem
Occluditque aperitque; at deflua lympha profundo
Erigitur collecta lacu, ſiphonis anheli
Alternante vice; & ſuperas educta ſub auras
Se ſe iterum caelo rediviva oſtentat aperto.
Excurſus de laudibus Villae Cardinalis Albani. Talis marmoreo (*b*) fluit unda argentea labro,
Atque

(*a*) Hoc eſt magnificis, & ſumptuoſis, quales praeſertim Romae admiramur, quae laxitate ambitus, aedium ſplendore, viridariorum amoenitate, varietate ſcenarum ac nemorum, directa ambulationum longitudine, ac praecipue veterum excellentium ſtatuarum incredibili copia privatum videntur cenſum excedere. Porro villae nomine domus ipſa, quam dominus incolit, a latinis antiquis Scriptoribus intelligitur. Nunc vero uſus invaluit, ut villae nomen non pro domo tantum, ſed etiam pro adjacentibus praediis, ſive viridariis uſurpetur.

(*b*) Qualis hic deſcribitur a poeta fons, quem *perpetuum* vocant, talis conſpicitur in Villa, quam Cardinalis Alexander Albanus extra portam Salariam, regio vere ſumptu, exſtruendam curavit. referta eſt enim rariſſimis antiquitatis monumentis, ſignis, columnis, urnis, inſcriptionibus, quae undique a Cardinali harum rerum ſcientiſſimo, diligentiſſime conquiſita, & ad ornatum Villae tranſlata ſunt. Structura vero ipſius Villae ad veterum normam atque aedificandi rationem omnino exacta eſt; nihil in ea non antiquum, nihil non veterum Romanorum magnificentia plane dignum occurrit, ut merito inter praecipua Urbis omnium pulcherrimae & nobiliſſimae ornamenta numeretur. In hac vero accuratiore Albaniae Villae deſcriptione Parthenium noſtrum genio opinor indulſiſſe ſuo,

Digitized by Google

Atque eadem refluit, qua Villa Albana nitenti
Structa ſolo; & curvi in formam ſinuata theatri,
Antiqui luxus, majeſtatiſque latinae
Deſuetum revocat tanto poſt tempore morem.
Regis opus. tam multa ſinu capit una ſuperbo,
Quae vetus intulerat ſeptenis arcibus olim
Roma triumphato ſpoliis opulentior orbe.
Centum illic caeſae Numidarum e rupe columnae, *Vetera monumēta in ea ſpectanda.*
Urnae-

ſuo; capitur enim mirum in modum eum omni genere antiquitatis praeſertim ſacrae; tum Picturae, Sculturae, Architecturae operibus maxime delectatur, quae ad veterem abſolutiſſimam ſive graecam ſive latinam formam affabre elaborata conſpiciat. Et ſane, cum a Veteribus & graecis & latinis omnium optimarum rerum exempla peti unice poſſint, & vero debeant; nihil egregiis artibus exitiale pertimeſcendum eſt magis, quam, ſi Artifices contempta imitatione, quae plurimum ſemper valuit, commentationem ipſi ſuam tanquam ducem ac magiſtram unice ſequi conſueſcant; aut ſi imitationem minime negligendam duxerint, non optimos quoſque in unaquaque arte duces ac magiſtros eligant, ad quorum ſimilitudinem ipſi ſe fingant atque conforment. Hac de re legenda omnino eſt epiſtola Natalis Laſteſii de Muſeo Philippi Farſetii P. V. ad Clariſſimam Cortonenſem Academiam perſcripta, & Venetiis an. 1764. impreſſa. Atque haec quidem epiſtola, praeter quam quod doctiſſimi Scriptoris acre ſubactumque judicium de veterum Sculptorum, Pictorumque operibus aperte demonſtrat; tanta latini ſermonis praeſtantia atque excellentia, quantam in paucis ſuſpicimus, perſcripta eſt, ut, quod clariſſimus Auctor in fingendis artefactis ſequendum praecipit, ſtylo ipſe in ſcribendo ſuo plane aſſequutus dici debeat. Quare jure optimo Farſetio gratulandum exiſtimo, qui Muſeo ad publicum commodum ac bonarum artium incrementum, non privata ſed regia magnificentia, domi ſuae conſtituto, Scriptorem tanto Muſeo deſcribendo idoneum non ille quidem nactus ſit; ſed, ut ego ſentio, ab ſe certo judicio electum multis praetulerit; quo quidem in delectu quanta ſit ipſius nobiliſſimi eruditiſſimique Viri, in hoc quoque eleganter ſcribendi genere, ingenii elegantia, ſatis declaratur.

Urnaeque, Sphingeſque, & barbarici crateres;
Scenica marmoribus nec non horrenda cavatis
Ora, & priſcorum ſpirantia ſigna Sophorum
Ordine porticibus longo digeſta ſuperbis.
Fruſtra multa dies, atque inſidioſa Vetuſtas
Tot veterum decora alta patrum depreſſa ſub alta
Abdiderat terra, & caecis damnaverat umbris.
Umbrae diſcuſſae; penetratum in viſcera terrae
Intima; & ex altis in apricum educta ruinis.
Quid tot, quae dederat male peſſum injuria, foedum
In morem populata inhoneſto vulnere ſigna;
Trunca pedes, & curta manus, capitiſque minora,
Nomine quae nullo paſſim, & ſine honore jacebant
Per fora, perque vias abjecta? jacentia vulgo
Preſſerat informis ſitus, & corruperat imber,
His quoque collectis ſubventum eſt arte; revulſas
Daedala reſtituit partes manus; additus ori,
Atque inſtauratis decor additus artubus; & nunc
Deterſo penituſque ſitu, in meliuſque refecta,
Atria celſa tenent, auguſta in ſede locata;
Et priſcam referunt vera ſub imagine formam.

Nequidquam torvoſque oculos, falcemque retorquens
Tempus edax, avido ſibi tantam e gutture praedam
Extortam dolet. at doleat licet, & fremat ore,
Laus Card. Alexandri Albani. Ferreoſque exacuat dentes. Tu gloria, Princeps
Optime, & Auſonii decus immortale Senatus,

Egre-

Egregias tutare artes. Tibi maxima Roma
Illa vetus, rerumque potens, illa inclyta Roma
E ſeptemgeminis aſſurgens collibus effert
Attonitum caput; & late omnia circumſpectans,
Inſuetum mirata decus, mirata ſuperbum,
Quo reliquas ſupra quondam ſe ſe extulit urbes,
Cultum; priſca ſibi per te nunc denique gaudet
Reſtitui decora, & veteres gratatur honores (a).

(a) Totam hanc hujus Villae deſcriptionem, collegae ſuo gratificandi cauſa e latina lingua in italicam, atque adeo in elegantiſſimum etruſcum carmen Antonius Ambrogius convertit. quod carmen ne intereat, uti certe eveniret, niſi locum aliquem hoc ipſo in opere haberet, illud idcirco hic ſubjicimus, & iis, in quorum manus hi libri venient, exibemus. Atque Ambrogius, qui quidem edito hoc tam elegantis verſionis ſpecimine, lectores opinor ſuavitate carminis illectos in eam ſpem adducet, fore, ut pari elegantia ac ſuavitate carminis totum poema in etruſcum ſermonem convertat. Hoc ſane optandum eſſet; nec fortaſſe deſperandum eſt, ſi egregio Scriptori tempus & otium ſuppeditabunt.

Nè con vana fatica inutilmente
Meno ti ſtancherai, di queſto effetto
Entro i corpi medeſmi la cagione
Se rintracciando, penſerai poterla
Trarre forſe di là, d'onde con vena
Mai non mancante ſgorga dell' attrito
Vetro dal corpo, e con perpetuo fluſſo
L'elettrica materia ſi diffonde.
Ciò vi fù, dell' ineſauſto vetro
Chi provenire con perpetuo fluſſo
Novelli ſemi ognor ſeco ammirando,
Entrar di nuovo là credè l'eſtratta
Elettrica materia, alle ſuperne

Refellitur dicta ſententia. Jam vero attrito quanvis de corpore fluctus
Manet inexhauſtum, atque idem ſuccedat eodem,

Unde

Aure del Ciel d'onde fuor venne in prima;
Sicchè ſcorrendo la medeſma ſempre
Con un perpetuo efflusſo, e la medeſma,
Queſi in giro volubile ravvolta,
Con afflusſo continuo rivenendo
A ſgorgare ripigli, e quella iſteſſa
Giammai non rinnuovata a noi ritorni.
Non altrimenti che, quando dell'acque
La ſcarſezza ne ſtringa, alle fontane
Trovato fu con ammirabil arte
Come ſupplir non interrotto il corſo,
E aggiunger pregio nuovo all'ampie Villo.
Poichè, quando dal tubo all'aura fuori
Sorge l'acqua ſpillando, e nel capace
Incavato cratere ricadendo
A uguagliar giunſe la marmorea ſponda,
Fuor non trabocca, e per canal non viſto
Torna a ſcender quell'acqua. Or mentre cade
Precipitoſa, gravitando ſpinge
In ſe medeſma la ſoppoſta ruota
Velociſſima a volgerſi, ed inſieme
Si ravvolge ancor l'aſſe, e due ſifoni
Apre, e richiude quella forza iſteſſa.
Nel cavo inferior ma l'acqua accolta
Dall'alterno anelar dello ſpirante
Doppio ſifone è a riſalir coſtretta,
E nuovamente riſoſpinta all'alto,
L'aperto Cielo a riveder ritorna.
Tal da marmorea conca in alto ſale
Argenteo fonte, e la ſteſs'acqua è ſempre,
Là dove ſorge ſull'adorno ſuolo
L'Albana Villa, e ripiegando in giro
Di teatro a ſembianza, altrui richiama

Alla

Unde prius vena nunquam non divite fluxit;
Non tamen idcirco credas te poſſe latentem

Alla memoria il da sì lunga etade
Più non uſato onor degli ornamenti
Vetuſti, e della maeſtà latina.
Opra regal; poichè dentro 'l ſuperbo
Ampio recinto ſuo ſola racchiude
Tanto di quelle rarità, che, fatta
Dalle ſpoglie del mondo ognor più ricca
L'antica Roma a' ſette Colli aggiunſe.
Ivi dalle numidiche montagne
Cento ſvelte colònne, ed urne, e Sfingi,
E barbariche tazze, ed in ſcavata
Pietra maſchere orrende, e vivi volti
De' Filoſophi priſchi in ordinanza
L'auguſte logge ad abbellir diſpoſti.
L'etade ineſorabile, ed il lungo
Corſo degli anni inutilmente avea
Sotterra meſſi, e condannati all'ombra
Di foſco orrore di que' vecchi Padri
Tanti rari ornamenti. Entro 'l più cupo
Sen della terra penetroſſi, e l'ombre
Furon cacciate; e tutto trar ſi vide
Dall'oſcura maceria a' rai del giorno.
Che dir dovrà de' ſconciamente guaſti
Simolacri e sformati, e con ingiuria
Tronchi i piedi e le mani, e con crudele
Ferita ſenz'onor del capo ſcemi,
Che per le vie giaceanſi, e per le piazze,
Senz' alcun nome abbandonati, e ſparſi.
Informe loto in queſta parte e in quella
Gittati gli copria, per le cadenti
Frequenti piogge intartariti e guaſti.
Fur eſſi ancor raccolti, e le troncate
Membra lor riformò Dedala mano

Hic, ut veſtiges multum, deprendere cauſam;
Nonnulla explicari poſſunt in hac ſententia; Non ſum animi dubius, cum jugi exercita fluxu
Luctetur ſecum aſſiduis incurſibus ipſa,
Dum fluit, & refluo relegit veſtigia curſu,
Materies, hoc pacto extundi, utcunque, ſonantes
Quin flammae poſſint, & murmura rauca cieri.
Nanque ex conflictu fit ſaepe ut flamma repente

Exſtet,

Ritornandoli interi; anzi in più vaga
Foggia abbelliti, e, lo ſquallor depoſto,
In tutto il pregio ſuo ſan di ſe ſteſſi
Signorile comparſa, e collocati
Nella ſede regale ornan d'intorno
Di quell'atrio le nicchie, e vi ſi ſcorge
Nel vero aſpetto lor l'antica forma.
In van la falce curva, e bieco il guardo
Volge l'edace tempo, e in van ſi duole,
Che dalle fauci ingorde a lui ſia tolta
Preda sì grande. Ma ſi dolga e frema
Quant'a lui piace, e'l ferreo dente arruoti.
Del purpureo Senato e Tu verace
Ornamento e decoro, ottimo Prence,
L'arti belle proteggi. A Te la tua
Maſſima Roma, quell'antica e grande
In ricchezze, e in valore inclita Roma
Erge da' ſette Colli ſtupefatta
La fronte coronata, e ravvolgendo
D'ogni intorno lo ſguardo, e il non uſato
Guſto d'ornar ſeco ammirando, e'l ricco
Fabbricare ſuperbo, onde faſtoſa
Sovra l'altre Cittadi alzoſſi un giorno,
Gode che in fine a lei renduta or ſia
La ſua priſca grandezza, e ſi conſola
Di racquiſtar per te l'onore antico.

Exſtet, & igniculi, ſubito turbante tumultu,
Expliciti erumpant, ſiqui latuere retruſi
Corporibus, nexuſque arctos & vincula ſolvant.
Sic nempe elicimus repetitis ictibus ignem
Abſtruſum in venis ſilicum; ſic ſtrata viarum,
Praeceps immiſſis ſonipes cum fertur habenis,
Igneſcunt, crebraſque vibrant percuſſa favillas;
Ille volat; ferrata cito ſonat ungula cornu.

At tu nequidquam hic flammas, crepituſque ſonantes *Sed non omnia;*
Certa velut cauſae ſectabere ſigna latentis
Diſcreta a reliquis; etenim nec ſola, neque acri
Judicio tantum ſunt expendenda; ſed ante
Quam certi quidquam ſtatuas, ſimul omnia, ſaltem
Praecipua, ſtudio tibi ſunt penſanda ſagaci.
Nec vero, numero in tanto, ſi aut unius, aut ſi *Multo minus praecipua.*
Alterius certam meditando extundere cauſam
Eventus dabitur; te deprendiſſe putato
Continuo talem, qualem nunc poſtulat uſus;
Quae res tam varias nimirum ſubdita gignat,
Atque ſit eventis par omnibus una ferendis.
Nec magis appulſus tantum, aut ſervare repulſus
Proderit, alterno cum tenvia corpora motu
Adducta accedunt, nec non abducta recedunt.
Quanquam hoc materiae a fluxu non diſcrepet, ut, quae
Procurrens repulit, revehat ſecum ipſa recurrens;
Non tamen inde putes reliquis primordia poſſe

Eventis duci, noſtram quae plurima curam
Ipſa etiam exquirunt; nec ſe patiuntur omitti.
Quod rigui demum fluctus ſit vena perennis
Inventa, eſt ſane hoc aliquid; verumtamen haud eſt
Cur ideo exſultans animis tibi plaudere pergas,
Et quaſi de cauſa tecum gratere reperta.
Quaedam praeſertim obſervanda. Ergo non flammas ſolum crepituſque ſonantes,
Appulſuſque repulſuſque obſervabis, & illos
Alternos reditus & itus remeantis eodem
Materiae; ſed praeſertim nunc lucis & ignis
Mirandis viſenda modis diſcrimina, nec non
Et fluctus momenta, & tempora certa ſonorum
Sedulus attenta mihi contemplabere cura.
Hinc alia atque alia, eventus quae plurima noſtros
Non raro immutant, cura haud leviore notabis
Cauſa univerſalis cōſtituenda. Omnibus his ita perpenſis, acrique ſubactis
Judicio tecum, verax tum denique cauſa
Conſtitui poterit, quae tot diſcrimina, totque
Una vices regat, & certa ratione gubernet.
Haec niſi praecaveas, nil tot conatibus actum,
Et fruſtra impenſae tanto in molimine curae.
Eventa multū variant. Aſpicis, ut, certam cum flamma educta per artem
Prodit, & inſolito manifeſta in lumine fulget,
Non unam exhibeat varia ſub imagine formam?
Iſta quidem caſus non invehit; atque profecto
Expreſſis adeo vario diſcrimine flammis

Cauſa

Cauſa ſubeſt, & certa ſubeſt; pariter neque rauci
Diſſultant temere crepitus, patulas neque ſemper
Percellunt aures; ſed & ipſi tempore certo
Proveniunt; aliquando ſilent, fruſtraque cientur.
Adde huc appulſus, alternanteſque repulſus,
Quam numero incertos, tam certa a lege petendos.

Horū cauſa effluxus & affluxus materiae eſſe, non poteſt.

Jam, ſi perpetuo a fluxu, jugique refluxu
Haec tanquam a propria deducere origine pergas;
Tum vero exſiliens nunquam non flamma biformis
Diſſimili ſplendore oculos percelleret; aures
Nunquam non reſono crepitus ſtridore ferirent;
Quandoquidem reflui nova vis & copia fluctus
Non defecturo jugis de fonte petita
Nunquam non auras, nunquam non elicit ignes.
Corporibus vero nullus modus uſque trahentis
Atque repellendis eſſet, modus uſque fluendi
Materiae nullus cum ſit; quando ipſa recurſat
Perpetuo, atque ſuum revoluta redintegrat orbem.
Quae cum aliter multo, ut nos experientia certa
Edocet, eveniant; cauſa eſt aliunde petenda;
Quae ſe celat adhuc, refugitque obſcura videri.

Obſervandus ſtabilis tenor in effectibus.

Rebus in his autem multo accuratius illud
Eſt obſervandum; quod, quanvis plurima ſe ſe
Objiciant variis ſpectanda eventibus, & tam
Diverſae rerum ſpecies defixa tuentum
Nunc hac nunc illa percellant lumina forma,

Res tamen haud variant adeo, ut diſcrimine in ipſo
Quendam non poſſis ſtabilem obſervare tenorem.

Et certa quaedã ratio.

Et vero his, certa quae temperet omnia lege,
Rebus ineſt ratio, non mentis ſcilicet illa,
Non & conſilii; ſed quam Deus addidit ipſe
Corporibus, ſenſu quanvis expertibus, ut ſe,
Et quae cuique tributa forent rata jura tueri
Poſſent; ne vulgo incerta, atque abrepta ferantur
Unius arbitrio, caecique libidine caſus.

Hac conciliari non poſſunt cũ effluxu, & affluxu.

Hanc porro tanto fluctus labentis in aeſtu
Atque relabentis, certam, quae cuncta gubernet
Contendes fruſtra rationem exquirere; & inde,
Nunquam intermittens cum tempore fluctus eodem,
Una eademque via, qua fluxit, & influat; idemque
Adverſus ſibimet niſu obluctetur iniquo;
Atque adeo crebris offenſibus haeſitet; ullus
Nec ſtabilis poterit rebus tenor eſſe, nec ulla
Certa ſibi in tanto ratio conſtare tumultu.
Non ſecus; atque ſonum fundit cum tibia dulcem,
Lenis & immiſſus per ſumma foramina ſe ſe
Spiritus inſinuat, digitiſque micantibus exit,
Qua tenues infra levis dat buxus hiatus;
Si vix erupit numerorum lege coactus,
Se ſe iterum patulis inferre meatibus aër
Tenderet, obnitens contra; tum protinus omnis
Concentus, numero prorſus ceſſante, periret.

Ne-

Nequidquam articulis ora alternantibus auras
Excirent reſonas; nullo quippe ordine, & exlex
Spiritus erumpens ingratum ſtrideret; ut cum
Diſperdit miſerum ſylvis mala fiſtula carmen.
His animadverſis, citius maria alta tenore *Concluſio.*
Fervere conſtanti credas, cum turbidus Auſter
Incubuit pelago, totumque a ſedibus imis
Commovet, & nigras alte ſubvectat arenas.
Tertia conſequitur nunc expendenda ſagaci *Tertia ſententia proponitur.*
Ante alias cura, tibi quae ſententia cauſam
Vorticibus tribuit vaſtum per inane rotatis.
Hic autem nobis vix extricabilis error,
Et rerum objicitur ſeries longiſſima, ducta
Inde uſque a prima naſcentis origine mundi.
Sed nos contenti paucis, potiora legemus.
Principio, immenſi qua pertinet ambitus orbis, *Syſtema Cartheſianum exponitur.*
Quae tu cunque vides, terras, mare, ſidera, caelum,
E tribus extiterunt elementis; ipſaque porro
Edita turbinibus fuerunt elementa citatis.
Materies etenim violento concita motu
Dum rotat in gyrum ſe ſe, detrita rotando
Scobs peperit primum; levatis inde ſecundum
Emerſit globulis; poſtremum abnormia quaeque
Ramenta, & variis tulerunt praeſegmina formis.
Haec ſunt principia, & cunctis ſata ſemina rebus. *Omnia corporũ principia.*
Hinc porro tanquam e communi corpora acervo

Cura-

Curarunt propriam ſibi quaeque arceſſere partem .
Lucidus e tenui ſcobe ſol concrevit , & aſtra
Alto fixa polo ; globuli levore rotundi
Aëris in tractus , caelique abiere liquentis ;
Aſpera tellurem ediderunt ramenta , vagoſque
Et paſſim toto palantes axe planetas .

Vortices Carteſiani.

Ut binae motus ſpecies , quo concita circum
Ipſa ſuum revoluta axem , & quo ſe acta ferebat
Materies circa punctum commune ; ita cunctis
Ortum prima dedit , certam dedit altera ſedem
Corporibus , propria qua ſe ſtatione tenerent .
Continuo *centrum* (*a*) petiit ſcobs ; moxque rotundi
Succeſſere globi ; inde globos ſepſere rotundos
Ramenta , & clauſos gyro interiore locarunt .

Comparatio.

Exactae veluti meſſis poſt tempora , tunſis
Cura venit cum frugibus ultima , cunque rotato
Purgantur cribro frumenta , leviſſima quaeque ,
Et paleae arentes , & pondere ſemina nullo
Collecta in medium coëunt ; at grandia farra
Extremas cribri fugiunt volventis ad oras .

Haud

(*a*) Hac voce utitur Plinius argentae aetatis Auctor ; abſtinet Cicero , qui quidem eam non latinis elementis , ſed graecis deſignavit , 1. Tuſc. cap. 17. *Terram in medio mundo ſitam ad univerſi caeli complexum , quaſi puncti inſtar obtinere, quod κέντρον illi vocant* . Et Poeta quidem ſupra multo rectius centrum *punctum commune* appellavit . Sed cum vocabulorum varietati ſervire deberet , neceſſario ea etiam voce utendum ſibi eſſe duxit .

Hand aliter conſtans minima ſcobe Phoebus, & aſtra
Reſtiterunt *centri* in medio; his protenta vaporum,
Aëris & regio eſt; tellus extrema receſſit.
Sed quid ego hic autem tibi ſingula perſequar, omnemq.
Expediam rerum ſeriem, ambageſque revolvam?
Quid dicam, ut ſubitae crevere in vortice cruſtae? *Cruſtae enatae in vorticibus.*
His ſuperinductis ut vortex conſtitit; ut ſe
Particulae ſolidam in maſſam vertere rotantes?
Unde vagae ſolidus lunae globus exſtitit; unde
Et ſtellae errantes, & opaco corpore tellus?
An memorem, vortex cum torqueretur in orbem *Vortices abſorpti.*
Plurimus, atque ſua contentus ſede propinquo
Parceret; ut ſubito abſorptus defecerit aeſtu
Vorticis alterius, qui ſe non impete tanto
Torquentem in gyrum, nec tanta mole ferentem
Perculit, & vaſto correptum abſumpſit hiatu?
Hoc pacto lunam tellus, reliquique planetae
Sorbuerunt famulas ſibi ſtellas; fortior omnes
Corripuit Titan, avidoque exſorbuit hauſtu;
Quales turbinibus rapidis ubi concitus undas
Torſit in abruptum, medio vorat aequore gurges.
Sed ne progrediar, quam par eſt, longius, edi *Nihil non ſubſidio vorticum explicatur.*
Non alia eventus noſtros ratione putabis;
Edita quam caelo fuerint vaga ſidera, quam ſol,
Quam lunae moles, quam terræ machina, totus
Denique quam rerum pulcherrimus editus ordo.

Quan-

Quandoquidem omniparens hic conficit omnia vortex.

Rejicitur haec ſentĕtia.

Non ullus tamen iſta tibi perſuadeat auctor,
Ingenii quanquam praeſignis laude feratur,
Nominis & fama totum pervaſerit orbem.
Quin potius mecum quantum haec ſententia nutet
Principiis male fulta ſuis perpendito; longum
Unde nec evaluit conſiſtere; jamque ſupremam
Sponte ſua traxit pridem labefacta ruinam.

Principia ſyſtematis Carteſiani male labent.

In primis, verti quo cardine debuit omnis
Rerum ſumma, cito cur ſe ſe turbine verſent
In gyrum minimae non ullo fine natantes
Particulae, incaſſum certam ſcitabere cauſam.
Nam quaeſita diu, & longum exſpectata fefellit
Optantum vota, & curas eluſit inanes.
Vorticis haud melior ſe ſe jactantis in orbem
Conditio eſt; cujus pariter ſi noſſe laboras
Perpetui motus cauſam rapidique rotatus,
Non minus incaſſum recidet labor; & tua rurſus
Aeque hic eventu vota eludentur inani.

Machina mundi non poſſet conſiſtere;

Quare totius coaleſcere machina mundi
Vel nunquam potuit, vel certe debuit omni
Quamprimum eliſo ſic obdormiſcere motu,
Ad varias ut inepta vices & inutilis altum
Sterteret, ignavo veluti ſopita veterno.

Sed, vel conceſſa rapidi vertigine motus
Ceſſantis nunquam, hac ipſa in vertigine tanta,

Adde

Adde, recuſandum quod non erit, impete vortex
Vicinum impingens quin fortior hauriat; & ſic
Alter ab alterius ſolvatur turbine; donec
Cuncta ſuis emota locis, ruptaque fatiſcant
Compage; ac demum rurſus revoluta ferantur
In chaos antiquum; cùm nullo ſemina nexu
Immenſo fluerent ſpatio, & coëuntia nondum
Induerant certam, concreta mole, figuram.

Sed neceſſario interiret.

Nam cur adjiciam ſuper haec, quae plurima contra
Afferri poſſent; & quae tibi ſuggeret ille (*a*)
Maximus interpres Naturae, idemque Poëſis
Nobilis Antiſtes, qui vel condire Lucreti
Auſterum potuit pimplaeo melle ſaporem.
Hunc adeas; ſi forte velis modo plura doceri,
Quae hic ego praetereo conſulto; nam mihi tantum
Deſignaſſe Virum ſatis eſt, qui, fratre (*b*) ſequeſtro,

Thomas Caeva Soc. Je. ſyſtematis Carteſiani oppugnator.

Non

(*a*) Thomas Ceva hic indicatur, & laudatur a poeta. De hoc autem Viro longe celeberrimo, nobiliſſimo Philoſopho, Mathematico & Poeta, non eſt cur hic multa praedicem, propterea quia ejus opera, ſaepius typis recuſa, vulgo cognita ſunt; & Vir hic quanti faciendus ſit, clariſſimus Ludovicus Muratorius in ſuo opere, quod *de arte poetica* ſcripſit, ſatis declaravit. Rectiſſime autem, ad Cevae ſtyli characterem, quem vocant, declarandum & appoſite admodum ad veritatem dixiſſe mihi videtur poeta noſter, cum ait; *qui vel condire Lucreti Auſterum potuit pimplaeo melle ſaporem*. is enim, qualis uno verſiculo & hemiſtichio deſcribitur, eſt Cevae ſtylus in ſua *Philoſophia*, quam *novo-antiquam* inſcripſit. Ex hac pleraque deſumit poeta noſter, quibus ad ſyſtema Carteſianum hoc loco oppugnandum tanquam machinis utitur.

(*b*) Joannes Maria, Parthenii noſtri frater natu minor, & ipſe e Societ.

Non dedignatus quondam mea carmina blande
Excipere, & noſtrae laudans conamina muſae
Prima, animo laudis primum inſpiravit amorem.

Verum ut eo redeam, cernis ſententia qualis
Iſta ſit; unde nihil cum certi exculpere poſſis,
Non eſt cur vano cauſam hic ſcrutere labore,
Et ſtatuenda putes noſtris exordia rebus.

Faenomena electrica in hac ſententia explicari non poſſunt.

Quod magis ut liquida conſtet ratione, referto
Noſtra haec ipſa animum mihi nunc pauliſper ad orſa.
Mitto hic, quod rurſus nobis ea cura recurſat

Recurſant allatae difficultates,

Scitari incaſſum, ſinuoſi vorticis unde
Exſiſtat motus; quod & hic colliſio rurſus
Eſt nobis metuenda, vitro ſi forte citato
Plurimus emergat violento turbine vortex.

Graviores ſubeunt.

His praetermiſſis, ſubeunt graviora; rotando
Cur rapidus quaedam tantummodo corpora vortex
Corripiat? cur non potius correpta ferantur
In gyrum; ut frondes, pluvia impendente, caducae,

Siquas

ciet. Je. modo Novocomi commorans hic innuitur, cui Mediolani tunc degenti, cum Parthenius neſcio quid, quod elegiaco carmine luſerat, Romae ante triginta & eo amplius annos miſiſſet, idque ab eo Cevae, tum viventi, oſtenſum eſſet, Vir ille doctiſſimus, qua erat ſingulari erga omnes humanitate, minime dedignatus eſt adoleſcentis rude carmen legere & collaudare; quo facto mirum in modum poeta noſter, ut ipſe de ſe fatetur, ad conandum aliquid, quod aliqua laude in re poetica dignum videri poſſet, exarſit. De fratre vero ejus, quandoquidem hic incidit ſermo, nihil dicam, niſi Poetam & ipſum non inferiorem, & fortaſſe ſuperiorem Parthenio evaſurum fuiſſe, ſi per valetudinem, qua ſemper valde incommoda uſus eſt, arti poeticae operam navare licuiſſet.

Siquas abripuit ſubitus medio aethere turbo ?
Cur volucri currente rota, vitroque rotante
Poſt aliquot reditus & itus objecta catenae
Amplius haudquaquam moveantur corpora ? nam quis
Praeterea aërii defendet vorticis acres
Incurſus, quin ſe medium violentior aër
Inferat, inſano pervertens cuncta tumultu ?
  Quod ſi praeterea reliquos expendere mecum
Eventus vacat, in primis phialamque batavam,
Et vitream perpende quadram. num a vortice lymphae
Inductique auri, rapidus ſuccenditur ignis;
Atque repentinae tanta eſt violentia flammae ?
Diſce etiam varios, quibus hos aptatur ad uſus
Machina, ſollerter poſitus perpendere, nec non
Pro varia effectus varios ſtatione notare;
Nec te pervertet violento turbine vortex.

Praecipua experimenta explicari nequeūt.

  Poſtremo illa mihi ne deſpice vincula Serum
Alto appenſa tholo, quorum vis cognita noſtris
In rebus tantum valet; illis utere, quando hic
Non minor uſus erit; quanvis & vitrea quadra,
Et phiala eliſos imitentur nubibus ignes.
His veluti adſtrictus laqueis, & compede multa
Scilicet haerebit vortex, & ſtare coactus
Contendet rapidos nequidquam urgere rotatus
Obnitens contra. quod ſi phrygium quoque gluten,
Tantopere hos ipſos quaeſitum gluten ad uſus,

Sub-

Subſidio accedat; multo retinebitur idem
Arctius, & lenta pice perlitus, inque plicatus
Haudquaquam expediet ſe ſe. ceu forte doloſis
Ales ubi inſedit virgis, quas ſepibus altis
Callidus infixit venator; corpore toto
Luctatur miſer, & trepidas exterritus alas
Concutit incaſſum; quin & contentius omnes
Quo ſe ſe in partes verſando jactat, eo ſe
Illaqueatque magis, viſcoque tenacius haeret.

Concluſio. Haec tibi proponens, rationum & pondera tecum
Expendens, non eſt cur longius inquirendo
Procedas, ſtudio nil profecturus inani.

Nihil ſuſcipiendum ſine certis indiciis. Novi ego perpetuis qui prata recentia rivis,
Jugibus & cuperent vernantes fontibus hortos;
Nequidquam ferro, crebriſque ligonibus omne
Sollicitaſſe ſolum; tenuiſſima quippe ſequuti
Indicia, atque mala decepti fraude locorum
Ante manum admorunt operi; quam certa latentum
Oſtentans ſe ſe ſpes affulgeret aquarum.
Interea rivis languebant prata negatis,
Arebant ſicci nimbis ceſſantibus horti.
Effuſi in ventos ſumptus; caſſoque labore
Pulverulenta ſiti verſabat jugera foſſor.

Indicia ſaepe fallacia ſunt. Signa etenim, ut monui, ancipites inducere vultus;
Et quam ſe cunque in partem dare callida, multos
Decepere, acris ni provida cura reſiſtat

Inge-

Ingenii, nexoſque dolos, fraudeſque reſolvat.

Cauſas certo inveſtigare ſummae felicitatis eſt.

Felix, cui tanta arriſit clementia divum;
Qui cauſas potuit certa ratione latentes
Veſtigare, & Dis ſiſti ducentibus ipſis
Ad caput, unde omnis cauſarum manat origo.

Difficultas in cauſarū inveſtigatione.

Sed Pater haud facilem vulgo, cunctiſque patentem
Eſſe viam voluit. quin cauſas (*a*) lumine noſtro
Submotas procul, & caligine ſepſit opaca,
Et puteo penitus depreſſas condidit alto.
Funduntur circum tenebrae; nox accubat atra,
Atque aditus nigro Dea furva obnubit amictu,

Ratio hujus difficultatis.

Scilicet ut turbam procul inde arceret inertem,
Degeneres animos verae nil laudis egentes;
Tum durus labor exacuens mortalia corda
Fingeret; inque dies per iniqua atque ardua nitens
Creſceret anguſtis major ſollertia rebus.
Quare age praeſtanti temet durato labori;
Hic animum obfirma; totas hic exere vires;
Hinc decus, hinc famam tibi conciliato perennem.

Quare virtus electrica noſtra hac aetate in lucem prodierit.

Atque ego non aliam ob cauſam, poſt ſaecula tanta;
Quam nova ut ingeniis calcaria ſubdita noſtris
Acrius ad blandum ſtimularent laudis amorem;
Virtutem e tenebris miram emerſiſſe putarim.

(*a*) Cognitum eſt illud Democriti effatum; *veritatem in puteo latere*; quod non inepte cauſarum inveſtigationi poeta accommodavit. cauſas enim rerum cum Phyſici inveſtigant, unius veritatis inveniendae ſpe atque amore ducuntur.

Et vero inſoliti ſubita ad ſpectacula monſtri
Continuo arrectae mentes; incenſa cupido
Portenti occultas inveſtigare latebras.
Certatur ſtudiis; atque, ut gens (*a*) quaeque ſagaci
Ingenio praeſtat, reliquas praevertere tentat,
Et ferre inſignem pulcro in certamine palmam.

Certamen nationũ in perveſtigatione virtutis electricae.

Aſpice. Se campo ante alios ardentior infert
Gallus, & optatam tendit properare citato
Ad metam curſu. calcem terit aemulus Anglus,
Et ſibi prima petit, quem propter clara reperta
Plurima nunc caelo ſublimem gloria tollit.
Pone ſubit ſtudio Batavus ſuccenſus eodem,
Et fidens animis, atque ocyor alite vento
Evolat, & palmae jam ſpe praeſumit honorem.
Nec minus eximiae laudis correptus amore
Ingenio praeſtans ſuccedit Iberus; Iberum
Germanus premit, & ſpatiis propioribus inſtans
A tergo totis praeeuntem viribus urget,

Aemulatio nationum.

Omnibus idem ardor ſummo contendere niſu
Propoſitum ad decus, & ſperatae ad praemia palmae.
Ut quenque extremum pudet eſſe, ita vincere certat
Praepetibus plantis curſuque anteire priorem;

Quo

(*a*) Longum eſſet & ſupervacaneum ſingulorum Auctorum numerum recenſere, qui e diverſis totius Europae nationibus, ſive in electricitatis phaenomenis exponendis, ſive in perveſtigandis eorum cauſis, elaborarunt. libri enim paene innumerabiles poſtremis hiſce annis hac ſuper re prodierunt, quos, qui velit, facile conſulere poterit.

Quo ſibi praerepta, ſociis poſt terga relictis,
Emeritos poſſit crines vincire corona.
Tum fremitus caveae, nec non diverſa faventum
Inſtigant animos ſtudia, & calcaribus urgent.
Acrius hoc inſtant curſu; jamque ultima, plauſum,
Plauſum inter fremitumque, tenent. Sublimis in axe
Laurum praetendens anceps Victoria pendet.
Non Peluſiaci tanto olim exordia Nili (*a*)
Et ſtudio quaeſita, & veſtigata labore
Crediderim tanto. Ille alio caput abdidit orbe,
Quaerentumque diu curas eluſit inanes
Occultans ſe ſe; longo poſt tempore demum
Extulit os almum terris, ſacroſque (*b*) recluſit

Veterum ſtudium in inquirenda origine Nili.

H 2 Fon-

(*a*) Expeditionum, ad originem Nili detegendam, immenſis ſumptibus ac laboribus ſuſceptarum, Scriptores veteres meminerunt. *Nullaque non aetas*; inquit Lucanus lib. 10. *voluit conferre futuris notitiam*. Sed tot labores ac ſumptus, atque adeo expeditiones ipſae incaſſum reciderunt. Lucani enim tempore ignota prorſus erat origo Nili; unde idem poeta de obſtinatiore fluvii hujus latitantis ingenio illo hemiſtichio conqueſtus eſt; *Vincit adhuc natura latendi*, ſed minime vicit conſequentium temporum diligentiam ac perſpicaciam. Opera enim praecipue PP. Societatis Jeſu, qui diſſeminandi Evangelii cauſa cum in ultimas atque abditiſſimas Africae partes penetraſſent totas illas regiones ſcrutati ſunt, origo tandem nobiliſſimi fluminis & totam Aegyptum aquarum ſuarum irrigatione foecundantis detecta eſt in editiſſimis montium illorum jugis, qui a luna nomen habent. Vide Regnaltii *Les entretiens phyſiques d'Ariſte & d'Eudoxe* tom. 2. pag. 268. edit. Pariſ. an. 1732.

(*b*) Hic auctor, ut ſaepe alibi, veterum gentilium Poetarum more, loquutus eſt, qui falſo putabant fontes, unde primum erumpunt flumina, ſanctos eſſe; &, aut Nymphis, aut fluminibus ipſis, quae divinitate donabant, conſecratos.

Fontes ; latiſluo unde erumpens gurgite , perque
Camporum ſpatia immenſa tractuſque volutus ,
Et laetas ſecum fruges ſpemque uberis anni
Convectans , fortunati petit arva Canopi ,
Et totam Aegyptum felicibus alluit undis .

Itali nihil hac in laude exteris conceſſerunt.

Verum ubi te , noſtra primum memoranda camoena ,
Dilecta ante alias caelo , pulcherrima rerum
Italia , Heroum genitrix foecunda , reliqui ?
Anne pigro tu ſola ſedens , torpenſque veterno
Spectaſti egregios aliorum ignava labores ?
Nil igitur te laudis amor ? nil conſcia virtus
Impulerunt reſidem in mediam deſcendere arenam ?
Sic tua ſic ſemper pia numina vota ſecundent ,
Ut te degenerem non ulla redarguet unquam
Aetas , oblitamque tui decorumque tuorum .
Quantum opere in tanto tua ſe ſe cura probarit ,
Ingenii quantum ſollers induſtria gentes
Te ſupra extulerit reliquas , haud neſciat ille ,
Qui legat Auguſtae quae ad moenia Taurinorum (a)
Edita prodierunt , immortalique perennem
Auctori peperere ſuo cum nomine famam ,

Nec

(a) Poſt Franklinum nemo P. Joanne Baptiſta Beccaria, Viro doctiſſimo e Scholis piis, & in Academia Taurinenſi Phyſicae Profeſſore, nemo, inquam, in virtutis electricae diſquiſitione neque contentius, neque felicius elaboravit. Plura hac de re a Franklino didicit, multa ipſe invenit atque edidit; ut in hoc curſus certamine, quod poeta noſter inſtituit, cum Franklino ipſo de palma contendere jure videri poſſit.

Nec vos tranſierim, Socii, (a) quos impulit idem, Accenditque animos ardor ſuccedere tantae In partem laudis; teſtis Florentia, teſtis Interciſa ſibi fluvio cognomine Parma; Teſtis & extremi ſinus orbis, & ultima regna Sinarum; (b) immenſum ne quos diſterminat aequor,

PP. Itali Soc. Jeſu ſuam operam eodem contule- runt.

H 3 Hic,

(a) Longum quòque, uti ſupra diximus de exteris Scriptoribus, ac ſupervacaneum eſſet hoc loco Scriptores italos e Societate, qui de virtute electrica tractarunt, atque aliquid faltem ediderunt, recenſere. Eos tantum nominabo, quos poeta indicat, cum *Florentiam & Parmam* teſtes ſuae affirmationis appellat. Florentiae Leonardus Ximenius, jam libro primo a poeta laudatus, machinam electricam ad capienda experimenta extruendam curavit. Qua quidem occaſione poeta noſter machinam primum vidit, & virtutis electricae admiranda phaenomena non ſuſpexit modo, ſed ipſo ſuaſore atque adeo impulſore Ximenio ad ea verſibus exponenda aggreſſus eſt. Parmae vero accuratiſſimam in electricitatis phaenomena diſquiſitionem Jacobus Belgradus inſtituit, quam eadem in urbe anno 1749. edidit; unde multa experimenta, quae in ſuum carmen induxit, poeta noſter mutuatus eſt.

(b) Socios innuit, qui in ampliſſimo Sinarum imperio propagandae Religionis Chriſtianae cauſa diverſantur; quem ad finem cum plurimum liberales artes ac diſciplinae praeſertim mathematicae conducant, idcirco eas non negligunt, ſed optimo ac maxime Catholicae Religioni ſalutari conſilio pro viribus excolere contendunt. Jam quod ad rem noſtram attinet, quantam Pekinenſes Patres, in illa longinquitate locorum, in virtutis electricae inveſtigatione operam impenderint ex Ephemeride encyclopedica cognoſcatur, ubi tom.6. part.2. pag.10. ad menſem Septembris an.1764. haec habentur, quae e gallica lingua italice reddita hic damus.

I Geſuiti di Pekinò, che mantengono un regolato commercio con gli Accademici di Petroburgo, e a loro rendono conto delle fatiche, che eſſi fanno in ogni genere di ſtudio, dierono, qualche tempo fà, notizia di una eſperienza ſulla elettricità, la quale può parere una delle eſperienze più proprie per iſtradare a ſtabilire una ſicura teoria di queſta ſingolare proprietà de' corpi.

Hic, mihi ſe quando locus offert dexter, omittam.

Nicolaus Arrighettus Florentinus

Te (*a*) vero ante alios, primo ſub flore juventae

Ver-

pi. Si applica una lamina di vetro elettrico ad una buſſola coperta eſſa ancora da un' altro vetro; e ſubito l'ago piantato ſul perno alza la punta, e ſi accoſta alla parte interiore del vetro, con cui è coperta la buſſola, e quell' ago reſta in tale ſituazione per due, o tre ore; dipoi l' ago torna improviſamente a cadere, e ripiglia la ſua conſueta ſituazione. Si leva la lamina del vetro elettrico di ſopra alla buſſola; ed ecco il maraviglioſo. in un batter d' occhio l' ago torna a ſalire, è di nuovo ſi accoſta al vetro, che cuopre la buſſola, e vi reſta attaccato per due, o tre ore, come avea fatto innanzi. Si raccoſta la lamina, e l' ago torna a cadere; la lamina ſi toglie, e l' ago torna ad alzarſi, e queſto giuochetto può ripeterſi cento volte, come hanno fatto i Geſuiti. In che modo non ſi dee rimaner ſorpreſo al vedere in queſta eſperienza, come quella elettricità, che parea totalmente eſtinta dopo il corſo di qualche ora, in un ſolo iſtante, ſenza nuovo fregamento, il quale la provochi, venga a ravviſarſi col ſolo slontanare la lamina, e manchi all' accoſtare di queſta lamina iſteſſa? Il Sig. Repino, informato di queſta ſingolarità, ſi è applicato a ricercarne la cauſa, e ad eſaminare, ſe eſſa poteſſe dedurſi dalla teoria del Sig. Franklino; colle più ſcrupoloſe precauzioni ha ripetuto queſti eſperimenti, e gli ha trovati tanto conformi alla detta teoria da lui già adottata, che i medeſimi lo anno pienamente confermato a ſeguitarla.

(*a*) Intellige P. Nicolaum Arrighettum, olim in Collegio Florentino poetae noſtri collegam. Atque hic Vir quidem eruditiſſimus Senis cum eſſet, & in Collegio Ptolemaeo Phyſicam, quam vocant experimentalem, magna auditorum, ac praecipue nobiliſſimi illius Collegii contubernalium, frequentia doceret, non machinam modo electricam conſtruendam curavit; ſed tantum inſtrumentorum ad quaeque experimenta capienda, tamque copioſum ac prope incredibilem apparatum inſtruxit atque collegit; ut Senae, ſi caeteris ornamentis, quibus tamen abundant, carerent, ejus unius, quem dixi, apparatus cauſa, quod de Theſpiis, propter inſigne illud Cupidinis ſimulacrum ſcriptum reliquit Cicero, viſendae eſſent. Demum poſt diuturnam Senis commorationem clariſſimus Vir, longo veluti poſtliminio, in patriam reverſus eſt,

& in

Vernantis, longoque uſu mihi cognite, quique
Impiger his ipſis jamdudum accingeris orſis,

H 4 Quo

& in Florentino Collegio aliquot annos verſatus multa, quae e gallico in italicum ſermonem convertit, publicae utilitatis ſtudioſus edenda curavit. Nunc autem Senas eundem reverſum Collegio S. Vigilii praepoſitum Rectorem eſſe audio. Dum haec autem ipſa carmina imprimerentur praematurae tanti Viri mortis allatus eſt nuncius. Verum ſi mortis ipſius cauſam ſpectemus; eſt ſane cur potius religioſiſſimi Patris vicem invideamus, quam ejuſdem acerbum funus luctu ac moerore proſequamur. Graſſante enim Senis hoc ipſo tempore epidemico morbo, cum is publicum maxime noſocomium corripuiſſet, multique in eo aegrotantes, ſacerdotum inopia, ſive periculum defugientium, ſive contracto morbo decumbentium, ultimis animi praeſidiis deſtituti exſtinguerentur, imploratoque ob eam rem a PP. Soc. Je. ſubſidio, Collegii Rector oblatam ſibi tam pii officii obeundi occaſionem non omittendam ratus, una cum aliquot ejuſdem Collegii ſociis noſocomium ipſum, tanquam ad vitae prope certum diſcrimen, ut ipſe in epiſtola hac ſuper re ad Praepoſitum Provincialem data paullo ante ſignificaverat, adire non dubitavit. & ſane, quod verebatur, evenit. Nam non ita multo poſt, quam pium exercere munus alacriter coeperat, contagioſa lue ſuſcepta, diu multumque cum graviſſimo morbo luctatus, tandem ejuſdem violentia oppreſſus, una cum ejuſdem pii muneris conſortibus P. Aloyſio Ginammo Bergomate, & Fratre adjutore Joanne Neſio, victima charitatis occubuit. Is fuit P. Arrighetti exitus, quem totius religioſe anteactae vitae ſuiſque eximiis virtutibus reſpondentem ſortitus eſt. Natus erat Florentiae antiqua ac patricia familia, parentibus Honuphrio Arrighetto Equite Bajulivo S. Stephani, eximiae probitatis Viro, & Caſſandra Bardia ex Comitibus Vernii. Natu major, relicto fratri amplo patrimonio Soc. Je. adſcribi voluit. Inita Societate, quo ſibi ſuiſque ſpem omnem regreſſus praecideret, multo maturius, quam recepta jam conſuetudo ferat, Sacerdotio initiari petiit, & a ſupremo Ordinis Moderatore impetravit. Multa Vir hic egregie eruditus, Mathematicus & Philoſophus inſignis ſcripſit & edidit, quorum index hic exhibetur.

De altitudinibus menſurandis exercitatio Geometrico-Aſtronomica. Romae anno 1746.

Diſſertationum compendia philoſophica de origine, & cauſis. I. Fontium perennium & Fluviorum. II. Electricitatis recentium phaenomeno-

Quo te conatuſque tuos ego carmine dicam ?
Et memini , & jucunda quidem meminiſſe voluptas ;
Olim Florentiae collega auctoris in magiſterio. Cum nos Flora animis concordibus alma teneret ,
Tecum multa Arni vacuum viridantis amoenâ
Luſiſſe in ripa . tunc mens erat una duobus
Edita inacceſſi reptare ad culmina Pindi ,
Atque inde inſignem lauri de fronde coronam
Ferre , decus capiti . Sed te majora manebant ,
Scilicet abſtractum Muſarum e dulcibus ulnis
Excepit Sophia alma ſinu , nugiſque relictis
Occultas juſſit rerum diſquirere cauſas ;
Et medium lecta juvenum ſtipante corona
Abdita naturae vulgare arcana latentis .
Docuit Philoſophiam Senis. Sena vetus , magna deducta colonia Roma ,
Ultro arceſſitum , meritis & honoribus auctum
Laeta fovens tenuitque diu , & mirata docentem eſt .
Illinc digreſſum patria Florentia ſede
Nunc tenet , & tanto laetatur cive recepto .

niorum . III. Idearum humane mentis . Senis an. 1748.

Ignis Theoria ſolidis obſervationibus deducta . Senis an. 1750.

Lucis Theoria . Senis an. 1752.

De motus Mercurii cauſa in Barometris Diſſertatio . Senis an. 1753.

Epitome Theoriae electricae . Senis an. 1756.

Il Baron Van - Eſden , ovvero la Republica degl' Increduli Opera del P. Michelangelo Maria dell' Ordine de' Minimi , dall' idioma Franceſe tradotta , diviſa in capitoli , di ſommarj e di tavole accreſciuta per un Teologo Toſcano Tomi 4. In Lucca l' an. 1765.

ELE-

ELECTRICORUM

LIBER IV.

Libri IV. propoſitio.

Protinus arcanas non longa indagine cauſas
Exponam mirae virtutis, & abdita pandam
Naturae, incoeptum properans abſolvere munus.
Nam quis (*a*) ab extremo ſubitam procul orbe putaſſet
Obſcuris adeo lucem affulſiſſe repertis?
Et vero affulſit. Longe qua barbara cultis
Diſſidet Oceano terris America refuſo,
Anglus homo (*b*) dubiis primum mortalibus almam
Oſtendit lucem; caecae qua protinus umbrae
Diſcuſſae, & cauſae penitus patuere repoſtae.
Fruſtra alias alii meditando inquirere cauſas,
Explorare aditus omnes omneſque latebras,
Et tentare ſinus; aſpirans ſiqua labori
Ferret opem, regeretque viam fortuna. Jacenti

Franklinus Anglus in America conſtitutus cauſam invenit.

Solus

(*a*) *Nam quis pro quisnam* non caret exemplo optimo, & quidem Virgiliano. Virg. Georgicor. lib.4. ver. 445. *Nam quis te, juvenum confidentiſſime, noſtras juſſit adire domos.*

(*b*) Franklinus Anglus in America conſtitutus novam Theoriam excogitavit, qua virtutis electricae phenomena explicarentur. Hanc utpote reliquis probaliorem ſequuti ſunt omnes, qui de vi electrica tractationem aliquam inſtituerunt; hanc ipſam vero Theoriam Parthenius noſter amplexus, ſuis ipſe verſibus, quantum ſumma rei difficultas ſivit, exornare conatus eſt.

Solus hic e terra caput extulit, atque peragrans
Aërios animo tractus, ſecumque volutans
Eventus varios caeli variabilis, alto
Deduxit mirae virtutis ab aethere cauſam.
Ergo dum tota Europa contenditur, & dum
Pro ſe quiſque ſtudent niti praeſtante labore,
Praeripuit cunctis tanto in certamine palmam.

Franklini laus. Macte tua virtute, Heros, non gloria inanis
Alphei in ripis curru quaeſita volante,
Non evitatae circenſi in pulvere metae
Victorem extulerunt caelo; ſed vivida mentis
Te vis, atque ardens evexit ad aethera virtus.
I, ſequar, & certo tua per veſtigia calle
Incedam; neque me, duce te, via fallet euntem.

Eadem cauſa electricitatis naturalis, atque artificialis. In primis, quaecunque vides contingere olympo,
Cum Pater altitonans vulcania tela rubente
Molitus dextra caelum quatit omne fragore,
Atque procelloſa tetrae in caligine noctis
Horrifico denſos percurrit lumine nimbos;
Non aliam credas cauſam has ſuccendere flammas
Aëris in campis, tantoſque excire tumultus,
Quam quae ſcintillas attrito a corpore vitri
Et reſonas raucis ſtridoribus elicit auras.
Nimirum vis una ſubeſt; ſed fortior alto
Longe majores eadem ciet aethere motus.
Hinc primum dubiis viſa eſt affulgere rebus

Spes

Digitized by Google

Spes aliqua ; hinc aditus penetralia in abdita primum *Primæ indicia electricitatis de caelo capta.*
Naturae patuit ; mox Experientia venit
Subſidio , comitemque viae ſe ſe addidit ultro .
Ipſa iter ignaros docuit , taedamque coruſcans
Diſpulit affuſas oblata luce tenebras ;
Ipſa incerta regens certis veſtigia ſignis
Perſtitit uſque viae comes indiviſa ; nec ante
A latere abſceſſit , monſtrato tramite , quam ſit
Progreſſum ad caecae ſecreta cubilia cauſae .

Hic autem capiat te nolim improvidus ardor ,
Incendatque animum ſuperas conſcendere ad arces ,
Et propius denſo ſpectare micantia caelo
Fulguraque , & ruptis eliſos nubibus ignes .
Siſte gradum , ſubitumque ardorem comprime , ſiquis *Superſedēdum ab inveſtigandis phaenominis caeleſtibus.*
Inconſulta tibi ſuccendit pectora . tempus
Non iſthaec ſibi poſcit adhuc ſpectacula ; mirae
Poſt ubi , jam quaeſita ſatis , virtutis origo
Se demum nobis oſtenderit ; aetheris altas
Tum vero peragrare vias , ſi tanta cupido ,
Et dabitur ſuperis errare licentius oris .
Quare age ſis , animum mea nunc ad dicta referto , *Inveſtigāda prius cauſa electricitatis artificialis*
Praeciſaque omni longarum ambage viarum ,
Hactenus expoſitis (neque enim vacat ire per omnes)
Quae ſint (*a*) eventis ſtatuenda exordia , paucis

Acci-

(*a*) Huic loco adnotationem ſubiicimus, quae a nobis multo ante, atque adeo jam inde ab ipſo hujus operis exordio collocari oportuit.

Prae-

Accipe ; quae noſtri pars multo eſt maxima coepti.
Virtus electrica late diffunditur. Principio aethereos tractus campoſque liquentes
Terraſque & vaſti Neptunia regna profundi ,
Arboreas ſtirpes , animantum membra , metalla ,
Marmoraque & gemmas , atque omnia denique virtus ,
Inſinuans virtus comprendit corpora ; ſive
Uvidus illa vapor tibi ſit ; ſive halitus ardens ;
Sive etiam fluctus ſubtilior ; excita certe
Diſcurrit late , magnoſque dat undique motus.
Hanc Deus omnipotens inde uſque ab origine rerum
Condidit ; & fuſam , pro divitis ubere (*a*) cenſus ,
Naturam voluit longe lateque per omnem.

Sed

Praecavendum enim fuerat, quidquid lectori nimis fortaſſe delicato faſtidium aliquod creare poterat. Vox *eventus*, quae paſſim hoc in opere uſurpatur, ſive maſculino, ſive foeminino genere elata, ſi cui minus latina eo ſenſu, quo ab auctore adhibetur, forte videbitur, is profecto nimis duram latina lingua ſcribentibus legem conſtituet. Vox enim haec ea, quae accidunt, proprie ſignificat, ſive caſu, ut loquimur, ſive certa de cauſa eveniant. Cic. ad Att. lib. 9. ep. 5. *ſemper cauſae eventorum magis movent, quam ipſa eventa*. Eventa igitur recte dici poſſunt, quae ex cauſis & quidem certis minimeque ignoratis proficiſcuntur; ea nimirum, quae *effectus* latino vocabulo, & minus latino *phoenomena* appellamus. Praeterquã quod auctori, in re nova ac difficillima, ſumma vocum inopia laboranti nullum aliud fortaſſe vocabulum ſuppetere opportunius poterat, quo effectus ipſos ac *phoenomena*, quae deſcribenda ſuſcepit, explicatius indicaret. Quapropter non eſt, cur quiſquam auctoris aut in vocum delectu incuriam carpat, aut in iiſdem uſurpandis judicium elegantiamque deſideret.

(*a*) Hoc eſt pro ſumma atque incredibili fluctus electrici copia, qua corpora omnia affatim non abundant ſolum; ſed etiam, quod captis ſaepius experimentis convincitur, redundant.

Certis corporibus ab ipſo ortu indita fuit.

Sed non, delectu nullo, vulgo omnibus idem
Corporibus primo Pater hanc inſevit ab ortu;
Certis dumtaxat, certo diſcrimine, quaeque
Praecipua elegit, numeroque optavit ab omni.
Hanc illis large infundens ipſe addidit ultro;
Atque dedit propriam ferre, ingenitamque reliquit.

Reliquis corporibus derivatione impertitur.

At reliquis ita corporibus Pater omnibus aequus
Cavit, ut oblatam acciperent, ipſamque receptam
Inde aliis etiam poſſent tranſmittere habendam,
Atque aliis deinceps; ut ſic per corpora cuncta
Serperet, & longe manans lateque mearet.
Sed, ne mirandae virtutis ſemina prorſus
Deficerent jugi defluxu, hoc denique pacto
Proviſum. largis nam quanquam effundere rivis
Corpora non illam parcant; tamen illius unquam
Haud eſt cur metuant ne copia deſit; in ipſis
Quippe manet non deficiens & jugis origo.

Fluctus electricus exhauriri non poteſt.

Ergo perpetuo quanvis per corpora ſerpat
Effluvio, terraſque ubertim irroret, & oras
Irriget aërias, nunquam non copia venis
Rumpit inexhauſtis, intermittitve fluendo.

Fluctus electricus a corporibus ſecundi generis exſorbetur.

Jamque licet, prima quae non ab origine miram
Virtutem ebiberunt exſortia corpora, large
Oblatam accipiant; & quod natura creatrix
Abnuit, inde avido curent ſibi quaerere potu,
Unde eadem nunquam non effluit ubere vena.

Et

Digitized by Google

Et vero non ſic avide ſitientia rivos,
Si quos induxit vigilis pia cura coloni,
Prata bibunt; neque ſic riguos violaria fontes,
Cum gravis humorem ſiccis ardoribus alto
Abſumpſit Titan caelo, atque exſucca reliquit;
Corpora uti ingenita virtute carentia gaudent
Largius epoto ſe ſe perfundere fluctu,
Virtutemque una cum fluctu haurire potentem.

Varia corporum ſitis.

Verum his non eadem ſitis eſt, non omnibus idem
Ardor corporibus; potum magis illa frequentant,
Haec minus; ut crebros magis, aut minus acris ad hauſtus,
Pro vario quorunque habitu, ſitis urget. ubi illam
Hauſtibus explerunt certis, ſaturata quieſcunt.

Modus corporum in bibendo.

Porro hanc menſuram natura, modumque bibendi
Provida conſtituit. nec vero largius, illa
Quam ſinat, indulgent potu male ſobria; quanquam
Materies plenis exundans fluvida rivis
Irritetque ſitim, atque novos invitet ad hauſtus.

Materiae electricae proprietates exponũtur.

Nunc age materiae ipſius, quo praedita fertur,
Perſequar ingenium, atque exponam carmine vires;
Quas bene perſpectas exploratasque juvabit
Jam nunc, quo citius reliqua expediantur, habere.

Materia electrica eſt ſubtiliſſima.

Tenvis ea in primis eſt, & ſubtilior ipſo
Aëre; nimirum minimo quae ſemine conſtat.
Hinc caecas ingreſſa vias arctoſque meatus,
Exſuperatque oditque moras, & lubrica ſerpit.

Nil

Nil tibi non eadem pervadet ; nil ſatis illi
Occurret clauſum ; vulgo omnia corpora , denſo
Quantumvis textu conſtent & dura repugnent ,
Vincet agens ſe ſe , penituſque illapſa ſubibit.
Ut ſemel excepta eſt , per & intima & extima curſu
Liberiore fluit ; ceu ſi putealia rubro
Pocula miſcueris Baccho ; diſtracta per omnem
Continuo lympham Bacchi vis ſpargitur ; & jam
Tota interfuſo rubet unda infecta lyaeo .
Sic illa extemplo , quae nacta eſt corpora , tota
Inſinuans obit , & late diffuſa pererrat .

Semel excepta per omnes corporis partes diffunditur.

Cuncta pererrantem , penituſque repoſta petentem
Ut non impediunt praeduro corpora textu ,
Sic non ulla citam ſpatia interjecta retardant .
Non adeo velox nervo ſtridente ſagitta
Miſſa fugit , celereſque volans praevertitur euros ;
Ut curſu praeceps delabitur illa ; vel ipſis
Ventorum rapidis , & fulminis ocyor alis .

Eſt maxime velox.

Jam vero anfractus vitat , longaſque recurvo
Circuitu ambages ; & non , niſi fortior illam
Vis adigat , callem obliquat , compendia quaerens ,
Inde via incedit breviore (a) & tramite recto

Via recta, quae eſt omniũ breviſſima, decurrit.

Ten-

(a) Superiori experimento allato pag. 33. evincitur , ſaltem generatim verum non eſſe , quod hoc loco poeta affirmat ; nempe fluctum electricum ſemper per viam breviorem tendere ; nec vero , niſi a fortiori vi adigatur , unquam ab eadem deflectere . In allato enim experimen-

Digitized by Google

Tendit iter pernix ; atque impete lapſa citato
Impatienſque morae decurrit ; & impete eodem ;
Obvia corpora abripit. Nare incerta ſolent toto quae plurima caelo ,
Forte ſibi in medio fiant ſiqua obvia curſu ,
Arripit aſportans ſecum , verritque per auras .
Negat adſtringi lege. Non amet aſtringi quanquam ulla compede legum ,
Gaudeat & caelo ſpatiari libera aperto ;
Paret tamen. Haud tamen omnino imperium , nec jura recuſat
Indocilis . quin & ſequitur , quamcunque vocaris
In partem , juſſoque aſſueſcit tendere calle ;
Exlegem certo ſi circumſcribere jure
Noveris , atque ſuis fugientem adſtringere vinclis .
Liquidorũ corporũ proprietates habet. Illam autem humorum numero adcenſere liquentum
Ne dubita ; uſque adeo naturam imitatur , & omnes
Una refert mores liquidorum . proinde vocata
Hinc derivato & proprio eſt jam nomine *fluctus* .
Nec fortaſſe aliud magis olli nomen adhaeſit
Conveniens , quodque ingenium magis exprimat . Ergo
Fluit & refluit. Et fluit , & refluit ; nec non procurrit ab illa ,
Qua ſuperat , parte , & vicinum corpus inundat .
Stagnat interdum. Stagnat iners interdum ; & lentae more paludis ,
Haud quoquam aequato decurrit pondere ; contra
Si paulum inclinet devexum pondus in unam

Par-

mento nulla vis intervenit ; fluctus tamen electricus per longiorem aenei fili ſub terra latitantis ac depreſſi , nec non in arcus formam curvati incedit , & eo uſque , ubi condicta ſigna amicus exſpectat , felici derivatione progreditur .

Partem ; qua parte incubuit , delabitur illac .
Sin autem incertum nutet , certo quoque ſtare
Illa loco neſcit ; titubatque , & fluctuat anceps . *Fluctuat incerta.*
Nec requies . iterum dum juſto examine , & aequis
Ponderibus librata haud patre exuberet ulla .
Quid ? quod & interdum vires capit auctior , & ſe *Aucta capit vires.*
Exonerat tanto violentior impete , quanto
Exſuperans magis alterutra de parte redundat .
Ceu , modo qui placidis decurrens leniter undis ,
Et ſibi deſcriptis contentus finibus amnis
Stringebat ripas , & pinguia culta ſecabat ;
Vere novo , ſi forte gelu nivibuſque ſolutis ,
Undarum creſcat ſubitis acceſſibus auctus ;
Nec mora , tranſcendit ripas , ſubjectaque victor ,
Aggeribus fruſtra prohibentibus , exit in arva
Spumeus , & tumido late premit omnia fluctu .
Non ſecus illa , novo ſi creſcat ab ubere , vires
Majores capit ; & , quae corpora forte propinqua
Nacta ſit , aut certo delectu objecta , redundans
Obruit , & multo exſuperans interluit aeſtu .
Hoc mirae ingenium virtuti ; hae denique multo *Phaenomenorum explicatio a virtutis natura & proprietatibus petenda.*
Compertae ſtudio vires . hinc illa per omnem
Naturam rerum , ſtagna & per maxima Nerei ,
Aetheris & liquidas late diffuſa per oras ;
Hinc vivos animantum artus , atque intima terrae
Viſcera ſublabens , neque nuſquam lubrica ſerpens

Mille parit viſenda novis ſpectacula formis.

Laetandum cauſa reperta.

His ita praemiſſis, ſtudio & ſollerte notatis,
Eſt modo cur demum cauſa laetere reperta
Exſultans animis. non hic labor irritus, hic non
Suſceptae incaſſum ſummo molimine curae.
Abdita tantarum ratio certiſſima rerum
Conſpicuis manifeſta notis, & nube remota
Se ſe aperit jam ſponte ſua; jam clauſtra pateſcunt
Intima naturae reſeratis poſtibus, & jam
Affuſa late clareſcunt omnia luce.

Specimen theoriæ Frãklinianæ exhibetur.

Quare age, & accedens qua machina tollitur, & qua
In gyrum facilis torquet rota ſubdita vitrum,
Intentis oculis vigil excuba, & omnia luſtra,
Jam nunc delibans verae praeludia cauſae.

Decurſus fluctus electrici obſervandus.

Cum duo praeſcripta committis corpora lege,
Si certo ſumpta e genere, obſervabis ab uno
Corpore materiem declivi tramite pronam
Defluere, inque aliud tacitis excurrere rivis;
Quod jam conſuetis poteris cognoſcere ſignis.
Nempe hoc indicio eſt, rigui quod copia fluctus
Semper tendat eo exundans ubi deſit; eodem
Rurſus non unquam refluo in contraria tendat
Gurgite procurrens, ubi jam ſuſcepta redundat.

Ceſſatio fluctus perpendenda.

Obſervabis item, interdum tibi corpora nullum
Edere, quae ſecum inſtiteris committere, ſignum,
Unde etiam indicium capias licet, illa peraeque,

Quae

Quae forte imprudens ſignis optaris habendis
Affecta, & riguo aut ſiccis arentia fibris
Deſtitui, aut contra bene pota tumeſcere fluctu,
Qui cum deficiat, vel utrinque exuberet, haud eſt,
Uſquam ponderibus non inclinantibus, idem
Cur hanc in partem potius, quam tendat in illam.
Nec minus hæc inter voto expectabis inani
Signa tibi flammis conſueta ſonantibus edi,
Si lecta a prima ſint utraque corpora claſſe,
Tum quia ſunt proprio per ſe ſatis uvida fluctu;
Tum quia, quem ſemel hauſerunt ab origine, nunquam
Ingenitum amittunt, ſemperque tenacia ſervant.

Defectu & exceſſu fluctus omnia conficiuntur.

Haec fluctus momenta, & inaequales menſuras,
Defectum, *exceſſumque* vocant. deprendere porro
Alterutrum toties dabitur, concurrere ſecum
Corpora tu quoties quae demum cunque jubebis.

Idem defectus & exceſſus in eodem primi generis corpore deprehenſus.

Quanquam *defectum* vel in uno corpore, nec non
Exceſſum, prima delecto e claſſe, notabis.
Nimirum attritu ſubducti, tempore eodem
Si quantum ingeniti fluctus erumpat ab una
Parte, ſuperficies ſuffecti haud altera fluctus
Tantundem accipiat. quod non conabere fruſtra,
De medio ſpeciem ſi quae ſunt nacta ſecundam
Corpora ſuſtuleris, quae nectant inter utranque
Corporis ejuſdem commercia mutua partem.
Si quando hoc autem praeter contingere morem

 Cer-

Hoc autem magis ſingulare, quā ut curam faceſſere debeat.

Cernas, id te non angat; mirabile nanque
Cenſendum magis eſt; intentam quam aut ſibi curam
Vindicet in praeſens, aut noſter poſtulet uſus.
Quod caput eſt, moneo, reflui alternantia fluctus
Momenta, & repetens iterumque iterumque monebo,
Sedulus obſerva; & quanam tibi parte redundet,
Vel qua deficiat fluctus, prius exige tecum,
Et crebro reputa, multumque diuque voluta,
Quam quidquam temere, & male cautus praecoce cura
Conſtituas; atque his tum denique rite notatis,
Haud equidem dubito, quin unius omnia fluctus

Vera cauſa ſtatuitur.

Defectu exceſſuque regi, certoque petenda
Vera hinc tantarum fateare exordia rerum.

Longiori digreſſioni via ſternitur.

Jamque rate his veluti e ſcopulis utcunque revulſa,
Prona mihi quando ſuperatis aequora ſaxis
Dant ſe ſe, pelagoque juvat decurrere aperto;
Poſceret hic rerum ſeries, ut protinus ipſa
Eventa adnectens detectae ſingula cauſae,
Quonam quaeque modo ſint expedienda, docerem.
Verum, quod rerum ſeries, & poſtulat ordo,

Ludovicus de Laborde Gallus Soc. Jeſ.

Perficiam non ante; Viri (*a*) quam clara reperta
Commemorem, medio qui me intercepit euntem
In curſu, & plenis properantem ad littora velis.

Et

(*a*) Ludovicus de la Borde Gallus e Soc. Je, novum cymbali genus reperit miro artificio perfecti, cujus quidem cymbali, expoſita prius Labordii nova Electricitatis Theoria, totum ac plane ſingulare artificium a poeta noſtro infra deſcribetur.

Et res digna quidem, quae commemoretur, & omnem
Intendat curam; neque vero devia tantum
Propoſito a noſtro, poſſim ut tibi jure videri
Recta deflexiſſe via, munuſque receptum
Urgere impatiens, omnino aliena ſequutus.
Quare age; qualiſcunque morae diſpendia tanti
Nequa tibi fuerint, ut circumflectere cymbam
Nunc paullum, & laetam mecum divertere ad oram
Te pigeat. divinam hominis miraberis artem,
Qui nova ſollerti fabricatus cymbala dextra, *Nova cymbali genus.*
Non prius auditis concentibus aëra mulſit,
Attonitaſque novo modulamine perculit aures.
  Ac vero, egregii quo a me repetatur origo
Altius inventi (*a*), non is tibi more recepto *Exponitur ſyſtema Labordii.*

(*a*) Labordius igitur paullo ante indicatus novum quoddam Syſtema, quo phaenomena electrica certius explicari poſſe arbitratur, excogitavit; atque hoc quidem ſuum Syſtema Pariſiis edidit an. 1761. Verum, quo facilius, quae a poeta noſtro verſibus exponuntur, intelligantur, novae hujus Theoriae ſpecimen hic exhibemus. Contendit primum Labordius, Philoſophos in deſcriptione corporum hactenus fuiſſe hallucinatos, quod electrica origine cenſuerint ea corpora, quae re ipſa non origine, ſed participatione electrica ſunt; & vice verſa, quae participatione ſunt electrica, ea eſſe origine exiſtimarint. Quare invertit corporum ordinem jam receptum, & novum quendam cenſum, ut poeta eleganter ait, inſtituit. Hoc autem ne temere a ſe factum quiſquam criminetur, multis ille allatis experimentis nititur confirmare. Hinc ad indagandam electricae virtutis naturam delapſus, eam minus quidem igne elementari ſubtilem, igne tamen communi ſubtiliorem eſſe vult; illamque praeterea minutiſſimis conſtare globulis conjicit, qui e mutua colliſione accen-

In jam deſcriptas partitur corpora claſſes .
Longe alium inſtituit cenſum ; jubet , omnia ſeorſum
Corpora mutatis diſcedere ſedibus ; & , quae
Conſtiterunt prima nobis ſtatione locata ,
Inde movet ; tum , quae ſeſe tenuere ſecunda ,
Haec quoque deturbat . verſo ſic ordine ſedem
Alterum in alterius ſuccedere praecipit ; atque his
Iſto deſcriptis pacto , quae *electrica* nobis
Sunt naturâ , illi ſunt munere ; quaeque receptant ,
Illis ingenitam virtutem donat habere .

Jam-

cendantur . Tum denique materiam ipſam electricam iis legibus , quae de elaſticis corporibus jam latae ſunt , & a Phyſicis receptae , obnoxiam facit , ita , ut ad earundem legum praeſcripta motus omnes dirigantur . His ita conſtitutis , phaenomena omnia diſtribuit in claſſes tres . Prima ea phaenomena complectitur , quae *attractionis & repulſionis* vocat ; altera , quae *inflammationis* ; tertia , quae *commotionis ac tremoris* : his enim nominibus ea phaenomena indicat , quae a poeta noſtro , poetarum lingua loquuto , poetice atque eleganter more ſuo efferuntur . Jam vero primae claſſis phaenomena ad eam elaſticorum corporum legem revocat , quae eſt de reflexione ; nimirum , *ſi corpus elaſticum in aliquem obicem offendat , reflectitur* ; ſecundae claſſis ad illam alteram , quae conceptis verbis hoc modo a Phyſicis effertur , videlicet ; *Compreſſio eſt ut reſtitutio , reſtitutio autem ut compreſſio* . Tertiae demum claſſis phaenomena ea pariter elaſticorum corporum lege contendit exponere , quae eſt hujuſmodi ; nempe ; *ſi plura corpora elaſtica contigua ſint , motus primo corpori impreſſus reliquis conſequentibus communicatur* . Hoc eſt , ſub uno veluti intuitu propoſitum , Labordii Syſtema . Atque haec quidem praenotare maxime opportunum hoc loco viſum eſt , quo facilius , quae a poeta noſtro poetice exponuntur a lectore intelligantur . Caeterum ita fere poema hoc totum perſpicuum eſt , ut adnotationum lumine non indigeat , ac proinde mihi ab his ipſis adnotandis prope ſuperſedendum fuerit .

Jamque aliis alia, priſca ſtatione relicta,
Corpora ſuccedunt verſa vice. jam novus ordo
Exoritur rerum; illa, una cum munere, mutant
Non invita locum, atque novo cognomine gaudent.
Non aliter, campo quam cum ſtetit agmen aperto
Dimenſaeque acies, ſpatiiſque aequalibus alae
Levatis fulgent armis atque aere coruſco;
Nec dum commiſſis ineunt certamina ſignis;
Unius interdum nutu ducis, haud mora, totos
Perverti cuneos, atque in contraria ferri
Diductas cernes mutata ſede phalangas;
Et modo, directo metati limite campi,
Quae dextrum obtinuit legio latus, illa ſiniſtrum
Obtinet; at contra, quae laevum ſorte tenebat,
Tendit in adverſum, & dextro ſtat in agmine cornu.

Deſcriptio corporũ inverſa a Labordio.

Nec vero tu mota loco, vel ab ordine credas,
Non ullo more, & ſine certo corpora jure.
Nimirum haud fallax hoc experientia adegit
Moliri. Nam tute manu ſi ſulphura tantum,
Quantum dextra valet connixa inſtare fricando,
Atterere aggreſſus conſueta extundere ſigna
Coneris, nihil efficies; at ſigna dabuntur,
Si digitum admoris. ſimili ratione cylindris
E cera rubris rigidi ſi lamina ferri
Accedat propius, quae frictio ſigna negarit,
Lamina ſufficiet. licet unde inferre, redundet

Ratio affertur hujus inverſionis.

Afferuntur experimẽta quae inverſionem jure factã evincunt.

Derivata tibi quonam de fonte, quibuſque
Inſita corporibus ſit prima ab origine virtus.
Virtutis natura inquiritur.
Nunc ſi naturam propius diſquirere mirae
Virtutis tanta placet in caligine rerum,
Atque adeo denſis lux affulgere tenebris
Statuitur cōſtare globulis.
Siqua poteſt; globulis illam conſtare minutis
Conjicies, quorum ſubitis incurſibus ignis
Ardeat, & rutila percellat lumina flamma.
Nequaquā ignem eſſe multa experimēta oſtendunt.
Sed tamen eſſe ignem ſpecie ne captus inani
Inducas animum, ut credas; quod te bene multa
Tentamenta docent. reſinam (*a*) panda nigrantem
Si patera excipiat, ſubjectis ignibus, aeſtu
Illam exſultare, & tumidis effervere bullis
Liquentem aſpicies; ignis ſpecimen tamen ullum
Non dabit; occultae tantum veſtigia quaedam
Pandentur virtutis, ubi deferbuit ardor.
Certius hoc alio poteris cognoſcere pacto.
Ferrea ſi candens accedat lamna catenae,
Vix tenuem excutiet flammam; tibi plurima flamma,
Et multa exiliens prodibit luce coruſcans,
Lamina ſi rapido non ante incanduit igni.
Quod certe indicio eſt, ignem non eſſe latentis

Vir-

(*a*) Vox controverſa; cujus vocis primas ſyllabas alii producunt, alii corripiunt; certantibus Grammaticis & in contrarias ſententias abeuntibus. auctor ſuo uſus arbitrio eas producere maluit, atque, ut ego quidem exiſtimo, rectius; nam Martialis locus, qui citatur, & opinioni contrariae ſuffragari poſſet, corruptus eſt.

Virtutis naturam ; ut crebris illa favillis
Ardeat , & multo cita lumine fulgura jactet .
Nam quod ſit velox eadem tenuiſque , penetret
Cum dicto citius quaecunque objeceris illi
Corpora, paene oculis promptum eſt cognoſcere ; quodque
Sit minime ſimplex tacito ſe prodit odore ,
Indiciumque facit manifeſtum nidor ; at ipſam
Ulterius certis naturam exquirere ſignis
Difficile eſt ; atque in tantis incerta tenebris
Conjectura haeret , neque tendere longius audet .

Materia electrica tenuis eſt & velox.

Non eſt ſimplex.

Poſt hinc digreſſus palantes ordine nullo
Colligit effectus . collecti claſſe locantur
Quique ſua ; in prima cenſentur , corpora fuerunt
Qui levia attrahere , atque attracta repellere , docti
Alternare vices ; claſſis tenet altera flammis
Ludere miſſilibus qui norunt , & cita gaudent
Fulgura jactare ; illos demum extrema coërcet ,
Quorum vis inimica fibris & noxia nervis .

Effectus praecipui ad ſuas claſſes redigūtur.

His ita deſcriptis ; ne , quaeſo , hic quaere doceri
Singula . quae ſi tantus amor cognoſcere , ab ipſo
Tute auctore petes . properanti & ſumma metenti
In praeſens ſat erit paucis exponere , certa
Quanam vir ſollers uſus ratione , quibuſque
Subſidiis fidens ignotum enaviget aequor ;
Primus inexperto quoniam ſe credidit alto .
Quando igitur ponit globulis conſtare minutis

Multa ex ipſo auctore petenda.

Vir-

Motus globulorũ ſtatuitur.

Virtutis naturam; explorat callidus, illis
Qui potior tantos motus ſtatuatur ad uſus.
Et vero e multis occurrit idoneus, & tot
Eventis par extricandis; corpora quo ſe
Mutua collidunt, atque incurſantia tundunt.

Colliſio corporum, vis elaſtica, & reſultus.

Corporibus proprium nimirum eſt illud, ut unquam
Non elidantur, quin protinus excita tendant
Impactâ eliſam plaga reparare figuram.
Praepollens facit hoc vis illa *elaſtica*, cujus
Haud dabit obſcurum ſpecimen tibi martia cornus;
Cornus lunatos cum vi torquetur in arcus,
Inter ſe coëunt capita; & diverſa recedunt,
Cum pennata fugit nervo ſtridente ſagitta.

Corpora aequant ictus.

Praeterea ad pugnam ſe ſe quandoque (*a*) laceſſunt,
Corporaque adverſis incurrunt frontibus, ictus
Aequant; & gravior quantum vis unius urget
Oppoſitum corpus, validiſque aſſultibus inſtat;
Alterius tantum niſus contenditur, & ſe,
Impatiens vinci, collectis viribus hoſtem
Armat in adverſum, parilique repercutit ictu.

Motus continuo non interit.

Illa eſt poſtremo motus natura reperta,

Non

(*a*) Id eſt quandocunque. hoc eodem ſenſu ſcripſit Horatius, in Art. Poet. *quandoque bonus dormitat Homerus, Iraſcor.* nimirum quandocunque, vel quotieſcunque Homerus dormitat, illi iraſcor; neque enim tantum Poetam ſomnolentum aut oſcitantem ferre aequo animo poſſum. Haec idcirco adnotanda putavi, quia locus ille Horatii a multis male intellectus perperam citari ſolet.

Digitized by Google

Non ut continuo intereat ; ſed praepete curſu
Feſtinans vigeat , ſeque in longinqua propaget.

Tria Labordius ſibi cōcedi vult

Jam vero proprios hinc emanantia in uſus
Inconcuſſa ſibi tria vult & fixa manere ,
Quae tu nequaquam abnueris concedere ; rerum
Ducitur unde illi ratio omnis , & omnia recto ,
Ille quidem ut cenſet , procedunt ordine . Primum
Si forte incurrens impingat corpus in obſtans
Adverſum , extemplo colliſa fronte reſultat ;
Tum paribus ſecum *compreſſio* , itemque *reſultus*
Lancibus aequantur ; demum , ſi corpora plura
Perpetuo jungas ſibi ſuccedentia tractu ,
In ſerie a ſummo motus decurrit ad imum .

Difficultas perſequendi veſtigia Labordii .

Haec ſibi praeſidia adjungens , & certus eundi
Urget iter , celeratque viam fidentius auctor .
Me vero magnis vadentem paſſibus , & per
Difficiles ſalebras gradientem , atque ardua ſaxa
Non animi vireſque ſinunt aequare ſequendo .
Cerno equidem e media mihi depromenda Matheſi ,
Et quam multa forent hic expedienda ſeveras
Ad motus leges , quae culto exponere verſu
Deſperans me poſſe , onus inconſultus iniquum
Non tollam , imbelles humeri quod ferre recuſant .
Exiguae nobis tanto pro pondere vires .

Digreſſio de laudibus Benedicti Staj .

Ille haec, ille tibi, neque enim omnia poſſumus omnes,
Expediet , ſi tantus amor , certaſque Matheſis

Tran-

Tranſiget ad leges, cui nil cyrrhaeus Apollo
Non audere dedit; numerorum adſtringere nullae
Quem pedicae potuere, minus quo liber in omni
Exſultetque ſolo, & per iniqua atque ardua tendens
Impiger, haud aliter pede certo incedat, aperti
Quam ſi animi cauſa decurreret aequore campi.

Stayanae elocutionis mira felicitas,

Qui potuit, patrio quae vel ſermone putaſſes
Quenquam apte effari vix poſſe, efferre canendo;
Aggreſſus (a) doctrinae adytis incluſa ſeverae;
Primus ad ingenuos Muſarum educere cultus.

Et elegantia.

Cujus tam dulce eloquium, tam daedala fandi
Vis eſt, & tanta ubertas, ut mentem animumque,
Ni ſamiae a vero diſtarent ſcita palaeſtrae,
Svaviloqui credas in eum immigraſſe Lucreti.

Leges motus exponuntur a Stayo.

Ille igitur (b), facili exponet tibi carmine leges
Aeter-

(a) Verſiculi duo ex ipſo Stayanae Philoſophiae exordio deſumpti, qui ſatis materiae, quam verſu exponendam atque adeo exornandam Stayus ſuſcepit, difficultatem declarant.

(b) Magnificentiſſimum hoc de Benedicto Stayo judicium, non amicitiae (neque enim tanti Viri poeta noſter amicitiam unquam coluit) ſed perſpectae doctiſſimi hominis ac ſummi Poetae virtuti omnino tributum eſt. Ediderat Romae Stayus jam inde ab anno 1747. Philoſophiam Carteſianam, elegantiſſimis lucretianis verſibus expreſſam, atque id effecerat, quod quidem non niſi ab homine ingenioſiſſimo fieri; ſed aliquo tandem modo fieri videbatur poſſe. Affinitas quaedam, quae Philoſophiam Carteſianam inter & Lucretianam intercedit, viam quodammodo muniebat, qua poſſet incedi; atque alte impreſſa praeeuntis Lucretii veſtigia perſequi non ita difficile ac laborioſum erat, ut de conficiendo vel longiſſimo atque aſperrimo itinere deſperandum omnino foret. Nevvtonianam vero Philoſophiam omnino

Aeternas motus leges, quibus omnia parent
Corpora; ſeu recto procedant limite, ſive
Obliquent callem, ſeu tendant concita ſurſum,
Seu prolapſa ruant deorſum; aut quo denique cunque,
Pro varia impulſus varii ratione, ferantur
Acta modo, atque adeo in gyrum contorta rotentur.
Inde retruſa animo ſubiens, penituſque repoſta
Arcana indagans motus, momentaque certa,
Et paria imparibus numeris, lapſuſque fugaſque
Expediet revocans ſua quaeque ad jura; reflexos
Et diſtinguet item motus, tardoſque, citatoſque,

Motus varii,

Aequis

nino novam, tot poene inſuperabilibus difficultatibus obſeptam, tot obſcuriſſimis Algebrae penitioriſque Mathematicae myſteriis involutam, abditam adeo atque a communi ſenſu remotam non tentare modo; ſed exponere, explicare, eleganter, poetice, &, quantum rerum obſcuritas patitur, perſpicue efferre, id eſt hujuſmodi, ut omnem paene humani ingenii facultatem ſuperet. Jure igitur ac merito poeta noſter ſuum interponens de tanto opere judicium, cui quidem ego quoque libens & idem plane ſentiens ſubſcribo, merito, inquam, totum hunc ornatiſſimum locum concludit his verſibus, *Tale opus aggreſſus, cui par nec priſca vetuſtas, Vidit, nec ſimile adveniens mirabitur aetas*. Jam vero quae curſim hac in digreſſione delibat auctor de legibus motus, de motuum ipſorum multiplici varietate, de ſectionibus conicis, de ellipſi, hyperbola, & de parabola (quam circumſcribit; neque enim quantitatis & metri ratio *parabolam* carmine includi patiebantur) aliaque hujuſmodi, habes fuſe a Stayo ipſo tractata in Philoſophia ſua Nevvtoniana, quam Romae edidit an. 1760. Quod autem hic poeta Stayum adhortatur, ut opus abſolvat, ſcito, jam diu opus eſſe ab ipſo confectum, & ſolum Boſcovichii enarrationes exſpectari; cui quidem optandum eſſet ut aliquid otii ad eas exarandas ſuppeteret, ne diutius abſoluta atque perfecta tanti operis editio differretur.

Aequis temporibus, vel iniquis; ipſa locorum
Componet ſpatia inter ſe, & dimenſa notabit.

Penitiora Matheſis penetrat Stayus.

Nec ſatis; ima magis, magis & ſecreta penetrans,
Aeterniſque parans, Rogere, intexere chartis
Ingenii monumenta tui, ac miranda reperta,

Boſcovichianū ſyſtema illuſtrat.

Rurſus inextenſi totius corporis ipſo
A motu, puncti motum ſecernet, eundemque
Exiget ad ſpatium puncti cujuſque peractum.

Motus oppoſitos conciliat.

Quid? conſpirantes quod eodem in corpore vires
Efficiet? medium (*a*) quae affectant, quaeque recedunt
A medio, & tendant quanquam in contraria, tollet
Diſſidium tamen omne, & conciliabit amice,
Ex aequo ſpatium & niſum partitus utriſque.

Difficultate operis non terretur.

O quoties ſumma rerum aſperitate Camoenae
Suſpenſae haeſerunt, indignanteſque labori
Abnuerunt conferre manus! non ſegnior ille
Pergit, & Aonias nequidquam penſa Sorores
Dura recuſantes cogit parere, moraſque
Increpitans tardas, omnes contendere nervos,
Et magnis adigit ſecum una inſiſtere coeptis.
Ergo *arcus chordaſque*, & deſcribentia curvos

Motus pendulorum.

Pendula (*b*) perſequitur tractus; ipſum quoque *conum*

Sectiones conicae.

Aggreſſus contemplatur, perque omnia verſat;

In

(*a*) Nomine *medii* centrum intellige; hoc enim vocabulo centrum a Lucretio appellatur.

(*b*) Vox *pendula* non ſubſtantivo, ſed adjectivo modo hic uſurpatur. Supple igitur *corpora*. Qui quidem loquendi mos latinis Scriptoribus ac praeſertim Poetis non eſt inuſitatus.

In parteſque ſuas diſſectum ingentibus aptat
Uſibus. Hinc illae grajo de nomine dictae
Formae conſurgunt, *Ellipſis*, *Hyperbola*, nec non
Quae medium ſortita locum tenet inter utranque.

Ellipſis, Hyperbola, Parabola.

Sed quid ago? aut ubi ſum? quae mentem inſania vertit?
Quove feror? mene haec conari attingere verſu?
Tene ſequi ut poſſim? & vel commemorare canoris
Quae tu elata modis Muſarum inſignibus ornas?
Parce ah! parce auſus ſi ſum tentare, quod unus
Et potes, & facis, & ſoli conceſſit Apollo;
Tale opus aggreſſus, cui par nec priſca vetuſtas
Vidit, nec ſimile adveniens mirabitur aetas.
Quare age; & auſpiciis & tanto numine Phoebi,
Viribus atque tuis fretus da vela patenti,
Da pelago, & totos fidens immitte rudentes;
Nulla procelloſi facies maris aſpera quando,
Nullae te ſyrtes terrent, non caeca retardant
Saxa, nec infeſti per turbida caerula venti.
Perge alacer, donec praeter maria omnia vectus
Optato tandem poſſis conſidere portu,
Atque triumphali puppim redimire corona.
Mi ſat erit brevibuſque vadis, & littora propter
Cymbam agere, & tuto vicinas radere terras.

Judicium auctoris de Stayano opere.

Adhortatio ad opus abſolvendum.

Sed jam, quae reſtant dictu minus ardua, paucis
Expediam; properans feſtino accedere curſu
Nimirum; quo me paullum de tramite dulcis

Reditus ad propoſitū.

Ille-

Digitized by Google

Illectum abduxit ſonus & jucunda voluptas.

Explicantur attractiones, & repulſiones,

Ergo iterum tibi naturam propone minutis
Conſtantem globulis mirae virtutis, & illos,
Corpora collidunt cum ſe ſe adverſa, repulſus.
Hinc facile expedies, cur tenvia multa videri
Poſſint, & correpta trahi, & procul acta repelli.

Scintillae,

Jam quocunque modo ſuccendi aſpexeris ignes,
Et cita cum multa jactari fulgura luce,
Seu globus in gyrum volet actus, ſive catenae
Obtuleris digitum, aut palmam ſubjeceris; ictus
Incurſuſque tibi varios propone globorum;
Et ſubito exortos minime miraberis ignes.

Crepitus,

Quod ſi rauciſonum murmur, crepituſque ſequatur;
Ne longe arceſſas tibi quam violentia cauſam
Ipſa dabit; teretes quae ſcilicet impete magno
Ejaculata globos, clauſum ciet aëra; & una
Accenſam explodit reſonanti murmure flammam,
Quae radiis oculos, feriat ſtridoribus aures.

Plagae,

Sin tibi membrorum molles convellier artus
Senſeris, & tremulo jactari brachia motu;
Fac tecum reputes, quanto ſe ſe impete virtus
Inſinuet; teneros, quae dum ſubit improba, nervos
Concutit & textas exili ſtamine fibras.
Hinc tremor, hinc ſenſus, motu quaſſante, doloris.

Redditur cauſa propagationis virtutis electricae.

Poſtremo, cum ſe vis in longinqua propagat
Una ignem plagamque ferens, cauſam exhibet ultro

Ipſa

Ipſa tibi ſeries non interrupta globorum .
Illi perpetuo tractuque , atque ordine longo
Stant ſecum haerentes . horum ſi impellitur unus ,
Non tibi continuo vis diſperit indita motus ;
Sed , qui pone ſubit , propellit fronte prioris
Terga globus ; tum , qui ſequitur , protrudit & urget
Vicini latus ; & ſic deinceps alter ab ictu
Truditur alterius . nec vero tendere motus ,
Obſtent ni ſpatio longa intervalla relicto ,
Feſtinans ceſſat ; donec , qua dat via ſeſe ,
Directo totum decurrat limite callem .
Atque haec ſufficiat curſim libaſſe ; probantur
Quae ſi forte minus , contra nil pugno ; licebit ,
Quod tibi collibitum fuerit , ſtatuas ; modo praeſtans
Ingenium laudes , magnis non invidus auſis .

Hactenus ſyſtema Labordii.

Sed me felici nova machina (*a*) ſtructa labore
Jam-

Progreſſus ad cymbalum electricum deſcribendum.

(*a*) Laudatus Labordius novum cymbali genus, quod *electricum* appellat, & re vera eſt, invenit, atque adeo perfecit, tanto artificio elaboratum , ut profecto inter inſigniora aetatis noſtrae opificia recenſeri merito debeat . Sed praeſtat admirandi operis auctorem de ſuo ipſum opere loquentem audire . Epiſtola enim ab eodem ad PP. Trevoltianos data 15. Junii an. 1759, & quae, prima poſt praefationem libri hac de re Pariſiis , ut ſupra diximus, in lucem editi anno 1761. , legentibus occurrit , haec habet, quae nos hic ex longiore epiſtola excerpta, & ex gallico idiomate in italicum fideliter converſa, ſubjicimus ;

Una verga di ferro iſolatà sù due cordoni di ſeta ſoſtiene de' campanelli di differenti toni . Ogni due uniſoni formano un tono . Uno di queſti è ſoſpeſo dalla verga per un fil di metallo , l' altro per un cordoncino di ſeta ; fra loro vi cade il battente ſoſpeſo per un fil di ſeta eſſo

Jamdudum vocat ; & concentibus aëra complens
Non prius auditis & dulciſono modulatu ,
Intentaſque aures intentaque lumina poſcit .
Artis opus mirae , & vix enarrabile textum ,

Dae-

eſſo pur dalla verga . Dalla campanella ſoſtenuta dal cordon di ſeta diſcende un fil de metallo, l'eſtremità del quale è fermata da un altro cordon di ſeta, e termina in un anello per ricevere una piccola levetta di ferro, che riposa ſopra una verga di ferro iſolata . Così eſſendo diſpoſte le coſe , il campanello ſoſtenuto dalla verga per un fil di metallo viene elettrizato dalla verga , che lo ſoſtiene , e l' altro , che pende dalla medeſima per un cordon di ſeta , viene elettrizato dall' altra verga di ferro, ſu cui ripoſa la picciola leva . In abbaſſando un taſto ſi alza la picciola leva, e ſi fà giungere alla verga non iſolata . Nel momento di queſto contatto il battente fra i due campanelli reſpettivi ſi mette in movimento , e con tal celerità percuote tuttidue i campanelli , che ſi aſcolta un ſolo ſuono . Tornata che ſia la leva a ripoſare ſulla prima ſua verga iſolata , ſi ferma il battente , e non ſiegue nuovo ſuono . Così riuſcendo a ciaſcun altro taſto , è chiaro come ſi poſſano ſonare sù queſto cembalo tutte le arie , che ſonar ſi ſogliono ſopra un' organo.

Ha queſto avvantagio di più il noſtro nuovo cembalo , che nell' organo toccato che ſia il taſto, il ſuono ancorchè duri ſeguendoſi a tenere abaſſato il taſto, ſempre indeboliſce ; ladove nel caſo noſtro ſi conſerva nel primiero vigore .

Huc uſque Labordius . Verum , neque admirabilis cymbali opifex verbis ipſe ſuis ; neque poeta noſter , quanquam verſu exponere rem longe difficilimam aggreſſus , eam , ſolita ſua perſpicuitate uſus , oculis paene ſubjiciat ; neque vero meis ego adnotationibus quidquam conabimur efficere, quod Lectoris intelligentiam admodum juvet , niſi alia quadam ratione, quae unica eſt, quaque opportunior excogitari nulla poteſt , totus hic locus illuſtretur. Quare neceſſarium omnino duxi exactam cymbali diſcriptionem in expreſſa figura exhibere, qua propoſita fiet, ut res ipſa certius & facilius intelligatur , & poetae noſtri in extricanda re adeo implexa perſpicuitas & felicitas magis eluceſcat.

Digitized by Google

Daedala non certet quocum ſollertia; pennas
Ignotas homini dederit licet, & labyrinthi
Struxerit ambages indiſcretoſque meatus.
Hic perfecta acri mirabere cymbala cura
Impulſu reſonare novo; eductamque rotato
Virtutem vitro, numeris ſervire coactam
Suſpicies. Jam tanti operis deſcribere partes,
Vatem quando fides adigit promiſſa, neque ultra
Egregium artificis patitur differre laborem;
Eloquio quantum, (modo nunc nec idonea verba,
Nec me deſtituant aegrae in conamine tanto
Ingenii vires) potero contendere, dicam.

Exponitur conſtructio cymbali electrici.

Difficultas hujus deſcriptionis.

Ferrea principio bombycum ſtamine virga
Utrinque extremis innexis partibus, alto
Sic demiſſa tholo, ut librato examine lancis
Pendeat in morem, media ſuſpenditur aula.
A virga porro recto vocalia tractu
Pendent aera, ſonum ſed non reddentia eundem.
Senſim decreſcunt, & decreſcentia reddunt
Quaeque ſuum pro mole ſonum. ſubmiſſus, acutus
Editur, & gravis, & medii quicunque ſonores
Intervalla tenent; variarum ut nulla requiras
Seu ſeptem, ſeu plura velis diſcrimina vocum.
Sic deſcripta autem ſunt aera ſonantia, bina
Ut ſint mole pari; ſpatio tum deinde relicto,
Succedant alia atque alia; & ſic limite longo

Virga ferrea pendens

Aera tinnula pendent a virga.

Decreſcunt mole.

Spatium interjectū aera dividit.

Aequali ſubeant numero, ſed mole minora.
Vinculorũ diverſitas. Bina igitur diſcreta modo, quo diximus, aera
Pendent, & medio librantur in aëre; ſed non,
Quod caveas, eadem nectuntur vincla duobus.
Unum demittunt Serum de vellere fila,
Alterum at illaqueant e lento ducta metallo.
Inter aera malleus ſuſpenditur. Malleus haec inter ſuſpenditur, atque ab eadem
Innexus pendet virga; ſed ferreus ipſe
Non niſi bombycum molliſſima vellera poſcit,
Aureaque adſtringi ſibi gaudet vincula Serum.
Jam demiſſa ſuis ſunt aera ſonantia vinclis,
Muta tamen; medius deſcendit malleus, ictus
Ille quidem ad certos promptus, ſi juſſeris; at qui
Neutram, vi reſidem nondum impellente, movetur
Concitus in partem, tacita ſuſpenſus in aura.
Nunc faber inde ſonum qua demum callidus arte
Excierit, dicam. Confertis pegmata tignis
Ardua conſtruxit, quibus armamenta ciendo
Apta ſono, & numeris nituntur idonea certis.
Conſtructio pegmatis ciendo ſono accomodati. Qua tibi directo ſurgentia pegmata trunco
Et terga obvertunt, & pars poſtica recedit;
Ferrea non longe demittitur altera virga,
Altera virga demittitur. Aptaque nexilibus bombycum & pendula nodis.
Plurimus incumbit virgae longo ordine vectis
Ferreus, opperiens impulſum, quique moveri
Erigitur facilis premiturque; ut certa requirunt

Jura

Jura ſoni, digitique jubent parere micantes.
Poſtremo accreſcens alia his quoque ferrea virga *Tertia virga pegmati affigitur*
Additur, haec autem innecti ſibi nulla repoſcit
Vincula; nimirum quam ſuſtentacula tignis
Projectu exſtantem producunt ferrea juſto.
Virgarum hic porro eſt ordo. Supereminet alte *Ordo virgarum.*
Prima, & malleolos & tinnula ſuſtinet aera;
Altera ſuccedit, tignis quae fixa reſiſtit;
Inferior faciles ſuſtentat tertia vectes.

Jam vero innumeris praetextum eſt cernere filis *Filorum multiplicitas.*
Aëra, quae vario ductu partim aerea, partim
Serica, & a virga ad vectem, atque a vecte retrorſum
Ad virgam, tum ad malleolos, & ad aera feruntur.
Quorum multiplicem ſeriem ſi forte requiras,
Idem ſcire velis quot fila intenderit, & quot
Stamina pectinibus diſcreverit illa Minervae
Aemula; cum tenues variaret ſedula telas,
Atque intertexto illuſas diſtingueret auro.
At non hic, quo juſſa modo mirabilis aura
Per fila irrepens ſubeat, dociliſque modorum
Fiat ad arbitrium, ſonus unde cietur, omittam.

Pegmata qua frontem venienti adverſa tulere, *Series aſſerculorum vulgo la taſtiera.*
Perpetuo tractu, multa prius arte polita,
E nigro perfecta ebeno, aut candenti elephanto,
Atque inſpicati in formam conciſa tigilli,
Nec non ad nutum, & certos ſalientia certo

Impulſu ad numeros tibi ſunt aſſercula (*a*) praeſto.
Hic ſeſe exercet, digitiſque micantibus errat
Crebra manus; pernix nunc huc, nunc tranſilit illuc;
Et cita ſollicitat trepido exſultantia motu.

Quomodo aura electrica ad aera derivetur.

Accipe nunc quo calle meet, quo tramite tendat
Aura potens, cieatque ſonum. Tubus aëre pendet
Non procul in medio; retinent bombycina Serum

Vehiculum aurae electricae.

Pendentem fila. aura hoc derivata canali
Inſinuat ſe ſe virgis illapſa duabus;
Ordine quae prima eſt, illam tranſmittit habendam
Vocali, nectunt quod vincula ahenea; porro
Altera, quod nodus ſubnectit ſericus, aeri.
Tum reſono quod vincla ligant bombycina ab aere
Materia ductum filum deſcendit eadem;
Excipit hoc aliud flaventi e ſtamine Serum,
Et nodo adſtrictum vectem deducit ad imum.
Deductum vecti nexu illigat annulus arcto.
Hac iter eſt aurae, calle hoc contendere juſſa,
Illa celer per fila means evadit ad aera.

Hac

(*a*) Non temere vocabulo hoc uſus eſt ad explicandam tigillorum ſeriem, quae cymbali partem illam conſtituunt, quam italico idiomate *la taſtiera* appellamus. Hoc idem vocabulum legitur aput Catonem de Re. R. cap.12.; quod quidem ſi quis minus poeticum judicabit, is hercle hujus ſuae opinionis probabilem rationem fruſtra afferre contendet. Nam, quod vocem aliquam Poetae minime uſurparint, non idcirco vocem illam minime poeticam eſſe certo inferri poteſt; tum quia non omnia Poetarum opera exſtant; tum quia non de rebus omnibus Poetae ſcripſerunt.

Non tamen ullus adhuc ſonus editur; incita nempe *Ratio cur nondum ſonus edatur.*
Aura potens deducta tubo, pendentia utrinque
Imbuit aequatis expleta vaporibus aera.
Verum ubi docta manus vario incipit excita pulſu
Exſultim feſtina volans trepidare, & eodem
Impulſu ad numerum ſaliunt aſſercula; ducto
Ad vectes eadem filo ſimul atque premuntur,
Continuo vectis ſuſtollitur, atque ſecundae
Aeratum approperat filum conjungere virgae;
Quo tactu, reſono, filum quo pertinet, aeri
Continuo perit aura; a virga ſcilicet ipſa
Interverſa alio; neque enim hanc retinacula Serum
Suſpendunt, illam neque ſerica vincla coërcent.

Ne vero ne te ſubita haec diſpendia turbent, *Aurae diſpendiũ non officit.*
Sollicitumque habeant; hoc acrius exere totas
Ingenii vires; intentius omnia luſtra,
Tecum aurae diverſa notans momenta fluentis.
Nempe hinc, quod mirere, ſoni arceſſitur origo.
Nam dilapſa alio tibi cum ſubtilior aura *Aurae inaequalitas ſonum gignit.*
Jam non ex aequo bina imbuat amplius aera,
Hinc fit, inaequali momento ut concita tendat
Illuc procurrens, unde excidit; atque ita ab uno
Effluat e geminis juxta pendentibus aere,
Inque aliud de more fluens refluenſque feratur.
Hoc tibi procurſu ſimul expergiſcitur anceps *Aurae impulſu movetur malleus.*
Malleus in medio pendens, ſimul incipit, aurae

 Dum

Dum facilis refluum citroque ultroque meantis
Subſequitur curſum, jactari creber; & uſque
Aſſiduis utrinque citus ferit ictibus aera,
Dum rurſum, impulſu vectis ceſſante, reſidat.
Aura aequalitati reſtituta, ceſſat ſonus. Ut ſidit; ſimul, unde fugax defecerat, aura
Reſtituit ſe ſe; ſimul utraque lancibus aequis
Imbuit illabens, expletque vaporibus aera.
Illa ſilent, medius neque malleus amplius ullam
In partem, procurſum aura cohibente, parique
Momento vires iterum exaequante, movetur.
Evenit hoc, quoties verſo citus ordine vectis
Conſtantia effectus. Alternans motus ſurgitque caditque viciſſim.
En perfecta ſuis tibi daedala partibus omnis
Machina jam conſtat, certo quas ordine ſollers
Diſpoſuit, miraque opifex contexuit arte;
Unde ſonum, eventu nunquam fallente, cieret.
Ratio concentus. Nam digitis ſi conſentit, docilisque moveri
Obſequitur vectis, reſponſant vectibus aera;
Atque ſimul varium varia pro mole, minorem
Majoremve ſonum alternis tinnitibus edunt;
Non eſt praeterea cur quidquam tute requiras
Ad numerum; neque cur dubites, quin cymbala reddant
Concentum quemcunque velis; modo callidus artem
Noris, & ad juſſas ſaliat manus utraque leges.
Specimen cymbali captum Pariſiis. Gallia prima viri tantum mirata laborem,
Artemque ingeniumque, & commemorabile dextrae
Sol-

Sollertis ſuſpexit opus; qua regius amnis
Lutetiam ad magnam vitrea pulcherrimus unda
Labitur, & mediam findens interluit urbem.
Et vero, articulis pernicibus excita certos
Ut primum ad numeros reſonantia cymbala vocem
Emiſere novam, cantuſque arguta dedere;
Sequanicas imo fluvii ſub gurgite Nymphas
Accepiſſe ſonum, vitreiſque ſedilibus omnes
Exſiluiſſe ferunt. ſtetit agmen, & alma ſororum
Hinc atque hinc longo praetexuit ordine ripas,
Capta rei novitate cohors. quin Sequana ab altis
Excitus ipſe pater glaucum caput extulit undis,
Inſuetumque melos arrectis auribus adſtans
Ebibit, attonito ſimilis; tum denique, ut ingens
Excuſſus ſtupor, atque ſibimet redditus ipſe eſt,
Intendens vocem & rorantia tempora quaſſans,
Auctor es, o quicunque, inquit (nam te haud ego nobis
Externum reor eſſe) reperti talis, & artis,
Invento (*a*) laetare tuo; eſt cur Gallia jure,

Expectationem vicit.

Gallia

(*a*) Hoc inventum nolim credas ex eorum genere eſſe, quae ingenioſe quidem ab Auctoribus excogitata, ad uſum vero traducta plerunque exſpectationem fallunt. Etenim hujuſmodi inventum eventu ſuo non caruit, neque exſpectationem fefellit; immo vero cymbalum ipſum, cum Pariſiis eſſet Boſchovichius, audiſſe ſe, & ſolertiſſimi operis artificium Auctori, ut par erat, gratulatum eſſe, poetae noſtro teſtificatus eſt.

Gallia felicem tanto ſe jactet alumno.
Sic genitor; plauſum natae excepere frequentes,
Et late feſto ſonuerunt littora plauſu.

ELE-

Digitized by Google

ELECTRICORUM

LIBER V.

Reditus ad Theoriã Franklini.

SED jam tempus eo repetentem exorſa reverti,
Longius unde abii, & varios revocare repertae
Protinus eventus ad certa exordia cauſae.
Ac primum miro ſecum hic conſtare videbis
Omnia concentu; nihil hic occurret, apertum
Quod vel claudat iter, vel te remoretur euntem.
Tranſgreſſae ſalebrae; jam victa obſtacula, jamque
Se pandit molli declivis ſemita calle.

Veri indicia.

Nempe illum veri ſatis haud mirabere morem,
Conatus fortuna tuos ſi juverit, & te
De ſummo facilis Sophia aſpectarit Olympo;
Nam ſimul atque illud deprenderis, omnia ad unum
Reſpondent; primis extrema, noviſſima primis,
Conſenſu ſummo, variarum major ut ulla
Haud eſſe inter ſe poſſit concordia rerum.
Sponte ſua tibi cuncta fluent; non arte coacta,
Non vi detorta, at ſiqua improviſa, repente,
Inter tentandum, erumpant; abſiſte vereri,
Ne te pervertant, curamque inopina faceſſant.
Haec quoque convenient, & conciliabis amice

Cum

Cum reliquis, quorum jam certa exſtabit origo.

De minimis non laborandum.

Nec vero, ſiquid levioris ponderis apte
Conſentire minus tibi forte videbitur, hoc te
Quidquam commoveat; ſatis eſt ſi pleraque belle
Conſpirent ſecum, & rerum capita ardua conſtent.
   Ergo ades, & miri ingenium, vireſque repertas
Fac tibi proponas fluctus; his ante notatis
Quo nam quidque modo fiat, quae cauſa quibuſque
Eventis ſubſit, dabitur cognoſcere; nec te
Amplius eludet fallacibus abdita ſignis.

Electio & genus corporum diligenter cōſideranda.

Atque hic in primis, noſtrarum ſumma caputque
Quod rerum eſt, quaenam contendere corpora ſecum
Juſſeris, attentus meditare, & quod genus illis
Sedulus explora. Quae primum nacta, recuſant
Oblatos fluctus; contra ſortita ſecundum
Quae genus, adſciſcunt ultro, penituſque recondunt.
Nec plura. Edoctus mihi jam ſatis, eja age ſegnes
Rumpe moras; atque accedens qua machina ſurgit,
Praecinctaque ſedet vigil Experientia palla,
Intentos oculos confer per ſingula; quando
Supremam poſcunt ſibi jam ſpectacula curam.

Derivatio fluctus electrici explicatur.

   Continuo, volvente rota, diſcluſus ad auras
Vitreus erumpit torrens; bibit inde catena,
Quos nempe a prima non hauſit origine, fluctus.
Nec ſe ſe in vacuum poterit diffundere, & alto
Diſperſus late caelo vaneſcere torrens

Exun-

Exundans (prohibent nimirum ſerica fila *Effectus præſtitus a filis ſericis ,*
Non exſucca genus (*a*)) ; nec idem ſortitus eandem
Naturam tibi non praeſtat circumfluus aër .
Mirandos ideo Serum bombycina ad uſus
Vincula prae reliquis optamus . Jam aeque lentae
Eſt ratio diverſa picis , ſubſternere ſuemus *Et a pice .*
Quam plantis , tripodem cum ſcandimus, atque catenam
Sublimes manibus nexam de more tenemus .
Labentes etenim quoque pix objecta moratur ,
Nec temere injuſſos patitur prorepere fluctus .
His veluti adjectis concluſa canalibus arcte
Sublabens virtus conſtringitur , avia nequa
Diffugiat , certaque fluens ſine lege vagetur .
 Jam vero , delectu habito , quaecunque catenae *Corpora catenae adnexa irrigantur .*
Corpora malueris ſubnectere , concita virtus
Imbuet illabens , certoque interluet aeſtu .
Hoc directa modo , atque ſuo jam tramite tendens , *Qui catenam tenet, fluctu perfunditur .*
Te quoque confeſtim fluctu irrorabit eodem ,
Si lubeat tenſam dextra tenuiſſe catenam ;
Plenius ipſa quidem , fuerint ſi ſubdita plantis
Serum , vel phrygio quae leveris unguine , texta .
Quorum ſi pariter genus exploraveris ante ,
Eventum minime ignarus miraberis , & ſe
Non dubia illapſus certi cauſa offeret ultro .

Nam

(*a*) Hoc eſt ab origine electrica , quae nimirum fluctum electricum minime combibant , ac proinde ejuſdem fluctus curſū ac derivationē non intercipiant. Notandus eſt Helleniſmus; nempe non exſucca ſecundum genus .

Ratio hujus irrigationis. Nam ; quos rejiciunt , phrygio cum glutine , Serum
Vellera (quippe genus primum ſortita) , ſecundum
Nacta genus , fluctus animantum membra receptant .
Plenius hinc manans bibulos vis influit artus ,
Nec ſe ſe aut ſuperas diverſa effundit in auras ,
Aut ſublapſa ſolo diſperſa elabitur imo .

Similiter qui ſubeūt perfunduntur eodem fluctu. Jamque licet longo circum vacua atria gyro
Succedant alii atque alii , ſi forte coronam
Implicitis malint per mutua nectere palmis .
Nec mora ; decurrens a te , qui ſerica calcas
Ordine texta prior , curſu rapidiſſima eodem
Feſtinat virtus , quo tendere coepit ; & inde
Largius extemplo ſitientes immadet artus ,
Atque redundanti totus perfunditur aeſtu ,
Subjectam de more picem , vel ſerica texta
Qui poſt cunque premit, dextramque amplexus inhaeret.

Redit eadem ratio. Fluctus enim vitro ſemel excitus , aëre quando
Reſpuitur ; quando neque pix , neque vellera Serum
Pervia ſunt illi , via qua patet unica , nexas
Per dextras molitur iter ; nec deſinit , uſque
Lubricus ubertim plenis decurrere rivis ,
Dum totam irriguo perfundat rore coronam .

Sic paucis prima repetens ab origine , fluctus
Non interciſam ſeriem manantis habeto .

Repetitur derivatio a ſua origine. E vitro , tanquam nativo e fonte (*a*) , ſub auras
Attri-

(a) Hic locus intelligendus eſt juxta adnotationem ad verſ. 2. pag.58. lib.2.

Attritu multo & rapida vertigine adactus
Erumpit primum ; tum ferrum exceptus amicum
Imbuit ; imbuto rurſus fluit ille redundans
A ferro , & quotquot ſuccedunt ordine longo ,
Innexique manus conſertaque brachia ſecum ,
Proluit ; a primo exorſus delabitur , inde
Inque alium atque alium irrepit ; nec tendere ceſſat
Donec ad extremum devenerit ; atque ita demum
Omnes ex aequo , membris infuſus , inundet .

Ratio certae derivationis affertur.

Nec quamvis idem magnis acceſſibus auctus ,
Exundans alio poterit divertere , quam quo
Juſſeris . id curant nimirum corpora primo
Lecta tibi e genere ; ut ſunt & bombycina fila ,
Et picis illyricae gluten . tu his utere , quando
Ne qua parte times vagus effluat . ille coactus
Obvia ſublabens ſimul irrorabit eundo ,
Quae tu cunque voles ; ſimul & quo juſſeris ibit ,
Idcirco in primis genus exploramus , & acres

Genus corporum obſervandū.

Non nequidquam oculos intendimus , anne ſuapte
Corpora ſint nobis natura *electrica* , contra
Anne alio e genere , & ſpeciem ſortita ſecundam .
Hoc quoque , tu quoties mutari corpora , ſecumque
Aut haec , aut potius praeceperis illa coire ,
Providus anteveni , & genus inſpectare memento .
Tum vero faciles metato tramite partem
Derivabis agens malis quam in cunque , nec ultra

Ten-

Tendere praeſcriptum juſſos mirabere fluctus.
Ni caveas, operam perdes; & non modo certo
Non poteris dociles fluctus deducere calle,
Sed ne ſigna quidem conſueta extundere; Tantum
Noſtra haec delectus momenti ad munera confert.

Generalis ratio phaenomenorum affertur.

Nec vero hoc ipſum te res non ipſa docebit,
Si paullo advertas rationum ad pondera mentem.
Lecta etenim e ſpecie ſumas ſi corpora eadem,
Sive genus fuerint primum, ſeu nacta ſecundum;
Attritu quamvis multo ſuppoſta fatiges,
Nil tamen efficies, operamque locabis inanem,
Nequidquam exſpectans plagas crepituſque ſonantes,
Et ſubitas edi, turba plaudente, favillas.
Nam cur (*a*), ſi ſpeciem fuerint ſortita ſecundam,
Corpora ſollicites? quid porro extundere demens
Inde velis? ubi deeſt tibi prorſus idonea virtus,
Nimirum in noſtros quae prodeat excita luſus.
At vero praelata aliis ſi corpora primum
Nacta genus fuerint; certe hic quaeſitaque virtus
Non deerit, poteritque exciri forte ſub auras.
Sed quo vel ſubito excitam, largeque fluentem
Derivabis agens? quod corpus ſcilicet olli

Ejuſ-

(*a*) Hic locus ita intelligendus eſt; electrica quidem virtus, ſeu potius fluctus electricus his in corporibus ineſt, ſed perinde ac ſi nullo modo ineſſet; neque enim ſecundi generis corpora quidquam efficere poſſunt, niſi in contentione corporum primi generis; unde auctor hujuſmodi corpora mirae virtutis prorſus expertia eſſe vere affirmavit.

Ejuſdem generis perges opponere; ab ortu
Quam ſibi virtutem natura infudit, eandem
Reſpuet, oblatamque ſinu exceptare negabit.
Quare, cum nequeat quoquam contendere certo
Derivata tibi virtus hic tramite, nil eſt
Jam reliqui; niſi in incertum ut diverſa feratur
Hac illac ſine lege fluens; ac denique prorſus
Vaneſcat caelo, tenuis ceu fumus, aperto.
Diſce igitur variare genus. ſic excita virtus
Certius erumpens miros prodibit in uſus.
Quod poteris, toties iteratis, noſcere ſignis.

Genus corporum variandum.

Sed jam ſignorum cauſas exponere praeſtat,
Unde tot exſiſtant vario diſcrimine luſus,
Innumeraeque vices & tot miracula rerum,
Quae te ſuſpenſum tenuere, ac multa putantem
Hactenus, & dubiae tribuentem plurima ſorti.
Atque hic praecipue juvat inſpectare fluentis,
Quod jam praemonui, momenta alterna vaporis,
Utrum ſtagnet iners, an quoquam pondere vergat;
Illa etenim nunquam non edita ſigna ſequuntur.
Atque haec ipſa quidem caelo manifeſta patenti;
Sed quae, ni caveas, cauſa latitante, moleſtam
Haud raro injiciant tibi non bene cognita curam.

Cauſae ſignorum afferuntur.

Vaporis momenta expendenda.

Fiet enim interdum, ut, quanvis & limite juſſo,
Et delectu habito, ſtatuas duo corpora ſecum,
Quaeſita incaſſum conere extundere ſigna.

Cur nulla interdũ ſigna edantur.

Hoc non idcirco, quia ſignis apta ferendis
Deſit materies, atque hic vivacia prorſus
Semina virtutis tibi ſint eliſa potentis;
Sed quia librati jam neutra parte vapores
Exſuperant; &, quae ſecum contendere pergis,
Aeque interfuſo ſunt uvida corpora fluctu.
At vero, reſides nova vis ſi forte vapores
Exciat, incipient illi decurrere rurſus;
Rurſus & incipient ſe nota oſtendere ſigna.
Cur interdum aliquot tantum. Nonnunquam, quanvis & idonea tempora captes,
Lectaque conſtituas juxta ſe corpora, ſignis
Fiet ut elicitis aliquot, tibi plura negentur.
Hoc quoque non ideo, quod & hic exhauſta fluendo
Deficiat penitus tibi virtus; ſed quia *centrum*
Illa iterum jam nacta ſuum compoſta quieſcit.
Ergo prius tecum reputa, quo pondere vergant
Arcani fluctus; utrum in contraria motu
Ancipiti nutent, anne aequo examine neutram
In partem inclinent, tum protinus abdita rerum
Se ſe harum oſtendet ratio; nam foedere juncto
Signa alternant fluctu alternante. Signa quoque alternant fluctu alternante; viceſque
Hinc illae exſiſtunt, quarum deprendere certam
Haudquaquam is poterit cauſam, qui neſciat ante
Diverſa alterni fluctus momenta notare.
Tu vero haec acri ſi contemplabere cura,
Et vigil humorum a natura intenta liquentum

Lumi-

Digitized by Google

Lumina praemonitus minime deflexeris ; unquam
Non te ſignorum cauſa indeprenſa latebit.

Singulae cauſae ſingulorum effectuum afferuntur.

Atque haec de ſignis generatim. Singula porro
Signa tibi quae cauſa edat , nunc accipe ; rurſus
Dum recolo jam dicta memor , ſervataque , retro
Incedens , eadem te per veſtigia duco .

Subſidia quaedā aliunde petenda.

In primis ne parce alio , ſi poſtulet uſus ,
Et res ipſa ferat , te vertere ; nec tibi praeſens
Quaerere ſubſidium , poteris quodcunque , recuſa .
Et modo pro variis eventibus aëre ab ipſo
Adjumenta pete ; ad geminas modo confuge vires ,
Et quae disjungunt , & quae conjungere tendunt
Corpora . ſubſidiis tum demum inſtructior iſtis

Plures cauſae ſaepe concurrūt.

Nil non expedies ; rebus neque enim unica ſemper
Cauſa ſubeſt ; plures concurrunt ſaepe , & eoſdem
Foetus conjunctis inter ſe nixibus (*a*) edunt .

Cauſa ſcintillarū expromitur.

Ac ſe jam nobis prior igneus ordine , multa
Spectandus cura , vapor offert , unde micantes
Exſiliunt flammae , & rapida tot fulgura luce .
Has autem flammas ne crede ignemque creari ,
Qui nullus foret ante tibi , aut certa ſine cauſa
Accenſum aethereas ſubito prodire ſub auras .

(*a*) Potuiſſet ſcribere *viribus*, quod metri ratio patiebatur ; multo autem rectius atque elegantius , cum vocabulum foetus praeceſſiſſet , ſcripſit *nixibus*. Nixus enim ſpeciatim ſignificat conatum illum ac laborem , quo partus editur . Virgilius eadem voce & eodem ſenſu uſus eſt , cum Georg. lib. 4. verſ. 199. de apibus ſcripſit ; *aut foetus nixibus edunt*.

Scilicet ignitis hunc vel vapor ipſe miniſtrat
Seminibus conſtans, vel clauſum corpora venis
Ipſa ſuis abdunt, & certa ad munera ſervant.
Plurima ſic duri ſilices abſtruſa recondunt
Semina flammarum, quae demum prodere multis
Evicti plagis noſtros coguntur in uſus.

Impetus cauſa flammarum erumpentium.

Quod facit in ſilice (*a*) crebrae violentia plagae,
Cogat ut explicitas vinclis prodire favillas;
Hoc in corporibus noſtris facit impetus ipſe,
Excita quo virtus attrito e corpore rumpit,
Aut eadem inſinuans objecta in corpora tranſit.

His animadverſis, ratio prius abdita rerum
Multarum nunc emergit; ſeu fulgere cernas
Obducta auratâ conclavia caeca papyro;
Seu videas rutilas ardere per aëra guttas;
Sive alia ejuſdem generis, ſpectanda tuentum
Ludicrae objiciunt oculis quae plurima flammae.

Cur flammae erumpant e papyro inaurata.

Nam, circumducta gyro ſinuante catena,
Una etiam tortos agitur deflexus in orbes
Fluctus, & objecto confeſtim proſilit auro;
Cui ſeſe inſinuat dum quo ſolet impete, ſecum
Aut rapit eductas, aut ipſo cogit ab auro,
Dum ſubit, abſtruſas extra prorumpere flammas.

Erum-

(*a*) Caeſuram adhibendi facultas, a veteribus Poetis jure ſuo uſurpata, auctori noſtro negari minime videtur poſſe; cum praeſertim ea parce admodum utatur; ſubſequentibus vero ſtatim duabus conſonantibus multo juſtius concedendam illi eſſe arbitramur.

Erumpunt illae, & caecum per inane micantes
Illuſtrant nitidis totum conclave favillis.

Non alia eſt ratio, medio cur cymba catino *Cur e navicula.*
Dum natat undanti, flammas & fulgura crebra
Evibret obtentu virgae, quam plurima fluctu
Imbuerit miro virtus. has impetus idem,
Ne dubita, has flammas & fulgura ſufficit, auro
Objecto, nuper qui flammis luſit & igni.
Hinc inſiſtentis tripodi, dextraque tenentis *Cur e corpore catenam tenentis.*
Suſpenſam & multa gravidam virtute catenam,
Percurrunt corpus flammae, quas ſuſcitat ipſe
Sopitas fluctus, dum proſilit atque propinquo
Inſinuat digito; qui circumlatus oberrat
Dum varias partes foeti jam corporis, inde
Ipſe etiam expreſſas, fluctu erumpente, favillas
Elicit, & totum perfundit lumine corpus.
Hinc quoque concipiunt ſubitas funalia flammas, *Cur aliis ex corporibus.*
Atque improviſa per noctem luce coruſcant;
Hinc etiam expreſſae phrygia de veſte favillae,
Quam multo illuſam ſollers manus ambiit auro,
Obtentu erumpunt virgae; ſubitarius ignis
Hinc & diſtricti tibi prodit acumine ferri;
Nec non flamma vorax hinc dulcem accenſa liquorem,
Adſtantum turba multum ridente, ligurit.
Quid ſequar ulterius? gravido de corpore ferme
Incluſus nunquam paullo violentior extra

Corporis obtentu ingenitâ virtute carentis
Exigitur fluctus, ſubitos quin excitet ignes;
Aut quos educit ſecum prodire coactos
Corporibus, proprios aut quos habet igneus ipſe.

Unde exſiſtant venti, crepitus, & plagae.

Verum non flammis tantum ſtipatus & igni
Conſpicuus multo ſuperas emergit ad auras
Fluctus; ſed comites etiam ſecum evehit una
Plagaſque crepituſque, & mollia flamina venti.
Horum autem ne finge procul, longeque putato
Eſſe arceſſendam tibi cauſam; proxima quando,
Atque eadem ferme eſt flammarum ac cauſa ſonorum.

Redditur ratio venti & crepitus

Fluctus enim nunquam ſuperas non exit in oras,
Non modo quin flammas, ſed quin etiam aëra clauſum
Corporibus cieat, ſecumque emergere cogat;
Unde licet veram certo deprendere cauſam,
Cur ſubiti erumpant reſono cum murmure venti.
Quod quo percipias melius; non plurima deſunt,
Ad quae ni pigeat modo paullum advertere mentem;
Ipſa dabunt ſpecimen vulgo jam cognita certum.

Stipulis ardentibus vēti & crepitus excitantur.

Aſpice. demeſſas ubi contudit area fruges,
Vix ſiccis ignem ſtipulis ſubjecit arator,
Continuo exoriens accenſos ventilat ignes,
Et longe reſonat flammis crepitantibus aura.
Ut clauſus ſtipulis ſuccenſo extruditur igni
Rareſcens aër; quo rareſcente moventur
Excita confeſtim ventorum flamina, & illi

Diſ-

Diſſultant crepitus ; ſic noſtris abditus idem
Aër corporibus dum fluctu extruſus , & igni
Commixtus multo , ſuperas erumpit ad oras ,
Suſcitat argutos reſonanti murmure ventos .
Aſpice item , anguſtis cum preſſa canalibus unda ,
Imparibus modulis , multa vi concita ſurſum
Proſiliens , altum rapido petit aethera jactu ,
Conſtrictus ſi forte tubis includitur aër ,
Ipſa etiam erumpit crepitu diſcluſa ſonante .
Idem quippe aër ſpatiis arctatus iniquis ,
Et ſimul extruſus ſalientis ab impete lymphae
Rauciſonos edit lympha erumpente ſuſurros .
Quae cum ſic habeant ; ventos comperta ſonoros
Quae det cauſa vides . compreſſus ſcilicet extra
Rareſcens quoties per vim protruditur aër ,
Cum ſonitu erumpit toties ; ventoſque repente
Suſcitat , & rauca commotus ſibilat aura .

Lympha e tubis ſa-liens ven-tos & cre-pitus ciet.

Nunc vero ad plagas quod pertinet ; hic neque cauſam
Sepoſitam tibi finge procul , longeque petendam .
Ipſa etenim has infert plagas violentia , fluctus
Qua ſubit inſinuans , teneroſque irrumpit in artus .
Fit via vi ; praefracti aditus reſerantur , & una
Se ſe intro , cuneis veluti per corpus adactis ,
Fluctus agit , fodicatque cutem , nervoſque laceſſit .
Laeduntur molles inflicto vulnere nervi ;
Nec non & gracili intextae ſubtemine fibrae

Redditur ratio pla-garum.

Violentia fluctus ner-vos convel-lit.

 Per-

Perculſae ſaliunt ; ſalientibus impete fibris ,
Artubus inde tremor ; ſenſus venit inde doloris .
Quo vis major , eo gravior plaga ; acrius icta
Membra tremunt, totoſque idem tremor occupat artus
Non ſine praeſentis certo diſcrimine lethi ,
Plurima ſuſcepti ſi quando copia fluctus
Non ſenſim admiſſa , at cumulo violentior ipſo
Intima pervadens tentantum irrumpat in oſſa .

Diverſae flammarum formæ exponuntur.

Sed tibi nunc varias locus eſt exponere formas
Flamma unde accipiat ; cur ſe modo fingat in aſtri ,
In faciem coni modo ſe componat acuti ,
Diverſos eadem gaudens oſtendere vultus .
Jam coni ſive in ſpeciem , ſeu ſideris , ignis
Prodeat ; in primis , ſocias quae corpora ſecum ,
Sedulus obſerva , & qua ſint ea praedita forma .

Forma corporum obſervanda .

Praecipue pars illa tibi ſpectanda ſagaci
Cura , mirandos qua committuntur ad uſus
Frontibus adverſis ; variae certiſſima formae ,
Illius formae , quam nobis objicit ignis ,
Ducitur hinc ratio . Cum prodit acumine ferri ,
Excipiturque manu , in conum ſe colligit ignis .

Cur flamma in conum aſſurgat .

Scilicet igniti multum exporrecta vaporis
Ad ſe ſe trahit ipſa manus ; baſis ignea palmae
Subjectae inſidens paullatim attollitur , & ſe
In rutilum fingit coni tenuantis acumen ,
Et multo illuſtris late fulgore coruſcat .

At

At contra obtuſo ſi ferro corpus acutum
Subjicias, non flamma dabit tibi lucida conum;
Exilem tantum radiis languentibus ignem
Apparere vides pallentis ſideris inſtar.
Non igitur nitidum radianti vertice conum
Emergens tibi flamma dabit; quia nempe trahens vis
Cuſpidis objectae neque tantum agit, ac neque tanta,
Quanta manu, exprimitur flammantis copia fluctus.
Adde quod erumpens ſuppoſta cuſpide, non eſt
Ignis ubi exceptus conſiſtat, & area nulla
Sternitur apta baſi ſtatuendae. hinc fulgere tantum
Exiguas cernes minimo ſplendore favillas.
Collecti coëunt radii, tenuique micantes
Lumine longe aliam a cono accepere figuram;
Et ſpeciem parvi objiciunt ſpectantibus aſtri.
Hoc pacto cultus nunc hos, nunc induit illos
Ignis amans varias oculis obtendere formas.

Cur flamma ſideris ſpeciem exhibeat.

Ac jam dicendum (quod te ſuper omnia miro
Perculit oſtento, dubiumque ac multa timentem
Liquit) quae rapidum tibi vis contorqueat ignem
Fulminis in morem, e media ſeu prodeat unda,
Seu vitrea erumpat violento turbine quadra.
Juverit huc iterum expoſitam revocare fluentum
Naturam humorum; neque enim res ulla latentem
Oſtendet nobis cauſam manifeſtius. Ergo
Rurſus inundantem, ſubitiſque acceſſibus auctum

Quadra Franklini, & phiala Batavica explicatur.

Am-

Amnem fac tibi proponas . illum aſpice moles
Sternentem objectas , importantemque ſupremam
Arboribuſque ſatiſque , unda ſuperante , ruinam .
Unde illi tantus furor & violentia tanta ?
Unde ? niſi immani a cumulo ; hinc ſe non capit ipſe
Spumeus , exſuperans ; violento hinc gurgite moles
Oppoſitas ruit , & ſubjecta effuſus in arva
Largius exundans ſata laeta boumque labores
Perdit , & obducto late premit omnia limo .
Non alio noſter pacto diſcluditur ignis ,
Ac neque diverſam ob cauſam tantas capit idem
Vires ; cum media tibi ſive egreſſus ab unda ,
Seu vitrea e quadra humanos illapſus in artus
Percellit valido tentantum corpora motu .

Cumulus materiae electricę ageſtus violentiam auget.

Nimirum igniti multum attrahit unda vaporis
Ad ſe , clauſa ſcypho ; multum vitreae trahit aurum
Inductum quadrae . vires vapor igneus ipſe
Concipit a cumulo majores ; nec mora confert
Illa parum , qua confeſtim , ſi jam ante notata
Non animo exciderunt memori , intentare vetamur
Aut phialae , aut quadrae digitum . tunc copia major

Quo major cumulus eo major violentia.

Aggeritur fluctus ; qui quo magis auctus , eo ſe
Impete majori exonerat , ſubitaque ruina
Fertur , & objectos vehementius influit artus .
Exterior pars quippe ſcyphi , quam ſubdita tangit
Dextera , deperdit quantum , pars altera tantum

Inte-

Interior, fluctus acquirit, & inter utraſque
Ingens diſcrimen non aequo pondere partes;
Quas medium dirimit vitrum. diſcrimine verum
Appulſu digiti ſublato, qua via facta
Protinus erumpit vitri interiora relinquens
Fluctus, & irrepens filo nexaque catena
Per digitum inſinuat membris, & concutit artus.
Hinc furor, hinc rapidi tanta eſt violentia fluctus,
Fluctus, ſive velis flammatum hunc eſſe vaporem,
Fulminis in morem praeceps unde ardeat ignis.
Prorſus idem, ne te morer, & per ſingula ducam,
Ad vitream tu met prudens extendito quadram.

Et vero, ſi forte ſcyphus; vel vitrea quadra
Exceſſere modum, & ventrem turgeſcat in amplum
Ille, atque huic facies ſit latior; acrior inde
Flamma ruit; cujus tantum violentia, vitri
Pro majore modo, quod ad hos elegeris uſus,
Intendi poterit, nihil ut tibi verius ipſos
Exprimat eliſos gravidis de nubibus ignes,
Sollertique hominum jam cura imitabile fulmen.
Ac, ne forte putes me nunc confingere vana;
Cum totum rauco miſceri murmure caelum
Sentis, & crebris incendier aëra flammis
Circunquaque vides; quot ſunt vaſto aethere nubes,
Tu vitreas totidem quadras ardere putato.
Indicio eſt illud, quod tempeſtatibus atris,

Violentia fulminis prope aequatur.

Atque

Miſcuerunt venti, & feſſas toto aequore naves
Jactarunt, ſupra antennas effulgeat ignis,
Aut malo inſideat, nautis gratiſſimus ignis.
Nec mora; ſedantur venti, ſilet arduus aether,
Et mare compoſitis pacatum detumet undis;
Tum repetunt curſum tranquilla per aequora puppes,
Votaque defuncti tanto diſcrimine nautae,
Ut portus tetigere rates, in littore ſolvunt
Fratribus Oebaliis, & caeruleae Amphitritae.

Ignes ceſſante tempeſtate apparentes.

Nec me praecipua ſectantem ſingula cura,
Liberiuſque polo gaudentem excurrere aperto
Tunc fugerent reliqua, innumeris vapor igneus idem
Quae toto parit axe modis; neque enim ulla pererrat
Vis late aëreas caelo vehementior oras,
Ulla nec immenſo tantos ciet aethere motus.
Haec ſubitas caelo nocturno tempore flammas
Succendit, rutiloſque facit ſplendeſcere tractus
Aëris; haec ſtellas (*a*) fervente aeſtate refigit.
Aethere praecipitant illae, caudaſque ſequaces
Ducunt a tergo, & ſylvis conduntur in altis.
Haec gravidas denſat nubes, pluviaſque niveſque

Fugiſſent.

Ignes nocturni aeſtivo tempore.

Con-

(*a*) Stellarum nomine poeta intelligit vapores illos, qui in proximiore aeris regione, quam Phyſici Atmoſpheram vocant, nocturno tempore accenduntur. In hoc Virgilii exemplum ſequutus eſt, qui vapores eoſdem eodem uſus vocabulo *ſtellas* appellavit; Georgic. lib. 1. verſ. 365. *Saepe etiam ſtellas vento impendente videbis Praecipites caelo labi*. Hoc idem jam ſupra lib. 1. adnotavimus.

Pluviae & venti. Congerit ; atque ipſos , cum vult , e carcere ventos
Evocat Aeolio , clauſtriſque emittit apertis ;
Quo mare , quo terras , quo caelum turbine perflent.
Aurora borealis. Ipſam quin etiam gelidi de parte Bootae
Fulgentem auroram (*a*) , atque illuſtri luce tenebras
Obſcuras atrae vincentem noctis , eandem
Non ſecus ad vim , atque ad primordia certa referrem ,
Verum haec ipſe quidem ſpatiis diſcluſus iniquis
Extremi ſub finem operis metamque laborum
Praetereo ; nec me cujuſquam tanta poteſtas ,
Unquam adiget; nec vos, pubes lectiſſima (*b*), ad Urbem
Sub-

(*a*) Cum originem Aurorae borealis virtuti electricae tanquam cauſae adſcribit Poeta , id non facit ex proprio ſenſu , ſed opinionem Gregorii Victorii , ſupra libro primo a ſe laudati , refert , qui in ſua , quam elegantiſſimis verſibus expoſuit , Philoſophia eam ſententiam a ſe excogitatam inſinuat .

(*b*) Collegium Germanicum atque Hungaricum indicat a S. Ignatio Romae fundatum , Romanorumque Pontificum , & praeſertim Gregorii XIII. liberalitate ac munificentia conſtitutum . Hoc vero Collegium quantum laborantibus olim Religionis cauſa Germaniae atque Hungariae, totique Septentrioni praeſidio fuerit, non ſolum ipſius Collegii monumenta , ſed illarum gentium annales docent . Ex eo innumerabiles Viri , & doctrina , & ſanctitate , & defendendae propagandaeque Catholicae Fidei ſtudio inſignes , & praecipuis in univerſa Germania Hungariaque ſacris muneribus , ne ſumma quidem S.R.I. Electoratus dignitate excepta , egregie functi , prodierunt . Horum longiſſimam ſeriem non ſubtexam , propterea quia ab inſtituti mei ſuſcepta ratione id abhorreret ; quippe qui brevibus adnotationibus opus hoc illuſtrandum , non prolixis commentariis explendum receperim . Illud vero tacere nullo modo poſſum, quod litterae hoc ipſo anno, 30. Martii ad Collegium a Maria Tereſia Hungariae & Boemiae Regina datae loquuntur , quae , cum in re quapiam Collegio ipſi gratificari vellet , id liben-
ter

Submittit quos Hungaria & Germania, Sacris
Praeſidio Auſoniis ornamentoque futuros,
Quique has conſueſtis ſummis extollere nugas
Laudibus, ulterius feſſum procedere, quam quò,
Quos mihi praeſtitui, patiantur tendere fines.
Quare vicini proſpectans otia portus
Haec ego nunc aliis, ſi quos vehementior alto
Ardor agat caelo, impellatque accedere tantas
Naturae ad partes, verſu exponenda relinquo.

Nunc autem alterno motu cur corpora rapta
Ad tenſum accedant ferrum, cur pulſa recedant,
Quod ſequitur, pergam certas exponere cauſas.
Hic iterum moneo, quod jam te ſaepius, ante
Corporibus, vigil obſerva, quod ſit genus, & quo
Delecta e cumulo; refluі tum denique fluctus
Naturam, variumque ſagax expendito morem.
His prius expenſis, certa & ratione notatis,
Nunquam, hos eventus quae gignat proxima cauſa,
Indeprenſa aciem eludet, falletque latendo.

Affertur cauſa cur accedant corpora & recedant.

Genus corporum iterum notandum.

Arentes igitur paleas plumaſque volantes,
Atque alia ejuſdem generis, quae plurima cernis
Saepe

Quare corpora accedant ad catenam.

ter ſe facere his ipſis verbis affirmavit; *Ma perchè riconoſciamo l'iſtituzione del detto Collegio molto vantaggioſa alla Chieſa, ed a' noſtri ſudditi, volendo noi uſare di un' atto della religioſa noſtra pietà non meno, che della reale noſtra propenſione verſo del medeſimo, vogliamo &c.* Porro nobiliſſimorum hujus Collegii contubernalium ſingularem erga ſe benevolentiam Parthenius noſter ſemper expertus eſt; quare, captata occaſione, hanc ſui erga eos & obſequii & grati animi teſtificationem exſtare voluit,

Saepe iterare viam, cum lanci impoſita catenam
Confeſtim verſus conſurgere rapta videbis,
Non aliunde tibi cauſam cenſeto petendam,
Quam genere ex ipſo, quo praedita corpora conſtant.
Scilicet urget eò primo ſitis indita ab ortu
Unde bibant riguos, quos non ab origine, fluctus,
Longe aliud ſortita genus ſpeciemque, tulere;
Quorum larga illis quando eſt oblata facultas,
Extemplo ad gravidam curſu properante catenam
Tendunt, & ferro fibris ſitientibus haerent.
Quare recedant. Poſt ubi manantis tantum ſuxere vaporis,
Sueta tenere modum, quantum natura quibuſque
Indulget, proprio tum pondere victa recedunt
A ferro, & depreſſa cadunt, & lance recumbunt.
Quare iterum ſaliant. Quod vero ſaliant iterum, ferroque propinquent,
Ne mirere; eadem cauſa & ſitis urget ad hauſtus
Uſque novos; potu reparatur ſcilicet, acri
Non minus ipſa ſiti quod lanx ſuppoſta laborans
Continuo exſugens abſorbuit; atque ita nunquam
Ceſſabunt varii motus, redituſque abituſque,
Ipſam inter lancem & ſalientia corpora donec
Epotus nulla de parte exuberet humor.
Ad eamdē cauſā multa experimenta revocantur. Hic vero non eſt quaeras cur multa doceri
De genere hoc, quorum tibi jam certiſſima cauſa
Ex dictis manifeſta patet. ſic nanque venire
Ferme uſu ſolet, ut, detecto fonte, ſtatim ſe

Oſten-

Digitized by Google

Oſtendant, quotquot decurrunt inde fluentes,
Quanquam interciſi vaga per divortia, rivi.
Ergo, praetentam ſi virgam cymba ſequatur
Acta velut remis, aut alite concita vento;
Pendenti ferro ſi ſuccedente puella
Confeſtim arrecti ſurgant in vertice crines
Bacchantum in morem; oſtenſo ſi bractea vitro,
Dum fluit ad terram, a lapſu prohibetur, & ipſum
Ad vitrum tendit, depreſſaque pondere rurſus,
Si rurſus vitro objecto revocatur, & unde
Exciderat redit; ac demum ſi plurima pacto
Conſimili tentare libet, ſpeciemque genuſque
Si tantum explores, eadem cauſa uſque recurret.

Quod ſi extricandis tibi forte videbitur impar
Una tot eventis, ne ſegnis parce trahente
A vi ſubſidium praeſens arceſſere; virtus
Quippe trahens adjuncta ſiti, qua multa laborant
Corpora, quae videas crebros iterare recurſus,
Subjiciet ſtimulos, & corpora certius illo
Diriget, impellit quo jam ſitis indita. multi
Hinc porro eventus pendent, hinc diſcere multa
Poſſumus, & certas conſulti reddere cauſas.

Vis trahens multum juvat.

Verum praeſidii quantum ſperare trahente
A vi te jubeo, tantum veto fidere, teque
Illi, quae fertur contraria, credere; quanquam
Signa repellentis virtutis plurima cernas;

Vis repellens nihil confert.

Sed quae, ſi recte advertas, fallacia tendant,
Ut jam praemonui, incautos pervertere ſenſus,
Quare, quod ſaepe edixi, atque edicere pergam,
Signa repellentis quoties mendacia ſe ſe
Signa virtutis repellentis falſa ſunt. Virtutis ſpectanda dabunt, momenta remenſus
Si toties reflui fluctus expenderis; illa
Non te decipient, dabiturque evadere fraudes.
Nam gravido quaecunque vitro ſe adjungere, foeto
Videris aut ferro; haudquaquam, cum pulſa recedunt
Affertur vera cauſa apparentis repulſionis. In ſpeciem, tibi re ipſa abiguntur corpora; ſed vel
Sponte abeunt ſatura, aut proprio depreſſa reſidunt
Pondere. quod vero rurſus ſalientia ituſque
Et reditus iterent; id cauſae ſcilicet eſſe
Ne dubita, quod labentis momenta vaporis,
Atque relabentis correpta ſequantur; & inde
Exſultent, varioſque ineant trepidantia motus.
Multa experimenta ad eamdē cauſam referuntur. His animadverſis, non eſt cur amplius illa
Suſpenſum teneant animum, curamque faceſſant,
Ignarus cauſae quae mirabare latentis;
Seu tibi demiſſum molli de ſubere pondus
Sponte ſua curvos deſcribat in aëre tractus;
Tinnula ſive edant, nullo pulſante, canoros
Aera ſonos; ſeu contorto fila arida lino
Ultro diduci, inque vicem diſcedere cernas;
Multaque praeterea, quae convenientia eadem
Cum dictis ſpecie, ad cauſam revocabis eandem.

Ergo

Vis dilatans multa praeſtat

Ergo repellenti virtute abſiſtere juſſa,
Quandoquidem noſtris nil confert uſibus, hac te
Vim dilatantem ſuadebo arceſſere, multa
Quippe eadem expediet, quorum depromere cauſam
Ordo ipſe & rerum ſeries nunc admonet, a me
Ne quid praeteritum ſiet, indictumque relictum.

Experimenta tertiae claſſis exponuntur.

Fluvida materies cum nobis plurima mira
Spectanda exhibeat; tum in primis illa videntur
Pene omnem ſuperare fidem, ſuſcepta mederi
Quod morbis (*a*) poſſit. Verum ſi vivida quam ſit,
Quam ſit ſubtilis, reputes, fortaſſe putari
Haudquaquam poterit tantis eventibus impar.

A vi dilatante ſubſidium arceſſendum.

Sin autem vis dilatans acceſſerit, unde
Acquiratque novum robur, parteſque, cohaerent
Siquae concretae pigro lentore, reſolvat;
Tum minime dubium, quin morbis apta domandis
Sit, quorum vis omnis in id confertur, ut artus
Innectant miſeros, nec non contagia dira,
Callibus obſtructis, foveant; unde exitus atris
Seminibus pateat morborum aditusque ſaluti.

Aſſertur ratio cur podagrae,

Tales ſunt podagrae, ſunt talia rheumata, tales

(*a*) Quae multa ſane admiranda de ſalubri fluctus electrici vi ſub finem libri ſecundi ab auctore commemorata ſunt, & quorum hic affertur ratio, paſſim occurrunt in diverſis Scriptoribus, qui his de rebus peculiarem tractationem inſtituerunt. Vide quae ſupra adnotavimus lib. 2. ubi clariſſimi Pivati auctoritate & certiſſimis experimentis ſalutiferae virtutis electricae proprietates confirmantur.

Multae hac de ſpecie peſtes. has ſcilicet alte
Et alia morborũ genera ſanari poſſint. Inſinuans virtus, & ſerpens corpore toto,
Obſeptaſque ingreſſa vias agit undique victrix.
Nec mora; diducto reſerantur calle meatus,
Solvuntur condenſa pigroque tenacia viſco,
Et multis concreta modis, diſcreta liquantur.
Tum vero quidquid ſulcos oblimat inertes;
Quidquid ſtagnat iners, longiſque inolevit ab annis,
Exigitur. quin ipſa malae quoque ſemina labis
Saepe exſtirpantur, foribuſque abiguntur apertis.
Cur podagrae & rheumata ſolvantur. Inde ſalus quaeſita redit, vigor inde repente
Aegris corporibus; podagraeque & ſueta ligare
Artus diſruptis ſolvuntur rheumata vinclis.

Ne vero oppoſitos eadem quin gignere poſſit
Effectus dubites; etenim hoc perſaepe videmus
Pro rerum diverſo habitu contingere; & ignem
Durare argillam, qui ceram mollit, eodem
Et fieri non pauca modo. ſic rhemata ſolvit
Cur paralyſis curetur. Quae tibi vis, eadem reſolutos alligat artus.
Nimirum obſtructos reſerans excepta meatus
Vitalem inducit patefacto tramite ſuccum;
Hoc autem tacitis fuſo per corpora rivis,
Omnis abit nervis tremor, & nutantia membra
Accipiunt reduces firmo cum robore vires.
Item cur plantae citius adoleſcant. Inde etiam, tenues vi dilatante canales,
Unde humor plantis, & nutrimenta per omnes

Imo

Imo educta ſolo funduntur didita ramos,
Fiet uti citius medicato e ſemine ſurgens
Creſcat, & ad caelum felicius exeat arbos.
Nam quod condenſam laceret violenta papyrum
Virtus, e media cum truditur excita quadra;
Et quod item inſinuans adductae caeca relaxet
Spiramenta cutis, fluat unde animantibus humor
Largius, & totos exundans proluat artus;
Non adeo ſuperare fidem cenſenda, negari
Ut poſſint, quando ipſamet Experientia teſtis
Eximit ancipites dubio de pectore ſenſus.

Experientia multa confirmantur.

Sed quoniam multis, harum quae copia rerum eſt,
Multa modis fiunt, promptum quoque ab aëre noli
Spernere ſubſidium tibi quaerere; ſcilicet aër (*a*)
Non raro opportunus adeſt, nec tanta recuſat
Ipſe ſuas ultro conferre ad munera vires.

Aeris ſubſidium non recuſandũ.

Et modo ſubmiſſis arte, & ſalientibus undis
Infert ſe medium, & late diſpergere rorem
Gaudet, & in rutilas lympham diducere guttas.
Nunc erumpentis tibi curſum intercipit ignis;
Et crebras adigit flammam jactare favillas,

Multa praeſtat aer.

(*a*) Jam ſupra libro tertio, multis argumentis eorum opinionem, qui aerem phaenomenorum electricorum cauſam eſſe contendunt falſitatis convicit auctor. Non igitur aer, ut recte hoc loco affirmat, harum rerum cauſa eſt, ſed varias tantum, quas vocant, modificationes rebus ipſis inducit, unde diverſi eventus pro diverſa ratione corporum, quae machinae objiciuntur, ſpectantium oculis exhibentur.

Diſtricti ſummo cum prodit acumine ferri.
Saepe etiam crepitus & ſibila murmura, ſaepe
Non exſpectati ciet idem flamina venti.
Non tamen eſt cauſa horum effectuum. Denique ſponte ſua multis eventibus aër,
Ille quidem tenui ſubtilis corpore, ſe ſe
Immiſcet; quorum quanvis non proxima cauſa
Sit; tamen immutat non pauca, oculoſque tuentum
Propoſitis varia rebus ſub imagine ludit.
Serenitas caeli expetenda in capiendis experimẽtis. Quod ſupereſt, caelo cur tentamenta ſereno
Dent melius ſe ſe, madidis quam flantibus Auſtris,
Nimboſoque polo, dicam. Genus aëris ante
Eſt explorandum, quem, quos ab origine prima
Sorte tulit, vitreos non exceptare vapores
Jam docui; atque hic in primis meminiſſe neceſſe eſt.
Jam vero, gelida Boreas digreſſus ab Arcto
Deſcendat, caeloque incumbens nubila difflet,
Et rapido aëreos everrat turbine campos.
Continuo, quidquid ſuperas aut terra ſub auras
Eructans vomit, aut ſurſum evocat attenuans ſol,
Aſſertur ratio. Exigitur; fugiunt una, quae plurima caelo
Nare externa ſolent, vitreoſque haurire liquores
Corpora nata genus; vitro vis fluvida manat
Plenius irrorans bibulam ſublapſa catenam,
Totaque in eventus conſumitur excita miros.
Clarior inde micat lux, & vibrantior ictus
Percellit digitum, & crepitus magis inde ſonantes.

At

At contra, imbriferis caelo ſpirantibus Auſtris,
Illa eadem, nuper quae toto exegerat axe
Inſurgens Aquilo, ſubito importuna regreſſu,
Ut Scythiam ſemel ille ſuam, Rhodopemque reviſit,
Corpora turmatim accurrunt, atque omnia complent,
Pendenti ferro vitroque affuſa rotanti.
Non ſecus autumni cum tempore dulcia fervent
Muſta, atque exundat plenis vindemia rivis;
Ilignis videas circum ſe fundere labris
Ingentem culicum (a) numerum; jam dolia, jamque
Obſedere cados; caelum ipſum obducitur atra
Praetextum late nebula. volat acta per orbem
Turba bibax, & eo redit uſque, atque uſque bibendo
Inſtat, & avelli caris nequit ebria coſtis.
Hoc prorſus pacto, quae dixi corpora denſis
Agminibus coëunt vitreos potura vapores;
Quorum illis quando eſt non interdicta facultas,
Largius indulgent potu ſitientia, & acrem,
Qua licet uſque, ſitim repetitis hauſtibus explent.
Interea ſenſim vis fluvida deſit; & inde
Segnior evadit, pluvioque remiſſor Auſtro.
Idcirco caeli faciem ſpeculantur, & omnes

Particulae externę immiſtae aeri multum officiunt.

 Explo-

(a) Diverſae culicum ſpecies diſtinguuntur ab Auctoribus, qui peculiarem rerum naturalium diſquiſitionem inſtituerunt, inter quos & vinarii, de quibus hic ſermo eſt, recenſentur. Paullo infra vocabulum *coſtis* translate uſurpatur, & de lateribus dolii intelligendum eſt. Virgilius de conſtructione equi trojani loquens Aen. lib.2. v.16. ſic habet; *Sectaque intexunt abjete coſtas*, & lib.7. v.463. *coſtis undantis aheni*.

Explorant ventos, & idonea tempora captant;
Nec quidquam innubi niſi caelo, atque aethere puro
Suſcipiunt; ne forte irriſi aut plurima tentent
Incaſſum, aut aliquid laetis ſucceſſibus obſtet,
Quod ſpectatorum turbam fruſtretur hiantem.

Certa vera indicia. Atque haec quaeſitae cum ſint certiſſima cauſae
Indicia, eſt porro cur nunc laetere reperta.
Nonne vides, ut cuncta inter ſe, ut ſingula ſecum
Conſtent? ut recte procedant omnia, nexuque
Apta alia ex aliis deſcendant? ut nihil angat,
Et dubiam ancipiti turbet formidine mentem?
Ex dictis reliqua facile conficiuntur. Haec reputans animo tecum, creberque volutans,
Haud aegre poteris per te deducere certis
Principiis reliqua, & veras deprendere cauſas.
In praeſens, mihi propoſui quod ſcilicet unum,
Sit fontem monſtraſſe ſatis, digitumque roganti
Intendiſſe; unde eventis primordia tantis,
Certaque virtutis mirae repetatur origo.

Digreſſio. Nimirum haec abſtruſa diu, atque incognita vulgo;
Nec minus incaſſum multo quaeſita labore,
Aethereas demum noſtra hac aetate ſub oras
Prodiit e mediis in lucem educta tenebris.
Uſque adeo nihil (*a*) eſt tanta caligine preſſum,

Quod

(*a*) Hoc ſententioſe non minus, quam vere dictum arbitror ab auctore. Multa enim prorſus ignorata a veteribus, nunc vulgò cognita ſunt; & vero ſummo cum emolumento cognita, propter ea, quae in publicam

Quod non longa dies, caecis mortalibus, almum
Sufficiens lumen, diſcuſſis detegat umbris.
Quare age, & ingentes animos hinc ſumere diſce;
Diſce hinc adverſus te confirmare latentis
Naturae morem. Nimirum obſcura videri
Illa fugit, latebriſque procul ſecreta recedit.

Omnia diuturnitate temporis illuſtrantur.

Verum eſto, latebras amet, occultoſque receſſus
Quaerat, & abſtruſo colat invia luſtra cubili;
Eſto caligans affuſaque plurima circum
Nox denſo obnubat noſtras velamine mentes,
Ingeniique hebetet viſus, aciemque retundat.

Naturae ingeniū latendi.

Non tamen audendum minus eſt; tenuiſſima primum
Qua forte in tenebris ſe lux oſtenderit, illuc
Tendendum; tum ſiqua viâ ſpectra, horrida ſpectra,
Terribiles viſu formae atque immania monſtra,
Scyllaeque Sphingeſque, & Gorgones Harpyiaeque
Occurrant; animis opus eſt & pectore firmo.
Diſcendum dubiis melius confidere rebus,
Nec flectenda ideo veſtigia retro; at in iiſdem
Perſtandum incoeptis; dum caelo advecta ſereno
Diſſipet offuſas tempeſtas clara tenebras.

De felici rerum exitu non deſperandum

Et vero ex ipſis lux improviſa tenebris
Non raro emergit, ſolemque optata reducit.

Repentina rerum converſio in melius.

Nec

blicam utilitatem commoda ſane multa redundarunt. Quare praeclare ſubjicit poeta, non eſſe animo deſperandum, ſed animum ipſum contra adverſa omnia confirmandum. Fit enim perſaepe, ut momento temporis facile aſſequaris, quod fruſtra longa molitione contenderis.

Nec mora ; nox trepidis procul evolat horrida pennis ,
Diffugiunt umbrae , vaneſcunt ſpectra ; neque uſquam
Dilapſa in tenues apparent amplius auras .
Jamque color , jam forma redit , jam priſtina rebus
Gratia , & infuſo late omnia lumine rident .

Pro diverſa humorũ temperie diverſi motus animi.

Ipſae , quae variis alternant motibus , ipſae
Vertuntur ſpecies animorum ; noſtraque magnos ,
Converſa in melius rerum vice , pectora ſenſus
Concipiunt ; hinc neſcio quo ſuccenſa calore
Praeter conſuetum fervent praecordia ; menti
Attonitae ſubitus furor incidit ; aeſtuat intus ,
Nec ſe jam capit ipſa ; adeo vis ignea totis
Serpit agens ſe ſe venis , & pectore gliſcit .
Non expectato ſucceſſu laetior ardens
Exſultatque animus , majoraque viribus audet .
Audentem fortuna juvat . Quin ſaepe furore

Repentina cauſarum cognitio.

Ecce tibi in medio , atque animi exultantis in aeſtu ,
Longe aliud ſpectanti , & quidquam haud tale putanti
Conſpicuam ſe ſe , claraque in luce videndam
Ipſa offert clauſtris ultro Natura recluſis .
Apparent adyta , & penetralia caeca pateſcunt ;
Apparent cauſae & ſecreta exordia rerum .

Poetae vaticinium.

Scilicet adveniet tempus (*a*) , vincentibus omnia

Inge-

(*a*) Multa perſequitur hoc loco poeta , quae certiſſime affirmat fore , ut ab ingenioſis & gnavis hominibus inveniantur. Verumtamen non pauca earum rerum , quarum enumeratio inſtituitur , ejus naturae ſunt, ut

Ingeniis hominum ; & duro ſuperante labore ,
Cum multa , obſcuro quae nox obnubit amictu ,
Atque etiamnum ignota latent , patefacta ſub auras
Erumpent tandem , & caelo oſtendentur aperto .
Nomine tum proprio diſtincti quique Cometae (*a*)
Et certo numero , certis & finibus altum
Obliquos per iter tendent deſcribere gyros ,
Metirique vagi longe ſpatia ultima caeli .
Tunc faciem extremo oſtendet Saturnus (*b*) ab orbe
Difficilis viſu , neque adhuc bene cognitus ulli .

Numerus & motus planetarum definientur.

Multa de Saturno de tegentur.

Nimi-

ut omnino illarum certa cognitio deſperanda ſit . Quare hujuſmodi vaticinium magis ad poetici ingenii indolem arbitror eſſe confictum , quam ad prudentem rerum futurarum conjectationem exactum ; & quanquam auctor affirmet , Phoebum nequaquam ſinere Poetas eſſe mendaces , bona cum auctoris venia , futurum omnino arbitror , ut vatem mendacii , ſaltem quod aliquas hujus vaticinii partes , quas ego , contra vaticinans , eventu carituras pronuncio , poſteritas coarguat .

(*a*) Cometas ignes non eſſe temere in aere accenſos , & infortuniorum praenuncios , ut vetus ferebat opinio ; ſed caeleſtia corpora , qualia Planetae ſunt , nunc in comperto eſt apud Phyſicos omnes . Quod vero Cometarum omnium numerus iniri , & curſus definiri poſſit , rem valde arduam eſſe Aſtronomi putant , praeſertim , cum Cometae rariſſime appareant , quippe qui per immanes & valde excentricas ellipſes caelo ferantur . De Cometis legatur clariſſimus Halleyus , qui Cometarum omnium , qui ad ſua uſque tempora apparuerunt , numerum collegit , orbitas accurate deſcripſit ; & Cometam illum celeberrimum , qui anno 1757. viſus eſt , multo ante praenunciavit . Multa de Cometis eleganter more ſuo ſcripſit Stayus *Philoſophiae* lib. 4. verſ. 971. & ſequentibus ; multo plura in ſupplementis ad eandem *Philoſophiam* diſputat Boſcovichius .

(*b*) Saturnus , uti omnium Planetarum a nobis remotiſſimus ; ita etiam Aſtronomorum obſervationibus maxime eſt impervius . Hinc recte notat auctor , multa de hoc Planeta etiamnum ignorari .

Ignotum prorſus nunc eſt, omneſque fefellit
Hactenus obtutus, utrum teres orbe rotundo
Ille ſit, an geminis ſuſpenſus pendeat anſis.
Nec minus ignotum, quo circumcluditur, orbis
Lumine conſpicuus multo, ſit ne annulus, anne
Exigui medium gyro ſtipante Planetae
Accipiant numero denſo, vallentque frequentes.
Falcipotens adeo Deus, & male numen amicum
Avertit ſe ſe a nobis, refugitque videri.
Multa itē de Luna. Quid Lunam? (*a*) terris quae quanquam proxima, multa
Celat adhuc; ſed quae tandem deprendet acutos
Exacuens oculos vigil Obſervatio. jamque
Detecta ut circum caligo eſt plurima Solem (*b*),

Quae

(*a*) Multa adhuc de Luna ignorantur, quae hic ab auctore commemorata, poetice quidem efferuntur, ſed ita, ut quid auctor indicare velit, quivis facile intelligat. In Lunae Theoria conſtituenda hactenus incaſſum laborarunt Aſtronomi. Nevvtonus in Lunae diſquiſitione Philoſophos ante ſe omnes ſuperavit; ſed nec ipſe rem perfecit. Praeclariſſimi noſtrae aetatis Geometrae Eulerus & Alembertius nervos omnes contenderunt, ſed irrito conatu. Unde Stayus praeclare cecinit *Philoſophiae* ſuae lib. 5. verſ. 1900. *Sola triformis adhuc hominum Dea vincla recuſat, Vertit ſe in formas varias, varioque meatu, Multiplicique via multorum elabitur arti.*

(*b*) Solem ſuam habere Atmoſphaeram, in ipſum gravem, immo vero hanc ipſam Atmoſphaeram duplicem eſſe, craſſiorem alteram, alteram rariorem, quales in Atmoſphaera terreſtri diſtinguimus, jam Phyſici omnes & norunt, & conſentiunt. Contra vero de Lunari Atmoſphaera nihil adhuc compertum eſt ac definitum. Diſſertationem, quam vocant, de Lunae Atmophaera edidit Boſcovichius Romae an. 1753. in qua multa ad hanc rem ſpectantia ab eo copioſe & erudite afferuntur; inter alia num. 151. haec habentur. *In pri-*

Quae nitidam velet faciem, maculiſque decoros
Inficiat vultus; ſic & protenta vaporum
Vis deprendetur, quae Lunam ſepiat, illi
Unde ſuperfuſus notet ora argentea pallor.
Quid? quod praerapido delata per aethera curru
Exleges diſcet moderari ad certa quadrigas
Jura, atque indociles fraenis cohibere jugales?
Innectet fruſtra *nodos* (*a*), queis callida mentes
Illaqueetque hominum, curaſque eludat; at ipſi
Solventur nodi; nec erit locus aſtibus ullus.
Denique, quantumvis multo ſtatuenda labore,
Tota Planetarum ratio conſtabit, & illi
Ancipites curſus, altum quibus aethera tranant,
Ordine procedent recto, finita quibuſque
Cum ſua erit varians pro mole & pondere *maſſa* (*b*).

Motus Lunae ad certam rationem exigētur.

Siſtema planetarū certius conſtituetur.

Nec jam finis erit. nam quis legemque modumque
Ingeniis ſtatuat? quis motus comprimat acres
Huma-

Difficile eſſe ingeniis modū imponere.

primis Lunam carere Atmoſphaera ſimili huic noſtrae evidentiſſime demonſtrant phaenomena illa omnia, quae in ejuſmodi Atmoſphaera exhibere deberent immerſiones, atque emerſiones ſtellarum fixarum, ac Planetarum, quae a num.77. perſecuti ſumus. Nihil ejuſmodi obſervamus in Luna.

(*a*) Nodorum nomine ab Aſtronomis intelliguntur duo illa puncta, in quibus orbita Lunae Eclipticam ſecat.

(*b*) Maximum, in definienda *maſſa*, quam vocant, Planetarum, momentum eſſe ad Planetarum ipſorum motus recte atque ordine conſtituendos nemo ignorat. Maſſam & pondus Planetarum princeps Nevvtonus expendit; NevvtonumAſtronomi omnes in tantae rei perveſtigatione ſequuti ſunt. Multa de Planetis invenies apud Boſcovichium in ſuis ad Stayanae *Philoſophiae* librum quartum ſupplementis.

Humanae mentis ? quin impigra ſemper , & aeſtu
Uſque novo fervens coeptis majoribus inſtet .
Siſtema quod vocant trium corporũ ſtabilietur.
Ac jam aliquis nectet ſecum tria corpora (*a*) , Solemque
Et Terram in primis ; atque his vel Jupiter ipſe
Tertius accedet , vel Mars , vel candida Luna ,
Aut Maja ſatus , aut ſummo Saturnus ab orbe .
Atque alius majora audens ſuccedet Olympo ,
Vitrometri ſubſidio exactius caeleſtia corpora inſpicientur.
Vitrometro (*b*) monſtrante viam ; & rimatus acutis
Cuncta oculis ; & quo nemo hactenus aſpiravit ,
Altius evadens , aut vanum , ut credere par eſt ,
Errorem noſtris de mentibus auferet ; aſtra
Aut ſi qui vaga forte colant , digreſſus ab axe
Perferet , & nobis habitumque genuſque notabit .
Quid niſus cauſae , & gravitatis , & abdita multa ,
Quae magis effugiunt viſus , aciemque tuentum
Fallunt ? corporibus ne modus (*c*) , finiſque ſecandis
Sit nullus , puncto an demum ſiſtatur in uno ?

Semi-

(*a*) Uti e ſyſtemate Planetarum recte ſtabilito tota propemodum Aſtronomiae ratio pendet ; ita valde optandum eſſet , ut trium corporum , quod vocant , problema ita ſolveretur , ut motus ii , quos ex mutua trium corporum attractione conſequi neceſſe foret , definirentur. Verum *cui tanta viro permiſſa poteſtas*? Celeberrimi Viri Clairaultius & Alembertius plura de hoc ſyſtemate ſubtiliter & copioſe ſcripſerunt .

(*b*) Vitrometrum inſtrumentum eſt recentiſſime inventum ad dimetiendos abſceſſus radiorum . Hic autem innuitur ineptum de Planeticolis , quos vocant , commentum .

(*c*) De diviſibilitate , & ajunt , corporum in infinitum multa in utranque partem Phyſici diſputant . Hac de re diſceptationes variae jam typis editae paſſim occurrunt .

Semina quid rerum (*a*), quorum congreſſibus omne
Corporeum genus, & terris atque aethere in alto,
Tam ſpecie varium, quam forma gignitur? Adde
Huc alia innumero numero penetralibus imis
Abdita adhuc naturae, alteque latentia; ſed quae
Depromet veniens, in apricum & proferet aetas.

Multa cognitu difficiliora deprehendentur.

Nec vero, humanae deerunt qui commoda vitae
Uſque nova extundant. Metati pondere certo
Conſtabunt moduli, quibus actus corpore toto
Sanguis eat. medicos vis oſtendetur in uſus,
Addita quae plantis (*b*) vulgo omnibus, omnibus herbis,
Seu quas terra parens, aut montibus educat altis,
Vallibus aut imis; ſeu quas ſub gurgite vaſti
Doris alit Nerei, & ſalſis rigat aequoris undis.
Ipſa etiam taetramque luem, triſtemque ſaporem
Eluet unda maris (*c*), miſeriſque innoxia nautis
Pocula ſufficiet. tunc certius arva profundi

Humanae vitae commodis conſuletur.

Sul-

(*a*) Cum ad ipſa principia, quibus corpora conſtituuntur, venitur, omne, quantumvis perſpicax ingenium haereat neceſſe eſt; neque enim tam abdita penetralia ſubire hominum ulli conceſſum. Huc uſque licet, ulterius vero progredi non licet. *Eſt quadam prodire tenus* (inquit Horatius lib. I. ep. I. verſ. 32. alio quidem ſenſu, ſed ita, ut ejus verba noſtrae huic ſententiae accommodari poſſint) *ſi non datur ultra*. Atque his finibus, mortalium ingenio conſtitutis, contenti eſſe debemus.

(*b*) Soli hominum ſapientiſſimo Salomoni conceſſum fuit a cedris Libani ad hyſſopum diſputare.

(*c*) Multa experimenta de eluenda aqua marina & celeberrimus Valliſnerius & Nicolaus Ghezzius Soc. Je. inſtituerunt; dulcem quidem, ſeu potius minus inſuavem eam reddere ad palati ſenſum potuerunt; noxias, atque adeo aquae ipſi ingenitas qualitates prorſus abſtergere non potuerunt.

Sulcabit vector (*a*), nec tempeſtatibus ipſis;
Cum venti poſuere, haeretque immobilis aër,
Horrebit, vaſti deprenſus in aequore ponti,
Haud minus infeſtam tranquilla per alta quietem.
Poſtremo, veri ſiquid mens augurat, & ſi
Mendaces Phoebus minime ſinit eſſe poëtas,
Singularis conſtructio navigii excogitata a P. Lana Soc. Jeſ.
Arte nova compacta ratis (*b*) ſe tollere ab ima
Audebit terra, ventiſque elata ſecundis
Nare per aëreas diſcet felicius oras.
Ultra tum demum noti confinia mundi,
Extremoſque hominum Purchas(*c*); ipſumque ſub Auſtrum
Ibitur, & totus terrae luſtrabitur Orbis.

(*a*) Vector accipitur etiam paſſive pro eo, qui navi vehitur, Cic. VIII. Phil. cap. ult. *& ſummi gubernatores in magis tempeſtatibus a vectoribus admoneri ſolent*. Virg. Eclog. 4, ver. 38. *Cedet & ipſe mari vector; nec nautica pinus Mutabit merces*.

(*b*) Ingenioſiſſima & ſatis nota navis conſtructio a Franciſco Lana Soc. Jeſ. celeberrimo Philoſopho & Methematico excogitata. Ingenium ſapientiſſimi Viri laudandum, uſus & commoda ingenioſiſſimi inventi non exſpectanda. Hujus ipſius navis conſtructionem elegentiſſimis verſibus expoſuit Bernandus Zamagna e Soc. Je. Venuſtiſſimum poema ſi prodierit in lucem, non minorem inde laudem Auctor, quam ab alio philoſophico poemate jam ab ipſo edito, & de quo libro ſequenti ſub finem a nobis honorifica mentio fiet, conſequutus ſit, conſequetur.

(*c*) Hi populi omnium extremi ad polum ſeptemtrionalem in tabulis geographicis notantur.

ELE-

ELECTRICORUM

LIBER VI.

SED jam ſupremum mecum decurre laborem ,
Palmula jam ſtringit littus , portuſque ſubimus ,
Et meritam puppi juvat impoſuiſſe coronam ,
Te , Rogere (*a*), ſequar, quando hic me deſerit Anglus , *Rogeriũ Boſcovichium ſequendum ſibi poeta proponit in primae cauſae inveſtigatione.*
Ignarumque in fine viae incertumque relinquit ,
Huc igitur noſtri decus immortale Lycei ,
Huc ades ; atque operis quod reſtat perfice , & harum
Quas complexus adhuc rerum ſum carmine , primam
Te minime pigeat mihi nunc oſtendere cauſam .
Forſan erit (quanvis extremam impendere Muſis
Eſt animus curam) ſuperans modo vita perennet (*b*) ,
Forſan erit , mentem ut quondam mutatus , & oeſtro

N Inti-

(*a*) Huc uſque Franklinum , quem nomine *Angli* indicat , ducem ſequutus eſt auctor ; nunc ad reconditiorem virtutis electricae inveſtigationem progrediens , omnia , quae hoc libro perſequitur , a Boſcovichio didicit , eique , ut par eſt , accepta refert . Quod ſi forte ingenioſiſſimi Viri ſententiam plane aſſequutus non eſt , id ſibi unice tribui vult.

(*b*) Verbum *perenno* hoc loco non perinde intelligendum eſt , quaſi vitam ſibi perpetuo duraturam auctor ſpondeat , ſed hoc ſenſu ; nimirum ; ſi vita diutius deo favente ſuppeditabit ; quo ſenſu idem verbum uſurpatum invenies a Columella lib. I. c. 9. *ut diutius perennent boves, non confecti vexatione ſimul verberum operumque &c.*

Intima percuſſus ſubito praecordia, Vates
Quandoquidem genus inconſtans ſumus, Aonis oras
Deſertas iterum repetam, Pindumque reviſam,
Syſtema Boſcovichi anū quām breviſſime exponitur. Et canere inventa aggrediar tua, ſemina rerum
Diſſocias qui prima, eademque innexa revincis.
Nanque introſpiciens (*a*) non enarrabile textum;
Cor-

(*a*) Boſcovichianum Syſtema, quā pauciſſimis fieri potuit & verbis & ſententiis exponit auctor; & ſane Boſcovichii ſententiam, ut mihi quidem videtur, aſſecutus eſt. Qui vero ipſum Syſtema intimius cognoſcere cupiat, is profecto iis, quae ab auctore noſtro quambreviſſime perſtringuntur, contentus eſſe non poterit. Adeat igitur ipſum Boſchovichium, ejuſque egregium volumen legat, quod prodiit Venetiis an. 1763. ex Typographio Remondiniano. Inſcriptio autem voluminis haec eſt; *Theoria Philoſophiae naturalis redacta ad unicam legem virium in natura exſiſtentium*. Auctore Rogerio *Joſepho Boſchovichio*, *ab ipſo perpolita & aucta*. Quo vero pateat quam preſſe Boſcovichii ſententiae auctor adhaeſerit; & aliqua lux obſcuriori loco afferatur, opportunum judicavi italica ipſius Boſcovichii verba ſubjicere, unde ſua carmina fideliter Parthenius noſter expreſſit; *Eccone la dottrina. Ammette punti indiviſibili, ed ineſteſi ſparſi pel vacuo, e tra ſe lontani in modo, che non poſſano mai toccarſi, e pure non ſieno ſciolti in modo, che non formino maſſe conſiſtenti. Imperocchè riconoſce in eſſi delle forze, con le quali, ſecondo le varie diſtanze fra loro, o tendono ad accoſtarſi, o a diſcoſtarſi, avendo nelle minime diſtanze un infinita forza ripulſiva. dove creſcendo la diſtanza, ſi paſſa dalla ripulſione alla attrazione, ivi vi è la coeſione, impedendo quella ripulſione l'accoſtamento, e queſta attrazione un ulteriore diſtaccamento.*

Queſte forze hanno la ſua legge, che è eſpreſſa da una curva, la quale ſi rivolge con mille e mille contorcimenti intorno ad un aſſe rettilineo, ſegandolo in moltiſſimi punti, ed ha due lunghiſſime gambe, che i Geometri chiamano aſſintotiche, e vuol dire, che ſi accoſtano in infinito a linee rette ſenza coincidere; e torna lo ſteſſo che il dire, che ſi accoſtano in infinito alla forma di linee rette. Eſſa unica, e ſem-

Corpora quo variis coaleſcunt plexibus apta,
Puncta vides vaſtum per inane natantia, partes
Queis adimis, molemque negas, certamque figuram.
Atque haec ipſa quidem, ſe ſe metuentia tangi,
Et diſtincta facis; ſed non reſoluta fatiſcunt
Idcirco; at firma ſecum compage tenentur.
Quippe addis varias diverſo munere vires;
His ſe pro vario poſitu fugiuntque petuntque,
Innumeraſque vices alternant; proxima porro
Si fuerint, fugiunt; vis infinita repellit.
Hinc ſemper diſtant, nec ſe cöeuntia tangunt.
Aſt ubi perpetuo vis immutata receſſu
Jam trahit illa eadem, quae reppulit ante, cohaerent.
Acceſſum negat illa, novum negat iſta receſſum.
Nec vero hae nulla ſunt vires lege revinctae;
Eſt ſua lex; albi lato haec ſuper aequore plani
Subjicitur deſcripta oculis. Protenditur axis
In medio rectus, quem circum linea curvo
Se torquet flexu, variiſque ambagibus errans
Mille ſecat reſecatque locis; ſed bina recedunt
Crura procul rectos vix non imitantia ductus;

ſemplice eſprime tutte le varie forze.

Fondamento principale di queſta Teoria è la legge della continuità, per cui tutte le mutazioni nella natura ſi fanno gradatamente, paſſando ſempre da una grandezza all' altra per tutte le intermedie, ſenza menomo interrompimento, o come ſogliono chiamarlo, ſalto. Haec Boſcovichius ipſe de ſuo novo Syſtemate, quae quidem poeta noſter, quantum ſumma rei paſſa eſt difficultas, clare ac dilucide verſibus expoſuit.

Una regit varias ſimplex ea linea vires.

Boſcovichius novū Syſtema in gymnaſia inducit.

Haec non ulli audita prius, neque cognita ſaeclis
Ante tot exactis, felici indagine primus
Tu perveſtigas, nec non fauſto omine docti
Atria tu primus deducis ad alta Lycei (*a*).
Naturam inſolitus cepit ſtupor; haeſit, & harum
Attonitae ſimilis defixa in imagine rerum,
Multa animo ſecum ipſa putans, & ſingula volvens,
Ut ſe collegit, tanto laetata reperto eſt.

Nempe erat optandum, quod publica vota petebant,
Exoriens aliquis tandem afforet, acrius omnem
Qui virtutem animi intendens penetraret in ipſas
Altius inſinuans cauſas, & mente ſagaci,
Et facili tantas molimine conficeret res.

Laus Boſcovichii.

Et ſunt confectae per te feliciter, o Vir
Ingenio praeſtans, magnis praeſtantior auſis;
Ipſam dum fido ſervans veſtigia greſſu
Naturam ſequeris praeeuntem, & cuncta novantem
Perpetuo motu; ſed callibus interciſis
Infenſam motu in tanto, *ſaltuſque* peroſam,

Jam

(*a*) Haec aſſentationis gratia ab auctore ſcripta eſſe nolim lector ſuſpicetur. Vere enim Boſcovichius expoſitum Syſtema primus excogitavit, & re ipſa in gymnaſia invexit, ut jam *Boſchovichianum Syſtema* jure ac merito appelletur, & tota Europa vulgatum ſit. Publice enim in publicis Academiis & traditur & defenditur; & ſi ſuos habet adverſarios, eoſque non contemnendos, commune id habet cum celeberrimis nobiliſſimorum Philoſophorum Syſtematis, quae etiam ipſa ſuos & propugnatores & oppugnatores nacta ſunt.

Jam vero quae digna ſatis, quae debita tantae
Praemia virtuti tribuenda putabimus? huc o!
Vos almae, vos huc properate Heliconis Alumnae,
Ferte citae lauros, date ſerta, innectite ſacras
Fronde comas, meritaque Virum donate corona.
Ille etenim primis vos & veneratur ab annis, *Opus aſtronomicũ & poeticũ Boſcovichii.*
Vos & amat; quin ſaepe polo digreſſus ab alto
Pierios colles & nota reviſere Tempe
Gaudet, & argutis numeros intendere nervis.
Et canit, Uranie quae coram oſtendit, aperto
Dum graditur caelo, & praeſentia ſidera luſtrat;
Defectus (a) Solis varios, Lunaeque labores,
Surgentumque ortus ſignorum, obituſque cadentum.

Interea merito capiti dum debita Muſae *Adhortatio ad juvenes Societatis.*
Serta ferunt; eadem, Juvenes, qui caſtra ſequuti,
Flos veterum virtuſque virum, lectiſſima pubes,
Ecquid vos tangunt exempla domeſtica? ſummi
Ecquid fama Viri, totum quae ſparſa per orbem,
Excitat, & pulcros animum ſuccendit ad auſus?
An dubitatis adhuc, tanto duce, tendere ad aſtra?
Quin agite, & dum res calet, atque opere omnia fervent,
Et nondum, pigra ſenſus hebetante ſenecta,
Frigidus obriguit circum praecordia ſanguis;

(a) Scripſit etiam Boſchovichius *de Solis ac Lunae defectibus* libros quinque eleganti latino carmine. Hos autem publici juris fecit, ediditque Londini anno 1760., cum ea in urbe, florentiſſimi regni principe, verſaretur.

Dum pudor incendit vires, & conſcia virtus
Exſtimulat, magnis alacres accingite coeptis.
Hoc vos, & ratio ſtudii communis, avitae
Hoc vos laudis honos, Patrum hoc decora alta repoſcunt.
Ipſe etiam exiguam tantae decerpere laudis
Conabor partem, tantoque accepta magiſtro
Enitar vulgare, ſinant modo numina laeva,
Et votis adſit precibuſque vocatus Apollo.

Vires corporum explorandae. Ac primum, ſi noſſe cupis rem certius, omnemque
Altius ex ipſa deducere origine cauſam,
Sunt explorandae vires, quarum omnia aguntur
Impulſu; neque enim ſolam natura quietem
Affectat; neque ſola in rebus inertia regnat.

Motus varii in rerũ natura. Aſpice quam varii motus terraque poloque,
Quaque patens longe protenditur Amphitrite,
Et quam diſcordes gignantur. nempe quibuſque
Addita corporibus vis eſt, qua exercita nunquam
Ceſſant, & ſe ſe, varium alternantia niſum,
Ipſa adverſa trahunt, nec non averſa repellunt.

Indicia utriuſque virtutis, Utraque vis pariter, ſi nunc utriuſque requiras
Non dubium ſpecimen, tibi ſe ſe prodet apertis
Et trahentis, Indiciis; & prima quidem in magnete, propinquum
Qui ferrum rapit, & properat conjungere ſecum,
Quo tandem id fiat naturae foedere, raptum.
Oſtendet vero ſe ſe vis altera multo
Et repulſivae. Pluribus indiciis, ſi tantum lumina paullum

Inten-

Intendas. mollis viden, ut tenuiſſima lanae
Vellera, in anguſtum pugno contracta tenaci
Si per vim fuerint, ſubito obluctante reniſu,
Reſtituant ſe ſe ſpatio laxata priori?
Particulae fugiunt ſe nempe; odere teneri,
Attactumque averſantur, preſſaeque repugnant.
Particulas quoque te fugientes multa docebunt,
Quae paſſim occurrunt medio vaga corpora caelo;
Ut rareſcentes nebulae, fumique volucres,
Et late fuſi vacuum per inane vapores.
In primis vero longe manifeſtius aër
Hoc ipſum oſtendet; qui nullo fine patentes
Sortitus campos tranabilis (*a*) aetheris, ullis
Arctari vinclis negat; atque extendere ſe ſe,
Et caelo gaudet decurrere liber aperto.

 Inſu-

(*a*) Hoc vocabulum fortaſſe aput veteres latinae linguae Scriptores non invenitur, ſed cum ad aliorum ſimilitudinem inflexum ſit, quae a probatiſſimis auctoribus uſurpata paſſim occurrunt; non video, quare ab auctore noſtro uſurpari recte non potuerit. Virgilius a verbo ſpiro effinxit *ſpirabile*, a verbo penetro *penetrabile*; quae tandem, obſecro tam ſuperſtitioſa religio impediet, quin a verbo trano *tranabile* formari poſſit? quidquid contra dicant non nulli verborum aucupes, qui tum demum latine ſe arbitrantur ſcribere, cum nullum verbum, niſi quod in antiquis Scriptoribus Invenerint, uſurpant; verborum inquam aucupes, qui de vocibus plus nimio ſolliciti, parum de Syntaxi ſeu conſtructione laborant, in qua tota non latinae linguae ſolum, ſed cujuslibet idiomatis ſita vis eſt. Legatur hac ſuper re M. Antonii Flaminii Viri doctiſſimi, & Poetae celeberrimi epiſtola, quae prima occurrit inter editas una cum ejuſdem carminibus a Cominio Patavii an. 1743. Hanc qui legerit, nimiam profecto exſuet in ſcribendo ſuperſtitionem.

Spatii intervalla notanda ſunt

Inſuper haec ; ſpatii ſunt intervalla notanda ,
Quae vires certis moderantur legibus , atque has
Intendunt perſaepe tibi , perſaepe remittunt ;
Nonnunquam omnino ſegnes ad munera reddunt .
Stabit iners ferrum , ſi longe abſiſtat amico
A lapide ; accurrit citius , magneta propinquum
Senſit ubi . At contra nulla eſt diſtantia tanta ,
Quam non exſuperet gravitas ; non longa ratardant
Vincere nitentem curſu intervalla citato .

Vires corporum variant .

Obſervantur item minimae , quae corpora pangunt ,
Conſertae partes multum variare , nec omnes
Exerere aequales in ſingula corpora vires .
Scilicet interdum quae vis eſt acris ad illa
Corpora , nonnunquam torpet tibi ſegnis ad iſta .
Proximitas quidquam non confert ſumma ; propinqua
Non ſecus irritant , longe ac ſi corpora diſtent .

Leges virium diverſae .

Hinc variae emergunt vario diſcrimine leges ,
Quas ſatis intenta nunquam meditabere cura ;
Quippe harum arbitrio vertuntur plurima , quorum
Fruſtra alibi certam nitere inquirere cauſam .

Una tantum lex cõſtituta a Boſcovichio .

Quanquam eſt , qui legem tantummodo ſanciat unam
Materiae punctis communiter omnibus ; atque hac
Sola contentus , ſola hac inſtructus abunde
Praecipua exſequitur naturae . nempe revincit
Inter ſe numero variantia , & ordine puncta ;
Tum vis pro vario numero plexuque ſtruentum

Cor-

Corpora punctorum varios ciet addita motus,
Diverſi ut poſitus atque intervalla tulere.

Nec vero ſolum ſpatii diſcrimina adaugent, *Vis trahens aliquãdo evadit repellens.*
Aut contra minuunt, varia ut ſunt corpora, vires;
Sed vis ipſa trahens tibi, quod mirere, repellens
Nonnunquam evadit, verſo in contraria niſu.
Ac, ne longe exempla petas, cum ſegnis ad ignem, *Hujus rei exemplum.*
Aſpera brumales ſpirant ubi frigora cauri,
Tute ſedes, verſaſque tenaci forcipe prunas,
Aſpice, ſi lenti coëant capita ultima ferri
Preſſa manu, ut fugiant ſe ſe, & contracta prementi
Dextrae obluctentur, conſtringentemque fatigent?
Sin autem multa tibi vi diſtracta recedant,
Continuo oppoſitum gigni mirabere niſum.
Ac neque jam fugiunt ſe ſe diverſa, ſed ultro
Adverſa accedunt; &, quo diſtractio major,
Vis etiam augeſcens momento creſcit eodem.

Hae ſunt, hae vires illae, ſuper omnia habere *Cognitio Virium neceſſaria.*
Quas bene perſpectas explorataſque neceſſe eſt,
Quaſque ego non poſſim ſatis inculcare volenti
Intima naturae ſcrutari arcana latentis.
His ſine fas nulli tantos penetrare receſſus,
Atque adeo abſtruſos; his eſt feliciter uſus
Nobilis ante alios hac tempeſtate Britannus. *Iſacus Nevvton.*
Tu quoque naturam contemplaturus iiſdem
Utitor. haud illis quidquam certaverit, & tot

Diſcor-

Diſcordes ſecum eventus componere, totque
Perplexas rerum variarum evolvere cauſas.
Nunc age, quandoquidem harum eſt infinita poteſtas
Naturam rerum late diffuſa per omnem,
Virium translatio ad res chymicas. Has ipſas Chymicae diverſa ad munera vires
Confer. nil etenim fortaſſe expreſſius actam
Virtutem oſtendet per ſingula corpora, & illos
Eventus una, quorum nunc altius omnis,
Et prima hic nobis inveſtigatur origo.
Officina chymicae deſcribitur. Quin modo ſollertis ne daedala tecta ſubire
Te mecum pigeat Divae. mirabere multa
Conſtructos hic arte focos; hic ignis anhelans
Aeſtuat, & clauſus centum fornacibus ardet.
Ipſa operum princeps; ipſa omnia digerit; ipſam
Affuſae mediam dextra laevaque frequentes
Accipiunt comites; unam admirantur, & omnes
Paeonium in morem pallam poſt terga revinctae
Certatim exercent ſe ſe, &, quod cuique tributum eſt,
Varia munera artis chymicae. Incumbunt operi. Pars pubeſcentia florum
Germina, demeſſum populati veris honorem,
Deproperant trepidae plenis afferre caniſtris;
Pars herbas ſtirpeſque domant ferventibus undis,
Atque ſalutiferos educunt inde liquores.
Sunt, quibus eſt ſtudium ſubtilius; igne liquatis
Corporibus lento, ſal illa volatile; pingue
Elicit haec oleum; tenues contra iſta vapores

Expri-

Exprimit; aſt aliae commiſcent corpora ſecum
Delectu vario; tum, quid commixtio gignat,
Obſervant tacitae. Quid multa? idem omnibus ardor
Munere quanque ſuo fungi; labor additus urget,
Et dominae ſtimulos ſubdit praeſentia Divae.

His ita decurſis oculo properante, quod inſtat *Tria obſervanda attentius, Solutio corporum, Praecipitatio, Fermenti.*
In praeſens, obſerva attentius; ac mihi primum
Quo diſtracta modo ſolvantur corpora diſce;
Dein ut praecipitent imo coëuntia fundo;
Atque acri demum ut fermento agitentur & aeſtu.
His tribus inſpectis, Chymicae quae prima feruntur
Munera; tum facile addiſces ut noſtra propaget
Se virtus, varioque fluens per corpora lapſu
Una tot eventus tanto diſcrimine gignat.

Solvitur injectum ſal undae; regia ſolvit *Lympha regia ſolvit aurum.*
Lympha aurum; fulvi videas diſcreta metalli
Diſpergi toto paſſim vaga ſemina labro;
At, quod mireris, fundum, contra atque repoſcat
Lex gravium, nequaquam adeunt reſoluta; ſed uſque
Hac illac tendunt fluitare natantia, donec *Sal aurum fundo mergit.*
Exigui ſalis injectu depreſſa reſidant.

Tentare hoc poteris, ſubeat ſi quando voluntas. *Explicatio hujus phaenomeni.*
Interea miri certam diſquirere cauſam
Si cupis eventus, hanc non ſcrutabere fruſtra,
Si memori recolens animo modo dicta retractes.
Ac primum vires tecum perpende trahentes,

Mo-

Momenta, ut docui, explorans, an niſus utrinque;
Anne & pondus idem; tum, quo diſtantia partes
Limite diſſociet, metire; his rite peractis
Haud dubie invenies, ita non adſtringier arcte
Particulas auri ſecum, multo acrior ut non
Sit vis ſolventis lymphae, minimaſque trahentis
Ad ſe auri adductas majori robore partes.

Quare aurum diſſolvatur.

Nec vero infringet robur, niſumque retundet,
Siquam deprendas mediam, diſtantia; nanque haec
Non adeo lato disjunget limite partes,
Nec tam immanis erit, queat intercludere ut omnem
Vim, multoque minor, ſi illam metabere, quam ſit
Quae minimas ad ſe partes vis attrahit auri.

Particulas igitur lymphae ſolventis ad aurum
Fortior impellens urget vis; ocyus illae
Parent, & fulvam facto velut agmine maſſam
Affuſae circum vallant, obeuntque frequentes;
Nec ſatis; inſinuant ſe ſe, penituſque receptae
Intervalla, poros ſuperant, & tota pererrant
Intima comprenſae ſubeuntes viſcera maſſae.
Fit via vi. ſolidi partes ceſſere metalli,
Inque vicem diſtractae abeunt; atque inde ſoluta
Aurea cernuntur media corpuſcula lympha.

Solutum aurum cur ſubito non mergatur.

Cur autem non ima petant, fundoque reſidant;
Sed pergant ſummo fluvitare innantia labro
Ne mirere, eadem nimirum cauſa recurſat,

Que

Quae modo contritum in partes diſpeſcuit aurum,
Rurſus enim coëunt lymphae ſolventis eaedem
Particulae; accurrunt rurſus, mediaſque coërcent,
Et cumulis totidem vallant ſtipantque; quot auri
Offendunt partes disjecta mole revulſas.
Plurimus his cumulis globus accurrentis eodem, *Plures globuli concreſcunt.*
Et circum affuſae concreſcit ab augmine lymphae,
Nucleus in medio pars fulvi avulſa metalli;
Inde tot aequata globuli nant mole, quot auri
Diſtractae fuerunt partes, quas agmine denſo
Lympha ambit, prohibetque imo ſubſidere fundo.
Nec ſi alius majorem alio concrevit in orbem *Modus globulorum aequalis.*
Concurſu lymphae globus, indulgere propinquo
Tantundem haud renuet, quantum & menſura requirit
Certa, & finitus globulis modus omnibus idem,
Hoc vis ipſa trahens, nec non majorve minorve,
Quae niſus momenta regit, diſtantia curat.
Hinc eſt, quod guttae lymphae ſtipantis in orbes
Aequales coëunt; hinc & corpuſcula totâ
Aurea ſuſpicies aeque fluitantia lympha.
   Diſcendum modo, quod ſequitur, cur preſſa reſidant, *Aurum a ſale deprimitur.*
Praecipitentque imo jactu ſalis acta profundo
Semina, diſtractis quae partibus aurea toto
Vidiſti admirans paullo ante innantia labro.
Hic iterum ad vires ſi regrediere trahentes *Affertur ratio hujus depreſſionis.*
Momenta explorans niſus diverſa, remenſus

Si

Si rurſus ſpatii tecum intervalla notabis,
Quaeſita haudquaquam fugiet te cauſa latendo.
Comperies etenim vi contra urgente retractas
Solventis lymphae ſalis ad corpuſcula niſu
Particulas adigi majore, auroque relicto
Illuc concurſu ſubito contendere, quo vis
Fortior impellit, verſis ſic ordine rebus,
Quae tibi diſtractum prius obvallaverat aurum,
Regia digrediens medium nunc lympha liquens ſal
Amplexata tenet, circumque affuſa revincit.
Aurum continuo, lympha ſtipante relictum,
Depreſſum cadit ingenita gravitate, minuti
Pulveris in morem, & fundo ſubſidit in imo.
Non ſecus ac, denſis ſiquando vaporibus altum
Contexere polum nubes, cöeuntibus una
Particulis ſenſim minimis; ubi grandior aucta
Concrevit moles, ſuſpendier amplius axe
Quam poſſit, gravior de caelo depluit imber,
Et teretes ſummo labuntur ab aethere guttae.

Explicatur fermẽtum. Poſtremum ſtudio tibi non leviore notandum
Fermentum reſtat; quo nempe agitante, tumultus,
Atque anceps oritur vario diſcrimine rixa.
Conatu toties hoc non tentabis inani,
Mixta ſimul quoties ſecum pugnantia junges
Corpora. Tum vero infeſto diſcordia motu
Infert ſe mediam; magnis certatur utrinque

Diſſi-

Diſſidiis; vis nempe trahens, contraque repellens
Secum contendunt & mutua praelia miſcent.
Hi motus verum, nec non certamina tanta
Haud longum durant; quin & tranquilla repente
Excipit haec aliquando quies; aliquando fit ingens
Murmur, & horriſono ceſſant diſcuſſa fragore.

Pugna virium.

Horum tu ſpecimen capies, ſi mixtus aceto
Sit candens limus, medico de fonte petitus
Nuceriae; permixta inter duo corpora primum
Ingens diſſidium; fervent, agitantur, & alte
Exſultant; tum magna quies; componitur omnis
Motus; quaeque prius pugnabant corpora, ſecum
Foedere conſpirant adeo & junguntur amico,
Acres ut ſtimulos mordax deponat acetum,
Et dulcem accipiat limo ex candente ſaporem.
At longe ſecus, abraſi ſi cum ſcobe ferri
Mixta ſuperfuſâ irroraris ſulphura lympha.
Continuo excitas multo violentior aeſtus
Exagitat partes, ſubituſque accenditur ignis.
Rixantur ſecum diſcordia corpora, tantiſque
Adverſa inter ſe contendunt motibus, atrox
Non niſi ut ingenti dirimatur pugna fragore.

Exempla hujus pugnae.

Hoc quidam edocti exemplo, didicere coruſca
Fulguraque, & tonitrus, terraeque effingere motus;
Tum quos *Vulcanos* appellavere, Veſevum,
Trinacriamque Aethnam, rupta fornace furentem,

Fulgetra & terraemotus per ludum effecta.

Flam-

Flammarumque globos liquefactaque ſaxa vomentem.
Cajetanus Amatus e Soc. Jeſu. Quales ſollerti nobis deſcripſit *Amatus* (*a*)
Ingenio praeſtans, auſus penetrare ſub ipſa
Viſcera terrarum, & cauſas proferre repoſtas
Tantus inexhauſtis cur de fornacibus ignis
Ardeat, aeterno non extinguendus ab aevo.
Nempe Vir omnigenas hic informatus ad artes,
Egregius primum rhetor, mox acer opacae
Naturae inſpector, tum diſceptator honeſti,
Muneribus tantis inventus idoneus unus
Multiplici inſignem peperit ſibi nomine famam;
Id vero, inſtitui quod ſupra dicere, qua nam
Arte uſi efficiant, paucis, adverte, docebo.
Modus id ipſum efficiendi. Cum ſcobe corraſi vivacia ſulphura ferri
Accipiunt; tum mixta ſimul, congeſtaque parvi
In ſpeciem tumuli cogunt; hic ceſpite vivo,
Aggeſtaque operitur humo, tumulique ſupino
Exſtructas dorſo, ſeu molli e ſubere, ſive
E tenui libro peluſiacaque papyro,

Im-

(*a*) Cajetanus Amatus e Soc. Je. Vir inſigniter eruditus, Rhetor, Philoſophus, & Moralis Theologiae Doctor, ea jam in publicam lucem edidit, quae de ejus ſingulari eruditione eximiaque doctrina dubitare non ſinunt; quibus praeſidiis inſtructus tot, quae recenſuimus, munera cum laude ſuſtinuit. Operum porro ab Amato editorum tituli hi ſunt. *Diviſamento critico ſulle correnti opinioni intorno a' Fenomeni del Veſuvio e degli altri Vulcani. In Napoli an.1765. Summa Moralis Theologiae hauſta ex opere P. Nicolai Mazzotae e Soc. Je. Neap. an.1761.* Opus hoc pluribus tomis comprehenſum eſt, quibus quintus tomus accedit non aliunde depromptus, ſed totus ab ipſo Amato elaboratus.

Impoſuere caſas. his actis, deſuper undam
Irrorant large; humor ubi perſedit ad ima,
Nec mora; fermento partes agitante revulſas,
Impoſitas nutare caſas, tremere omnia circum
Aſpicies. tumuli vertex reſeratur, & ingens,
Non ſine terrifico ſonitu, diſcluſa repente,
Omnia ſubvertens prorumpit ad aethera flamma.
Hoc quoque particulis tribuendum. hae mutua ſecum

Diſſidium particularum & certamen virium.

Diſſidia exercent, & ſe fugitantque trahuntque
Alterno inſtabiles, varia ut diſtantia, motu.
Utraque vis pariter venit in certamen, & inde
Atrox diſſidium; nec habet diſcordia finem,
Dum media incertam dirimat victoria pugnam.
Praevaleat ſi forte trahens, quae corpora ſecum

Varii effectus conſequuntur.

Miſcueris, coëunt ſimul & ſociantur amice.
Aemula ſin autem duro in certamine victrix
Vis contra ſuperet; nec pax, nec foedera, tanti
Nec belli modus; inſurgens ſecum omnia donec
Auferat; & ſuperas turbo diſperdat in auras.

His ita praemiſſis, age, jam ſubit ultima cura,

Reditus ad propoſitũ.

Et brevior ſupereſt vicina ad littora tractus.
Nam, quod corporibus, quae conſuevere receptam
Virtutem imbibere, inſinuans haec tota pererret
Aeque diffuſo virtus per viſcera fluctu;

Cur fluctus diffundatur in corporibus participatione electricis.

Non alias extra tibi vim cenſeto trahentem
Quaerendas cauſas. Vis nempe illa ipſa, ſolutum

O Quae

Quae modo ſejunctis diſtraxit partibus aurum,
Diſgregat, & fluctus partes diſpenſat in omnes.
Cur corpora non diſſolvantur.
Quod vero hic minime nobis disjecta fatiſcant
Corpora, quod maneant hic omnia ſalva, ſuiſque
Cuncta immota locis, inde eſt, quod fortior inter
Se nexas partes vis alligat. ergo receptus
Inſinuans tantum ſubit intervalla, poriſque
Spargitur illabens, integro corpore, fluctus.
Nec minus interea comprendit, & ambit inhaerens,
Auri in particulis quod mirabare ſolutis,
Particulas ſolidi, & teretes concreſcit in orbes.
Hos autem aequali diſtantia mole rotundat,
Atque aequa pro parte locat; diſtantia nempe
Quae vim pro imperio minuitque augetque trahentem.
Fluctus incrementum explicatur.
Jam, ſi nonnullis accreſcat copia major
Corporibus rigui fluctus, cauſa inde petenda,
Quod vis ipſa trahens ſe longius efferat, ipſe
Affuſi fluctus quam ſit modus; unde priori,
Quo madet imbutum corpus, nova copia fluctus
Forte ſuperveniens accedat, & inde recentes,
Qua licet uſque, novis fiant acceſſibus auctus.
Leges Virium non obſtant incremento.
Adde, quod in praeſens nihil adverſatur; & ipſae
Haudquaquam leges deſcriptae viribus obſtant,
Quo minus augeri queat, arctarique premendo,
Et mage condenſos ſtipari fluctus in orbes;
Unde trahens quoque vis & contendatur, & ille

Lar-

Largius interdum nonnullo in corpore abundet.
  Sin autem interiora vacet, penituſque repoſta
Explorare, &, quae medio corpuſcula centro
Abdita reſtiterunt, rimari attentius; horum
Majorem inveniens molem, tibi praedita quam ſint
Quae reliquis latuere globis concluſa; modoque
Vim quoque pro vario augeri minuique trahentem.
Hinc minor attracti, vel major copia fluctus;
Quo minor aut major minimis, quae corpora texunt,
Addita particulis vario eſt diſcrimine moles.
Nam, certam etſi menſuram natura quibuſque
Provida corporibus deſcriptam ſanxerit, ultra
Quam fluctus, quanquam larga adſit vena, perennes
Exſorbere nefas; vulgo tamen omnia eandem
Non retinent. hoc idcirco, quia plurima ſaepe,
Et multum variant; ſpecies, vis indita, moles,
Ipſa ſuperficies, atque intervalla globorum.
  Illud praeterea ſollerti indagine dignum eſt,
Corpore in alterutro ſuperans cur fluctus iniquis
Ponderibus nutet; cur idem ſaepe relabens
Aeſtuet hac illac refluo in contraria motu,
Momentis donec paribus libretur utrinque.
Sed teretum extremas oraſque modumque globorum,
Atque ſuperficiem ſi contempleris, eundem
Hinc atque hinc niſum nequaquam viribus aequis
Deprendes; minimis variat vis indita multum,

Ratio ſubtilior hujus ipſius incremēti.

Cur in exceptādo fluctu electrico corpora non eundē modum teneant.

Cur fluctus incertus nutet.

Pro inaequalitate virium inaequalitas motus.

 Diver-

Diverſa pro mole, globis; variantia fluctus
Qui ſequitur momenta, ſtatim ac librata quieſcit
Vis titubans, globulis aequa pro parte tributis,
Ipſe etiam aequato tum demum examine ſidit.

Progreſſus ad corpora origine electrica.

Haec bene corporibus, miros quae nata vapores
Exceptare ſinu, atque alieno creſcere cenſu,
Conveniunt; eadem reliquis ut non minus apte
Corporibus quadrent, quae primo electrica ab ortu

Proprietas horum corporum expenditur, & explicatur.

Diximus, expediam paucis. Ita ſcilicet imis,
Haec alium longe morem ſortita, retruſos
Viſceribus claudunt, adeoque tenacia ſervant
Ingenitos fluctus, ut non patiantur eoſdem
Sponte ſua irriguo quoquam perrepere curſu.
Hoc tibi conjunctim vis & diſtantia major
Efficiunt. dirimit globulos diſtantia, tum vis
Particulas liquidi ſolidis agglutinat; atque hinc
Pigra quies, nulluſque tenaci in glutine motus.

Explicatio phaenomeni ſingularis.

Torporem ſedenim interdum, pigramque quietem
Ipſa etiam excutiunt, ſiquando fiat, eodem
Temporis ut momento tantumdem extima fluctus
Corporis ejuſdem acquirat pars, altera quantum
Extima item atque adverſa amiſit; dummodo partes
Exiguum dirimat ſpatii diſcrimen utraſque.
Quandocunque autem praeter contingere morem
Hoc animadverſum a te ſit, tunc omnia juncto
Foedere conſpirant, ſpatii diſcrimina, nec non

Utra-

Utraque vis pariterque trahens, pariterque repellens.
Hanc ſecum ipſe exercet, ubi diſtantia major,
Fluctus; ubi brevior partes diſterminat, illam
Cum liquido exercent ſolidi corpuſcula fluctu.

Poſtremo haec eadem ſiquando corpora fluctus
Acquirantque novos, vetereſque attrita requirant;
Quanquam hoc perraro eveniat; ſed ſi tamen unquam
Contingat; minime nam quae eventura putamus,
Interdum fors ipſa haud exſpectantibus offert,
Te refer ad motum, cujus violentia partes
Corporis attriti permiſcet, & ordine turbat.
Ordine turbato, & propria jam ſede relicta,
Particulae hac illac certa ſine lege feruntur
Incertae, inque vicem modo ſe fugiunt, modo ſecum
Una ipſae coëunt; ſic alternantibus iſtis
Conciliis & diſſidiis, fit ut, obvia quando eſt
Nunc minor irrigui, nunc major copia fluctus,
Cum vario alternent diſpendia mutua lucro.

Incrementum fluctus & decrementum his in corporibus expenditur;

Et ratio affertur.

Legibus his paſſim faciles per corpora aguntur
Arcani fluctus; his ipſa *electrica* virtus
Paret, & illapſu jugi diffuſa per omnem
Naturam rerum, terraſque polumque pererrans
Una tot eventus miro diſcrimine gignit,
Tot luſus ciet una, & tot ſpectacula, quorum
Altius hinc prima repetens ab origine cauſam,
Non eſt a quoquam ſuper his cur plura requiras.

Concluſio operis.

Hactenus haec, quantum novitas, atque aſpera rerum
Materies vatem ſivit, conatus iniquas
Ad Pindi leges utcunque exponere, finem
Hic demum ſtatuam; neque ego te, abſiſte vereri,
Amplius, uſque nova inculcans documenta, morabor.

Defatigatio auctoris.

Sat tulimus (*a*) longi faſtidia dura laboris,
Sat latum pelago ſpatiis confecimus aequor;
Et vix ſcyllaeam rabiem ſuperavimus, aegre
Acta tot ſcopulos inter, ſyrteſque doloſas,
Navifragoſque ſinus cymba; quam nunc male tutam,
Atque fatiſcentem laxa compagine, tempus
Collectis tandem ad littus ſubducere velis.
Jam ſale tabentes artus, jam feſſa levare

Seceſſus auctoris in Suburbanã Villam.

Membra errore viae longo juvat, atque periclis
Defunctum tantis illo contendere, quo me
Blanda voce vocat, reducemque invitat amoeno

Villa

(*a*) Fortaſſe auctor in hac ultima digreſſione prolixior juſto videri poterit. Sed magno ſe auctore tuetur, Virgilio nempe, qui in Georgicorum fine etiam ipſe liberius ac longius evagatur. Hoc autem, abſoluto opere, concedendum Poetae cenſet Hieronymus Vida, Poeta ſummus & poeticae artis Doctor in primis egregius, qui lib. 2. Poeticorum ver. 247. ait; *Vidi etiam, qui, jam perfecto munere, longam Subjecere moram, extremo ſub fine vagantes Exactorum operum, vacua dum carmina muſa In longum traherent*; & quae ſequuntur. Hoc autem ipſiuſmet Virgilii exemplo confirmat Vida, quod in allatis verſibus vel praecipit, vel certe inſinuat atque imitandum proponit; ſubdit enim paucis interjectis, *Me nulla idcirco quiret vis ſiſtere, quin poſt Naturas & apum dictas, & liquida mella, Triſtis Ariſtaei quaeſtus, monituſque parentis Proſequerer dulci ſermone, & Protea vinctum.*

Villa (*a*) beata ſinu, quae condita Tuſculo alto
Surgit, & adverſis ſupereminet ardua campis. *Villa Tuſculana Collegii Romani.*

O umbrae dulces, fortunatique receſſus!
O antra! o ſylvae! ſtatio o gratiſſima longe
Una mihi ante alias! requies o ſola laborum!
Ut te nunc tandem, tot poſt & ſortis acerbae
Adverſos caſus, & tot diſcrimina rerum,
Exſultans animis, longum exoptata, reviſo!
Haud ego vel nemora Alcinoi, vel Theſſala Tempe, *Villae amoenitas.*
Heſperidumve hortos, jactent quanquam aurea poma,
Praetulerim tibi. Quid primum nunc carmine noſtro,
Quid nunc poſtremum celebretur? an editus alto
Colle ſitus? liquidi an ſpecies nitidiſſima caeli,
Et circum liber Latium proſpectus in omne?
Directae anne viae, ſurgenteſque ordine lauri,
Vivaceſque oleae, & laetam ſpatiantibus umbram
Plurima conſertis praetexens frondibus arbos?
Commoda an aucupio loca paſſim? an finibus ipſis *Vetera monumenta.*
Priſcorum concluſa tuis monumenta Quiritum?

Quo ſe cunque ferant oculi, quocunque per amplam
Planitiem inciderint, nuſquam non obvia ſcitu

 Et

(*a*) Villa Tuſculana Collegii Romani. Quae de amoenitate ſitus hujus Villae, de ſalubritate aeris, de pulchritudine auctor perſequitur in ſuſpicionem ementitae veritatis is tantum vocare poterit, qui Villam ipſam nunquam viderit; qui vero vel ſemel adierit, tantum aberit, ut haec poetico more exaggerata putet, ut potius multo eſſe minora vero exiſtimet.

Digitized by Google

Et digna occurrunt, & jucundiſſima viſu.

Proſpectus Romae. Quae quibus anteferam? ſe ſe pulcherrima primum,
Et ſeptemgeminos oſtentans ardua colles,
Spectandam ante oculos, orbis caput, aurea Roma
Offert, aſpectuque ſuo beat alma tuentes.
En urbs, en illa auſpiciis fundata Deorum,
Imperium terris, famam quae terminat aſtris.

Mons Albanus. Surgens a laeva (*a*) ſe mons Albanus (*b*) ad auras
Tollit, & umbriferum caput intra nubila condit;
Nobilis exſuviis mons olim ingentibus, & tot
Congeſtis donis populorum, opibuſque ſuperbus.

Aedes Jovis Latialis. Longum ibi poſt ſacra Latialis cultus in aede
Jupiter, unde (*c*) prius campum adſpectavit, & acres
Aeneae Turnique acies Saturnia Juno.

Tibur. At dextra de parte cubans ſuper arce ſupinum
Tibur Palladios pulcro explicat ordine colles,
Udaque mobilibus pomaria conſita rivis.
Quin & ſervat adhuc canae monumenta Sibyllae;

Templum Sybillae. Apparent veteris longe veſtigia templi.
Ille autem procul aſſurgens & mole ſua ſtans,
Toti conſpicuus Latio, mons editus alto

Verti-

(*a*) A laeva, nempe ſubjectam immenſam plenitiem aſpicientis e moeniano ſive podio domus.

(*b*) Quae hic de monte Albano, & infra de Tibure, & de lacu Regillo dicuntur, nota ſunt, ut adnotatione non indigeant. In his autem ſequutus eſt poeta auctoritatem Joſephi Rocchi Vulpii Soc. Je. in ſuo *vetere prophano Latio*. Vide tomum 8. romanae editionis 1742., ubi agitur de Tuſculanis & Algidenſibus.

(*c*) Virgilius Aeneid. lib. 12. v. 134.

Vertice, Soracte eſt. praeſes Soractis Apollo (*a*) *Soracte mons.*
Quondam, perpetuo cui taeda ardebat acervo
Pinea, & incenſis halabat odoribus ara;
Ante pererrato pubes quam Troïa ponto
Auſonias monitis Divorum accederet oras.

Huc acres intende acies; illam aſpicis undam
Stagnantem mediis non lato gurgite campis?
Illic bella lacu quondam pugnata Regillo, *Lacus Regillus.*
Conſule Poſtumio. Gemino cum Caſtore Pollux
Pro re romana, pro libertate tuenda
Fraenatis lucent in equis, atque agmina rumpunt
Diſtrictis juvenes gladiis, criſtiſque cruentis
Terribiles. ſubita turbant formidine verſi,
Inque fugam monſtris acti caeleſtibus hoſtes.
Exſultat ſpoliis Conſul romanus opimis.

Tybridis (*b*)hinc quoque thyrrenum labentis in aequor *CurſusTyberis.*
Eſt oculis curſum legere, & prope cernere longos
Aeneam flexus ſuperantem, atque amne quieto,
Sceptra Palatini Evandri ſedemque petentem,
Tendentemque manu ramum pacalis olivae.
Aſpicis? an vana deludor imagine? Pallas, *Aeneae adventus ad collē aventinum.*
Rapto confeſtim telo, Sacriſque relictis,
Accurrit propero vicina ad littora curſu,
Compellatque virum, ſubitique expromere cauſam

Ad-

(*a*) Virgilius Aeneid. lib.11.v.785.

(*b*) Quae hic ſtrictim auctor indicat fuſe narrat Virgilius lib.8. Aeneid. a ver.86, ad ver.124.

Adventus cogit ; tanto dein hoſpite laetus
Excipitur ab Evandro. Cari ad conſpectum patris deducit ; at illum
Una cum ſociis ſummo rex Arcas honore
Accipit , exſtructiſque jubet conſidere menſis .
Sed quid ego longinqua ſequor , cum , limine in ipſo
Veſtibuloque domus , cupidis ſe ſe obvia multa
Gabinii Villa. Sponte ferant oculis aeque admiranda . Gabinj (*a*)
Hic illae inſanae moles , eductaque caelo
Sumptibus immodicis operum faſtigia . at illic ,
Luculli Villa. Quae disjecta ſolo vaſtam traxiſſe ruinam
Paſſim ſparſa vides immania ſaxa , Theatra ,
Circoſque , & calidis fumantia Balnea labris ,
Et Lucullani ſignant veſtigia faſtus .
Sin mollem haud pigeat paullum conſcendere clivum,
Tuſculum vetus. Moenia Telegono (*b*) quondam fundata ſubibis .
Rudera cernis adhuc priſcam teſtantia famam .
Sed quanquam multis mihi ſis , o villa beata ,
Nomi-

(*a*) Quod de Gabinii & Luculli Villis auctor affirmat , hoc quoque , opinionem Joſephi Rocchi Vulpii e Soc. Je. Viri eruditiſſimi , & qui praeſens totum Latium cognovit ac perluſtravit , ſequutus affirmat . Videatur ipſe Vulpius in ſuo *Latio prophano* tomo ſupra citato .

(*b*) De ſitu antiqui Tuſculi diſputant nonnulli . Sed hi caligare in Sole , ut habet vetus proverbium apud Quintilianum, mihi videntur; quippe qui id ipſum , quod oculis uſurpant, non videant . Exſtant enim adhuc tot ac tanta rudera in editiore parte montis , ut de ſitu nobiliſſimi municipii dubium omne eripiant . Viſitur etiam nunc ipſa urbis porta ; exſtant adhuc reliquiae amphitheatri , quae priſtinam formam ex parte retinent ; parietinae ipſae , quae magna copia ſuperſunt , antiqui Tuſculi ſitum nobilitatemque teſtantur & produnt . Porro Tuſculum vetus conterminum eſt Villae Collegii Romani .

Nominibus jucunda, illud tamen omnibus unum
Praetulerim, fueris quod ſedes hoſpita quondam, *Villa Tuſculana Ciceronis.*
Ante alias dilecta Viro, (a) qui munere linguae
Praeſtans, eloquio tantum ſupereminet omnes,
Quantum armis reliquas romana potentia gentes.
Hoc uno fruor, hoc uno paſcor magis; hoc eſt,
Quod fortunato felicis limina villae
Auſpicio primum ſubeuntem ita perculit, ut non
Tam ſpecies poſituſque loci, quam grata recurſans
Menti ſumma Viri virtus me ceperit. ergo
Huc ne frequens olim ſe ſe conferre, ſinuque
Tullius ille tuo ſe ſe abdere, cum procul Urbis
Inſanas fugeret turbas faſtumque, ſolebat?
Socraticos ne ille hic libros conſcripſit, & almas *Ciceronis quaeſtiones Tuſculanae.*

Largo

(a) Situm Villae Collegii Romani eum ipſum ipſiſſimum eſſe, in quo olim M. Tullius Cicero ſuum Tuſculanum ad ſeceſſum & otium habebat, & ubi *Quaeſtiones illas ſuas Tuſculanas* ſcripſit, probat inviĉtiſſimis argumentis Jo. Lucas Zuzzerius e Soc. Je., in prima e duabus, quas vocat, diſſertationibus editis an. 1746. Venetiis. Utinam ingenioſiſſimo juveni, & rerum antiquarum peritiſſimo diu vitam propagare licuiſſet! par utique maximis, qui in ſtudio antiquitatis excelluerunt, Viris evaſiſſet. Sed immatura morte praereptus, ſummum ſui deſiderium, & unica illa duo, de quibus modo mentionem fecimus, ingenii atque eruditionis ſuae reliquit monumenta. Caeterum Villae agro conterminum aedificium eſt, quod etiamnum a popularibus omnibus, immo vero a ruricolis & bubulcis *Scholae Ciceronis* appellatur; appellatione antiquiſſima, quae longa ac nunquam intercisa derivatione ad noſtra uſque tempora profluxit. Quod genus veraciſſimi teſtimonii in rebus ab aetate noſtra remotiſſimis, & denſis antiquitatis tenebris involutis, magni ponderis exiſtimandum eſſe cenſeo; & conjecturis, quae plerumque leves ſunt & fallaces, jure ac merito anteponendum.

Largo fudit opes de pectore, queis Latium omne
Ditavit, docuitque metus contemnere, & acres
Curarum morſus, & inexorabile lethum.

Deſiderii perpetuae commorationis.

O! mihi ſi detur non ullo tempore, caro
Divelli hoſpitio! captarem frigus & umbras
Hic ſolus, placidumque lubens inglorius aevum
Exigerem; longe ſtrepitus & fumus inanis,
Longe hinc vana forent dominae ſpectacula Romae.
Quod ſi tantum otj negat indulgentia Divum;
At licet, ingratae poſt taedia longa palaeſtrae,
Immodicoſque aeſtus, cum primum lenior aura

Autumno ineunte rus adeundi facultas.

Spirat, & Autumnus (a) mediis caput exerit arvis
Pampineum caput, & pomis redimitus & uvis,
Ire licet, pube indocili & procul urbe relicta,
Quo, jam confectum curis fractumque labore,
Dudum vota animi deſideriumque ferebant.

Quies & otium.

Ut ventum eſt; triſtis Curarum turba reſiſtit
In foribus; nec ſedem intra importuna beatam
Audet ferre pedem, vetitoſque intrare receſſus.
Occurſant jucunda Quies, atque alma Voluptas
Diva loci praeſes, quam Luſus mille ſequuti,
Luſuſque, innocuique Sales, liquidique Lepores,
Hinc atque hinc lateri glomerantur, & agmine facto
Incedunt una, & dominam comitantur euntem.

Ac

(a) Autumno ineunte Collegii Romani Doctores Villam Tuſculanam petere ſolent otio fruituri, laboribus graviſſimis, quibus per totum annum perfuncti ſunt, jure conceſſo.

Digitized by Google

Ac jam ſollicitis ſolvunt ſe pectora curis, *Curarum levamen.*
Jamque animus ſpatiis obſtantia clauſtra refringit,
Impatienſque morae, campos & nactus apertos,
Liber, ovans, exſultat; uti praeſepia vinclis
Cum fugit abruptis ſonipes, aut victor in arva
Excuſſo ſeſſore volat; cervicibus alte
Emicat arrectis; ludunt per colla ſolutae,
Luxuriantque comae; reſonant hinnitibus agri.

Hic licet intentum laxare remiſſius arcum, *Vitae genus paullo liberius licet inſtituere.*
Et, ſtudiis procul auſteris abſiſtere juſſis,
Otia blanda ſequi. datur hic ſimul aethera purum
Ducere liberius, ſimul & componere vitam,
Ut magis arridet, non interdicitur. ergo
Aut ſomnos juvat ad multam producere lucem;
Aut matutini praevertere lumina ſolis,
Et Zephyros captare leves, cum mane ſereno
Aurorae antevolant currus, atque aëre ludunt.

Hic nihil eſt, animum quod carpat, quodque ſalubre
Inficiat caelum, tranquilla vel otia turbet.
Non aeris ſonus ingrati de turre vocantis *Ceſſatio a munere docendi.*
Palladiam auditur conſueta ad penſa juventam,
Doctoremque una, qui duro in munere totam
Contrivit miſer aetatem (a); non garrula circum

Ob-

(a) Auctor in laborioſiſſimo atque aerumnoſiſſimo docendi munere, meliorem aetatem exegit, & totos viginti ſeptem annos conſumpſit. Quandiu vero Romae Rhetoricam docuit, magna floruit auditorum frequen-

Obſtrepit, & feſſas pubes diverberat aures.
Quanquam hoc de numero noſtri ornamenta lycei,
Et duri quondam ſolatia muneris, hic vos
Et vobis ſimiles aequum eſt excerpere; origo
Quos commendabat non ſolum clara; ſed ardens
Diſcendi ſtudium in primis, atque *unica virtus*
Nobilitas, omnes cepiſtis debita veſtrae
Praemia virtuti & ſpectatis moribus; uno
Excepto tantum, flevit quem Gallia raptum
Ante diem, primoque elatum flore juventae.
Verum ut ſedulitas diſcentum attenta docentem
Allevet, & duros poſſit lenire labores,
Vitae ratio ab auctore inſtitui ſolita. Longe alia hic vitae, qua non jucundior ulla,
Eſt ratio (*a*). Sacro perfecto munere primum,
Parietibus ſeptum, qui me mihi vivere aventem
Secernunt turba, ſpumans ubi proluit ora
Nectareus liquor ille, aganippidos Hippocrenes
Quem fonti Aoniae modo ſuffecere Sorores,

Scri-

quentia, inter quos multi ex primaria tum romana tum extera nobilitate numerabantur. Horum indicem texere & longum nimis eſſet, & ſupervacaneum. Atque hi quidem fere omnes nunc ad ſummos honores evecti ſunt; uno tantum, ut ait poeta, excepto, quem immatura mors abſtulit. Is eſt Fridericus Columna, qui fratrem, nunc S. R. E. Cardinalem ampliſſimum, tunc Pontificium ad Chriſtianiſſimum Regem Legatum ſequutus Pariſiis non ſine bonorum omnium luctu ob eximias nobiliſſimi juvenis virtutes elatus eſt.

(*a*) Vitae ratio, quae hic ab auctore deſcribitur, non eſt ex ingenio conficta, ſed uti re ipſa ab eodem inſtitui ac teneri ſolet, fideliter expoſita.

Scribere tunc verſus juvat ; aut verſare Poëtas (*a*)
Lectos e paucis, & Phoebo digna loquutos. *Poetarum lectio.*

Quam

(*a*) In longa hac Poetarum ac clarorum Virorum e Societate Jeſu, quos auctor perſequitur, enumeratione fortaſſe a nonnullis affectatae oſtentationis notam incurriſſe judicabitur. Sed hanc ipſam notam, turpem ſane atque odioſam, facili negotio poeta noſter a ſe deprecatur, idoneorum auctorum, quos ſequutus eſt, exemplo, tum externo, tum domeſtico. Atque externum quidem exemplum ei praebuit celeberrimus Poeta Areoſtus, qui *Orlandi* ſui cantico quadrageſimo ſexto bene longam Virorum ac Foeminarum illuſtrium, aut familiarium ſeriem contexuit. Idem praeſtitit Petrus Angelius Bargaeus nobiliſſimus Poeta Latinus, lib.4. *Cynegeticon*, ubi, captata occaſione, Navagerios, Vidas, Caſas, Fracaſtorios, Varchios enumerat, & copioſe laudat. Bernardus vero Taſſus dimidiam centeſimi cantici, quod egregii Poematis, *Amadis* inſcripti, poſtremum eſt, partem in recenſione illuſtrium ſui temporis Virorum ac Foeminarum conſumit. Multa cum in toto Poemate, tum in hoc ipſo cantico ab Auctore dicta praeclare; illud vero praeclariſſimum, quod, opinor, a poetae noſtri ſententia non abhorret; nimirum, ſi cui prolixa fortaſſe nimis & longior ab ſe inſtituta enumeratio faſtidium creet, facile, praetermiſſis aliquot paginis, huic incommodo occurri poſſe. Placet hoc loco Taſſi ipſius carmina afferre

Se ad alcun par, che il tempo abbia conſunto
In lodar queſta Dama, e quel Signore
In van; paſſin tre carte appunto appunto,
Ne mi dian biaſmo, onde n' attendo onore;
L' eſſer da corteſia ſcevro, e diſgiunto
Non è di generoſo, e nobil core;
Anzi mi doglio non poter memoria
Di molti far, che ſon degni di gloria.

Hoc vero, quod his poſtremis verſibus queritur Taſſus, ſe nempe plurimorum, quos nominare voluiſſet, cum laude mentionem facere non poſſe; id quoque eſt hujuſmodi, ut ad Parthenii noſtri ingenium prolatum, ejuſque ſentiendi rationi maxime conſentaneum ſit, qui quidem vehementer doiet ſe multos, tum ex domeſticis, tum vero praecipue ex externis, omni

Quam jucunda meum perfundunt gaudia pectus,
Delphice vel tua, vel tua cum, *Roberte*, legendo
Carmina non ſatior. quae vis! quae gratia utriſque
Diſſi-

omni certe laude cumulatiſſimos coactum praeterire.

Atque haec quidē externa exempla ſunt. domeſtica vero auctori noſtro ſuppeditarunt, & Jacobus Wallius, & Sidronius Hoſchius, & Mathias Sarbievius, & omnium recentiſſimus Jacobus Vanierius, Poetae omnes egregii atque illuſtres, qui & ipſi amicos ſodales ſuos, aut poetica laude praeſtantes, aut alio quovis doctrinae genere inſignes, commemorant, & meritis laudibus ornare minime dubitant. His adcenſendus eſt Joannes Mariana, qui ſuos, quos habuit in Collegio Romano, contubernales, quandiu in eo diverſatus eſt, longa & ipſe enumeratione, nec ſine elogio, recenſet in praefatione ad V. Card. Bellarminum, quam praefixit ſcholiis ſuis ad vetus & novum Teſtamentum Lutetiae Pariſiorum impreſſis an. 1520. Quare poeta noſter minime reprehendendus eſt, qui quod fecit, tot graviſſimorum doctiſſimorumque Virorum exemplo praeeunte fecit. Virtutis enim ac ſapientiae ea natura ac meritum eſt, ut a quovis, in quoqunque ea tandem eniteat, jure laudari & poſſit & debeat. Qui alium laudat, modo vere laudet, non ſe ipſe laudat, quod odioſum certe eſt, & ingenuo ac liberali homine indignum; neque vero ſi ex communione vitae aut ſodalitii aliquid laudis in ipſum laudatorem recidere videatur, id eſt hujuſmodi, ut inſulſa atque inepta quadam modeſtia a merita perſpectae virtuti laude tribuenda, quenquam debeat deterrere.

Non autem eſt hoc loco omittenda res, obſervatione utique digna, quod fere omnes, qui in tam longa enumeratione clari recenſentur e Societate Jeſu Viri, aut magiſtros, aut condiſcipulos, aut collegas, aut contubernales, aut certe amicos, & de facie cognitos auctor habuit, quampauciſſimis exceptis, quorum tantum ad eum delata ſunt opera, aut fama pervenit. Ego vero, qui has adnotationes ſcribo, ſingulorum nomina ſubjiciam, & unum tantum, aut alterum ex iis, quae ediderunt, operibus, brevitatis cauſa, proferam, prout indicatio ipſa de opere aliquo ab auctore facta admonebit. Neque enim mei inſtituti eſt operum ab unoquoque editorum abſolutum perfectumque catalogum concinnare.

Diſſimili in genere ! ut ſimiles nolim ; uſque adeo mens
Afficitur mire , & vario diſcrimine gaudet .
Alter (*a*) enim dignum ſortitus Apolline nomen, *Xaverius Bettinellus.*
Os animum que Deo plenus , trans nubila fertur
Pindaricum per iter gradiens ſublime ; jacentes
Sub pedibus terrae vaneſcunt ; altius ille
Evolat , & celeri tendit ſuper aethera penna .
Quid ? cum digreſſus caelo delabitur imos
Ad manes, penetratque profundum acheronta? quid?idem
Divina pollens cum rebus inanibus arte
Phoebeam inſpiratque animam , inducitque loquentes.
At purus liquiduſque lepos , atque ipſa venuſtas *Joannes Baptiſta Robertus.*
Eſt alter (*b*) , cum pingit humi naſcentia fraga ,
Et tanto Aonidum perſpergens nectare condit ,
Ut non illa magis ſapiant jucunda palato ,
Cum large menſis praedulci pulvere ſparſa
Album purpureo ſuperinduxere colorem .

P Et

(*a*) Xaverius Bettinellus ſub nomine Diodori Delphici italica ſua Poemata edidit an.1755. Mediolani, typis Marellianis . Qui hunc praeſtantiſſimum Poetam legerit, talem profecto, qualis hic ab auctore noſtro deſcribitur , agnoſcet , ut jure clariſſimis duobus illis italicae Poeſis luminibus Frugonio , & Algarotio tertius adcenſeri meruerit .

(*b*) Joannes Baptiſta Robertus, Orator excellens & Poeta elegantiſſimus plura in utriuſque facultatis genere ſcripſit & vulgavit , atque adeo in dies ſcribit atque evulgat . Inter caetera , venuſtiſſimum ejus exſtat Poema italicum *de Fragis* , in quo mira vis ingenii certat cum elegantia ſermonis . Editum hoc Poema fuit Bononiae , anno 1752. recuſum Mediolani anno 1754. Habemus etiam ejuſdem latinos Hendecaſyllabos , qui auctoris in latina quoque Poeſi ſingularem praeſtantiam docent .

Et vero interdum menti calor incidit; ut cum
Aſpicit Harmoniam (*a*) ſtellata in ſede ſedentem,
Sidereaſque vices, Lunae Soliſque meatus,
Et varios certis moderantem legibus orbes
Concentu ſummo; tum conſectatur eandem
Longe diffuſam lateque per omnia, nec non
Cuncta adſtringentem numeris; ac denique eburno
Pectine pulſantem cytharam audit, & ore cientem
Dulce melos. tam jucundo quae carmine Vates
Perſequitur, liquidiſque modis, ut jure videri
Paene ipſam queat Harmoniam ſuperare canendo.
Carolus Rotius. Nec minus illectum capis, & me ſaepe legendo
Culte tenes *Roti* (*b*); ſeu plores fata Phegauli,

Seu

(*a*) Alind indicatur Poema italicum ejuſdem auctoris *Harmonia* inſcriptum. Prodiit Bononiae apud Laelium della Volpe 1752. Hoc autem loco minime praetermittenda eſt ejus venuſtiſſima oratio habita ab ipſo in Bononienſi Accademia, quam *Inſtitutum* vocant. Oratio eſt de Picturae, Sculpturae, Architecturae artibus; tanta autem harum ipſarum artium tamque intima reconditaque cognitione perſcripta, tanto etruſci ſermonis nitore elaborata, ut eam ſemel, iterum, tertio, atque eo ſaepius legerim, nec vero ſatiari potuerim. Atque hujus quidem eloquentiſſimae orationis majus a me praeconium fieri non poſſe video, quam ſi eam cum diſertiſſima Laſteſii epiſtola, de qua ſupra mentionem feci, conferam; etenim, quod latino ſermone Laſteſius, etruſco Robertus perfecit, ſingulari uterque & rerum, quas tractant, peritia, & eximia ſermonis, qua res ipſas efferunt, elegantia.

(*b*) Carolus Rotius in Arte Rhetorica praeceptor auctoris, Orator excellens & Poeta nobilis. Aliquot ejus elegiarum argumenta hic indicantur. Phegauli nomine intelligendus eſt Joannes Baptiſta Fagiuolius Florentinus, qui eo carminis genere, quod *Berneſcum* appellant, maxime excel-

Seu Cererem laudes; ſeu munere Vatis (*a*) amici
Oppreſſus, ſubitas perſolvas carmine grates,
Denique ad affuſos facias ſeu verba Quirites.
Tum recolens animo felicia tempora, cum me
Egregius pulcras formabas doctor ad artes;
Depaſcor paſſim veneres atque aurea dicta,
Meque mei ad normam doctoris fingere conor.
Progredior connexa legens, quae tu ipſe Camoenis
Attexenda tuis curaſti; atque illa legenti
Splendida Apollinei occurrunt duo lumina coetus
Egregii Vates (*b*), & Phoebi numine pleni.

Alphonſus Nicolai & Bartholomaeus Boſcovichius.

P 2 Incer-

celluit. Vix Rotii carmina in publicam lucem prodierunt, non defuere, qui haec Ovidiano ſtylo conſcripta eſſe vulgarunt; quaſi vero Ovidii rationem ſequi atque imitari recte ac cum laude nemo poſſet. Caeterum elegantiſſimus hic Poeta *Ovidianus* non eſt; ſed ejus fere carmina ad Tibulli nitorem, interdum etiam ad Propertii majeſtatem accedunt; nec vero non Catullum ipſum imitatus eſt in nonnullis elegiis, ut in ea, quam Initio operis Joanni Antonio Vulpio ſcribit, & in ea, qua Phegauli funus deflet, & amiciſſimum ſui Poetam merita laude celebrat.

(*a*) Innuitur hic Franciſcus Grimaldus, Rotii amicus, & Poeta excellens. Quae laus *Ovidiani* perperam Carolo Rotio affista eſt, Franciſco Grimaldo jure optimo tribuendam eſſe cenſeo. Grimaldum enim *Ovidianum* eſſe & ajo, & admiror. Difficillimum quippe eſt Ovidium probe imitari, & ita duas res, quae in Ovidio eminent, temperare, ut nihil facilitas carminis de nobilitate detrahat, nihil nobilitas de facilitate decerpat. Scripſit Grimaldns & edidit tria carminum volumina, primum *de Vita Urbana*, alterum *de Vita Oeconomica*, tertium *de Vita Aulica*. prodierunt Romae diverſis annis, nimirum 1725. 1738. 1741.

(*a*) Intelligenda ſunt carmina Alfonſi Nicolai, & Bartholomei Bōſchovichii, Rogerii fratris. De Alphonſo Nicolajo, Theologo Caeſareo, & Sacrae Scripturae in Collegio Florentino Interprete diſertiſſimo

multa

Incertum eſt primam mereat quis laude coronam .
Par lepor ambobus , par gratia , parque duorum
Eſt meritum , quos tecum una decus ille Paleſtrae
Vulpius Euganeae formis decoraret iiſdem ,
Queis impreſſa nitent ſummorum carmina Vatum .
Te quoque ſaepe manu, Charitum pater, atque Leporum
Jacobus Baſſanus. O *Baſſane* (*a*) , tero , qui lingua doctus utraque
Et latia & tuſca varios Heliconis Alumnas
Induere ornatus , utranque & ſumere pallam ,
Auſoniam facis , & grato diſcrimine tuſcam .
Quin etiam , ſubitus cum ſic tulit ardor , eaſdem
Interdum omnino incomptas , nulloque paratu
Conſpicuas prodire jubes ; ſed qua libet arte
Componas , aut quo tu cunque incedere cultu

Juſſe-

multa exſtant publici juris facta , ac praeſertim eruditiſſimi in Sacram Scripturam Commentarii , pluribus voluminibus comprehenſi , & diverſis annis Florentiae editi . Porro horum duorum carmina una cum carminibus Rotii prodierunt typis Cominianis an. 1741. , curante venuſtiſſimam & nitidiſſimam editionem Joanne Antonio Vulpio , Viro doctiſſimo , & de Humanioribus litteris benemerentiſſimo .

(*a*) Jacobus Baſſanus ſumma & egregii Poetae , & praeſtantiſſimi Oratoris laude floruit . Ejus elegantiſſima carmina tum latina tum italica una cum ipſius vita vulganda curavit Patavii an. 1749. Joannes Baptiſta Robertus , ſupra a nobis laudatus . Locus Poetae noſtri , in quo ait , Baſſanum jubere interdum Muſas prodire incomptas , de eo Poematum genere intelligendus eſt , quae humiliore quodam , & prope ad familiarem ſermonem accedente ſtylo conſcripta a Baſſano ſunt . Quod quidem Poematis genus cum in primis lepidum ac venuſtum habetur propter nativam quandam ſimplicitatem , nullis adſcitis exquiſitae artis pigmentis fucatam , tum vero propter hanc eandem ipſam cauſam maxime difficile ac laborioſum eſt .

Juſſeris, aeque oculos rapiunt, & pectora mulcent.
Nec te non ſoleo dextra verſare frequenti,
Optime *Burgundi* (*a*), docto qui carmine plures
Perſequeris Phyſicae partes; liquidum aëra nempe

Horatius Burgundius.

P 3 Quo

(*a*) Horatius Burgundius, Vir in facultate Mathematica inſignis, quam viginti ſeptem annos in Collegio Romano profeſſus eſt, ſeptem edidit philoſophica Poemata, magno in pretio ab eruditis ac doctis Viris habita, quae hic ab auctore indicantur. 1. De Volatu. 2. De Natatu. 3. De Inceſſu. 4. De Motu ſanguinis. 5. De Reſpiratione. 6. De Fluminibus. 7. De Lue bovina. Horum prima quatuor leguntur tomo 1., qui inſcribitur *Carmina Paſtorum Arcadum*, Romae edito an. 1721. Conſequentia duo leguntur tomo 2. eorundem carminum edito Romae an. 1756. Poſtremum exſtat tomo 3. pag. 64. operum clariſſimi Valiſnerii. Plures etiam edidit Mathematicas, quas vocant, diſſertationes, quarum notitiam ſi quis velit, Ladvocatum adeat, & tomum primum ejus Dictionarii Hiſtorici conſulat. Burgundii perhonorificam Ephemerides Trevoltianae an. 1727. mentionem faciunt. Soucietus item in opere, quod inſcripſit *Obſervations Mathematiques* egregium de Burgundii doctrina teſtimonium reliquit. Venuſtiſſimum etiam exſtat Hendecaſyllabum in ejus funere a Joanne Baptiſta Roberto, de quo ſupra mentionem cum laude fecimus, conſcriptum. Neque vero in poſtrema Burgundii laude, ponendum eſt, quod Rogerum Boſcovichium, cum Mathematicam doceret, diſcipulum habuerit, eundemque in eadem facultate tradenda ſibimet ipſe ſufficiendum curaverit. Vir fuit plane egregius, & ob ſingularem doctrinam, & vero multo magis ob eximiam pietatem immortali memoria dignus. Natus erat Brixiae illuſtri Familia; contempta generis nobilitate Societati Jeſu adſcribi voluit, in eaque uti ſanctiſſime vixit, ita religioſiſſime deceſſit an. 1741. Rector Collegii Romani. ejus funus omnes Collegii Alumni ſingulari doloris ſignificatione proſequuti ſunt; juniores praeſertim, quibus ob ſuaviſſimos mores erat cariſſimus; horum efflagitatu ejus imago, inter illuſtrium Virorum, qui Collegium Romanuum honeſtarunt imagines, collocata fuit. Parthenius vero noſter, ſingularem erga ſe optimi Patris benevolentiam olim expertus oblatam hanc, perhonorificam de tanto Viro mentionem faciendi, opportunitatem elabi ſibi minime paſſus eſt. Obiit autem, uti diximus, anno 1741. Kalendis Martii.

Quo pacto volucres, quo ſindant aequora piſces;
Incedant qua lege homines, qua lege reponant
Crura ferae; qui ſint moduli, quibus actus oberret
Venas, & toto fundatur corpore ſanguis;
Unde micat certo ſaliens arteria pulſu.
Tum ſuper haec certum teneant quem flumina curſum
Addis, & attractus veniat quî pectore ab alto
Spiritus, exponis; demum quae tabida peſtis
Corripiens armenta boum det funera paſſim,
Sternat & inſontes indigna morte juvencos.
Haec unus tam multa doces; tam multa docentem
Indiviſa comes, lateri quae ſemper adhaeſit
Fida tuo, haud unquam paſſa eſt errare Matheſis.

Januarius Sanchez de Luna.

Quid? veterum ſiquando trium divertere ad hortos
Vatum (a), perpetuis halantes floribus hortos,
Et juvat electum Muſis contexere ſertum.
Tu mihi, praeciſis, qui poſſent, ſentibus aſpris
Obſepire viam, aut incautum laedere, callem
Commonſtras tutum, clarum cui Cinthia nomen
Clara dedit; praeſens nivei o! tutela pudoris,

O!

(a) Januarius Sanchez de Luna Neapolitanus indicatur. Edidit is Neapoli an. 1757. egregium Commentarium in Catullum, Tibullum & Propertium, quo in Commentario, praeterquamquod locis obſcurioribus lucem attulit, adoleſcentium pudicitiae cavit, amputando videlicet, quae parum honeſta in laſcivientibus hiſce Poetis paſſim occurunt, & quae non ſine gravi offenſione ab incauta praeſertim juventute leguntur. Edidit praeterea grammaticas Grecae linguae praeceptiones, magno in pretio habitas, & vulgo expetitas. Nunc Philoſophiam in Collegio Neapolitano docet, magna ingenii fama, nec minore auditorum frequentia.

O! noſtrae decus eximium, & pars maxima famae.
Nec minus oſtendis tutum per devia callem
Tu mihi, *Venturi* (*a*), cum ſubterranea tuſci — *Pompejus Venturius.*
Clauſtra lubet penetrare Ennj; tu crimina, ſontes,
Poenarumque doces formas & nomina mille
Ignarum. duce te Ditis per ſquallida regna,
Et formidandam tetra caligine noctem
Securus gradior; non ut, praeeunte Sibylla,
Certior Aeneas eadem loca viſerit, omneſque
Oras tartarei quondam peragrarit Averni.
Me quoque confines per tractus ducis, ubi igni
Lento exercentur, regio quibus altera ſummo
Certa polo debetur; ſed non ante volare
Illuc conceſſum, prorſus quam quidquid inhaeſit
Terrenae faecis, labeſque exceſſerit omnis.
At vero, aethereas caeli remeare ſub auras
Cum placet, & ſuperum coetus luſtrare beatos,
Idem rurſus ades, perque omnia ducis, aventem
Diſcere; felices animas quae digna receptet

 Sedes,

(*a*) Pompejus Venturius, acerrimi ingenii & judicii Vir, luculentiſſimum Commentarium edidit in Dantem Aligherium, ſaepius recuſum atque omnium paenae manibus tritum; noviſſima hujus Commentarii impreſſio facta eſt Venetiis 1760. Reliquit opus nondum editum, nec fortaſſe edendum, multis voluminibus comprehenſum, ac longo ſtudio ſubactum atque elaboratum, de Univerſa poeticae Artis ratione; in quo etiam quid ipſe de Poetis omnibus (omnes autem Graecos, & Latinos, & Italos, & externos & domeſticos legerat) quid, inquam, ipſe ſentiret, libere non minus, quam vere pronuntiavit.

Sedes, atque pios maneant quae praemia manes. ·
Emanuel de Azevedo. At ſi fert animus per caerula nare phaſelo,
Adriaci Regina maris qua gurgite ſe ſe
E medio attollit, comitem me protinus addo,
Azevede (*a*), tibi, cymbaque invectus eadem
Tecum una artificumque manus operumque laborem,
Fortunas & opes, auguſtaque templa ſuperbae
Urbis demiror, luſtro navalia; tum qui
Sint mores hominum, quae ſit ſollertia gentis,
Qui luſus feſtique dies, ſpectacula, pompae
Ediſco. tu dulce canis, meque inſtruis una;
Aſt ego non rebus magis aſpectuque beatae
Urbis, quam liquidi teneor dulcedine cantus.
Stephanus Raffejus. Quid referam, tragico (*b*) ſiquando ſcena cothurno
Me

(*a*) Indicatur opus poeticum ab Emanuele de Azevedo Luſitano confectum, & in libros 12. diſtributum, atque ab auctore noſtro perlectum. Opus eſt in ſuo genere plane ſingulare, atque hujuſmodi, ut abſolutiſſimam Venetiarum notitiam legentibus exhibeat. Poeta hoſpitem navicula, ſic enim fingit, ſecum comiter exceptum per urbem circumfert, & videndi cupido nobiliſſima quaeque magnificentiſſimae urbis demonſtrat. In exponendis vero praecipuis iiſque difficillimis artefactis, tanta tamque admiranda ingenii felicitate utitur, ut, ſiquis delicatioris guſtus in ſtylo notandum aliquid, quod nos etiam, qui opus vidimus, notati poſſe non diffitemur, inveniat, idem tamen eadem quo tandem cumque ſtylo conari, nedum perficere ſe poſſe omnino deſperet.

(*b*) Tragoediae tres hic indicantur a Stephano Raffejo confectae; & in Seminarii Romani theatro exhibitae, ac ſummo plauſu exceptae. Prodierunt Romae typis Generoſi Salomonii annis 1763. & 1764. Harum prima *Joannes Columna*, altera *Flavius Clemens*, tertia *Amicitiae Triumphus* inſcribitur. His ad-
dit

Me capiat, caros inter certamen Amicos;
Aut ſacra de ſolymis Romam adſportata Trophaea,
Aut ille e ſuperis excitus Flavius oris,
Quantum delectent? geminos his addito Reges *Tragoedie variae.*
Judaea de ſtirpe, Syracoſiumque Dionem,
Et pulcram Eſtherem, & bellatorem Mathatiam.
Euripidem videor mihi paene audire loquentem,
Rurſus ab elyſiis revocatum ad pulpita campis.
Cerno conſeſſum caveae, plauſumque frequentis
Auribus excipio, turba ſtipante, theatri
Per cuneos late reſonantem; laetor & una
Tales eſſe viros, tantum quibus itala ſcena
Debeat, ut grajae jam ſe efferat aemula laudi.
Quod ſi alio interdum libeat me vertere, Muſis *JuliusCaeſar Cordara Hiſtoricus Soc. Je.*
Poſthabitis, unus, *Juli* (*a*), mihi ſufficis, unde
Dele-

dit poeta noſter alias tragoedias quinque, quarum primae tres *Sedecias* videlicet, *Manaſſes*, & *Dion Syracuſanus* ab earum auctore, Joanne Baptiſta Granellio, Oratore tota Italia celeberrimo, Bononiae editae ſunt an. 1754. reliquae poſteriores duae, nempe *Eſther* & *Mathatias* a Joſepho Carpano, dequo infra redibit ſermo, conſcriptae ſunt.

(*a*) De Julio Ceſare Cordara, qui hoc loco copioſe & merito laudatur, nihil dicam, propterea quia ejus opera in manibus omnium ſunt, & nihil fore a foecundiſſimi atque elegantiſſimi ingenii Viro prodeat, quod non cupidiſſime legatur. Exſtat *Hiſtoriae Societatis Jeſu* ab ipſo conſcriptae ingens volumen, editum Romae 1750. Reliqua duo volumina, quae ſpatium regiminis Mutii Vitelleſchii Praepoſiti olim Generalis Societatis Jeſu conficerent, Societas univerſa ab eodem cupidiſſime exſpectat. Quod autem poeta hoc eodem loco de ſuo videtur addidiſſe, cum exclamat. *Proh hominum Superumque fidem*! & reliqua. hoc ita de ſuo non addidit, ut potius non propria, ſed aliena lingua loquutus dici

Delecter, docearque ; tuis qui fortia facta,
Factaque, virtuteſque, exantlatoſque labores
Complexus ſcriptis Sociorum, inſigniter ornas,
Et rebus magnis per ſe atque illuſtribus, addis
Egregium decus, atque aeternae laudis honorem.
Proh hominum ſuperumque fidem! qua pertinet orbis,
Angulus anne uſquam eſt? anne ulla remotior ora,
Sepoſituſque locus, trans littora, tranſque refuſum
Abditus oceanum, quo non pervaſerit alma
Lojolidum manus, & ſparſo quem ſanguine, certe
Quem non ubertim ſudore rigarit, ubique
Sacra ferens, cultumque & veri Numinis aras?
Quanquam non ſolum annales componere doctus,
Sed fidium cytharaeque potens, es maximus idem
Vates, cui paucos ſimiles vix ſingula, verum
Laude in utraque parem nulla hactenus extulit aetas.
Jam vero ſacri ſi me improviſa voluptas
Ceperit eloquii, te protinus omnibus unum

Tor-

dici debeat. Clemens quidem VIII. Pont. Max. cum coetum ſuffragatorum, qui Romam, ex Societate univerſa delecti, novi Praepoſiti Generalis creandi cauſa venerant, ad ſuos pedes abjectum alloqueretur, Virgilianum illud uſurpavit, *Quae regio in terris veſtri non plena laboris?* in hunc formemodum paſſim ſummi Viri immo Heterodoxi ipſi locuti ſunt, id quod innumerabilibus teſtimoniis confirmari poteſt ex recentiſſimo Hieronymi Lagomarſini opere, in quo ſimilia teſtimonia, inde uſque ab initio Societatis repetita, ordine Chronologico, ad noſtram hanc aetatem perpetua nec unquam interrupta annorum ſerie digeſta ſunt.

Tornielle (a) antefero, naturae munere quotquot
Praeſtantes lingua, noſtra haec aetate diſerti
Exſtiterunt; primis te jam mirabar ab annis,
Patria turritae colerem cum tecta Cremonae,
Ardebamque audire virum, cupidaque bibebam
Aure

Hieronymus Torniellus.

(a) Hieronymus Torniellus Orator diſertiſſimus, cui quidem ego ab italicae eloquentiae parente Paulo Segnero primas defero. Ejus Conciones, quas vocant Quadrageſimales, prodierunt Mediolani an. 1753., quae paſſim, nec ſine admiratione leguntur. Non enim vivam Oratoris vocem actionemque magnopere deſiderant; adeo eloquentia ipſa verbis ipſis ac ſententiis ingenita lectorem per ſe tenet, & mirifica quadam voluptate perfundit. Quanquam proximis hiſce annis novum quoddam italicae eloquentiae genus ſuſpeximus in duobus diſertiſſimis Viris Ignatio *Venino*, & Antonio Syro *Vanino*, quorum conciones typis impreſſae cum in manus hominum venerint, non dubito fore, quin bene multi, quanvis ad copioſe ornateque dicendum & natura & ſtudio comparati, de provehenda ulterius italica eloquentia deſperent. Studium eloquentiae Torniellus cum poetica laude conjunxit. Fuit enim Poeta inſignis, & poetici lepores in ipſis ſuis concionibus elucent. Scripſit vernacula Mediolanenſi lingua Poemata aliquot, quibus nihil memini me legiſſe venuſtius; quae quidem optandum eſſet ut ederentur; uti jam inde ab anno 1738. edita Mediolani fuerunt ſeptem alia ejuſdem Poemata italice conſcripta, quae cum iis, quorum paullo ante meminimus, venuſtate certant. Horum Poematum inſcriptio eſt hujuſmodi; *Sette Canzonette in aria marinareſca ſopra le ſette principali Feſte di Noſtra Signora, composte da un Religioſo della Compagnia di Gesù*. Cum vero an. 1752. Bononiae Torniellus Quadrageſimales conciones habuiſſet, & ſumma cum admiratione auditus eſſet, tanto Oratori gratificandi cauſa haec ipſa Poemata eodem anno, atque eadem in urbe recuſa ſunt. Non defuerunt, qui, captata hujus ſecundae editionis occaſione, eadem Poemata carperent; quare eorum defenſio neceſſario ſuſcipienda fuit. Id autem perfectum eſt eruditiſſima epiſtola, Neapoli impreſſa an. 1759., in qua praeclariſſima doctiſſimorum Virorum de his Poematis judicia ac teſtimonia, ſumma cum ipſius Tornielli laude atque exiſtimatione, proferuntur.

Aure melos; tum poſt eadem vexilla ſequuto,
Tartareas contra furias, gentemque rebellem
Clavigeri imperio, quae Cantaber extulit Heros,
Facundo licuit pendere loquentis ab ore
Rurſus, & ambroſios haurire e fonte liquores.
Attica namque fluit tua dulci oratio melle
Dulcior, atque tuis ipſae, quas ſemper amaſti,
Pimplaeum dictis Muſae allevere leporem.

Aurelius Rezzonicus. Nec minus eloquii in genere excellentia eodem
Suſpiciens tua ſcripta lego *Rezzonice* (a), dotes
Qui varias inter, quibus & diſtingueris, & quas
Tam bene commendat adjuncta modeſtia, Summum
Attingis propius generoſa ſtirpe Parentem;
CLEMENTEM nempe; Alma, diu quo ſoſpite, Roma
Corruptos prorſus mores everſaque Sacra
Haud certe metuet; conſtanti in pectore fervet
Tantus amor Fidei, atque adeo commiſſa Latini
Jura ſibi Imperii cum Relligione tuetur.

Sed me denſa nimis circumſtat turba (b), ſuique

Inge-

(a) Aurelius Rezzonicus Rector Seminarii Romani, Concionator egregius, eloquentia non minus, ac doctrina, quam reliquis animi dotibus, ac ſingulari praeſertim modeſtia, quae quidem totius nobiliſſimae Rezzonicae gentis veluti propria virtus eſt, commendatiſſimus. Edidit ſacras orationes elegantes duas, & caſtigatiſſima etruſca lingua conſcriptas, unam de laudibus S. Catharinae Virginis & Martyris, Venetiis an. 1762. alteram de implorando auſtriacis exercitibus B. Mariae patrocinio, Mediolani an. 1764.

(b) Hic plures Societatis Scriptores a poeta noſtro coacervantur, de quibus ego quoque pauca perſtringam.

Gui-

Ingenii certatim offert monumenta, cedroque
Digna immortali, veterumque aequantia famam
Scripta. mihi Eugenium *Ferrarius*, & mihi Criſpum
Savius, & *Cantova* italo ſermone loquentem
Tullium, & etruſcis, quae luſit Theïus olim
Vates, nunc donata modis *Ridolfius*. adde his
Plurima, quae in lucem cura prodire recenti

Auctores varii.

Non

Guido Ferrarius ſcripſit aureo ac caeſariano ſtylo *de Rebus in Pannonia ab Eugenio geſtis*. Prodiit opus hoc Hagae in Batavis an. 1749. Petrus Savius Bellum Catilinarium a Saluſtio latine ſcriptum, in mundiſſimum etruſcum ſermonem transtulit, & Auguſtae Taurinorum edidit an. 1763. Joannes Antonius Cantova aliquot Ciceronis orationes in etruſcum item ſermonem non inferiori elegantia convertit, & vulgavit an. 1765. Chriſtophorus Ridolfius ſelecta ex Anacreonte graeca carmina, & ſelecta item ex Iliade Homeri etruſcis carminibus eleganter expreſſit, & Venetiis edidit an. 1765. Atque hos quidem auctores, eorumque opera nominatim Poeta recenſet; eorum vero, quos generatim complectitur, ne id perperam feciſſe videatur, & nomina, & opera recentiſſime impreſſa, hic ſubjiciemus. Carolus Sanſeverinus *Contentionem Philoſophiae Paganorum cum evangelica & chriſtiana Philoſophia edidit Boniae ann.* 1764. Guido Ferrarius ſupra laudatus volumen primum Inſcriptionum & Epiſtolarum edidit Mediolani an. 1765. Joannes Caraciolus edidit Neapoli eodem an. 1765. *Iſagogen* in univerſam Matheſim ad uſum Academiae Partheniae. Bononiae aliam Tragediam *Seila filia Jephte* inſcriptam nuperrime in lucem emiſit Joannes Baptiſta Granellius, cujus etiam Enarrationum in Sacram Scripturam primus tomus prodiit Parmae an. 1766. Vulgatum item hoc eodem anno eſt Mediolani ab Hieronymo Tiraboſchio in Braydenſi Univerſitate Rhetore, opus recondita eruditione refertum & ſingulari ſermonis elegantia conſcriptum, quo in opere vetera Humiliatorum monumenta collegit, eaque adnotationibus diſſertationibuſque illuſtravit. Nos vero multa alia opera quam recentiſſima editione vulgata, quae recenſeri poſſent, quorumque notitia ad nos pervenit, brevitatis cauſa omittimus.

Digitized by Google

Auctoris egreſſus e villa in praedium. Non ceſſant vario in genere, & quae, debita quando
Sit merito auctori ſua laus, modo lecta probari
Ipſa volunt. aliud verum his in tempus omiſſis,
Cunctantem prodire domo jam me admonet hora,
Hora ſequi virides lauris denſantibus umbras.

Hic nova ſe rerum ſpecies, nova ſcena tuenti
Objicit, & faciles oculos per cuncta ferenti.
Sermones promiſcui cum Sociis. Ut juvat aut Socios vario ſermone morari,
Aut incedentes lente, paſſimque vagantes
Adſpicere, & legere adverſos, & quenque notare!
Quid dicam? loca laeta putes feliciaque arva
Te colere Elyſii, luciſque habitare beatis.

Diverſa Sociorum ſtudia. Pars molli recubant projecti in gramine; laurus
Imminet, & paſſae praebent umbracula frondes.
Hic legit, hic preſſo verſus ſibi concinit ore;
Ille gerens pectus Sophia gravidum, ille Matheſi
Multa putant animo, ſecumque arcana volutant
Naturae, & tardo figunt veſtigia paſſu.
Quid? qui majores agitantes pectore curas
Secretos longe calles atque avia quaerunt,
Et ſola ſecum taciti ſpatiantur in umbra.
Atque hi bella parant, ſeque exhortantur in arma,
Jam certos meditati ictus, quibus impia ſe ſe
Haereſis exceptam doleat, flatuſque remittat.

Ex editiore loco praetereuntes Socios Auctor recognoſcit. Et vero interdum, ſi fert ita corde voluptas,
Conſcendo tumulum, & tumulo ſublimis ab alto;

Ut

Digitized by Google

Ut mihi ſe ſe oculis nunc hic, nunc objicit ille,
Ora recognoſco, atque adverſos perlego vultus (*a*).
Te primum, noſtrae moderator ſumme (*b*) Paleſtrae *Joſephus Carpanus Studiorum Praefectus.*
Aëra captantem purum, curaſque levantem
Aſpicio, agnoſcoque libens, tibi laetus Apollo
Ipſe lyram plectrumque dedit; labra ipſe rigavit
Nectare pierio, & parnaſſide fronde revinctum
Vatibus adſcripſit ſummis; nec ceſſit honori,
Muneribuſque ſuis cumulatum dia Minerva
Rectorem docti coetus rerumque magiſtrum
Legit, & ingenuas ultro tibi ſubdidit artes.
Proximus ecce ſubit (*c*) ſibi, qui virtute ſecundam *Antonius Caſinus S. Scripturae interpres.*
Palla-

(*a*) In hac altera, quam exorditur poeta contubernalium ſuorum bene longa enumeratione, peccare mihi videtur in primis duobus, quos commemorat, quoſque jampridem vita functos reliquis proxime conſequentibus, qui adhuc vivunt, anteponit; quod quidem cum ſerie temporis, quantum fieri poterat ſervanda, non bene cohaeret. Admonitus poeta hac de re, ſeriem invertere atque adeo componere noluit, quippe qui diceret, ſe primum rei veritatem eſſe ſequutum, deinde hominum dignitatis ac loci habuiſſe rationem. Ego vero hoc magis ad poetae defatigationem, quam ad veram ejuſdem ita ex animo loquentis ſententiam referendum puto.

(*b*) Joſephus Carpanus in Gregoriana Univerſitate ſtudiorum olim Praefectus, Poeta & Theologus inſignis. Ejus Tragoediae latinae ſeptem an. 1750. typis Generoſi Salomonii Romae prodierūt. Exhibitae jam olim fuerant in Collegio Germanico & Ungarico a peritiſſimis actoribus, quippe quos celeberrimus ille Poeta Lorenzinius pro ſua cum Carpano amicitia ad actionem informabat; ac proinde incredibili plauſu exceptae ſunt. Scripſit etiam Carpanus de *Opinione probabili*, *rectoque illius uſu*. Opus hoc prodiit Lucae an. 1753.

(*c*) Antonius Caſinus Sacrae Scripturae olim Interpres in eadem Univerſitate, Vir eruditiſſimus, Graece, Latine & Hebraice apprime ſciens, opus

Palladio in coetu meruit ſedem ; omnibus unus
Artibus egregiis praeclare inſtructus , & omnium
Gnarus linguarum . nimirum aſſuevit ab ipſo
Potare omnigenam doctrinam fonte , perenni
Unde fluit vena , & pleno ſe proluere hauſtu ;
Aſſidua intentus cura dum verſat , & idem
Explicat interpres divina volumina fidus .
Raymundus Cunichius. Qui procul ille autem (*a*) , collo cui fiſtula pendet ,
Cui cythara in manibus ; medium facto agmine Muſae
Accipiunt ? noſco , viridem ſpatiantis ad umbram ,
Inceſſum . Tu ille es , quo non felicior alter ,
Sive elegos teneri libeat ceciniſſe Catulli
Ad numerum ; latia ſeu mavis reddere avena ,
Graja olim ſiculus quae luſit arundine Paſtor .
Auſus quin etiam , ſummae ne quid tibi deſit
Ad cumulum laudis , coeptis praeſtantibus ipſum
Meonidem tentare ; atque exſutum ſyrmate achaeo
Argivum Vatem noſtris inſignibus ornas ,
Auſonioque doces paullatim aſſueſcere caelo .
O utinam per te ; tibi nanque hoc poſſe benigni
Annuerunt Divi ; patrias dediſcat Athenas ,

Et La-

opus exquiſita doctrinà refertum confecit , & Venetiis an. 1749. vulgandum curavit . Opus autem *Encyclopaedia Sacrae Scripturae* inſcribitur .

(*a*) Carmina Raymundi Cunichii jam in manus Doctorum hominum pervenerunt , qui cum de iis praeclariſſime & ſentiant & loquantur , ſupervacaneum eſt meum de iiſdem judicium ullum hoc loco interponi . Cunichii carmina prodierunt Romae an. 1764. una cum Bernardi Zamagnae de *Echone* egregio carmine .

Et Latio incedat Romana per oppida cultu.
Ni facias (*a*); quam primum itala mirabere eundem
Carmina fundentem lingua, & nova verba ſonantem; *Joſephus Bozzolus.*
Et te, praeclaro cunctantem in munere, coepto
Impiger inſudans noctemque diemque labori,
Praevertet vigili cura ſtudioque ſodalis.

Nec felix minus eſt (*b*), qui te comitatur amico *Antonius Ambrogius*
Affixus lateri, tyrrheno carmine Pana,
Et ſegetes canere, & divini bella Maronis;
Nec non & gnarus latio, impendenda ſerendis
Heſperidum pomis quae ſit cultura, docere.
Praeclaris ambo ſtudiis, & munere linguae
Inſignes; meritam tibi laurus plurima frontem
Ambit, odoratae illi cingunt tempora cedri.

Q At,

(*a*) Hic indicatur Joſephus Bozolus, in Collegio Romano Linguae Sanctae Doctor, Vir ingenio, memoria, doctrina, eruditione preſtantiſſimus. Interea dum praeclara quaedam ex multiplici diſciplinarum genere opera meditatur atque molitur, quaſi animi reficiendi recreandique cauſa Homeri Poemata, Iliadem atque Odyſſeam, italice interpretanda, atque eo carminis genere, quod *octavam rimam* Itali appellant, exponenda, ſuſcepit, &, Ludovici Areoſti ſtyli granditate ſibi propoſita, utriuſque vatis rationem non tam ſequitur, quam aſſequitur; id, quod doctis omnibus ita viſum iri, ubi opus in lucem prodierit, ſine ulla dubitatione aſſeveramus, in noſque recipimus.

(*b*) Magnificentiſſima & recentiſſima editione annis 1763. 1764. & 1765. Romae iterum prodierunt P. Virgilii opera tribus voluminibus comprehenſa, & in Etruſcum carmen ab Antonio Ambrogio converſa. Idem nunc habet in manibus Poema latinum de *Citrorum cultura*, quod ſuo tempore, ut ſperamus, edetur.

Bernardus Zamagna. At, qui conſequitur (*a*) florens vernante juventa,
Jamque umbrata gerens phoebea tempora fronde
Vates quantus erit, cum firma acceſſerit aetas,
Si tantum, aucupii accipiter formatus ad artes,
Prima rudimenta oſtendunt; quin & modo cauſas,
Aggreſſus majora, audet tentare repoſtas,
Atque ortus Nymphae vocalis carmine pandit.
Ipſa ſuo plaudens vati longe aſſonat Echo.
A Culice & Ciri ſic olim exordia rerum
Magnarum, primum ſumpſit Maro; deinde ſonanti
Ore inflare tubam, bellumque accendere cantu
Edoctus, duri ſe vertit ad horrida Martis
Arma, virumque canens, fato qui primus ab oris
Italiam phrygiis lavinaque littora venit
Condidit aeternis manſuram Aeneïda ſaeclis.
Contuccius Contucci. Ille autem lente gradiens (*b*), tardante ſenecta,

Ecquis

(*a*) Bernardi Zamagnae elegans Poema philoſophicum *Echo* inſcriptum prodiit Romae an. 1764. una cum carminibus Raymundi Cunichii. Hoc de Poemate quid nos ſentiamus jam diximus in adnotatione noſtra in fine lib.2. Idem Zamagna admodum adoleſcens aliud Poema de *Aucupio accipitris* eleganter ſcripſerat, publica luce aeque dignum.

(*b*) De Contuccio Contucci, qui hic deſcribitur, Viro rerum antiquarum peritiſſimo, illud affirmari poteſt, quod de Socrate, celeberrimo Philoſophorum parente & magiſtro, affirmat Cicero, eum *litteram poſt ſe nullam reliquiſſe*. Contuccius enim nihil, quod quidem ejus nomine editum ſit, de veteribus monumentis ſcripſit; nihilo tamen minus floruit hoc in doctrinae genere magna & ſingularis eruditionis, & ſubacti judicii fama. Incredibile dictu eſt, quanti eundem fecerint duo illa Italiae

noſtrae

Ecquis erit ? meritos cui cingit laurea canos ,
Neſcio quid manibus verſans , & totus in illo .
Fallor ? an admoto detrita numiſmata vitro
Callidus explorat ? non fallor . ſcilicet ille eſt ,
Egregius Vates , ſummuſque Orator , avitum
Florere eloquium ſtupuit , quo Rhetore , Roma ;
Nare ſagax idem , longoque inſtructus ab uſu ,
Quidquid edax reliqui ſaeclis labentibus aetas
Fecit , odorari ; nec non Kirkerius olim
Quas Latio collegit opes e divite , felix

noſtrae ac ſapientiae lumina Maffejus & Muratorius. id declarant luculentiſſima teſtimonia ab iis in propriis operibus de Contuccio relicta . Porro Contuccius mirum in modum Muſeum Kirkerianum auxit , gemmis ditavit, vetuſtiſſimis picturis ornavit, & rariſſimis cujuſque generis antiquitatis monumentis locupletavit, ac vere referſit. Rhetoricam in Romano Collegio triginta annos profeſſus eſt, ſumma egregii Rhetoris opinione, & ingenti auditorum frequentia. Ex ejus diſciplina plures eximii Poetae, praeſtantes Oratores, nobiles Juriſconſulti aliique doctiſſimi Viri prodierunt, ut ferme tota urbe nemo ingenio ac doctrina paullo excellentior habitus fuerit , qui ejus auditor non exſtiterit. Scripſit Orationes aliquot eleganti latino ſermone, quae lucem Romae aſpexerunt. Romae item an. 1754. lucem aſpexit vita S. Pulcheriae Virginis Imperatricis ab eo italice atque erudite conſcripta. Reliquit MSS. Poema didaſcalicum *de Plantis*, plures in libros diſtributum, quod fortaſſe una cum Orationibus, jam ſeparatim editis, in lucem prodibit. Contuccio in Rhetoricam docendi munere ſucceſſit Parthenius noſter; qui idcirco haec a me paullo fuſius commemorari voluit, ut longe optimi deceſſoris ſui, ſuaeque de tanto Viro opinionis aliquod ſaltem hoc in opere monumentum exſtaret. Natus in Monte Politiano loco nobili adoleſcens Societatem ingreſſus eſt, quam & ſuo nobilitavit ingenio , & religioſis ornavit virtutibus. deceſſit in Collegio Romano an. 1765. 19. Martii.

Augere in tantum, ut vincantur ſcrinia, nec jam
Amplius acceſſus capiant ſtipata recentes.
Nicolaus Galeottus. Quin ego laude pari modo te (*a*) dignabor, eodem
Qui multos annos collega in munere, iiſdem
Navaſti ſtudiis operam, dum vita manebat.
Nunc clarum celebrant nomen toto orbe, relicta
Ingenii monumenta tui, famamque propagant.
Tres alii e Societate Scriptores egregii. Nec non & veſtram claro cum nomine famam
Scripta propagabunt, ſuperas ſi in luminis oras
Preſſa diu, & multo longum vigilata labore
Prodierint tandem, o! noſtri decora alta Lycei.
Proh! quanta accedet ſacris lux addita Faſtis!
Quas clades feret Impietas! remeare coacta
Infernas ſedes ſocia cum compare; late
Quam exſultantem jam, & caelo nova bella moventem
Aggreſſam propius vetus in certamine tanto
Hieronymus Lagomarſinus. Compreſſit pugil, & non uno contudit ictu.
Te quoque te(*b*)lente incedentem, & multa putantem
Emi-

(*a*) Nicolaus Galeottus, in Rhetorica tradenda collega Contuccii ſupra laudati, Muſeum Odeſcalchium duobus voluminibus in folio, ut ajunt, comprehenſum edidit Romae an. 1750. & luculentiſſimis adnotationibus illuſtravit. Plura alia ſcripſit recenſenda utique ab auctore ejus vitae, quae inter illuſtrium Arcadum vitas locum obtinebit ſuum.

(*b*) Poeta noſter Hieronymum Lagomarſinum Genuenſem propriis hic veriſque coloribus depingit. Jam Lagomarſinus tota Europa cognitus eſt, & ejus fama tot editis libris pervagata; multo vero idem futurus notior, ſi omnia, quae ſcripſit, & quae praeſertim in adornanda M. Tullii Ciceronis ad veterum MSS. codicum fidem exactiſſima editione, collegit, publi-

Eminus agnoſco, proprio cui Tullius ipſe
Ore loqui dedit, o! Ligurum decus, arbiter idem
Auſoniae linguae; ſub te cenſore pudendam
Barbariem exſutus pulcras accingier artes,
Et potui ſacros paullatim accedere fontes
Muſarum. tua laus omnis, tua fama feretur,
Si rapidas vati ſupremo in funere flammas
Evaſiſſe rogi dabitur, longaevaque nomen
Siquod erit noſtro huic operi allatura Vetuſtas.

Nec mea tu (*a*) quondam fugiſti lumina, quicum *Antonius Benedictus.*
Haec nemora, hos ipſos fueram celebrare receſſus;
Cui molles elegi ſemper, cui carmina cordi,
Plautinique ſales. verum ah! diſtractus iniquo
Tempore liquiſti conſortem muneris. at nunc
Dulcibus avulſus ſtudiis, rerumque vocatus
Magnarum in partem, tacito nova pectore verſas
Conſilia, & vacui curanda negotia ſi quid
Temporis indulgent, collecta numiſmata verſas,

 Jam-

publici juris faciendi uti voluntas & ſtudium incredibile, ita facultas homini non defuiſſet.

(*a*) Antonius Benedictus, olim in tradenda Rhetorica auctoris noſtri collega. Plauti lectione mirum in modum delectabatur. Edidit Romae an. 1754. in Plauti *Aullulariam* Commentarium ſane luculentum, in quo multa de ſuo promſit, non, uti plerunque fit, aliorum modo cogitata ac dicta collegit. Nunc *Secretarii*, quod vocant, munere apud Ordinis ſupremum Moderatorem fungitur; & quod reliqui graviſſimae occupationes illi temporis faciunt, totum in antiquorum numiſmatum ſtudium confert, quorum copiam ingentem congeſſit, utique ab harum rerum intelligentibus viſendam.

Jamque tibi notos gaudes percurrere vultus.

Joannes Ludovicus Courtois.

Ac te (*a*) oculis etiam, rerum dulciſſime, noſtris
Saepe olim in turba memini objeciſſe videndum,
Gallia quem nobis magno pro munere miſit;
Felices nimium, propria haec ſi dona (*b*) fuiſſent.
Tu me deſpondentem animos, ac multa timentem,
Pro ſtudio, quo hominem complectebare, ſolebas
Erigere, & blandis urgere hortatibus iſtas

Ut

(*a*) Joannes Ludovicus Courtois, Gallus, deſignatur, cujus elegantiſſimum de *Aqua picata* carmen habemus editum Pariſiis an. 1749. Is e Gallia Romam venit, & multis annis in Collegio Romano diverſatus eſt. Negotium Viro aeque erudito atque impigro datum jampridem fuit recudendi veterem, ſive potius cudendi novam Scriptorum Societatis Jeſu *Bibliothecam hiſtorico-criticam* quo in opere conficiendo ſtrenue admodum laboravit. Quod vero poeta ait fieri vix poſſe, ut omnium hujus Societatis Scriptorum numerus ineatur, id affirmat, quod etiam apud externos Scriptores legitur, & plurimis Lagomarſinianis jam ſupra indicatis teſtimoniis confirmatur. Cum autem addit Courtoiſium tam multis Scriptoribus recenſendis parem non futurum, etiamſi laboris ſui ſocium atque adjutorem aeque eruditum ac laborioſum nactus fuerit; Franciſcum Antonium Zaccariam ſuppreſſo nomine deſignat, Virum ſane talem, qualis ab auctore noſtro deſcribitur, & tot voluminibus, jam ab eo vulgatis & nemini non cognitis declaratur; cui quidem de meo libenter adjicio ejus in *Hiſtoria Italiae litteraria* conſcribenda collegam Dominicum Troilum, qui tanto Viro, tamque ſtrenuo probari utique non poſſet, niſi ſingularem eruditionem cum pari aſſiduitate ac diligentia conjungeret. Troili *Annales litteratorum* habemus; Philoſophiam cupidiſſime exſpectamus.

(*b*) Hic locus ita intelligendus eſt, nimirum, ſi ſtabile in Collegio Romano domicilium habuiſſet. Poſt aliquot enim annos commorationis in eodem Collegio Roma diſceſſit, & in Galliam reverſus eſt.

Ut paterer nugas efferri in vulgus ; avebam
Ipſe quidem , fateor ; quando eſt tibi tradita cura
Mandare aeternae Sociorum nomina famae ,
Ingenuas vitam qui traduxere per artes ,
Summorum (capitur nam quis non laude ?) Virorum
Cenſeri in numero ; verum nimis ardua vota
Damnabat pudor , & tanti reverentia coetus .
Ecquod enim ſtudii genus exſtitit ? ecqua facultas ,
Quam non aggreſſi ſcriptis ornare diſertis ?
Et poteris numero tam multa volumina , laxa
Aede Palatinus (a) quam multa haud cepit Apollo ,
Complecti ? non ; (b) ſi ille libris notiſſimus orbi
Tot jam vulgatis , ille impiger , ille labore
Indomitus ſocias operoſo in munere vires
Jungeret . aequoreae citius numerentur arenae ,
Cum ponto inſurgens Aquilo , aut violentior Auſter
Incubat , atque imo turbans ciet aequora fundo ;
Tantus Scriptorum quam poſſit cenſus iniri ,
Inclytaque in proprias tribui tot nomina claſſes .
Illa etiam non parva fuit mihi ſaepe voluptas
Vos improviſo , tacitos quos linquere noſtra
Non hic Muſa velit , collis de parte videre

Andreas Spagnius , & Gaſpar Odericus .

Q 4 Poſti-

(a) Bibliotheca Palatina Apollini conſecrata .

(b) Similis conſtructionis exemplum habes in Virgilio Aeneidos lib. 2. ver. 522. *Non . ſi ipſe meus nunc afforet Hector .* ideſt non quidquam efficeretur , etiam ſi Hector dux ille longe Trojanorum omnium clariſſimus & invictiſſimus adeſſet .

Poſtica ſubeuntes, atque e rure propinquo
Hoſpita digreſſos Sociorum tecta petentes.
Semper enim caros fuit unum inviſere amicos
Ambobus ſtudium; genera at non una ſequuti
Doctrinae varias animum adjeciſtis ad artes.
Subtili gaudes, *Spagni*, (*a*) rigidaque Minerva,
Marmoribus priſcis, *Oderice* (*b*), atque aere diſerto.
At

(*a*) Andreas Spagnius, inſignis Metaphyſicus, duo egregia volumina Romae quam recentiſſima impreſſione vulgavit, alterum *de Cauſa efficiente* an. 1764. alterum *de Bono, Malo, & Pulcro* an. 1766.

(*b*) Gaſpar Odericus, rerum antiquarum ſtudioſiſſimus, & acerrimus indagator, jam inde a multis annis hujus ſuae plane ſingularis ſcientiae ſpecimen aliquod ediderat; recentiori vero editione vulgavit Romae an. 1765. egregium volumen, quod plures ejus epiſtolas complectitur, his de rebus a ſe ſcriptas, & ad ſtudioſos antiquitatis amicos ſuos, tranſmiſſas. Honorifica Oderici, eruditiſſimi antiquarii, commemoratio a poeta in ſuis carminibus facta, memoriam excitat duorum hoc in eodem eruditionis genere clariſſimorum Virorum, Antonii Mariae Lupii, & Alexandri Leslaei, qui utique ab auctore ſilentio praeteriri minime debuerunt; propterea quia alterum Romae novit & ſuſpexit, alterum in Romano Collegio multos annos contubernalem habuit, eoque valde familiariter uſus eſt. Sed venia danda poetae, qui modum aliquem adhibere neceſſario debuit, ne effuſioris cujuſdam intemperantiae, in ſuis ſociis commemorandis laudandiſque, notam incurreret. Quanquam ita domeſticos laudavit, ut ab ampliſſimis externorum laudibus non abſtinuerit. Certe in toto hoc opere nemo aeque laudatus ac externus unus, quicum ſane auctori nulla amicitia aut familiaritas intercedit, reperietur. Siquis id i'li vitio vertet, non iniquo animo auctor feret, & recte facti conſcientia delectabitur. Quidquid id eſt, duo illi Viri, ſupra a me indicati, hujuſmodi ſunt, ut praetermittendi omnino non fuerint. Itaque Antonius Lupius Vir antiquitatis ſcientiſſimus opus edidit longe praeclariſſimū, Panormi impreſſum anno 1744., quod inſcripſit; *Epitaphium Sanctae Se-*

verae

At certe tacitum minus hic te linquere noſtra
Muſa velit, *Sanctine* (*a*), eadem quem tecta colentem *Carolus Sanctinus.*
Errantem hic etiam vidi, praeterque meantem;

Qui

verae Martyris illuſtratum. De hoc opere Scipio Maffejus egregium teſtimonium reliquit in ſuis *Obſervationibus litterariis*, ſic enim librum inſcripſit, editis Veronae an. 1737. tomo I. artic. 8. pag. 215. & ſeqq. Qui, quod Maffejus de Lupio ſcripſit, leget, hominem profecto eo elogio, quod ei a tanto Viro perſcribitur, dignum judicabit. Leslaeus vero praeter Miſſale Mozarabum ab eo editnm Romae an.1755. & luculentiſſimis adnotationibus illuſtratum, multa reliquit MSS. in omni antiquitatis genere; inter alia opus egregium de *Legionibus*, quo in opere omnia militiae Romanae munera perſequitur, & adhibitis antiquis inſcriptionibus confirmat atque diſtinguit. Lupius ipſe hoc in eruditionis genere Leslaeum tanti faciebat, quanti credibile vix eſt. hic enim mira ſagacitate hujuſmodi res odorabatur, adeoque in iis perveſtigandis impotens erat, ut eaſdem aliquando,ſe met in parietinas ac cryptas non ſine vitae diſcrimine conjiciens, venaretur.

(*a*) Carolus Sanctinus, cujus immatura mors hic a poeta noſtro defletur, ejuſdem, in Rhetorica Florentiae tradenda, collega fuit, & amicus longe cariſſimus. Deceſſit Sanctinus in Collegio Romano ſingulari ſanctitatis opinione. Exſtat ejus effigies cum elogio,quod hic ſubdimus; *P. Carolus Sanctinus morum innocentia, orationis ſtudio, in ſervandis noſtris legibus exactiſſima diligentia commendatiſſimus. Obiit* 5. *Maii* 1761. *aetatis ſuae* 53. Ejus latinorum Poematum ſpecimen quoddam, ſane egregium atque pernobile, exhibet nobis Hieronymus Lagomarſinus in ſua quadam ad Antonii Mariae Gratiani operis *de Scriptis invita Minerva* librum ſeptimum adnotatione, pag. 217. edit. Florent. an. 1745. caetera Sanctini latina carmina ab ipſo, qua erat animi demiſſione, aut ſuppreſſa, aut diſtracta, aut etiam fortaſſe igni tradita, certe perierunt. Superſtites ſunt biſcentnm ejus ad Anonymum epiſtolae de ſacrorumBibliorum difficilioribus locis etruſco per quam eleganti ſermone conſcriptae, quibus latine pari elegantia vertendis intentus, cum ad ſeptuageſimam ſeptimam perveniſſet, in morbum incidit, ex quo mortuus eſt. Eas qui legerit, non poterit hominis ingenium, judicium, doctrinam, ſummam denique hebraicae latinaeque linguae peritiam non vehementer mirari.

Qui lateri haerebas comes indiviſus, amoenos
Cum, labente die, circum curſare lubebat
Telegoni colles; tu jam mihi foedere dudum
Junctus amicitiae, cum nos Florentia nactos
Munus idem conjunxerat. importuna ſed eheu!
Mors intercedens, te funere merſit acerbo,
Et me disjunctum caro abſtractumque ſodali,
Moerentem triſti in luctu gemituque reliquit.
Non pietas, non ſancta fides, non alma poëſis,
Inde uſque a prima quanquam tibi culta juventa,
Evaluere tuos producere longius annos.
Occidis; occiderunt tecum ſolatia noſtra;
Occidis; atque una ſimul & virtutis imago,
Et recti forma, & ſpecies defecit honeſti.
Sed quando exſtinctum revocare in luminis oras
Non lacrymae poſſunt, & nil ſuſpiria proſunt;
Accipe lugentis ſupremum hoc munus amici,
Atque tuum patere, ut memori mea carmina nomen
Commendent aevo, & noſtrum teſtentur amorem.
Petrus Curti. Ac demum mihi nunc non, *Curti* (*a*), indictus abibis

Qui

(*a*) Petrus Curti Vir doctiſſimus, Metaphyſicus, ſi quis unquam, ſubtilis, & hebraicae linguae, quam multos annos in Collegio Romano publice docuit, peritiſſimus. Plures edidit diſſertationes quas appellant, ſuper Sacrae Scripturae difficilioribus locis, quorum explicationem ex penitiori ipſius hebraicae linguae intelligentia petendam depromendamque curavit; quae quidem diſſertationes ſi colligerentur, juſtum volumen.

Qui cum ſaepe fui rheda huc ſubvectus eadem,
Cuique animi ſordes fueram committere ſacro
Ritu abſtergendas; ſed, quae dulcem invida amicum
Eripuit, rectorem animi mors abſtulit; at non
Eſt modo cur luctus renovem, quando illa ſupernis,
Quod tua promeruit pietas ſpectataque virtus,
Adſcriptum ordinibus caeli alta in ſede locavit,
Vivis ubi vita longe meliore beatus.
Sed, quo te (*a*) paene, o! animae pars altera noſtrae, *Albertus de Albertis*-
Prae-

lumen efficerent. Cum ſingulari doctrina religioſae perfectionis ſtudium conjunxit. Fere nunquam prodibat domo, nec vero, niſi neceſitas cogeret, e cubiculo ipſo pedem efferebat, ubi incluſus, aut orationi, aut ſtudiis ſuis operam dabat, aut etiam excipiendis Confeſſionibus externorum Collegii Romani auditorum, quos ſingulari diligentia atque aſſiduitate ad omne pietatis officium excolebat, occupabatur. Adeo divino amore ſuccedebatur, ut ejus aeſtum ſinu aegre contineret; nec vero breves illas praecationes, quas frequenter in Deum veluti jaculabatur, ſic tacitus comprimere poterat, ut non a circumſtantibus, non ſine intimo piae commotionis ſenſu, exaudirentur. Obiit in Coll. Rom. an. 1762. 4. Aprilis, plenus optimae ſpei, ut ipſemet Parthenio noſtro difertis verbis paullo ante obitum ſignificavit.

(*a*) Alter poetae noſtri amicus, idemque longe cariſſimus, nimirum Albertus de Albertis, hic indicatur; cui quidem tantum ſe debere mihi haec ſcribenti poeta ipſe ſaepe teſtatus eſt, quantum neque frater fratri, neque amicus ullus amico debeat. Cum homine enim omnia ſua Albertus humaniſſime & liberaliſſime communicat. Hanc gratam animi teſtificationem, quam ipſe ſuis carminibus expreſſit, in meis adnotationibus omnino a me confirmari voluit. Porro Albertus Orator inſignis, totam fere Italiam concionando peragravit, & in praecipuis italicarum urbium ſuggeſtis, certatim expetitus, incredibili populorum approbatione, atque utilitate auditus eſt. jam inde

Praeterii numero in tanto, indictumque reliqui ?
Quicum aliquot quondam hic, Autumni tempore, laetos
Exegiſſe dies memini ; cui debeo tantum ,
Quantum non poſſim verbis aequare ; etiamſi
Ipſe tuum velles, conſueſti ut caetera, mecum
Partiri elequium; quod ſummum larga perenni
Natura indulſit tibi vena; hoc ſcilicet omnis
Italia, in primis mirata eſt maxima Roma,
Et miratur adhuc, pendetque docentis ab ore.
Uſque adeo mentes hominum ſapientia, & aures
Culta tenet blandae praeſtans facundia linguae.

Alia oblectamenta.

Sic libet e tumulo aut ſocios ſpectare vagantes,
Aut denſas inter ſylvas, lauroſque frequentes
Errabunda juvat paſſim veſtigia ferre,
Et terere extractum conceſſa per otia tempus.
His alia ex aliis ſuccedunt gaudia, ſeque
Perpetuo excipiunt nexu, ſeu vivere tecum,
Seu magis arridet dilectos inter amicos
Fallere jucundis vacuas ſermonibus horas.

Seceſſus veterũ Poetarum.

Hanc veteres olim vitam inſtituere Poëtae.

Sic

de a multis annis in primario Societatis Jeſu romano templo Sacram Scripturam interpretatus eſt, & etiamnum interpretatur, ſingularis doctrinae fama, & ingenti confluentium auditorum concurſu. Labores hos ipſum ſuos, fructuſque ſane uberes, qui ex iis ad Majorem Dei gloriam, ac ſalutem animarum percipi poterunt, eorundem ſperamus impreſſione perpetuos effecturum.

Sic Maro (*a*), ſic crevit numeroſus Horatius; ille
Parthenopes laetas ſemper (*b*) vernantis ad oras
Abditus, hic udas dilecti ad Tiburis arces,

(*a*) De neapolitano & tiburtino ſeceſſu horum duorum latinae Poeſis Antiſtitum multa erudite adnotari poſſent; quo in genere praetermittenda omnino non eſt, pulcherrima atque eruditiſſima *Diſſertatio*, ſic enim inſcribitur, *ſuper Villa Horatii Flacci* auctore Dominico de Sanctis, & Romae impreſſa an. 1761. Haec autem diſſertatio digna plane eſt, quae ab omnibus, tum praeſertim ab Horatii ſtudioſis legatur. In ea enim, quod oſtendendum ſuſcipitur, plana quadam maximeque perſpicua ratione demonſtratur. Praeterquam quod clariſſimus ac praeſtantiſſimus Auctor multis Horatii obſcurioribus locis lumen affert, multa quoque ex romana antiquitate delibat, ac praecipue multarum veteris Latii urbium ac regionum ſitum deſignat, limiteſque definit, quippe qui, quae affirmat, non ab aliis, uti plerunque fit, didicerit, ſed praeſens ipſe cognorit.

(*b*) Hunc locum ſic intellige; non ut Virgilius ſemper *ad oras Parthenopes* abditus latitarit, ſed ut neapolitanam oram ob regionis *ſemper vernantis* amoenitatem praecipue adamaverit. Quare nemini mirum videri debet, ſi amoeniſſima regio ſummis clariſſimiſque Poetis nunquam non floruerit. Noti ſunt & doctorum ſcriptis celebrati, Jovianus Pontanus, Angelus Conſtantius, Bernardinus Rota, & qui inſtar omnium eſt, Actius Syncerus Sannazarius. Atque hi quidem externi; ex domeſticis vero non ſine laude commemorandi ſunt Conſtantius Pulcharellus, Parthenius Giannettaſius & Eulalius Savaſtanus.

Hucuſque Parthenii opus adnotationibus noſtris proſequuti ſumus; quo quidem in opere non diffitetur auctor, ut ipſe ait, multa, ut ego ſentio, nonnulla occurrere, quae caſtigatius & preſſius ad philoſophandi rationem ac veritatem dici, elegantius atque felicius ad elocutionis nitorem ac venuſtatem efferri potuiſſent. Sed aliquid, opinor, difficultati operis concedendum, aliquid defatigationi auctoris indulgendum, aliquid demum humanae imbecillitati eſſe condonandum; quae quidem nec ſemper, quod vult, aſſequitur, nec ſibi conſtare diutius poteſt, quin in ſuis ipſa conatibus nonnunquam aegra ſuccidat atque deficiat. Placet illud Horatii in Arte poetica, quod ſpectandum maxime arbitror in ferendo, praeſertim de Poetarum operibus,

ribus, judicio, & quo non intempeſtive a me nunc allato, meis his adnotationibus, qualeſcunque tandem etiam ipſae ſint, quas ego quoque minus accuratas eſſe non diffiteor, finem impono.

Sunt delicta tamen, quibus ignoviſſe velimus;
Nam neque chorda ſonum reddit, quem vult manus & mens;
Poſcentique gravem perſaepe remittit acutum;
Nec ſemper feriet, quodcunque minabitur, arcus.
Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura.

EDI-

Digitized by Google

EDITOR
LECTORI BENEVOLO.

C*VM mihi, ut jam inde ab initio dixi, edendorum Parthenii carminum cura demandata fuerit, carmina ejuſdem aliquot de* S. Aloysio Gonzaga, *qui quotannis, recurrente ejus feſto anniverſario die, a Collegii Romani Rhetore laudari ſolet, huic editioni, quo locupletior evaderet, attexere opportunum exiſtimavi. Non dicam, quod rudia eſſe atque impolita judicaret, quantum repugnarit Parthenius; ego vero novo uſus artificio, quod volebam, ab eodem extorſi. Propoſito enim exemplo ſanctiſſimi ac diſertiſſimi Viri Paulini Nolani Antiſtitis, quem S. Felicem ejuſdem Eccleſiæ Presbyterum verſibus ſuis, qui quidem exſtant, celebraſſe, eumque novo quodam vocabulo, & minus certe latino, ſed ad exprimendam clientis erga Patronum ſuum obſervantiam atque amorem accommodatiſſimo,* Dominaedium *appellare conſueſſe legimus, propoſito inquam tam illuſtri ac pio exemplo, pervici, ne diutius repugnaret, & carmina Parthenius ſua, ut erant* [*neque enim ea poliendi tempus, typographo ad exitum feſtinante, neque vero facultas, auctore defatigato, ſuppetebant*] *mihi non invitus traderet; ne Sanctiſſimo atque Angelico Juveni, quem Collegii Romani Alumni pari jure* Dominaedium *appellare & poſſunt & debent,*

debent, qualecumque decus, quod vel ex rudibus & impolitis carminibus in eundem redundaturum ſperari poſſet, invidere quodammodo videretur. Cum vero Joannis Mariae, Parthenii fratris, carmen quoddam, quod ei admodum adoleſcenti exciderat, typis jam impreſſum invenerim, illud recudendum curavi, non quidem ut ex eo, qualis evaſurus fuiſſet Poeta, ut adnotavimus pag. 109. *conjici poſſit; ſed tantum ut aliquod ejuſdem hoc ipſo in fratris opere ingenii & facultatis ſpecimen aut monumentum exſtaret. Poſtremo carmen aliud adjeci a Joanne Pompejo Manzochio conſcriptum, quo clariſſimus & doctiſſimus Vir Parthenium, cariſſimae ſibi genitricis optimae foeminae obitu moerentem conſolatur; quod quidem carmen multo ſane, quam reliqua, difficilius ex ejus manibus extorquendum, cum primum in manus meas perveniſſet, meo uſus jure, nulla a Parthenio impetrata venia, huic operi tanquam coronidem apponendum cenſui. Reliquum eſt, ut te, benevole Lector, rogem, ut meam in locupletanda hac editione diligentiam aequi bonique facias.*

DIVI-

DIVINI AMORIS

DE S. ALOYSIO GONZAGA

TRIUMPHUS.

I.

E Ductus, placido lenis qua Mincius amne
Defluit, & tenera conveſtit arundine ripas,
Inſignis facie Puer & florentibus annis,
In magnam laudis ſpem ſuccreſcebat avitae.
Olli clarus erat, Regumque ab origine ſanguis,
Qui magna populos late ditione tenebant,
Uberibus dives quos paſcit Mantua campis.
Non acre ingenium, non & vis vivida mentis;
Non virtus deerat, non aptae ad grandia vires.
Jamque illum Ambitio ſibi votis omnibus unum
Legerat, a primis & jam deſponderat annis,
Quem belli egregias habilem formaret ad artes.
Ergo animo occultum famae inſpirabat amorem,
Et furtim dulces laudis ſub pectore ſenſus;
Et titulos, & opes, & clarae inſignia gentis,
Nec non & partos generoſa morte triumphos
Subjiciens, facilem in ſua vota inflectere mentem
Improba curabat. Nec vero plurima fruſtra
Movit agens; gaudere Puer fulgentibus armis,
Et tractans tenera ferrata haſtilia dextra,

Inſignis galea, & multo conſpectus in aere
Inſtruere armatas ſimulata in praelia turmas.
Bellica quin auſus tormenta incendere; ſaevi
Ne quid inexpertum duro in certamine Martis
Linqueret, & magnis jam tum proluderet auſis.
Senſerat elatum, nimiaque cupidine laudis
Abreptum, & vanas agitantem pectore curas,
Jamdudum Divinus Amor; tacitoque dolorem
Corde premens, ſtudiis haud paſſus inanibus illum
Longius abduci, quem caelo noverat alto
Deberi, & fatis longe melioribus ortum;
Quam ſibi ut hic fragiles palmas lauroſque caducas
Quaereret, & vanos conſectaretur honores.
Hunc fore, qui ſacro quondam conſumptus ab igni
Oppeteret pulcram potiori vulnere mortem.
Has illum lauros, haec immortalia ſerta,
Serta atque aeternos hos axe manere triumphos.
Haec agitans ſecum, & triſti ſub pectore volvens,
Forte cito alarum delatus remige curſum
Illac deflexit, celſas qua tollit ad aſtra
Caſtilio turres, ſedes antiqua paterni
Imperii; demiſſa humeris pharetra aurea pendet,
Aureus in manibus micat arcus, & aurea teli
Cuſpis erat, caelo cum contemplatus ab alto,
Audentemque animis Puerum, & nil tale putantem
Conjecto petiit jaculo; fugit acta ſagitta

Ven-

Ventorum rapidis & fulminis ocyor alis,
Una ignem plagamque ferens, pectuſque ſub altum
Illabens, flammas imo ſub corde reliquit.
Extemplo mutati animi, mutata repente,
Et ſtudia in melius vitae converſa prioris.
Jam ſordent, modo quae placuere; illuſtrior illum
Cura domat, penituſque imis ſuſcepta medullis
Aeſtuat, & tota abſumit praecordia flamma.
Unum amat, unum ardet numen, defixus in uno
Numine languet amans, & tantos non capit aeſtus.
Aſpicit haec laetis oculis, penniſque coruſcans
Divus Amor, praedaque diu laetatus opima
In caelum paribus victor ſe ſuſtulit alis.

S. ALOYSIUS GONZAGA

LEVISSIMA CRIMINA ASSIDUIS LACRYMIS DEFLET.

II.

Nitratus patria furtim ſubductus ab arce
Pulvis, & incauto quæ forte loquentis ab ore
Turpia, ſed non intellecta vocabula, quondam
Exciderant, tanto Pueri corda aegra dolore
Perpulerunt, tantiſque onerarunt pectora curis,
Ut nullus lacrymis eſſet modus; omnia triſti
Multa gemens queſtu luctuque implebat amaro.

 Nequid-

Digitized by Google

Nequidquam Aequales tantum lenire dolorem,
Et tantas dictis nequidquam demere curas
Aggreſſi; depreſſum alto ſub pectore vulnus
Tractari renuens hiat, aegreſcitque medendo.
Flet noctem, accendit cum ſerus lumina veſper;
Flet lucem, humentes cum Phoſphorus exigit umbras.
Una quies, maeſtoque unum ſolamen amori eſt,
Et longum gemere, & ſingultibus intermixtis
Moerenti triſtes jactare has ore querelas.

Quae nunc prima querar, quae nunc poſtrema reſervem
Crimina de tantis, me queis obſtringere demens
Suſtinui? quo fletu admiſſa indigna, quibuſque
Lamentis aequare putem me poſſe? perennes
Ite oculi in lacrymas, luctu modus ullus amaro
Non ſit; quandoquidem non parva, nec una dolori
Cauſa ſubeſt, gemituſque ciet. Nam quis malus error
Impulit abjecto, miſerum me! foeda pudore
Verba loqui? & turpes non averſata refugit
Lingua ſonos? mediis nec vox mihi faucibus haeſit
Intercepta? prius nec me mea vita reliquit,
Quam te, ſancte Pudor, violarem, labraque dictis
Polluerem immundis? ſaltem ah! ſuſcepta fuiſſent,
Quae malus impuro miles jactaverat ore;
Non ego nunc animo tantum perferre dolorem
Cogerer, & tantos effundere pectore queſtus.

Ille quid? ignaro ſurreptus milite pulvis

Anne

Anne levis culpa eſt, facilique piabilis unda?
Anne parum linguae crimen manus aggerat? Eheu
Me miſerum! & potui, & feci; nec dextra repente
Aruit ad vetitos cum ſeſe extenderet auſus.
Quam merui, ut ſubitos bombarda exarſit in ignes,
Involvitque atra piceum caligine caelum,
Elidique rotis diſcepto corpore, flammiſque
Abſumi: mihi ſurreptus tunc ille fuiſſet,
Ille ipſe exitio pulvis, crimenque luiſſem,
Et juſtas merito ſolviſſem funere poenas.
Indutus, memini, galea, criſtiſque decorus
Incedebam amens; gaudebam ante ora parentis
Aeratas ante ire acies, atque ordine certo
Inſtructas belli in ſpeciem ductare phalangas.
Nec me quo Martis maleſana licentia agebat
Praecipitem, uſque adeo mihi erat mens laeva, videbam.
Heu! male ſuſcepta, & vitae illaudata prioris
Nunc ego deteſtor ſtudia. O utinam mihi nunquam
Culta forent, tanti fuerunt quae cauſa doloris.
Ite oculi in lacrymas; jugi tabeſcite fletu.
Dum vivam, certum eſt & flendo condere ſoles,
Et vigiles inter ſuſpiria ducere noctes.
Quanquam quid ſolis juvat indulgere querelis,
Et triſtes vacuas gemitus jactare ſub auras?
Corripe flagra manu, repetito verbere ſanguis,
Sanguis eat toto de corpore; ſanguine numen

Placandum, fuſoque luendae ſanguine poenae.
Hos incendenti luctus, & acerba querenti
Deficiunt ſubito vires; atque addere plura
Conantem, fletu vox interclusa relinquit.

S. ALOYSII GONZAGAE

OBITUS TOTI ANTE ACTAE VITAE CONSENTIENS.

III.

PLerunque exorſis ſi conſonat exitus, & ſi
Vita bene acta obitu felici clauditur, hoc nos
Annua dum feſtae redeunt ſolemnia lucis,
Affuſique tuis aris, genibuſque minores
Dum prece te multa, & plena veneramur acerra,
Hoc merito, Gonzaga, tibi gratamur ovantes.
Vix bene vitales infans in luminis auras
Eductus fueras, caelo cum Numen ab alto
Lumine te blando aſpexit, propriumque dicavit.
Nec mora; ſupremi digreſſa e ſede Tonantis,
Quae mores hominum format, rectumque piumque
Edocet, & ſine vi flectit mortalia corda
Diva potens animorum naſcenti tibi praeſto
Et fuit, & propriis exceptum fovit in ulnis.
Proh! quantis tunc illa opibus te larga ſupernis,
Quantis ditatum donis caeleſtibus auxit.

Illa

Illa animum multa primum ſic daedala finxit
Arte; polo natam ſic ad caeleſtia mentem
Erexit, terrena ut ſpernere cuncta, polumque
Unum ſpectare a teneris aſſueveris annis.
Hinc te non auri, nec opum maleſana libido
Cepit; non regale genus, non debita aviti
Moverunt ſceptra Imperii; non denique quidquid,
Perverſo bona judicio manſura caducis
Poſtponens, hominum vulgo genus admiratur.
Adde quod, & tenerum tanto munimine pectus
Clauſit, ut obſeptos nunquam tentare receſſus
Idaliae poſſet veneris Puer. Inde cupido
Nulla animum pupugit, nec earum cura momordit
Ulla, infelices quibus immoriuntur amantes.
Haec collata tibi naſcenti munera; ab iſtis
Se tua principiis nitens ad ſidera virtus
Extulit, inque dies magis ac magis aucta, ſupernis
Te prope Spiritibus, qui nulla mole gravantur,
Viventem aequavit. Verum ſuper omnia dona
Illa tibi ſanctum jam tum inſpiravit amorem,
Subjecitque facem, & praecordia ad intima adegit.
Ergo divina ſuccenſus pectora flamma,
Aeterniſque bonis inhians, vitare prophanos
Coetus, & patrii penetralia in intima tecti
Abdere te te; ſecretis ubi ſolus in umbris
Multa gemens, imoque trahens ſuſpiria corde

Implebas reſonas crebris ſingultibus auras.
Vos umbrae teſtor, vos & conclavia caeca
Sollicitos aegro quam ſaepe e pectore quaeſtus
Audiſtis rumpentem, & Numen voce cientem?
Ex illo vigil inſomnes producere noctes,
Nec ſopor uvidulis obrepere ſerus ocellis.
O quoties noſtro ſua cum decederet axe
Phoebus, & heſperio properaret marmore tingi,
Seu contra roſeo currus efferret ab ortu,
Audiit incenſo fundentem fervida corde
Vota, & prae nimio languentem vidit amore.
Quid memorem, ubertim ut lacrymis manantibus ora,
Ora & perpetuo rorarent lumina fletu?
Qualis, quem gelido rupes enixa ſub antro eſt,
Ut ſemel incoepit prono per devia lapſu
Rivus agi, curſum non intermittit, & uſque
Labenti novus adveniens non deficit humor;
Sic tibi perque genas lacrymae, per & ora volutae,
Aegri crebra inter cordis ſuſpiria, quo jam
Coeperunt, curſu non deficiente fluebant.
Ah quid agis Gonzaga? quid ah! quid lumina jugi
Immerita, & nimio tendis te perdere fletu?
Jam lacrymae exedere genas; jam pallor in ore
Luteus; illa decens formoſi gratia vultus,
Ille color; nitidae flos heu! flos ille juventae
Jam periit; totos macies depaſcitur artus.

An

An pergis tantos exſtinguere fletibus aeſtus?
Nil agis; affuſis creſcunt incendia lymphis.
At vos o, Pueri queis credita vita, Sodales,
Si vobis ea jucunda eſt, ſi carior ipſis
Eſt oculis, aut his ſi quid pote carius eſſe,
Aut mage jucundum, miſereſcite amantis, & aeſtus,
Si qua via aut modus eſt, tantos compeſcite; raptus,
Ni facitis, curſu in medio & florentibus annis,
Occidet ante diem, fatoque occumbet acerbo.
Et vero occubuit; neque enim compeſcere amoris
Vim tantam ipſe, neque afflicti valuere Sodales.
  Fortunate tuo Puer iſto funere; vivens
Nequaquam poteras fatis melioribus uti,
Nec moriens fato exſtingui meliore. beati
Nunquam erit ut lethi non vivat gloria. Sacros
Excipiet cineres e fulvo nobis auro,
Et pulcre gemmis diſtincta nitentibus urna.
Hanc ſupra fulgens, auroque effictus eodem
Dius Amor faculam quatiet, plaudentibus alis
Atque exſultanti ſimilis; levique ſagitta
Felicis cauſam ſignabit carmine lethi.
HIC GONZAGA IACET. DIVINO ABSUMPTUS AMORE EST.

S. ALOY-

S. ALOYSIUS GONZAGA

CAELUM TRIUMPHAN INGREDITUR.

IV.

NAM quis te digno, juvenum Sanctiſſime, verſu,
Egregiaſque tuas laudes celebrare canendo
Poſſit? mortales qui vix dum corporis artus
Exſueras, rectà caelum petiiſſe volatu
Diceris, atque illic, toto ſpectabilis axe,
Solemnem pompa inſigni duxiſſe triumphum.
Scilicet ille tuus nitor, & mens neſcia fraudis
Nequaquam ultrices ſenſit poſt funera flammas,
Queis animis penitus vitium omne abſtergitur, atque
Eluitur quidquid terrenae faecis adhaeſit.
Ergo vix placido clauſiſti lumina letho,
Continuo ingrederis caelum, terraſque jacentes
Deſeris, & miſeros nos caeca in nocte relinquis.
Effultum veluti ſolio te lucida nubes
Sublimem excepit; dextra laevaque frequentes
Circumſtant ſuperi delapſi e ſedibus axis
Caeleſtes Genii, & manibus dant lilia plenis,
Lilia virginei certa argumenta pudoris.
Infra autem exſtinctaque face, & fracto Puer arcu
Sub pedibus jacet idalius; fruſtra ille retorquet

Lumi-

Lumina, multa gemens & amara percitus ira.
Quantus erat tunc oris honos! quae! quantaque fronti
Addita majeſtas! quo ſe ſe pompa ferebat
Plurima lux nitido ſignabat limite callem,
Et vaga plaudebant hilari tibi ſidera motu.
Haec tu preteriens ſpectas, nulloque labore
Cognoſcis praeſens; qua vi, quove ordine, quave
Lege aſtra aeternos circum volvantur in orbes.
Quanquam iſta haud tanti eſt cognoſcere, ut omnia longa
Suſtineas luſtrare mora; ſed praepete penna
Aligerum comitum ſublatus in ardua, & ipſa
Ultima Saturni praeter confinia vectus,
Victor, ovans ſummo tandem ſuccedis Olympo.
  Nec mora; tota tibi ſtellantis Regia caeli
Obvia procedit; fremitu plauſuque ſecundo
Cuncta ſonant; laetum ingeminat paeana juventus
Aligera, atque humeris ſublimem attollere gaudet
Inſignem radiis, & multa luce coruſcum.
Quid memorem, ut denſa ante alios comitante caterva
Obvius Ogniades tibi venerit? eminus ipſe
Agnoſcis cari vultus atque ora Parentis,
Amplexuſque petis; laeto Pater excipit ore,
Et natum cupidis venientem amplectitur ulnis.
  Hos inter plauſus & feſtae gaudia pompae
Procedis ſummi ſolium ad regale Tonantis.
Ut venis, ut coram vix ſiſteris; ecce repente

Diſcuſ-

Diſcuſſis tenebris, atque omni nube remota;
Perſpicua Numen tibi ſeſe in luce videndum
Praebet, & optato paſcit tua lumina vultu.
Ac jam quod cupias ſupereſt nihil; hic nova mentem
Gaudia perfundunt, & pax exuberat alma,
Plenaque inundanti velut a torrente voluptas.
His modo deliciis, exſutus corporis artus,
Perfrueris, virtus tibi quas peperit tua; nec jam
Pallentes morbos & inexorabile lethum,
Nec quae hominum miſeram vexant mala plurima vitam,
Formidas, tuta caeli in ſtatione locatus.
Salve igitur, magno magnum decus addite Olympo;
Ac tibi ſolemnes dum rite novamus honores,
Dumque tuas canimus laudes atque inclyta facta,
Huc ades; & pubem in primis bonus aſpice, quae te
Patronum colit, & ſupplex tua numina poſcit.
Hanc fove, & illabens animis fac combibat Artes
Ingenuas una cum Relligionis amore.

S. ALOY-

S. ALOYSII GONZAGAE

IN SANCTIORIS VITAE SECTANDAE PROPOSITO CONSTANTIA.

V.

O Quem te memorem, claro ſate ſanguine Regum,
    Gonzaga, Auſonidum Lojolidumque decus,
Cum titulos & opes fortis contemptor avitas,
    Et linquis patrii regia tecta ſoli.
Non te laurigeri faſces, non ſplendida movit
    Purpura, non lautae plurima gaza domus;
Non illa Imperii tibi debita ſceptra, nec ipſe,
    Quo tibi nil poterat carius eſſe, Pater.
O! quoties ſculptos pario da marmore, & altis
    Longo diſpoſitos ordine porticibus,
Majorum oſtentans vera ſub imagine vultus,
    Et memorans forti parta trophaea manu;
Quo te jamdudum meditantem ac magna parantem
    Flecteret, & blandis vinceret illecebris;
O! quoties dixit (dicenti plurimus humor
    Depluit, & lacrymis immaduere genae);
Nate, per has ego te lacrymas, per facta tuorum
    Inclyta, per noſtrae tot decora alta domus;
Te, Nate, obteſtor, precor hanc, precor exſue mentem;
    Meque & te dignos concipe corde animos.

Quid

Quid tibi Lojolidum cum caſtris? ſanguine claro
Martia progenitum non niſi caſtra decent.
Hoc eſt laudis iter; verax hoc gloria pandit;
Huic uni inſiſtens nomen in aſtra feres.
Ah! memini, quondam, cum vix ſeptennis aheno
Inſignis clypeo, & conſpicuus galea,
Tractabas puer arma; enſeſque haſtaſque minaces
Imbelli dextra ſtringere ludus erat.
Omina quae licuit mihi tunc captare parenti,
Quantaque virtutis, quam prope certa tuae?
Jamque inimica animo totis fundi agmina campis
Cernebam, & victos projicere arma duces;
Horrebat multo conſtrata cadavere tellus;
Horrebat multa caede cruentus ager.
Tu vero afflictis violentior hoſtibus inſtans,
Praecipitique urgens agmina verſa fuga,
Vix poteras duro avelli certamine; dulcis
Tantus erat forti in pectore laudis amor.
Quo tu cunque ibas, greſſum quocunque ferebas,
Praetendens dextra laurea ſerta, tuos
Ante triumphales ibat Victoria greſſus,
Victori ornabant debita ſerta caput;
Ante pedes captae trepidis cum civibus urbes
Tendebant vinctas ſupplice voce manus.
Interea totis penitus ſuſcepta medullis
Mulcebant patrium gaudia blanda ſinum.

Haec

Haec ego fallaci ductus ſpe vota fovebam
    Heu! caſſa in rapidos vota abitura notos;
Exſultanſque animis, & laetus ovanſque ferebar;
    Demens, qui falſis decipi imaginibus,
Et ſpecie illudi rerum ſum paſſus inani,
    Et vano fovi gaudia falſa animo.
Nunc fugis, & triſti cogor tabeſcere luctu,
    Nunc fugis, & tecum gaudia noſtra rapis.
Ah! nate, ah! ſi qua eſt pietas, me perdere noli;
    Noli ah! digreſſu perdere, nate, tuo.
Haec Pater; at Lodoix agitans majora, parentis
    Et precibus flecti neſcius & lacrymis,
Perſtabat contra; non illum blanda movebant
    Verba, nec admixtae cum precibus lacrymae.
Qualis in aërii conſurgens vertice ſaxi
    Quercus frondoſas explicat alta comas,
Quam venti tendunt nequidquam evellere, totis
    Obnixi contra viribus; illa ſolo
Fixa, immota manet, furiaſque Aquilonis & iras
    Ridet, & inſani murmura rauca Noti;
Aut qualis medio rupes ſe ſe ardua ponto
    Erigit, & celſa ſidera fronte petit;
Quam licet horriſoni oppugnent facto impete fluctus,
    Atque procelloſi verberet unda ſali;
Non uſquam labat, atque ſua ſtans mole tenet ſe,
    Iratique minas deſpicit Oceani.

Talis

Talis erat Lodoix; lacrymis natum & prece multa
Cum Pater aggreſſus flectere magnanimum.

AD S. ALOYSIUM GONZAGAM

UT ASSIDUIS LACRYMIS MODUM PONAT.

VI.

DEſine ſollicitis incendere queſtibus auras,
Et jugi indignas deterere imbre genas.
Qualis muſcoſo fons olim eductus in antro
Materna rumpens proſilit e ſilice;
Proſilit, & ſummo deſcendens vertice montis,
Et properans celeri vallis ad ima pede,
Saxa per & ſalebras & inaequales anfractus,
Pergit inexhauſtis currere ſemper aquis;
Sic tibi perpetuum rorantibus humor ocellis
Defluit, & madidos perluit imbre ſinus.
Jam plures abiere anni; jam ſignifer axis,
Mutaruntque ſuas ſaepius aſtra vices;
Ex quo ſuſpirans, longo indulgenſque dolori,
Pallidaque aſſiduis ora rigans lacrymis,
Angeris, & cura miſere tabeſcis eadem,
Et requies feſſo non datur ulla animo.
Carpitur interea laetae flos ille juventae,
Et pallor miris inficit ora modis.

Ah!

Ah! quid agis? longas o! tandem mitte querelas;
O! precor immeritas parce rigare genas.
His ſine perpetuo tabeſcant lumina fletu,
Queis eſt admiſſi conſcia mens ſceleris;
Quos olim abreptos furor improbus arma coëgit
Sumere, & ultrices conſcelerare manus;
Quique auſi impuro ſunt ore laceſſere caelum,
Et jacere in ſummum verba nefanda Deum;
Et quos pellectos cepit maleſuada libido,
Uſſit & impuris turpis amor facibus.
Hi plorent, largoque humectent flumine vultus,
Ulla nec aſſiduis fletibus hora vacet.
Sic lacrymis animum & luctu paſcebat amaro;
Et luctu & lacrymis conficienda ſuis,
Fax juvenum quondam, Bethanes famoſa puella,
Dehinc ſanctæ inſignis forma pudicitiae.
Amplius haud olli tyria procedere palla
Ornatam, aut crines fingere cura fuit,
Adſcitamque mala ſpeciem mercarier arte,
Inque peregrinis fulgere divitiis.
Lapſa jacent nitidis conſerta monilia baccis,
Et deſpecta ſolo murrhina vaſa jacent.
Lucem odit, vitatque hominum commercia, quos heu!
Heu! male blanda ſuis ceperat illecebris.
Illa vel obſcuris antri latet abdita in umbris,
Aut ſedet in ſolis anxia littoribus;

Funduntur paſſi per levia colla capilli,
Praecingit tenerum faſcia dura latus;
Interea ducens imo ſuſpiria corde,
Et feriens crebra pectora nuda manu,
Pacem orat ſuperos; reſponſant littora pacem,
Et pacem cautes antraque pulſa ſonant.
Noctes atque dies haec ſcilicet una recurſat,
Sollicito una haec eſt addita cura animo.
At tu, Sancte Puer, lacrymas quod fundere cogat,
Ecquod veſani crimen amoris habes?
Si nix contendat tecum maeotica, vel ſi
Lacteolis certent alba liguſtra comis;
Alba liguſtra, niveſque anteis candore, liguſtris,
Et ſi ipſis quidquam eſt candidius nivibus.
Quanquam quid loquor, & non proficientia perdo,
Irritaque in rapidos verba abitura notos?
Ille gemit, mixtoque iterat ſuſpiria fletu;
Mors ponet tantis fletibus una modum.

S. ALOY-

S. ALOYSIUS GONZAGA

JUSSUS MENTEM A DEO AVERTERE CONQUERITUR.

VII.

ERgo ego, quem primis ſua ſub juga miſit ab annis,
 Uſſit & admotis Divus Amor facibus;
Aſſuetum longo te Sanctum tempore Numen
 Et colere, & toto pectore diligere;
Invitam cogor nunc a te avertere mentem,
 Proh dolor? & caro diſtrahor a gremio.
Diſtrahor; & potero tantum tolerare dolorem?
 Et ferre ingrati taedia diſſidii?
Uror; & eripitur cupido ſolamen amanti;
 Uror, & optato non licet ore frui;
Sancte Amor, arſuras aut mitius ure medullas,
 Et petere uſque novis parce, precor, jaculis;
Aut ſi me pergis violentius urere, & in me
 Tela placet crebra congeminare manu;
Ah! ſaltem tanto nullus ponatur amori,
 Qui miſerum exanimet diſcrucietque, modus.
Quis potis injecto cohibere incendia fraeno,
 Cum furit accenſis Trinacris Aetna rogis,
Flagranteſque globos liquefactaque ſaxa ſub auras
 Evomit, & multa verberat aſtra face?

Quis, cum miſſa ſemel nervo eſt ſtridente ſagitta,
Et findit celeres ocyor ipſa notos,
Quis rapidum remoretur iter, ſiſtatque volantem,
Quin propere ad metam pergat adacta ſuam?
Heu! quid agam? me ſancta premunt tua juſſa, jubenti
Et parere quidem, ſit modo poſſe, velim.
Verum quî poſſim? caram quando omnia formam,
Quocumque inciderint lumina, ſubjiciunt,
Illam devexi montes, valleſque reductae,
Vitiferi colles, umbriferumque nemus,
Illam mi fontes, illam mi roſcida prata;
Et picta objectant floribus arva ſuis;
Nec non & ſtellis caelum fulgentibus aptum,
Et lata immenſi ſtagna profunda ſali.
Illa mihi occurrit, ſeu nox ſubvecta quadrigis
Obnubit denſis atra polum tenebris;
Seu nimbo contra ningens aurora roſarum
Optatum revehit gratior axe diem.
Illa mihi ante oculos ſemper verſatur imago,
Infixa & menti eſt altius illa meae;
Ulla unquam ut poſſit quam vi convellier, atque
Arcte amplexanti decidere ex animo.
An fugiam, mea vita? at quo? aut quaenam fuga longe
Abducat cara me ſatis a facie,
Sive ego praepetibus ſubvectus ad aethera pennis
Siderei ſcandam lucida templa poli;

Vel

Vel ſi velivola findens vada ſalſa carina,
    Siſtar in ignotis advena littoribus?
Quo me cunque feram, fugienti inſtabis amanti,
    Atque occurſabit Numen ubique tuum.
Tu mare, tu terras, tu caelum numine comples;
    In toto nullus te vacat orbe locus.
Tu caelo ſignorum obitus moderaris & ortus;
    Imperio parent aequora lata tuo;
Paret & extremo, trans littora tranſque refuſum
    Oceanum, tellus ſiqua ſub axe jacet.
Quid? ſi digreſſus caelo, terriſque relictis,
    Infernas ſubeam, pallida regna, domos.
Illic Numen ades; vindex & foeda nocentum
    Aeternis plectis crimina ſuppliciis.
Quo me igitur vertam? aut miſero quid denique reſtat,
    O! mihi luce ipſa carius atque anima,
Quam propera duros tandem finire labores
    Morte? modus tantis mors erit una malis.
Tales, flammato fundens ſuſpiria corde
    Saucius heu! nimio pectus amore Puer
Edebat gemitus, & fletibus ora rigabat,
    Nec ſat conſilii, nec rationis erat.
Qualis Carpathio puppis deprenſa profundo,
    Cum ſubito nubes eripit atra diem,
Incubat & ponto nox atra, ferocior Eurus
    Hinc fremit, oppoſitis viribus hinc Boreas,

 Miſcen-

Miſcentur maria, atque imis furit aeſtus arenis;
Illa anceps medio fluctuat Oceano.

S. ALOYSII GONZAGAE

MORIENTIS VOTA.

VIII.

Qualis Maeonii cygnus prope ſtagna Cayſtri
Arguto moriens dulcius ore canit;
Ore canit; preſſo circum ſilet aura ſuſurro,
Proxima nec tremulis ſylva ſtrepit foliis;
Ille modos liquido fundit de gutture, donec,
Paullatim vita deficiente, cadat.
Talis Aloysius, ſupremo in funere, blando
Auditus ſolito eſt blandius ore loqui.
Non illum tenuit periturae cura ſalutis;
Major quippe alto in pectore cura ſedet.
Obvia non illum mors terruit; horrida quanquam
Et vultu, & ſaeva falce tremenda foret;
Quin etiam ignavam, & nimium in ſua funera lentam
Arguit, ingratas increpuitque moras.
O! qui me exemptum vinclis & carcere caeco
Cognati ſupera ſiſtat in arce poli.
Aurea concilio ſedes ubi culta piorum
Fervet, & aeterna luce coruſca nitet.

Non illic curae inſomnes, non triſtia bella,
Non dolor aſſiduis uvidus a lacrymis;
Sed ſecura quies, tranquillae & gaudia mentis,
Et pax felices incolit alma plagas.
Ah! valeat quiſquis vitae infelicis amore,
Poſthabita antetulit exſilium patria,
Et feram curas producere ad uſque ſenectam,
Et potuit longae taedia ferre morae.
Non, mihi centenos ſi quiſquam ſpondeat annos,
Tithonique aevum Neſtoreoſque dies,
Mutare oblata praeſentia funera vita,
Hac vel propoſita conditione, velim.
Felices primae quos ipſo in limine vitae
Vix ſacro ablutos flumine mors rapuit;
Qualis virgineo mollis roſa carpitur ungui,
Cum nondum picti clauſtra ſinus reſerat.
Hos non infeſtis trajectos corda ſagittis
Impuris uſſit turpis Amor facibus.
At nunc ſecuri caelo blanda otia ducunt,
Otia perpetua continuanda die;
Candentemque agnum candenti in veſte ſequuntur,
Et laeti Divum limina concelebrant.
Quando erit ut terris translatus ad aſtra relictis,
Et comes aligeris additus agminibus,
Ipſe etiam optato jucundae munere pacis,
Et vita incipiam nobiliore frui.

Nempe ea, quae certo non eſt obnoxia letho,
Et quae divino ſemper amore alitur;
Quae vigiles neſcit curas, ea vita vocanda,
Et votis digna eſt omnibus una peti.
Ergo age flebilibus tandem exorata querelis,
Quas tibi ſincero fundimus ex animo;
Huc ades, o bona Mors, rerum dulciſſima, meque
Ereptum inviſo transfer in aſtra ſolo.
O felix patrio quae me lux addet olympo!
Praepetibus vehat hanc Lucifer almus equis.

JOANNIS MARIAE,

PARTHENII FRATRIS,

AD CONSTANTIAM SOROREM

SACRARUM VIRGINUM COLLEGIUM INGRESSURAM.

TEmpus adeſt; quid adhuc fruſtra retinemus amantem?
Optatas ſubeat caſta puella fores.
Non, ſi quis ſocios ſuſpiret turtur amores,
Agrorum hunc molles deliciae capiant;
Gramina ſed fugiens loca ſola ſilentibus umbris
Pervolat, & mediis ingemit arboribus.
Sic Virgo inſigni comitum ſtipata corona
Nunquam oculos caro dimovet hoſpitio. Te-

Tecum una properat latebris ſeſe abdere iiſdem,
Jampridem ſacros nacta Soror (*a*) thalamos.
Quanquam has non illi Soror aſlat pectore flammas,
Divus Amor mentem hanc auſpiciumque dedit.
Divus Amor docuit complexum atque ora parentum
Alverni duris poſthabuiſſe jugis.
Non illi quiſquam titulos offerre ſuperbos
Audeat, aut blandi delicias thalami;
Illam alii alliciunt thalami; Sponſus rapit ille,
Qui ſibi conjugio vovit utranque ſacro.
Felices animae caſtos conjungite amores,
Quos beet aeterno foedere divus Amor.
Vos Patria aſpiciens mirabitur, & ſibi dicet;
Quam magna e noſtro eſt praeda petita ſinu!

(*a*) Praeivit in ſervandae virginitatis propoſito, & clauſtralis vitae exemplo Lucia, ſubſequuta eſt Conſtantia, his tertia acceſſit Catharina; primae duae S. Franciſci, haec S. Tereſiae amplexata eſt Inſtitutum.

JOAN-

JOANNIS POMPEJI MANZOCHII

AD

JOSEPHUM MARIANUM

PARTHENIUM

Ut defleto jam ſatis Caeciliae Somentiae Parentis optimae funere, carmen ſuum de Machina, ut ajunt, Electrica tandem edat.

ETſi me gelidus circum praecordia ſanguis,
Nec ſatis aoniis apta ſenecta modis
Jam moneat verſus & ludicra ponere, caeſtus
Trinacrium perhibent ut poſuiſſe ſenem;
Attamen haud potui (neque enim fas eſſe putabam)
Abnuere hoc ſanctae munus amicitiae.
Scilicet, ut ſi qua poſſem, te, dulcis amice,
Solarer grato carminis alloquio,
Defixamque alte moeſto ſub pectore curam
Eximerem, atque pio fungerer officio.
Edere nam vulgo dum carmina docta parabas
Aetatis noſtrae grande futura decus;
Jamque metu poſito tandem, victoque pudore
Plus aliis de te, quam tibi credideras;

Pie-

Pierides dum ſerta parant pulcherrima, Vatis
Mantoi ſacras cingere digna comas;
Heu! dulce hoc ſtudium eripuit materna tibi mors,
Expulit atque omnem pectore laetitiam.
Nec lacrymis caruere genae, dum cara recurſat,
Qua tibi nil poterat dulcius eſſe, Parens,
Oſque illud bande arridens, & gratia fandi,
Plurimus & nulla cultus ab arte decor,
Et genus (*a*) & mores caſti, & ſollertia mentis,
Junctaque inofenſae forma pudicitiae;
Et ſuper haec, ſobolem pietas quae fluxit in omnem,
Dum ſapiens, alios quod monet, ipſa facit.
Quae memori tecum volvis dum ſingula mente,
Jucundis moeror ſevocat a ſtudiis;
Nec ſinit ingenii dulces expromere foetus
Perfuſum triſti pectus amaritie.
Nec vero arguerim, tali quod Matre carentem,
Dum bona tot recolis, cura dolorque premant.
Non hos ipſa tibi Mater mitiſſima ſenſus
Indidit; exemplis non ita te erudiit
Ipſa ſuis, nullo ut ſuffundens lumina fletu
Maternas venias durus ad inferias.

Sed

(*a*) Cremonae nata an. 1689. 30. Januarii, pervetuſta familia, cujus meminit Antonius Campus Pictor & Eques Cremonenſis in ſua Patriae Hiſtoria, & aliquot ex eadem familia illuſtres Viros cum laude commemorat. Obiit Piſauri an. 1767. inter diem 24. & 25. Febr. hora noctis ſeptima.

Sed meminiſſe decet, fuerat ſi cauſa dolendi
Juſta tibi, luctu ſat, lacrymiſque datum.
Ergo feret tua ſola tibi jactura dolorem;
Matri parta quies gaudia nulla feret?
Tu gemis; illa alto jam laeta potitur olympo,
Cumque bonis agitat gaudia Caelitibus.
Defuncta aerumnis tandem, defuncta periclis,
Quod cupide optarat, Numine perfruitur.
Nec tamen eſt oblita ſuos. Te ſemper ab alto
Et videt, & magno flagrat amore tui;
Teque ſuoſque omnes exſpectat, & anxia caelo
Stipari denſa percupit a ſobole.
Forſitan iſta tibi videantur fauſta precantis
Verba; ratam ſed habent ſcilicet illa fidem.
Hoc animi pietas ſpondet, ſpectataque virtus;
Hoc morum ſpondet candida ſimplicitas.
Quin terrenae illi quicquam ſi labis inhaeſit,
Objecitque aliquam, dum petit aſtra, moram;
Non longa illa fuit certe mora; nam quid omiſſum
Abs te, quod celerem pandat ad aſtra viam?
Ullane in Urbe tibi reſtat jam ſanctior Aedes (a)?
Ullane in extremae finibus Auſoniae?

Sacra

(a) Adnotari utique debet, quod hic a praeſtantiſſimo hujus elegiaci carminis auctore indicatur. Ea enim Parthenii noſtri erga cariſſimam ſibi genitricem pietas fuit, ut nihil, quod ad ejus animam expiandam conduceret, omiſerit; nec vero omittat, nec in poſterum, quandiu vita ſuppeditabit

Sacra ubi non fuerit Divinaque Victima, Matri
Quae requiem pareret, rite litata Deo?
Ergo age ſume animos, triſtes jamque abjice curas,
Et repete abruptum morte Parentis opus.
An terret noſtri cenſura ſeverior aevi,
Et bene quae multos ſors miſeranda premit?
Nempe obverſantur ſexcenta poëmata paſſim,
Expoſita heu! miſere per fora, perque vias,
Noſtrorum vitioſa patrum quae protulit aetas,
Turgida dum nimio fervet ab ingenio.
At modo ſub dio ſqualentia pulvere multo
Se minimo exſpectant ſiquis emat pretio;
Nec tamen inveniunt, puerum niſi forte, venuſti
Quem lita frons auro codicis alliciat.
At non fata tuis ſunt haec metuenda libellis,
Quos nova materies, pieriuſque lepos
Commendant. Stulti non hic tractantur amores,
Quos neque laus colere eſt, nec ceciniſſe labor;
Non aulae infidi mores, non mollia ruris
Otia, queis Helicon Pimplaque tota ſonat.
Sumant iſta ſibi, quos non reſpexit Apollo,
Avia Pieridum nec loca adire ſinit.

At;

tabit, omiſſurus ſit. Sanctum Miſſae Sacrificium in omnibus fere ſanctioribus tum Urbis, tum Italiae, tum etiam extra Italiam locis celebrandum pro ejuſdem expiatione curavit; quae quidem loca nunc, ſexto ab obitu menſe nondum expleto, ad trecenta & eo amplius numerantur,

At, quae indicta aliis, conari haec dicere primum,
Hoc opus; hinc nomen claraque fama venit.
Ergo aliquid, Vir docte, novi quum promere velles,
Deque argumento carminis ambigeres,
Adſuit ecce tibi cum Pallade pulcher Apollo,
Vibrantem flammas exhibuitque globum.
Atque haec (mitte aliam ſectari incertus & anceps)
Haec tibi materies carminis, inquit, erit.
Ardua res certe, & lepidae minus apta poëſi;
Ut qui tantum audax aggrediatur opus,
Ille per abruptas cautes, ſalebroſaque montis
Per juga, ſuſpenſo vix adeunda gradu,
Audeat & choreas agitare, leveſque movere
Ad numerum, veluti plana per arva, pedes.
Horrida ſed Sophiae quae nunc dumeta videntur,
Induſtri fuerint ſi modo culta manu,
Vernabunt tibi flore novo, ceu Theſſala Tempe,
Mirata inſuetas ſe dare delicias.
Nunc age, ab Electro quae traxit Machina nomen,
Ingenio admoveat, quas jacit ipſa, faces.
Non ego, non dextro abſuerit tibi numine Pallas;
Tu modo ne deſis laudibus ipſe tuis.
Dixit; & ipſe ſuos tua fudit in ora lepores;
Ingenio flammas addidit illa tuo.
Haec mihi, ſi neſcis; quae interfuit, ipſa Thalia
Narrabat. quin & res facit ipſa fidem.

Anne

Anne aliter poteras duras res atque ſeveras
Mollire, & blandis exhilarare modis?
Cenſorum huc opto veniat jam quilibet, etſi
Lagomarſino ſe ferat ille parem;
Omnes Parthenii ſollerti pectore verſus
Exigat ad normam, diſſimuletque nihil.
Quid non Auguſti dignum mirabitur aevo?
Quid non, ipſe Maro quod velit eſſe ſuum?
Res nova ni prorſus, priſciſque haud cognita ſaeclis
Noſtri hujus carmen temporis argueret;
Aequevum Caro quis non putet eſſe, vetuſtas
Caeca quod ad noſtram preſſerit uſque diem?
Neu mihi quis veteres ſic laudet ametque poëtas,
Ut jam ſaecla pares edere nulla queant.
En tibi Parthenius, Phaebo vel judice dignus,
Qui veteres cultu carminis aequiparet.
Hunc igitur praeſens, ſera hunc mirabitur aetas;
Donec honor pulcris artibus ullus erit.

PANEMII CISSAEI P. A.

AD AUCTOREM

EPIGRAMMA.

DUM ſic Naturae veſtigas abdita Vates,
Auſus inaceſſos primus adire ſinus,

Magna

Magna quidem, ut video, paucis & cognita pandis,
Talia ſed cultis verſibus ipſe facis.
Me certe hi rapiunt mira virtute trahuntque,
Sic ut ſaepe eadem quae modo lecta, legam.
Qualis deinde nitor! non his ſplendentior ulla,
Quae de Sauromatum littore gemma (*a*) venit.
Ludere quin etiam placuit, quo more puſillam
Implicat interdum ſuccina gutta (*b*) feram.
Ut, cum tam nitido cerno me carmine clauſum,
En, dicam, ſubito muſca revincta gelu.
Atque equidem fierem (*c*), te laudatore, ſuperbus;
Non niſi at electri lumine muſca nitet.

(*a*) Electrum ſive ſuccinum intellige, quod a Sarmatico Oceano, ubi ex arboribus pinei generis diſtillans, & mari exceptum indurari dicitur, ad noſtras regiones defertur. Vide Antonium Mariam Grarianum lib. XVI. *de Scriptis invita Minerva tom. 2. pag. 138. edit. Florent.* 1746.

(*b*) Vide lepida duo ac venuſta Martialis Epigrammata, primum lib. 4. epigr. 59. alterum lib. 6. epigr. 15.

(*c*) Inter Viros illuſtres, qui paſſim hoc in opere cum laude memorantur, perhonorifica etiam da Panemio Ciſſaeo ab auctore mentio fit.

VA1 1555460

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

185
7
18

Digitized by Google